ROMANUL SECOLULUI XX

MAXIM GORKI

la stăpîn

**

MAXIM GORKI

La stăpân

În româneşte de
MARCEL GAFTON şi MARIA ROTH

Editura UNIVERS
1972

I

Am dat piept cu viaţa ca băiat de prăvălie la magazinul de „încălţăminte extra”, de pe strada-mare a oraşului.

Stăpânul meu e un omuleţ scund şi rotofei, cu obrazul şters, pământiu, cu dinţii cocliţi şi nişte ochi apoşi, tulburi. Parcă are orbul găinilor. Ca să mă conving, încep să mă strâmb în nasul lui.

— Ia nu te mai schimonosi! mi-o retează el încetişor.

Mi-e neplăcut să ştiu că ochii ăştia tulburi mă văd şi nu-mi vine să cred cu adevărat – poate bănuieşte numai că mă strâmb.

— Ţi-am spus să nu te mai schimonoseşti! mă dojeneşte el şi mai încet, aproape fără să-şi mişte buzele groase.

— Nu te mai scărpina pe mâini! se târăşte spre mine fâşâitul sec al şoaptei stăpânului. Slujeşti într-un magazin de mâna întâi pe strada-mare, să nu uiţi asta! Un băiat de prăvălie trebuie să stea la uşă ca o statuie…

Nu ştiu ce-i aceea „statuie” şi nici să nu mă scarpin nu pot – amândouă mâinile până la coate mi-s numai pete de roşeaţă şi zgaibe, şi râia mă seacă la inimă.

— Acasă la tine, ce făceai? mă întrebă stăpânul, cu ochii la mâinile mele.

Îi spun, el clatină din capul lui rotund, pe care părul sur pare lipit, şi pufneşte umilitor:

— Să vinzi zdrenţe e mai rău decât să cerşeşti, mai rău decât să furi.

Deschid gura, nu fără un pic de mândrie:

— Păi, am şi furat.

Lăsându-şi mâinile pe pupitrul casei, aidoma unui motan ce-şi întinde labele, îşi pironeşte asupra mea ochii goi. Şuieră:

— Cu-um? Cum adică, ai furat?

Îl lămuresc îndată cum şi ce fel.

— Să zicem că astea-s fleacuri. Dar dacă pui mâna să furi de la mine încălţăminte sau bani, puşcăria te mănâncă…

Vorbeşte domol, însă eu mă înfricoşez, şi mi-e şi mai nesuferit.

În afara stăpânului mai stăteau în prăvălie vărumeu, Saşa, băiatul unchiului Iakov, şi întâiul vânzător, un flăcău ager în toate, lipicios şi rumen la faţă. Saşa purta o hăinuţă roşcată, plastron, cravată, pantaloni lungi, lăsaţi peste cizme, şi era fudul de nici nu mă băga în seamă.

Când bunicul mă adusese aici şi-l rugase pe Saşa să mă ajute şi să mă înveţe, el se încruntase plin de importanţă şi-l prevenise:

— Bine, dar trebuie să mă asculte!

Bunicul îmi puse mâna pe creştet şi-mi pogorî capul în piept:

— Să-l asculţi, că-i mai mare de ani ca tine, şi-i mai mare şi-n slujbă…

Iar Saşa, holbând ochii, mă povăţui:

— Tu ţine minte ce-a spus bunicul!

Şi chiar din prima zi începu să-şi arate cu sârg superioritatea.

— Kaşirin, nu te mai holba aşa! îi spunea stăpânul.

— Păi eu… îngăima Saşa, lăsând ochii în pământ, dar stăpânul o ţinea înainte:

— Nu-ţi băga bărbia în piept, c-or să creadă muşteriii că eşti ţap…

Vânzătorul chicotea respectuos, stăpânul zâmbea, lăbărţându-şi slut buzele, în vreme ce

Saşa, cu tot sângele în obraji, se făcea nevăzut după tejghea.

Când intra vreo cumpărătoare, stăpânul scotea mâna din buzunar şi îşi lipea pe faţă un surâs dulceag ce-i umplea obrazul de zbârcituri, fără să schimbe însă expresia ochilor lui ca de orb. Vânzătorul se îndrepta de spate şi lipea coatele de coaste, rămânând cu mâinile în aer, într-o respectuoasă aşteptare. Saşa clipea speriat, străduindu-se să-şi ascundă ochii holbaţi, iar eu, în picioare, lângă uşă, îmi scărpinam mâinile pe furiş, urmărind ritualul vânzării.

Îngenunchiat în faţa cumpărătoarei, vânzătorul îi încerca o gheată, răşchirându-şi tare ciudat degetele. Mâinile-i tremurau, atingeau cu gingăşie piciorul femeii, de parcă s-ar fi temut să nu-l frângă, iar piciorul era gros, semăna cu o butelcă întoarsă cu gâtul în jos.

O dată, o cucoană îşi scutură piciorul, înfiorată, şi spuse:

— Vai, mă gâdili…

— Din politeţe, îi explică avântat vânzătorul.

Tare caraghios se mai gudura pe lângă cumpărătoare şi, ca să nu mă pufnească râsul, mă întorceam mereu spre geamul uşii. Dar nu-mi puteam stăpâni dorinţa de-a urmări vânzarea – tertipurile vânzătorului mă înveseleau din cale-afară şi mă gândeam că eu n-am să izbutesc niciodată să-mi răşchir atât de politicos degetele şi să trag cu atâta îndemânare o gheată pe un picior străin.

Adeseori, stăpânul trecea în cămăruţa din fund şi-l chema la el pe Saşa. Vânzătorul rămânea singur cu cumpărătoarea. O dată, după ce a atins piciorul unei femei roşcate, şi-a adunat degetele mănunchi şi le-a dus la buze.

— Ah! suspină femeia. Mare ştrengar mai eşti!

Iar el, umflându-şi obrajii, îngăimă cu greutate:

— Mm-mh!

Am izbucnit într-un râs de nestăvilit şi, de teamă să nu pic din picioare, m-am agăţat de clanţă, uşa s-a deschis, iar eu am nimerit cu capul drept în geam şi l-am făcut zob. Vânzătorul m-a luat împrejur, bătând din picior, stăpânul m-a ciocănit în cap cu inelul lui gros de aur, Saşa a dat să mă tragă de urechi, iar seara, în drum spre casă, s-a pus cu gura pe mine:

— O să te dea afară pentru asemenea boroboaţe! Ce-ai găsit de râs?

Apoi mă dumeri că dacă un vânzător e pe placul cucoanelor, vânzarea merge mai bine.

— Cucoana poate că nici n-are trebuinţă de ghete, dar vine şi cumpără, adusă numai de ochii vânzătorului. Eh, tu nu pricepi! Şi eu care trebuie să te dădăcesc…

M-am simţit jignit: pe mine nu mă dădăcea nimeni şi cu atât mai puţin Saşa.

În fiecare dimineaţă, bucătăreasa, o femeie suferindă şi rea, mă deştepta cu un ceas înaintea lui Saşa; eu curăţăm încălţămintea şi hainele stăpânilor, ale vânzătorului şi ale lui Saşa, puneam samovarul, aduceam lemne pentru toate sobele, spălam sufertaşul pentru masa de prânz. Cum ajungeam la prăvălie, măturam, ştergeam praful, pregăteam ceaiul, le duceam cumpărătorilor marfa acasă şi dădeam fuga să aduc mâncarea; în lipsa mea stătea Saşa la uşă. Găsind că asta îi ştirbeşte demnitatea, mă lua la rost:

— Măi mototolule! Tre’ să muncesc în locul tău…

Totul era apăsător şi plicticos pentru mine: eram învăţat să nu mă ţină nimeni din scurt, să hoinăresc de dimineaţa până noaptea pe uliţele nisipoase ale mahalalei Kunavino, pe malul Okăi cu ape tulburi, pe câmp şi prin pădure. Mi-era dor de bunica, de tovarăşii mei de joacă, nu aveam cu cine schimba o vorbă şi viaţa asta mă sâcâia, arătându-mi cealaltă faţă a ei, hâdă şi înşelătoare.

Adeseori se întâmpla ca o clientă să plece fără să cumpere nimic şi atunci ei, tustrei, se simţeau jigniţi. Stăpânul îşi ascundea în buzunar zâmbetul lui dulceag şi poruncea:

— Kaşirin, aşază marfa la loc!

Şi ocăra:

— Ia te uită ce-a mai râmat, scroafa! Se plictiseşte acasă, toanta, vezi bine, şi bate prăvăliile. Să fi fost tu nevasta mea, ţi-aş fi arătat eu…

Nevastă-sa, o femeie uscată, cu ochi negri şi cu nasul mare, îi vorbea ca unei slugi, bătând din picior.

Adesea, după ce duceau până la uşă vreo clientă cunoscută, pierzându-se în temeneli şi politeţuri, începeau să o împroaşte cu vorbe murdare şi neruşinate, stârnind în mine dorinţa să fug, să o ajung din urmă şi să-i spun cum o forfecau.

Adevărat, ştiam că pe la spate oamenii vorbesc urât unii despre alţii, dar ei vorbeau pe socoteala tuturor şi într-un chip revoltător, ca şi cum ar fi fost recunoscuţi drept cei mai buni dintre semeni şi împuterniciţi să fie judecătorii lumii. Pizmuindu-i pe mulţi, nu lăudau niciodată pe nimeni şi cunoşteau despre fiecare ceva urât.

Într-o zi, trecu pragul prăvăliei o femeie tânără dată din belşug cu roşu pe obraji şi cu ochii scânteietori, într-o pelerină de catifea cu guler negru de blană. Faţa i se ridica din guler ca o floare ciudată. După ce lăsă pelerina să-i alunece în mâinile lui Saşa, se făcu şi mai frumoasă: făptura ei zveltă, strânsă într-o mătase albastră-cenuşie, cu briliante scânteietoare în urechi, îmi amintea de Vasilisa cea minunată şi eram încredinţat că e însăşi soţia guvernatorului. Fu întâmpinată cu deosebit respect, tustrei îşi unduiau spinările ca în faţa focului, înecându-se în politeţuri. Zvâcneau de acolo-colo prin magazin ca nişte diavoli, mutrele oglindite în sticla dulapurilor lunecau, se contopeau, de-ai fi zis că totul în jur e

cuprins de flăcări şi că dintr-o clipă în alta se va închega în alte înfăţişări, în alte forme.

Iar când, după ce-şi alese degrabă nişte încălţări scumpe, plecă, patronul plescăi din buze şi spuse cu un şuierat:

— Căţ-ţeaua…

— Zi-i actriţă şi gata! pufni cu dispreţ vânzătorul. Şi se apucară să-şi povestească unul altuia despre amanţii cucoanei, despre petrecerile ei.

După masă, stăpânul trecu să se odihnească în odăiţa din fund, iar eu i-am deschis capacul ceasului de aur şi am picurat oţet în maşinărie. Tare mi-a mai plăcut să-l privesc atunci când s-a deşteptat din somn şi s-a întors în prăvălie cu ceasul în mână, murmurând descumpănit:

— Ce istorie! Ceasul meu a năduşit din senin! Asta nu s-a mai întâmplat – a năduşit! E cumva vreun semn rău?

Cu toată alergătura din prăvălie şi trebăluiala de acasă, eram parcă toropit de o plictiseală apăsătoare şi mă gândeam tot mai des cum să fac să mă dea afară.

Zăresc în treacăt oameni albi de zăpadă, perindându-se tăcuţi prin faţa prăvăliei de parcă duc pe cineva la groapă, numai că au întârziat, sicriul a fost scos din casă şi acum se grăbesc să ajungă dricul din urmă. Caii se scutură şi calcă anevoie peste troiene. Dinspre clopotniţa din spatele prăvăliei se aude zilnic un dangăt jalnic – e postul mare şi fiecare bătaie de clopot îmi sună în cap, ca şi cum m-ar buşi cineva cu o pernă: nu doare, dar te asurzeşte, te năuceşte.

O dată, desfăcând în curte o ladă cu marfă abia sosită, se apropie de mine paznicul bisericii – un moşneguţ strâmb, zbârlit şi moale ca o păpuşă de cârpă, de parcă ar fi întins câinii de el.

— Măi, omul lui Dumnezeu, îmi faci tu binele să furi pentru mine nişte galoşi, ai? mă rugă bătrânul.

N-am spus nimic. Aşezându-se pe lada goală, căscă, îşi încrucişă picioarele şi stărui:

— Îi furi, ai?

— Nu-i voie să furi! am răspuns.

— Păi atâţia fură. De hatârul bătrâneţilor mele!

Nu semăna cu oamenii în mijlocul cărora trăiam şi asta îmi plăcea. L-am simţit că se încrede în mine şi m-am învoit să-i dau galoşii prin ochiul de sus al ferestrei.

— Bine, făcu el liniştit, fără să se arate bucuros. Nu mă amăgeşti? Lasă, lasă, văd eu că nu mă amăgeşti…

Rămase tăcut un pic, frecând cu talpa cizmei zăpada muiată şi murdară, îşi aprinse luleaua de lut şi deodată mă băgă în sperieţi:

— Şi dacă te amăgesc eu? Iau carevasăzică galoşii, îi duc lui stăpân-tu şi-i spun că mi i-ai vândut pe cincizeci de copeici? Pe unde scoţi cămaşa? Galoşii preţuiesc peste două ruble şi tu îi dai pe cincizeci de copeici! Pentru dulciuri, ai?

Îl priveam amuţit, ca şi cum ar fi adus totul la îndeplinire.

El îşi urmă vorba, molcom, fonfăit, cătând la vârful cizmei şi slobozind din când în când câte un norişor albastru de fum.

— Şi dacă, bunăoară, chiar stăpân-tu m-a pus: du-te de-l încearcă pe flăcăiandru, să vedem, fură? Pe unde scoţi cămaşa?

— Nu-ţi mai dau galoşii, am mormăit supărat.

— Păi nu se poate să nu-i dai, doar ai făgăduit!

Mă luă de mână, mă trase aproape şi împungându-mă cu degetul lui rece în frunte, urmă domol:

— Cum de-ţi veni, aşa pe nepusă masă: na, ia-i?!

— Dacă mi i-ai cerut…

— Eu pot să-ţi cer marea cu sarea! De ţi-oi cere să jefuieşti biserica, tu, gata, te apuci s-o jefuieşti? Cum de te încrezi aşa în oameni? Măi nătăfleaţă…

Mă împinse încetişor la o parte şi se ridică:

— Nu-mi trebuie galoşi furaţi, că nu-s boier şi nu port galoşi. Am glumit… Da' pentru sufletul tău curat, de Paşte o să te las în clopotniţă să tragi clopotele şi să priveşti oraşul…

— Ştiu eu oraşul.

— De sus, din clopotniţă, e mai frumos…

Îngropându-şi vârfurile cizmelor în zăpadă, bătrânul dădu agale colţul bisericii. Eu mă uitam în urma lui, amărât şi speriat, întrebându-mă dacă a glumit cu adevărat sau l-a pus chiar stăpânul să mă încerce. Nu prea mă trăgea inima să mă întorc în prăvălie.

Saşa dădu buzna în curte, strigând:

— Ce naiba te mocăieşti atâta!

Am ridicat cleştele de cuie la el, mânios din senin.

Ştiam că el şi cu vânzătorul îl fură pe stăpân. Piteau câte o pereche de ghete sau de pantofi în coşul sobei şi la plecare le îndesau în mânecile paltonului. Asta nu-mi plăcea, mă speria: mi-aminteam de ameninţarea stăpânului.

— Tu furi? l-am întrebat pe Saşa.

— Nu eu, vânzătorul, mă dumeri el cu gravitate. Eu doar îl ajut. „Fă-mi un serviciu", zice, eu trebuie să-l ascult, altminteri cine ştie cum mă picneşte. Stăpânul! Pricepe tot, doar şi el a fost vânzător. Tu să-ţi ţii gura, auzi!

În timp ce vorbea se uita în oglindă şi îşi potrivea cravata cu degetele răşchirate şi aceleaşi mişcări nefireşti ca şi vânzătorul. Nu ostenea să-mi tot arate că e mai mare de ani şi mai mare în slujbă. Mă repezea căznindu-se să-şi îngroaşe glasul şi când îmi dădea vreo poruncă întindea mâna să-mi facă vânt. Eram mai înalt şi mai voinic decât el, dar costeliv şi stângaci, iar el – bondocel, moale, ca muiat în ulei. În surtucul şi pantalonii lui lungi mi se părea important şi plin de seriozitate, totuşi avea în el ceva neplăcut, caraghios. Nu o putea suferi pe bucătăreasă, o femeie ciudată, încât nu te dumireai dacă e bună sau rea.

— Cel mai mult pe lumea asta îmi plac luptele, se destăinuia ea, holbându-şi ochii negri şi aprigi. Nu-mi pasă că se bat cocoşi, câini sau oameni, mi-e totuna!

Ori de câte ori se războiau cocoşii sau porumbeii la noi în curte, ea îşi lăsa treaba şi urmărea bătaia de la geam până la capăt, surdă şi mută. Seara, ne spunea, mie şi lui Saşa:

— Măi ţâncilor, ce staţi degeaba? Mai bine v-aţi bate!

Saşa se supăra.

— Ţânc, toanto! Al doilea vânzător din prăvălie!

— Nu se prea vede. Până te însori, tot ţânc rămâi pentru mine!

— Toanto, cap sec ce eşti…

— Dracu-i deştept, numai că Dumnezeu nu-l iubeşte.

Zicalele ei aveau darul să-l scoată din sărite pe Saşa, care o necăjea şi el, iar bucătăreasa, privindu-l pieziş şi dispreţuitor, spunea:

— Măi gândacule, zbârceala lui Dumnezeu!

Saşa încercase de multe ori să mă convingă să o ung pe faţă în somn cu cremă de ghete sau cu funingine, ori să-i facem cine ştie ce altă „şotie”, dar mie mi-era frică de bucătăreasă; şi apoi dormea uşor, mereu se trezea. Se trezea, aprindea lampa şi şedea aşa pe pat, cu ochii aţintiţi în gol. Uneori venea la mine, după cuptor, mă deştepta şi mă ruga răguşit:

— N-am somn, Lexeika, mi-e teamă, nu ştiu cum. Hai să stăm de vorbă.

Îi istoriseam ceva, cu glasul îngălat de toropeală, iar ea asculta în tăcere, legănându-se încetişor. Mi se părea că trupul ei fierbinte miroase a ceară şi a tămâie şi că o să moară curând. Poate chiar în clipa următoare o să pice cu nasul în duşumea şi o să moară. Frica mă făcea să vorbesc tare, dar ea mă domolea:

— Sst! Se trezesc nemernicii ăia şi-or să creadă că-mi eşti ibovnic…

Şedea lângă mine întotdeauna la fel: aplecată înainte, strângându-şi mâinile între genunchii ascuţiţi. Sâni nu avea, iar coatele i se desenau ca şi cercurile unei bote dogite sub cămaşa din pânză groasă de casă. Rămânea tăcută multă vreme şi deodată şoptea:

— Poate c-ar fi mai bine să mor, atâta mi-e de urât.

Ori parcă întreba pe cineva:

— Eh, apucai şi ziua asta, şi ce procopseală?

— Hai, dormi! îmi reteza ea vorba pe neaşteptate, apoi se îndrepta de şale şi, cenuşie, se mistuia neauzită în întunecimea bucătăriei.

— O vrăjitoare! zicea Saşa cu fereală.

— De ce nu i-o spui în faţă? îl întrebam.

— Crezi că mi-e frică?

Şi pe dată se făcu mititel:

— Nu, nu-i spun! Poate că e vrăjitoare de-adevăratelea…

Dispreţuitoare şi repezită cu toată lumea, bucătăreasa nu-mi făcea nici mie vreun hatâr: dimineaţa la şase mă trăgea de picioare, bodogănind:

— Sus! Destul mi-ai dormit! Adu lemne! Pune samovarul! Curăţă cartofii!

Saşa se trezea şi miorlăia:

— Ce ţipi aşa? O să-i spun stăpânului că nu pot dormi…

Mişcându-şi iute ciolanele uscate prin bucătărie, femeia îl fulgera cu privirea ochilor ei roşii de nesomn:

— Of, zbârceala lui Dumnezeu! Să fi fost tu al meu, ce te-aş mai jumuli.

— Afurisito! mârâia Saşa şi, în drum spre prăvălie, se ţinea de capul meu: Să facem cumva ca s-o dea afară, zău… Dacă am pune pe furiş sare în ce găteşte şi mâncarea ar fi sărată ocnă, o zboară sigur. Sau gaz! Hm, ce-mi stai ca o nătăfleaţă?

— Da’ tu ce cusur ai?

Porni înciudat:

— Fricosule!

Bucătăreasa muri sub ochii noştri: se aplecă să ridice de jos samovarul şi deodată veni pe spate, ca şi cum ar fi ghiontit-o cineva în piept, şi se lăsă într-o rână, întinzând mâinile înainte. Sângele o podidi pe gură.

Am înţeles amândoi pe dată că a murit, dar am privit-o încă multă vreme încremeniţi de spaimă şi fără grai. Într-un târziu, Saşa o zbughi din bucătărie ca din puşcă, în vreme ce eu, neştiind ce să fac, m-am tras la fereastră, la lumină. Stăpânul intră pe uşă, se lăsă posomorât pe vine, îi atinse obrazul cu mâna şi spuse:

— A murit într-adevăr… Cum s-a întâmplat?

Şi începu să se închine spre colţul cu icoana micuţă a Sfântului Nicolae Făcătorul de Minuni, după care strigă spre tindă:

— Kaşirin, fugi de cheamă poliţia!

Poliţaiul se arătă curând, se învârti de colo până colo, căpătă un bacşiş şi plecă. Se întoarse cu un căruţaş, apucară bucătăreasa, unul de cap şi celălalt de picioare, şi o scoaseră din curte. Stăpâna vârî capul pe uşă şi-mi porunci:

— Spală duşumeaua!

Iar stăpânul icni:

— Bine c-a murit seara…

N-am înţeles de ce era bine.

Când să ne culcăm, Saşa îmi spuse, pierit:

— Să nu stingi lampa!

— Ţi-e frică?

Îşi puse pătura în cap şi nu scoase o vorbă multă vreme.

Era o noapte liniştită, care parcă pândea, parcă aştepta ceva, iar mie mi se tot părea că se va auzi clopotul şi că toată lumea va începe să alerge şi să strige prin oraş, pradă spaimei.

Saşa scoase nasul de sub pătură şi-mi propuse încetişor:

— Hai să ne culcăm amândoi pe cuptor.

— Păi e prea cald.

Mai apoi, urmă:

— Cum a fost cu ea – aşa, deodată? Şi eu care o credeam vrăjitoare… Nu pot să dorm…

— Nici eu.

Începu să-mi povestească despre morţi, cum ies din morminte şi rătăcesc noaptea prin oraş, căutând casele pe unde au stat şi pe unde mai au rubedenii.

— Morţii şi-amintesc doar de oraşele lor, îngână el. Străzile, casele nu le mai ştiu…

Liniştea era tot mai adâncă şi parcă se făcea tot mai întuneric. Saşa azvârli pătura deoparte şi întrebă:

— Vrei să-ţi arăt ce am în cufăr?

De mult voiam să aflu eu ce are în cufăr. Îl fereca cu un lacăt şi-l deschidea cu mare grijă, iar dacă încercam să trag cu coada ochiului, mă repezea grosolan:

— Ce-i mă? Ai?

De îndată ce m-am învoit se ridică în capul oaselor în aşternut şi-mi porunci să-i pun cufărul pe pat, la picioare. Scrută ungherele întunecate ale bucătăriei, apoi se încruntă, dându-şi importanţă, descuie lacătul, suflă peste capac, de parcă ar fi fost fierbinte şi în sfârşit îl ridică, scoţând la iveală nişte rufărie.

Cufărul era plin pe jumătate cu fel şi fel de cutiuţe de doctorii, ambalaje multicolore de ceai, cutii goale de tablă, care de vacs, care de sardele.

— Ce-s astea?

— Stai să vezi…

Strânse cufărul între genunchi şi se aplecă asupra lui, fredonând încetişor:

— Ceresc părinte…

Mă aşteptam să văd jucării: nu avusesem niciodată jucării şi mă uitam la ele cu un dispreţ prefăcut, căci în sinea mea îl pizmuiam pe stăpânul lor. Mi-ar fi plăcut grozav ca seriosul Saşa să aibă jucării şi-l înţelegeam că le ascunde cu atâta fereală.

Din prima cutie scoase la iveală o ramă de ochelari. Şi-o potrivi pe nas şi spuse grav:

— Nu-i nimic că n-au sticle. Aşa-s ochelarii ăştia!

— Dă-mi să-i pun şi eu!

— Nu merg la ochii tăi. Merg la ochi de culoare închisă şi-ai tăi sunt dintr-ăia deschişii, mă lămuri el, şi oftă adânc, ca un om în toată firea, dar în clipa următoare îşi roti ochii speriat prin bucătărie.

Într-o cutie de vacs avea nasturi de tot felul. Îmi explică mândru:

I-am adunat de pe stradă! Eu singur. Acum am treizeci şi şapte în cap…

În cea de-a treia cutie ţinea nişte agrafe de alamă, adunate tot de pe stradă, potcovioare de cizmă, unele tocite, altele rupte, altele întregi, catarame de ghete şi de pantofi, o clanţă de alamă, o măciulie de baston spartă, un pieptene de cocoană, *Oracolul şi cartea viselor,* precum şi o mulţime de alte fleacuri la fel.

Pe vremea când umblam după zdrenţe şi oase aş fi putut strânge într-o lună de zece ori mai multe asemenea fleacuri. Comoara lui Saşa îmi stârni un simţământ de dezamăgire, de stingherealã şi o milă chinuitoare faţă de el. El însă cerceta atent fiecare lucruşor, îl mângâia drăgăstos, buzele groase i se lăbărţaseră într-un zâmbet trufaş, ochii bulbucaţi priveau totul cu duioşie şi îngrijorare, iar ochelarii îi dădeau un aer tare copilăresc şi caraghios.

— Ce-ţi trebuie ţie toate astea?

Cătă iute spre mine prin rama ochelarilor şi mă întrebă cu glas întretăiat şi canonit:

— Vrei să-ţi dau ţie ceva de tot?

— Nu, n-am nevoie…

Jignit pesemne de refuzul meu, ca şi de nepăsarea ce-o arătam faţă de comoara lui, rămase tăcut. După câtva timp, spuse încet:

— Ia prosopul să le ştergem, că s-au umplut de praf…

După ce fiecare lucruşor fu dichisit şi pus la loc, Saşa se lăsă pe pat, cu faţa la perete. Ploaia stătuse, streşinile picurau, vântul izbea în geamuri.

Fără să se întoarcă spre mine, mă anunţă:

— Aşteaptă să se mai zvânte pământul în grădină. O să-ţi arăt ceva, de rămâi cu gura căscată!

N-am spus nimic. M-am culcat.

Trecură câteva clipe. Deodată, Saşa sări în sus şi, hârşâind peretele cu unghiile, izbucni cutremurător:

— Mi-e frică… Doamne, mi-e frică! Doamne, miluieşte-mă! Ce-i asta?

M-am speriat de mi-a pierit şi graiul: la fereastra dinspre curte mi se părea că o văd pe bucătăreasă – stătea cu spatele la mine şi cu fruntea proptită în geam, aşa cum stătea ea de obicei când se uita la bătaia cocoşilor.

Saşa plângea cu hohote, hârşâind peretele cu unghiile şi azvârlind din picioare. Mi-am luat inima în dinţi, am străbătut bucătăria de parcă aş fi călcat pe cărbuni încinşi, fără să mă uit în lături, şi m-am culcat alături de el.

Am plâns amândoi pe săturate, până am adormit.

La vreo câteva zile, fiind sărbătoare, am ţinut deschis numai până la amiază, ne-am dus acasă la masă şi când stăpânii s-au culcat, Saşa îmi spuse misterios:

— Haidem!

M-am gândit că vrea să-mi arate lucrul acela care mă va lăsa cu gura căscată.

Ne-am dus în grădină. Pe fâşia îngustă de pământ dintre casa noastră şi cea vecină se înşiruiau vreo cincisprezece tei bătrâni, cu trunchiurile vânjoase năpădite de vata verde a lichenilor, cu crengile negre şi golaşe, ca moarte. Nu vedeai barem un cuib de ciori. Semănau mai degrabă cu nişte monumente dintr-un cimitir. Afară de ei nu creştea nimic în grădină – nici

tufişuri, nici iarbă; cărările erau bătătorite şi negre ca tuciul, iar pământul, acolo unde-şi mai arăta pleşuveala de sub frunzişul putred rămas de an, avea o pojghiţă de mucegai, aşa ca lintiţa pe o apă stătătoare.

Saşa dădu colţul casei către gardul dinspre stradă şi se opri sub un tei, holbându-se pe geamurile tulburi ale casei vecine. Se lăsă pe vine şi împrăştie cu mâinile o grămăjoară de frunze, dezvelind o rădăcină groasă, lângă care erau afundate în pământ două cărămizi. Le ridică, dădu deoparte o bucată de tablă de acoperiş, apoi o scândurică pătrată şi, în sfârşit, în faţa mea se căscă o bortă, care se pierdea sub rădăcină.

Saşa scăpără un chibrit, aprinse un muc de lumânare, îl vârî în bortă şi-mi spuse:

— Uite-te! Numai să nu te sperii…

Se vede că el însuşi o sfeclise: lumânarea îi tremura în mână, se făcuse palid, buzele i se schimonosiseră, ochii i se umeziseră, în vreme ce-şi trăgea încet la spate cealaltă mână. Frica lui mă molipsi şi pe mine. M-am uitat prevăzător înăuntru – rădăcina slujea de boltă unui fel de peşteră. În fundul ei, Saşa aprinse trei lumânări, care o umplură cu o lumină albăstrie. Era destul de mare, cam cât o găleată, numai ceva mai largă, cu pereţii căptuşiţi cu bucăţi de sticlă colorată şi cioburi de veselă. În mijloc, pe o ridicătură acoperită cu o pânză roşie, era aşezat un sicriaş, învelit în poleială şi pe jumătate ascuns sub o bucată de brocart, de sub care ieşeau la iveală două picioruşe cenuşii şi un căpşor de vrabie, cu ciocul ei ascuţit. În spate, pe un fel de pupitru stătea aşezată o cruce de alamă, din cele cum se poartă la gât, în jurul căreia ardeau trei capete de lumânare, în nişte sfeşnice înfăşurate în poleială argintie şi aurie, de la bomboane.

Vârfurile flăcăruilor se aplecau spre gura peşterii şi risipeau înăuntru scântei şi pete multicolore. Mirosul de ceară, de putregai încins şi

de pământ mă izbea în faţă, frânturi de curcubeu îmi jucau pe dinaintea ochilor. Totul stârni în mine o uimire apăsătoare, spulberându-mi teama.

— Aşa că-i frumos? mă întrebă Saşa.

— Ce rost are?

— E o capelă, mă lămuri el. Seamănă?

— Nu ştiu.

— Vrabia e mortul! Poate că odată o să-i găsească moaştele – e-o mucenică ce-a pătimit fără vină…

— Ai găsit-o moartă?

— Nu, a intrat în magazie, am prins-o sub căciulă şi-am sugrumat-o.

— De ce?

— Aşa…

Saşa îmi căută privirea şi mă întrebă din nou:

— E frumos?

— Nu!

Atunci se aplecă, acoperi iute gura peşterii cu scândurica şi cu tabla, înfundă cărămizile la locul lor, se ridică în picioare şi, curăţindu-şi genunchii de pământ, mă înfruntă răstit:

— De ce nu-ţi place?

— Mi-e milă de vrabie.

Se uită la mine, ca un orb şi, ghiontindu-mă în piept, strigă:

— Tâmpitule! Numai din invidie spui că nu-ţi place! Crezi că ce-ai făcut tu la tine în grădină, pe Kanatnaia, era mai frumos?

Mi-am amintit de colţişorul meu şi i-am răspuns:

— Fireşte că era mai frumos!

Saşa îşi aruncă haina la pământ, îşi sumese mânecile, scuipă în palme şi mă stârni:

— Atunci, hai să ne batem!

Nu-mi ardea de bătaie, mă stăpânea o lehămiseaiă apăsătoare şi mă simţeam vlăguit. Mi-era silă să mă uit la mutra înrăită a vărului meu.

Sări la mine, mă izbi cu capul în piept, mă trânti la pământ, se aşeză călare pe mine şi strigă:

— Ne batem pe viaţă şi pe moarte?

Eram mai puternic decât el şi mă înfuriasem de-a binelea. Aproape numaidecât Saşa zăcea cu faţa la pământ, cu mâinile aruncate înainte, horcăind. Speriat, am dat să-l ridic, dar el nu se lăsa, azvârlea din mâini şi din picioare, speriindu-mă şi mai şi. Neştiind ce să fac, m-am tras niţel mai încolo şi el, săltându-şi capul, icni:

— Acum eşti mulţumit? Lasă, ţi-arăt eu ţie, zac aici până m-or vedea stăpânii, te spun şi-o să te dea afară.

Tot ocăra şi ameninţa. Cuvintele lui m-au scos din sărite. M-am repezit la peşteră, am smuls cărămizile, am înşfăcat sicriul cu vrabia, l-am aruncat în stradă, peste gard, şi am călcat în picioare tot ce mai era înăuntru.

— Na, ai văzut?

Saşa a primit într-un fel tare ciudat ieşirea mea nestăpânită: întins la pământ, cu gura întredeschisă şi sprâncenele încruntate, mă urmări fără să spună o vorbă, iar la sfârşit se ridică fără grabă, se scutură şi, azvârlindu-şi haina pe umeri, rosti calm şi ameninţător:

— Aşteaptă, vezi tu ce-o să păţeşti! Toate astea le-am făcut anume pentru tine. A fost o vrăjitorie! Ei?

Auzindu-l, mi s-au muiat picioarele, de parcă m-ar fi izbit în moalele capului, şi am simţit că îngheţ. El se urni din loc, fără să întoarcă ochii, băgându-mă şi mai mult în sperieţi cu liniştea lui.

M-am hotărât să fug chiar a doua zi din oraş, să fug de stăpân, de Saşa şi vrăjitoriile lui, de toată viaţa asta apăsătoare şi fără de noimă.

A doua zi de dimineaţă, trezindu-mă din somn, bucătăreasa cea nouă izbucni:

— Dumnezeule! Ce-i cu mutra asta, ce-ai păţit?

„Gata, m-a şi picnit vrăjitoria!” mi-am spus amărât.

Bucătăreasa însă râdea cu hohote şi cu atâta poftă, încât am zâmbit şi eu fără să vreau şi m-am

uitat în oglindă: faţa mi-era mânjită din belşug cu funingine.

— Saşa mi-a făcut-o?

— Că doar nu eu! pufni înveselită bucătăreasa.

Când să mă apuc de curăţatul încălţămintei şi vâr mâna într-o gheată, mi se înfige un ac în deget.

„Aha, tot vrăjitoria!”

În fiecare cizmă dădeam peste bolduri şi ace de cusut, pitite cu atâta iscusinţă, încât nu era chip să nu mă înţep. Atunci am luat o oală cu apă rece şi am turnat-o cu desfătare în capul vrăjitorului, care dormea cu adevărat, ori numai se prefăcea că doarme.

Cu toate acestea nu mă simţeam în apele mele: mi se tot năzărea că văd sicriaşul cu vrabia, picioruşele cenuşii chircite şi cioculeţul ei ca de ceară căutând jalnic în sus, în noianul licăririlor multicolore din jur, închegând un curcubeu ce încerca zadarnic să se aprindă. Sicriul se tot lăţea, ghearele vrăbiuţei creşteau tot în sus, tremurau, prindeau viaţă.

Mă hotărâsem să fug chiar în seara aceea, dar, înainte de masă, punând la încălzit sufertaşul cu ciorbă de varză pe lampa de gaz şi adâncit în gândurile mele, m-am pomenit că dă în clocot, am sărit să sting lampa şi am vărsat ciorba fierbinte, opărindu-mi mâinile, drept care am ajuns la spital.

Mi-amintesc de spital ca de un coşmar istovitor: în pustietatea de acolo, stăpânită de o lumină gălbuie şi tremurătoare, mişunau ca orbeţii, şuşoteau şi gemeau nişte mogâldeţe în giulgiuri albe şi cenuşii, iar un bărbat deşirat, cu sprânceana cât mustaţa, umbla în cârji, îşi scutura barba mare, neagră şi răgea, şuierând:

— Voi raporta preasfinţiei-sale!

Paturile semănau cu nişte sicrie, bolnavii, cum zăceau cu nasurile în sus, semănau cu nişte vrăbii moarte. Pereţii gălbui se legănau, tavanul se umfla ca o pânză de corabie, duşumeaua se unduia, aducând aproape şi depărtând rândurile de paturi,

totul era nesigur, înfricoşător, iar dincolo de ferestre, crengile golaşe ale copacilor împungeau aerul ca nişte nuiele cărora cineva nu le dădea pace.

În uşă, o arătare roşcovană şi subţirică, tot trăgându-şi giulgiul cu mâinile-i scurte, ţopăia şi ţipa ascuţit:

— N-am nevoie de nebuni!

Iar omul în cârjă îi urla în faţă:

— Preasfinţiei-sale…

Bunica, bunicul şi toţi din jurul meu spuneau mereu că la spital oamenii sunt omorâţi şi socoteam că s-a isprăvit cu mine. O femeie cu ochelari, într-un giulgiu şi ea, se apropie de mine, scrise ceva pe scândurica neagră de la căpătâiul patului, creta i se frânse în mână şi fărâmiturile albe îmi picară în păr.

— Cum te cheamă pe tine? mă întrebă ea.

— Nu mă cheamă nicicum.

— Tu n-ai nume?

— N-am.

— Hai, nu face pe prostul, că mănânci bătaie!

Eram convins şi înainte să vină ea c-am să mănânc bătaie, încât nici nu m-am mai ostenit să-i răspund. Pufni înciudată ca o pisică şi tot ca o pisică plecă, fără cel mai mic zgomot.

Mai apoi au aprins două lămpi şi luminile lor gălbui spânzurau ca doi ochi sub tavan, clipeau sâcâitor, orbindu-te, căznindu-se parcă să se apropie una de alta.

Într-un colţ cineva spuse:

— Vrei să jucăm cărţi?

— Păi cum să joc fără o mână?

— Aha, ţi-au tăiat mâna!

M-am dumerit pe dată: i-au tăiat mâna fiindcă se ţinea de cărţi. Cu mine ce vor face până să mă omoare?

Mâinile îmi ardeau, îmi zvâcneau, de parcă mi le smulgea cineva din umeri. Răzbit de spaimă şi durere, am început să plâng încetişor şi ca să nu se

vadă că plâng am închis ochii, dar lacrimile mi se strecurau printre gene, prelingându-mi-se pe tâmple, în urechi.

Pogorî noaptea. Toţi se trântiră pe paturi, ascunzându-se sub păturile cenuşii. Liniştea creştea cu fiece clipă. Doar într-un colţ se desfăşura un murmur:

— N-are să iasă nimic. Ticălos e şi el, ticăloasă-i şi ea.

Aş fi vrut să-i scriu bunicii să vină să mă fure de la spital cât mai eram în viaţă, dar nu era chip să scriu: mâinile nu-mi dădeau ascultare şi nici n-aveam pe ce scrie. Să încerc să fug?

Noaptea era tot mai neagră, ca şi cum s-ar fi statornicit pe vecie aici. Mi-am lăsat încet picioarele pe podea şi m-am furişat spre uşă – unul din cele două canaturi stătea deschis. Pe coridor sub o lampă, pe o bancă de lemn cu spetează, pufăia dintr-o ţigară un cap cărunt de arici, privindu-mă cu găvanele întunecate ale ochilor. N-am mai apucat să mă ascund.

— Care umbli pe acolo? Ia vino încoace!

Glasul nu te înfricoşa, era domol. M-am apropiat şi am văzut o faţă rotundă, năpădită de ţepi. Chica zbârlită şi răvăşită în toate părţile semăna cu un nimb argintiu. La brâu avea o legătură de chei. Cu barba mai lungă şi chica aidoma, ar fi fost leit Sfântul Petru.

— Tu eşti cel cu mâinile opărite? Încotro o pornişi aşa, în puterea nopţii? Unde te trezeşti?

Îmi slobozi în piept şi în obraz o trâmbă de fum, mă luă pe după gât cu o mână caldă şi mă trase spre el.

— Ţi-e frică?

— Mi-e frică!

— Aici, la început, toţi stau cu frica-n sân. Lasă ciorilor frica. Mai cu seamă când eşti cu mine, că n-am să las pe nimeni să-ţi facă vreun rău… Tu vrei să fumezi? Fie, nu fuma. E prea de timpuriu, mai aşteaptă vreo doi ani… Părinţii unde ţi-s? N-ai

nici tată, nici mamă! Nici nu trebuie – trăieşti şi fără ei, numai să lepezi frica! Ai priceput?

Nu mai întâlnisem de mult oameni care să grăiască simplu şi prieteneşte, cu vorbe pe înţeles, şi-mi plăcea grozav să-l ascult.

Când mă aduse la patul meu, l-am rugat:

— Mai stai puţin cu mine.

— Asta se poate, se învoi el.

— Tu cine eşti?

— Eu? Soldat, soldat adevărat din Caucaz. Am fost şi la război – păi cum altfel? Soldatul trăieşte pentru război. M-am bătut cu ungurul, cu cerchezul, cu polonul – cât pofteşti. Războiul, frăţioare, e ma-are tărăşenie!

Am închis ochii o clipă şi când i-am deschis, în locul soldatului am văzut-o lângă patul meu pe bunica, într-o rochie închisă, iar el, în picioare lângă ea, spunea:

— Te pomeneşti c-au murit toţi, ai?

În încăpere se zbenguia soarele – întâi poleia totul, apoi se pitea şi din nou îi privea pe toţi, întocmai ca un copil care se ţine de şotii.

Bunica se aplecă spre mine.

— Ce-i puişor? Te-au schilodit? I-am spus eu, roşcovanului afurisit…

— Acum mă-ngrijesc eu de toate, cum cere rânduiala, zise soldatul, şi plecă, iar bunica, ştergându-şi lacrimile, mă lămuri:

— Soldatul e de-al nostru, din Balahna…

Credeam că totul e vis şi tăceam. Îndată veni şi doctorul, îmi schimbă feşile şi iată-mă cu bunica într-o birjă pe străzile oraşului. Ea povesteşte:

— Bunicul a căpiat de tot, s-a făcut zgârciob de te-apucă greaţa! Şi colac peste pupăză, blănarul Hlîst i-a şterpelit mai deunăzi din Psaltire o hârtie de o sută de ruble. Ăsta-i noul lui prieten. Ce bâlci a mai fost, măiculiţă…

Soarele străluceşte, pe cer plutesc nori albi ca nişte păsări, trecem pe un podeţ peste Volga, sub noi gheaţa trosneşte şi se umflă, apa plescăie,

deasupra catedralei iarmarocului de un roşu-sângeriu ard cruci de aur. Întâlnim o femeie cu faţa lată purtând un braţ de mâţişori de salcie ca atlazul – vine primăvara, se apropie Paştele!

Inima îmi cântă în piept ca o ciocârlie.

— Tare mi-eşti dragă, bunico!

Ea nu se miră şi zice domol:

— Păi doară mi-eşti nepot. Fără să mă laud pot spune că mă-ndrăgesc şi oameni străini, slavă ţie Născătoare!

Zâmbeşte:

— Curând are să se bucure că feciorul ei a înviat din morţi! Pe când Vaniuşa al meu…

Şi îşi curmă vorba.

II

Bunicul mă întâmpină în curte – stătea în genunchi şi cioplea o pană cu toporişca. Când mă văzu, ridică toporişca, de parcă ar fi vrut să mi-o azvârle în cap, îşi scoase căciula şi zise zeflemitor:

— Bună vreme, preacinstită faţă, înălţimea-voastră! Gata cu slujba? Eh, de-acu încolo să trăiţi cum v-o duce capul, mda! Halal ispravă…

— Ştim, ştim! făcu pripit bunica, dând din mână a lehamite, şi după ce am intrat în casă, pe când pregătea samovarul, găsi cu cale să mă încunoştiinţeze:

— Bunicul a ajuns în sapă de lemn. Banii, câţi avea, îi dădea pe toţi finului Nikolai, cu dobândă, dar se vede că nu-i cerea hârtie la mână. Nu prea ştiu ce-a fost între ei. Oricum, a rămas lefter, a pierdut banii. Ehei, asta-i din pricină că pe săraci nu-i miluiam, pe nefericiţi nu-i alinam, şi ce şi-a zis Dumnezeu: de ce, adică, le-am făcut parte Kaşirinilor de avere? S-a gândit şi uite, ne-a luat tot…

Cătă grijulie în jur şi-mi destăinui:

— Tot încerc să-l îmbunez cât de cât pe Cel-de-Sus. să nu mi-l asuprească prea aspru pe bunicul. Din puţinul meu dau de pomană noaptea, într-ascuns. Uite, dacă vrei, mergem împreună chiar azi.

Bunicul se arătă în prag şi făcu ochii mici:

— Vă pregătiţi de potol?

— Nu mâncăm dintr-ale tale, spuse bunica. Dacă vrei, pofteşte, c-o ajunge şi pentru tine.

Bunicul se aşeză la masă şi ceru încetişor:

— Toarnă-mi…

În odaie toate erau la locul lor. Numai colţul mamei era pustiu şi trist. Pe perete, deasupra patului unde dormea bunicul, atârna o foaie de hârtie pe care scria cu slove mari de tipar:

Isuse, Mântuitorule, cel fără de moarte! Ocrotească-mă numele tău sfânt în toate zilele şi ceasurile păcătoasei mele vieţi”.

— Cine a scris asta?

Bunicul nu răspunse. Bunica aşteptă puţin şi zise, zâmbind:

— Hârtia asta face o sută de ruble!

— Nu-i treaba ta! se răsti bunicul. O să împart totul la străinii!

— Nici n-ai ce împărţi. Atunci când aveai, n-o făceai, glăsui cu linişte bunica.

— Gura! răcni bunicul.

Toate în jur erau la locul lor, aşa cum le lăsasem.

În coşul pentru rufe, aşezat pe cufărul din colţ, Kolea se trezise şi se uita la noi; dunguţele sinilii ale ochilor abia i se vedeau printre pleoape. Era şi mai pământiu, şi mai moiâu, se topea ca zăpada la soare. Întoarse capul tăcut şi închise ochii fără să mă recunoască.

Strada mă aştepta cu veşti triste: Viahir murise în săptămâna Patimilor, „răpus de vărsat”; Habi plecase din oraş; Iaz ologise şi nu mai ieşea din casă. După ce-mi spuse toate noutăţile astea, Kostroma cel cu ochii negri izbucni mânios:

— Prea de timpuriu ni se prăpădesc băieţii!

— Păi numai Viahir a murit!

— Totuna e: cine nu se mai vede pe stradă e ca şi cum ar fi murit. Abia te împrieteneşti şi te deprinzi cu un băiat, că ţi-l şi trimit la muncă, sau moare. La voi în curte, la alde Cesnokov, s-au mutat alţii, Evseenko le zice. Băiatul – Niuşka, e unul pe cinste, spirt, nu altceva. Are două surori:

una-i încă mică, cealaltă e şchioapă, umblă cu o cârjă, da-i frumoasă.

Stătu puţin pe gânduri şi adăugă:

— Află, frăţioare, că Ciurka şi cu mine ne-am îndrăgostit de ea şi ne tot certăm.

— Cu ea?

— Cum aşa? Noi între noi. Cu ea – rareori!

Ştiam, fireşte, că băieţii mai răsăriţi şi bărbaţii se îndrăgostesc, cunoşteam şi tâlcul grosolan al acestei porniri. Aveam un simţământ stingheritor. Mi se făcuse milă de Kostroma şi nu-mi venea să mă uit la boiul lui colţuros, nici în ochii lui negri, mânioşi.

Pe fata cea şchioapă am văzut-o în aceeaşi seară. Coborând în curte din cerdac, scăpase cârja şi se oprise neajutorată pe trepte, subţirică, slăbuţă, ţinându-se cu mâinile-i străvezii de parmaclâc. Am vrut să-i dau cârja, dar mâinile bandajate nu prea mă ascultau şi m-am căznit multă vreme, fierbând de ciudă, în timp ce ea, stând mai sus decât mine, râdea încetişor.

— Ce-ai păţit la mâini?

— M-am opărit.

— Iar eu şchiopătez. Eşti de-aici din curte? Ai stat mult la spital? Eu am zăcut o mu-ulţime acolo!

Şi oftă.

— O mu-ulţime!

Purta o rochie albă, cu potcovioare azurii, cam veche, diar curată, părul pieptănat lins, împletit într-o cosiţă groasă şi scurtă, lăsată pe piept. În adâncimea calmă a ochilor marii şi gravi, stăruia o pâlpâire albastră ce-i lumina faţa slăbuţă, cu năsucul ascuţit. Zâmbea drăgălaş, dar mie nu-mi plăcea. Toată făptura ei gingaşă şi bolnăvicioasă parcă spunea: „Vă rog să nu mă atingeţi!”

Ce-i găsise pe prietenii mei să se îndrăgostească de ea?

— Eu sunt bolnavă de mult, zise ea cu voie bună, de parcă s-ar fi lăudat. O vecină mi-a făcut

vrăji – s-a certat cu mama şi mi-a făcut vrăji, ca s-o amărască… Ţi-a fost frică ia spital?

— Da…

Simţindu-mă stingherit cu ea, am intrat în casă.

Aproape de miezul nopţii, bunica mă deşteptă cu duioşie:

— Hai să mergem, vrei? Dacă te osteneşti niţel pentru oameni, ţi se vindecă mai repede mâinile…

Mă luă de mână şi mă purtă prin beznă ca pe un orb. Noaptea era neagră, umedă, vântul sufla neobosit, nisipul rece îţi înlănţuia picioarele ca un pârâu iute. Bunica se apropia tiptil de căsuţele întunecate din mahala, se închina de trei ori, lăsa pe ieşitura ferestrelor câte un ban de cinci copeici şi câte trei covrigi, se închina iar la cerul fără stele şi şoptea:

— Preasfântă Născătoare din cer, ajută-i pe oameni! Toţi suntem păcătoşi în faţa ta, mămucă!

Cu cât ne depărtam de casă, totul în jur se făcea şi mai pustiu, şi mai lipsit de viaţă. Cerul pe care bezna nopţii îl adâncea la nesfârşit, şi-ascunsese parcă pentru vecie luna şi stelele. De undeva ţâşni un câine, se opri în faţa noastră şi începu să mârâie cu ochii arzând în întuneric; m-am lipit speriat de bunica.

— Nu-i nimic, mă linişti ea. Ia acolo, un câine. Trecu ceasul diavolului, doar cocoşii au cântat demult!

Chemă câinele, îl mângâie şi-l povăţui:

— Tu stai binişor, cuţulache, nu-mi speria nepoţelul!

Câinele mi se frecă de picioare şi o pornirăm mai departe tustrei.

Bunica se opri la douăsprezece ferestre, lăsând pe ieşitura pervazului „milostenia tainică”. Începea să se crape de ziuă. Din întuneric creşteau case cenuşii; clopotniţa bisericii Napolnaia se înălţa, albă ca o căpăţână de zahăr; împrejmuirea de cărămidă a cimitirului se ştirbise ca o rogojină hărtănită.

— A ostenit băbuţa! oftă bunica. E timpul să ne întoarcem. Mâine, când s-or trezi din somn, femeile au să vadă că Născătoarea a avut grijă un picuţ de copilaşii lor! Când n-ai de nici unele, te mulţumeşti şi cu puţin! Of, of, Aleoşa, amarnic o mai duce norodul şi nimănui nu-i pasă de el!

De Dumnezeu, de marea judecată
Bogatul habar n-are, nici că-i pasă.
Celui sărman îi zice: „Nu-s acasă!”
Dar aurul ce-l strânge va să-l bată
În iad, cu flăcări şi pucioasă…

Uite-aşa stă treaba! Se cade să trăim unul pentru altul, iar Dumnezeu să aibă grijă de toţi. Bine-mi pare că eşti iar cu mine…

O bucurie molcomă se revărsa în sufletul meu – simţeam nedesluşit că n-am să uit niciodată cele cu care m-am împărtăşit.

Câinele roşcat, cu bot de vulpe, cu ochi blânzi şi vinovaţi tremura alături de mine.

— Îl luăm la noi?

— Cum nu? îl luăm dacă vrea. Na, îi dau şi un covrig, că mi-au rămas doi. Hai să stăm colo pe laviţă. Am cam ostenit…

Ne aşezarăm pe laviţa de lângă poartă. Câinele se culcă la picioarele noastre, ronţăind covrigul uscat, în timp ce bunica povestea:

— Aici stă o ovreică. Are nouă copii, unul mai mititel decât altul. O întreb: „Cum de poţi trăi tu, Mosevnia?” „Trăiesc cu Dumnezeul meu, zice, cu cine altul să trăieşti?”

M-am lipit de fusta caldă a bunicii şi-am adormit.

Viaţa îşi reluă curgerea-i năvalnică. Şuvoiul ei bogat aducea zilnic sufletului meu ceva nou, care mă incinta, mă neliniştea, ori mă amăra, silindu-mă să cuget.

Curând am început şi eu să caut cât mai des pe fetiţa cea şchioapă, ca să stăm de vorbă ori să

zăbovim amândoi pe laviţa de lângă poartă. Cu ea şi tăcerea era plăcută. Era dichisită ca o pitulice şi povestea tare frumos despre traiul cazacilor de pe Don; trăise multă vreme acolo, la un unchi, mecanic la o fabrică de ulei, dar tată-său, lăcătuş de meserie, se mutase la Nijni.

— Şi mai am un unchi. Cestălalt slujeşte chiar pe lângă ţar.

Seara, în zilele de sărbătoare, toată suflarea de pe strada noastră ieşea la poartă; fetele şi flăcăii o porneau spre cimitir să se prindă în horă, bărbaţii se împrăştiau prin ceainării, iar pe stradă nu rămâneau decât femeile şi copiii. Femeile se aşezau pe lângă porţi, de-a dreptul pe nisip, ori pe laviţe, şi stârneau mare larmă, sfădindu-se sau pălăvrăgind; copiii jucau mingea, ţurca, popice, şi mamele stăteau să-i urmărească, încurajând pe cei dibaci şi luându-i în râs pe nepricepuţi. Era o gălăgie asurzitoare şi o veselie fără de seamăn. Prezenţa şi privirile celor mari nestârneau şi mai mult, aducând în jocurile noastre o pătimaşă însufleţire. Dar oricât ne fura jocul, noi trei – Kostroma, Ciurka şi cu mine o zbugheam pe întrecute din mijlocul celorlalţi ca să ne lăudăm în faţa fetiţei şchioape.

— Ai văzut, Ludmila, cum am pălit ţurca?

Ea zâmbea blajin, încuviinţând repetat din cap.

Înainte vreme, grupul nostru căuta să rămână unit la joacă, dar acum îi vedeam pe Kostroma şi Ciurka în tabere potrivnice, înfruntându-se în îndemânare şi forţă, şi adesea ajungeau la lacrimi şi la bătaie. O dată s-au bătut atât de crunt, încât a fost nevoie să-i despartă cei mari, udându-i cu apă, ca pe câini.

Ludmila, pe laviţă, izbea în pământ cu piciorul cel teafăr şi ori de câte ori luptătorii se rostogoleau prea aproape de ea, îi împingea speriată cu cârja:

— Isprăviţi odată!

Obrazul palid bătea în albastru, ochii i se stingeau şi se dădeau peste cap, de parcă ar fi avut

boala copiilor.

Într-una dintre zile, Ciurka îl snopi pe Kostroma la ţurcă şi el se ascunse după lada cu ovăz de la băcănie, se ghemui acolo pe vine şi începu să plângă pe înfundate. Arăta înspăimântător; îşi încleştase dinţii, fălcile i se de senau sub piele, obrazul osos i se împietrise, lacrimi mari şi grele se rostogoleau din ochii lui negri şi galeşi. Am încercat să-l mângâi şi el mormăi printre sughiţuri:

— Aşteaptă… O să-i dau cu o cărămidă în cap… o să vadă el!

Lui Ciurka nu-i mai ajungeai nici cu prăjina la nas. Umbla prin mijlocul străzii cum umblă flăcăii de însurat, cu şapca pe o sprânceană şi mâinile înfundate în buzunare; învăţase să scuipe şmechereşte printre dinţi şi ni se lăuda:

— Curând o să şi fumez. Am încercat de două ori, da' îmi vine greaţă.

Toate astea nu-mi plăceau. Vedeam că sunt pe cale să pierd un vechi prieten şi mi se părea că numai Ludmila e de vină.

Într-o seară, pe când rânduiam în curte oasele, zdrenţele şi celelalte vechituri adunate peste zi, Ludmila se apropie, legănându-se, de mine, vânturându-şi în sus şi în jos mâna dreaptă.

— Bună! zise ea, dând de trei ori din cap. Kostroma a fost cu tine?

— Da.

— Da' Ciurka?

— Ciurka şi-a mâncat papara cu noi. Numai tu eşti de vină, s-au îndrăgostit amândoi de tine şi acum se bat…

Fata se împurpură, dar spuse batjocoritor:

— Asta-i bună! Ce vină am eu?

— De ce i-ai făcut să se-ndrăgostească de tine?

— Că doar nu i-am rugat eu să se-ndrăgostească! pufni Ludmila, supărată. Toate astea-s prostii! adăugă ea, depărtându-se. Eu sunt mai mare decât ei, am paisprezece ani. Băieţii nu se îndrăgostesc de o fată mai mare ca ei…

— Multe mai ştii tu! i-am strigat eu din urmă, vrând să o jignesc. Băcăneasa, sora lui Hlâstov, e bătrână de-a binelea şi cum se mai încurcă cu flăcăii!

Ludmila se întoarse lângă mine, îşi înfipse cârja adânc în nisipul curţii.

— Habar n-ai de nimic! turui ea pe nerăsuflate cu lacrimi în glas, şi ochii ei frumoşi prinseră să-i scapere minunat. Băcăneasa e o destrăbălată, doar nu mă crezi şi pe mine la fel? Eu-s încă mică, nu-i voie să m-atingi, nici să mă ciupeşti, ori mai ştiu eu ce… Mai bine-ai citi romanul *Kamciadalka,* partea doua, apoi să vorbeşti!

Se depărtă, smiorcăind. Mi se făcu milă de ea – ghiceam în cuvintele Ludmilei un adevăr necunoscut mie. De ce o ciupesc prietenii mei? Şi mai spun că sunt îndrăgostiţi…

A doua zi, vrând să-mi ispăşesc vina, am cumpărat de două copeici caramele de malţ, ştiind că-i plac cel mai mult.

— Vrei?

Făcând pe bosumflata, îmi spuse:

— Pleacă, nu mai sunt prietenă cu tine!

Dar luă îndată bomboanele, dându-mi peste nas:

— Barem să le fi pus într-o hârtie, că uite ce mâini murdare ai.

— Degeaba m-am spălat, murdăria nu iese şi pace.

Îmi luă o mână într-a ei, uscată şi fierbinte, şi o cercetă:

— Vai, cum ţi le-ai stricat…

— Păi şi tu ai degetele înţepate…

— Asta-i din pricina acului. Cos mult…

După câteva clipe mă ispiti, uitându-se în jur:

— Ascultă, hai să ne ascundem undeva şi să citim *Kamciadalka.* Vrei?

Ne-a trebuit multă vreme până să găsim un locşor unde să ne ascundem – nicăieri nu era bine. Am hotărât într-un târziu că tinda băii era cel mai nimerit. Deşi cam întunecoasă, ne puteam aciua la

geamul dinspre magazie şi abatorul de alături – un ungher slinos, pe unde rareori se abătea cineva.

Şi iat-o pe Ludmila stând la fereastră, în profil, cu piciorul bolnav întins pe laviţă şi cu cel teafăr spânzurând pe podea. Stă cu faţa ascunsă într-o carte ferfeniţată, rostind cu tulburare o sumedenie de cuvinte plictisitoare şi de neînţeles. Mă simt şi eu tulburat. Stau pe duşumea şi-i urmăresc ochii cum aleargă ca două luminiţe albastre pe carte; uneori îi umezeşte câte o lacrimă şi glasul îi tremură, turuind cuvinte necunoscute, în însoţiri de neînţeles. Eu le prind din zbor şi mă căznesc să le înlănţuiesc în stihuri, sucindu-le în fel şi chip, şi asta mă împiedică să pricep despre ce e vorba.

Pe genunchii mei doarme câinele, pe care l-am botezat Vântuleţ, fiindcă e lăţos, lunguieţ, iute la fugă şi scânceşte ca vântul de toamnă în gura hornului.

— Asculţi? întrebă fetiţa.

Dau tăcut din cap.

Vălmăşagul ei de cuvinte mă tulbură tot mai mult şi sunt tot mai înciudat în dorinţa mea de a le rândui altfel, aşa ca în cântece, unde fiecare cuvânt trăieşte şi pâlpâie, ca o stea pe cer.

Când se întunecă, Ludmila lăsă în jos mâna şi mai albă în care ţinea cartea şi zise:

— E frumos, nu? Păi vezi…

Din seara aceea am venit adesea în tinda băii. Spre bucuria mea, curând Ludmila se satură să mai citească din *Kamciadalka.* Habar n-aveam despre ce era vorba în cartea asta nesfârşită-nesfârşită, pentru ca după partea a doua, de unde începusem să citim, m-am pomenit cu partea a treia, iar fetiţa îmi spuse că mai era şi partea a patra!

Cel mai bine ne simţeam în zilele mohorâte, numai să nu se nimerească sâmbăta, când se făcea focul la baie.

Afară plouă, vasăzică nimeni n-are să iasă din casă şi n-are să ne dibuie în ascunzişul nostru

întunecat. Ludmila murea de frică să nu ne „prindă” acolo.

— Tu ştii ce-au să creadă? mă iscodea ea încetişor.

Ştiam prea bine şi mi-era şi mie frică să nu ne „prindă”. Tăifăsuiam ceasuri întregi, uneori eu îi spu neam basme de ale bunicii, iar ea îmi povestea despre viaţa cazacilor de pe apa Medvediţei.

— Tii, ce minunat e-acolo! suspina Ludmila. Aici ce-i? Un loc potrivit pentru cerşetori…

M-am hotărât că după ce mă fac mare să mă duc negreşit să văd şi eu apa Medvediţei.

Nu peste mult timp ne-am putut lipsi de tinda băii: mama Ludmilei găsise de lucru la un blănar şi pleca de cu dimineaţă de acasă. Surioara ei pleca la şcoală, iar frate-său la fabrica de plăci de faianţă, unde muncea. În zilele cu vreme urâtă mă duceam la ea, o ajutam la gătit, să deretice prin odaie şi prin bucătărie, iar Ludmila spunea, râzând:

— Noi doi trăim ca şi cum am fi bărbat şi nevastă, numai că dormim fiecare în altă parte. Ba chiar trăim mai bine, că bărbaţii nu-şi ajută nevasta la treabă…

Când aveam bani, cumpăram dulciuri şi beam ceai, după care răceam samovarul cu apă rece, ca să nu ne dibuie guraliva de maică-sa. Uneori, venea şi bunica în vizită la noi. Şedea pe un scaun, împletea dantelă ori broda, şi ne spunea basme minunate. Iar când bunicul se ducea în oraş, Ludmila se furişa la noi şi petreceam tustrei fără grijă.

Bunica zicea:

— Măi-măi, că bine o mai ducem! Când bănuţii sunt ai tăi, faci ce pofteşti cu ei.

Bunica încuraja prietenia dintre noi.

— Bun lucru când un băiat se-mprieteneşte cu o fată! Numai să nu s-apuce de prostii…

Cu vorbele cele mai simple cu putinţă, ne dumerea ce înseamnă „să te-apuci de prostii”. Vorbea frumos, inspirat, şi am înţeles bine că nu

trebuie să te atingi de flori până n-au înflorit, căci n-au să-ţi dăruiască nici parfumul, nici roada.

Mie nici nu-mi trecea prin minte „să m-apuc de prostii”, dar asta nu ne împiedica, pe mine şi pe Ludmila, să vorbim despre lucruri care îndeobşte sunt trecute sub tăcere. Vorbeam despre ele, dintr-o nevoie anume, de bună seamă, căci brutalitatea relaţiilor dintre bărbat şi femeie ne sărea în ochi mult prea stăruitor şi ne jignea prea adânc.

Tatăl Ludmilei era un bărbat chipeş, de vreo patruzeci de ani, cârlionţat şi mustăcios, care tot mişca triumfător din sprâncenele-i groase. Se arăta ciudat de tăcut – nu-mi amintesc să-i fi auzit vorba. Copiii şi-i alinta icnind muteşte, ba şi pe nevastă-sa tot pe tăcute o bătea.

Seara, în zilele de sărbătoare, gătit cu o rubaşcă sinilie, cu şalvari de plisă şi cizmele văcsuite lună, ieşea în poartă cu o armonică mare, aninată de o curea pe după umăr, şi se proţăpea acolo ca un ostaş în post. În faţa porţii noastre începea îndată „jocul”. Fetele şi femeile se perindau una după alta, cătând pe sub gene la Evseenko, furiş sau fără pic de codeală, cu ochi pofticioşi, iar el, în picioare, ţuguia buza de sus şi le privea la rându-i cu ochii lui întunecaţi, cântărind şi alegând. Ceva scârbavnic, aşa ca la câini, mustea din târguiala asta fără grai, din mişcarea înceată de resemnare a femeii ce trecea prin faţa bărbatului; nu trebuia decât să-i poruncească din ochi şi ai fi zis că oricare dintre ele s-ar fi lăsat supusă, ca moartă, pe nisipul plin de gunoaie al străzii.

— Ce te tot umfli în pene, ţapule, rât neobrăzat! bombăne mama Ludmilei. Subţire şi înaltă, cu obrazul prelung şi pătat, cu părul încă scurt, căci zăcuse de febră tifoidă, seamănă cu o mătură tocită.

Ludmila sade lângă ea şi se încăpăţânează să-i abată atenţia de la stradă, punându-i fel şi fel de întrebări.

— Da’ mai dă-mi pace, pisăloago, pacoste ce eşti! izbucneşte femeia, clipind neliniştită, şi ochii ei înguşti şi ciudat de luminoşi, de mongolă, încremenesc deodată, de parcă s-ar fi agăţat de ceva şi sunt sortiţi să rămână aşa pentru totdeauna.

— Nu te mai amărî, mămico, că tot aia el spune Ludmila. Ia te uită cum s-a împopoţonat rogojinăreasa!

— De nu eraţi voi trei m-aş fi îmbrăcat şi eu mai frumos, că m-aţi mâncat de vie, i-o reteză necruţătoare femeia, parcă printre lacrimi, înfigându-şi privirea în mătăhăloasa văduvă a rogojinarului.

Cu pieptul ei ieşit înainte ca un cerdac, rogojinăreasa seamănă cu o casă în miniatură, iar faţa-i roşie, ascunsă în parte şi parcă retezată de basmaua verde, seamănă cu ferăstruia de la pod, la ceasul când stă în bătaia soarelui.

Evseenko îşi trece armonica pe piept şi-ncepe să cânte. Armonica are o mulţime de clape, glasul ei atrage ca un magnet, puştii de pe toată strada sosesc în goană, se lasă în nisip la picioarele omului cu armonica şi încremenesc locului, ca vrăjiţi.

— Aşteaptă tu, o să-ţi sucească gâtul, ai să vezi! îi prevesteşte femeia.

Bărbatul îi aruncă o privire piezişă.

Rogojinăreasa s-a lăsat ca un pietroi pe banca din faţa prăvăliei Hlâstovilor şi ascultă cu capul pe umăr, toată o văpaie.

Pe câmp, dincolo de cimitir, cerul se împurpurează în pragul înserării, pe stradă plutesc ca pe un râu bucăţi mari de trupuri în straie ţipătoare, copiii vin vârtej, văzduhul încropit şi mângâietor te îmbată. Nisipul încins peste o zi are un iz iute, duhoarea grasă şi dulceagă a abatorului trăsneşte a sânge, dinspre curţile cojocarilor miroase sărat şi înţepător a piei argăsite. Sporovăiala femeilor, răcnetele bărbaţilor răzbiţi de băutură, ţipetele ascuţite ale copiilor, cântecul

cu vuiri de bas al armonicii – totul se contopeşte într-un zvon dens, în vreme ce pământul, neostenitul făurar, oftează adânc. Totul e brutal, despuiat şi îţi insuflă o puternică încredere faţă de viaţa asta întunecată, neruşinat de animalică, şi viaţa se făleşte cu forţele ei şi se străduieşte cu tristeţe şi încordare să afle făgaşuri unde să şi le reverse.

Prin toată larma asta îţi pătrund în inimă şi ţi se statornicesc pentru totdeauna în minte nişte vorbe cumplit de înfricoşătoare:

— Nu-i îngăduit să dea toţi odată într-unul singur – să dea pe rând…

— Cui să-i fie milă de noi, dacă nici nouă nu ne e…

— Oare Dumnezeu a făcut femeia spre batjocură?…

Noaptea e aproape, aerul se mai răcoreşte, vuietul pare mai domolit, casele de lemn se umflă, cresc, se înveşmântează în umbră. Copiii au fost trimişi în casă, la culcare, ba unii au adormit chiar acolo, pe sub garduri, fie la picioarele, fie pe genunchii mamelor. Odată cu căderea nopţii, cei mai măricei se potolesc şi se cuminţesc. Evseenko a dispărut pe nesimţite, parcă nici rogojinăreasa nu se mai vede, armonica se aude undeva departe, dincolo de cimitir, cu vuirea ei de bas. Mama Ludmilei şade ghemuită pe laviţă, cu spinarea rotunjită, ca o mâţă. Bunica s-a dus să bea ceai la o vecină – moaşă şi codoaşă – un munte de femeie cu nasul ca un cioc de raţă şi medalia de aur, „pentru salvarea de vieţi” pe pieptu-i teşit ca de bărbat. Toată strada se teme de ea, o crede vrăjitoare; lumea spune că la un foc a scos din flăcări cei trei copii ai unui colonel şi pe nevastă-sa, bolnavă.

Ea şi bunica sunt prietene. Când se întâlnesc îşi zâmbesc de departe cu dulceaţă.

Kostroma, Ludmila şi cu mine stăm pe laviţa din faţa porţii. Ciurka l-a provocat la trântă pe

fratele Ludmilei şi amândoi se strâng în braţe şi frământă nisipul pe loc, stârnind colbul.

— Hai, isprăviţi! se roagă Ludmila, speriată.

Privind-o dintr-o parte, cu ochii lui negri, Kostroma povesteşte despre vânătorul Kalinin, un bătrânel cărunt, cu uitătura şireată şi cam deocheat, cunoscut ca un cal breaz în toată mahalaua. A murit de curând, dar nu l-au îngropat în nisipul cimitirului, i-au aşezat sicriul pe pământ, ceva mai încolo de celelalte morminte. Sicriul negru stă pe nişte picioare înalte, având o cruce, o lance, un toiag şi două oase zugrăvite cu vopsea albă pe capac.

În fiecare noapte, de cum se întunecă, bătrânul se ridică din sicriu şi umblă prin cimitir, tot căutând ceva, până la cântatul cocoşilor.

— Lasă, zău, poveştile astea de groază! îl roagă Ludmila.

— Dă-mi pace! strigă Ciurka, smucindu-se din strânsoarea fratelui fetiţei şi aruncă batjocoritor spre Kostroma: Ce tot îndrugi acolo? Am văzut cu ochii mei cum au coborât sicriul în groapă. Cel de deasupra e gol, l-au pus acolo drept monument… Iar că mortul rătăceşte noaptea prin cimitir – asta-i o născocire a beţivanilor de fierari…

Fără să-l învrednicească nici măcar cu o privire, Kostroma zice încruntat:

— Dacă-i aşa, du-te şi stai o noapte în cimitir!

Începură să se certe, iar Ludmila, clătinând plictisită din cap, întrebă:

— Mămico, noaptea morţii se scoală din mormânt?

— Se scoală, repetă maică-sa ca un ecou venit din depărtare.

Valeok al băcănesei, un flăcău dolofan şi rumen, de vreo douăzeci de ani, se apropie de noi ca să audă cum ne ciorovăim şi ne stârni:

— Dacă vreunul dintre voi îmi stă culcat până la ziuă pe coşciug, îi dau un pol de copeici, ba şi zece

ţigări pe deasupra; iar dacă o şterge de frică, îl trag de urechi cât poftesc. Care te prinzi?

Toţi tăcură încurcaţi. Mama Ludmilei îl luă împrejur:

— Ce prostii! Se poate să-i îndemni la aşa ceva!…

— Dă-mi o rublă şi mă duc! se hotărî, posomorât, Ciurka.

— Adică pentru un pol de copeici ţi-e frică! sări răutăcios Kostroma, şi se întoarse spre Valeok: Pofi să-i dai şi o rublă, că tot nu se duce. Face pe grozavul…

— Na, ţine rubla!

Ciurka se ridică de jos şi se depărtă fără grabă, tăcut pe lângă gard. Vârându-şi degetele în gură, Kostroma trase răsunător în urma lui un şuierat. Ludmila scânci tulburată:

— Ah, Doamne, ce lăudăros… Ca să vezi!

— Păi să fiţi voi în stare… de unde până unde, măi, fricoşilor! ne luă Valeok în râs. Şi vă mai credeţi bătăuşii străzii… Nişte pisoi – asta sunteţi…

Nu-ţi prea venea bine să-i asculţi vorbele batjocoritoare; ghiftuitul de Valeok, nu ne plăcea nici cât negru sub unghie, mereu îndemna puştimea la rele, bârfea scârbavnic în faţa lor fetele şi femeile, îi învăţa cum să le necăjească, şi băieţii îl ascultau, deşi plăteau scump asta. Nu ştiu ce i se căşunase pe câinele meu, că tot azvârlea cu pietre în el. O dată i-a dat nişte pâine cu un ac înăuntru.

Dar felul cum Ciurka plecase zgribulit şi ruşinat, era mai umilitor decât orice.

I-am spus lui Valeok:

— Dă încoace rubla, că mă duc eu…

El mă luă peste picior, căutând să mă înfricoşeze, şi-i întinse rubla nevestei lui Evseenko, care îl repezi speriată:

— Nu vreau, n-o iau!

Şi plecă supărată. Nici Ludmila nu se încumetă să ia bumaşca şi asta spori zeflemeaua lui Valeok.

Era gata să plec şi eu, lăsând banii la naiba, când se apropie bunica şi, aflând ce şi cum, înşfăcă degrabă rubla şi-mi spuse liniştită:

— Să-ţi pui paltonaşul şi să iei pătura, că spre dimineaţă se face rece…

Vorba ei mi-alungă spaima şi-mi dădu nădejdea că nu o să păţesc nimic.

Valeok cerea să stau culcat sau în capul oaselor pe sicriu, fără să mă dau jos, orice s-ar întâmpla, chiar dacă l-aş simţi că saltă sub mine, în clipa când bătrânul Kalinin ar ieşi din mormânt. Dacă săream jos – pierdeam.

— Bagă de seamă, mă preveni Valeok. Te pândesc toată noaptea.

Când am pornit spre cimitir, bunica făcu asupra mea semnul crucii şi mă sfătui:

— De ţi s-o năzări ceva, tu nici să nu mişti, spune doar rugăciunea: Bucură-te, sfântă Născătoare…

Am luat-o la picior, nerăbdător ca toată povestea asta să înceapă şi să se termine cât mai repede. Valeok, Kostroma şi încă vreo câţiva mă însoţeau. Când am sărit peste împrejmuirea de zid a cimitirului, m-am încurcat în pătură şi am căzut, dar am fost în picioare numaidecât, de parcă nisipul m-ar fi azvârlit în sus. Râsete pufniră de după zid. Inima îmi zvâcni în piept, un fior rece mă săgetă prin şira spinării.

Iată-mă lângă sicriul întunecat, după ce m-am poticnit la tot pasul. Nisipul îl acoperise dintr-o parte; de cealaltă parte, picioruşele-i scurte şi groase stăteau descoperite, ca şi cum cineva ar fi încercat să ridice sicriul şi l-ar fi urnit din loc. M-am aşezat pe capătul de la picioare şi m-am uitat în jur: cimitirul era plin de moviliţele mormintelor şi înţesat de cruci cenuşii; luându-şi parcă avânt, umbrele se aşternuseră peste morminte, îmbrăţişând muşuroaiele posomorâte de pământ. Ici-colo, rătăciţi printre cruci, mesteceni subţiri şi plăpânzi înfrăţeau cu frunzişul lor mormintele

hotărnicite; prin horbota de umbre răsăreau fire de iarbă şi peria asta cenuşie mi se părea lucrul cel mai înfricoşător. Biserica se înălţa spre cer ca un troian de zăpadă şi o lună micuţă, topită, lumina printre norii încremeniţi.

Tatăl lui Iaz, groparul, trăgea alene clopotul lui şi funia se agăţa la fiece smucitură de tabla acoperişului, scâncind jalnic. Apoi se auzea dangătul plicticos şi dogit al micuţului clopot.

„Ferească Dumnezeu de nesomn!" îmi răsună în minte vorba pazniculuі.

Te treceau toţi fiorii. Simţeam că mă înăbuş, nu ştiu de ce, şi eram leoarcă de năduşeală, în ciuda nopţii răcoroase. Oare voi ajunge la căsuţa pazniculuі, dacă bătrânul Kalinin va da să iasă din mormânt?

Cunoşteam cimitirul ca în palmă, doar mă jucasem de zeci de ori printre morminte, cu Iaz şi alţi băieţi. Colo, lângă biserică, era îngropată mama…

Încă nu adormise totul – dinspre mahalaua noastră răzbăteau din când în când râsete şi frânturi de cântece.

Pe dâmburile de unde luau nisipul cei de la calea ferată, ori în sat, la Katâzovka, îi zicea de mama focului o armonică. De cealaltă parte a împrejmuirii de zid, venea, lălăind, fierarul Miaciov – veşnic beat. L-am recunoscut după cântec.

Maica noastră, măiculiţă,
La păcate-i puiculiţă.
Ea cu nimeni n-o cârmi
Doar pe taica-l îndrăgi…

Îmi plăcea să ascult aceste ultime suspine ale zilei. Dar cu fiecare bătaie de clopot liniştea creştea şi se revărsa peste lunci ca o apă, năpădind totul, acoperind totul. Sufletul îmi plutea într-un gol fără margini şi fără fund, apoi se stingea ca

flăcăruia unui chibrit în beznă, topindu-se fără urmă în nemărginirea din jur, în care nu trăia decât scânteierea stelelor de neatins, în vreme ce pământul tot se cufunda în nefiinţă, ca şi când n-ar fi avut nicio noimă.

Şedeam pe sicriu, ghemuit sub pătură, cu picioarele strânse sub mine, cu faţa la biserică, şi la cea mai mică mişcare sicriul trosnea, nisipul – la fel.

Undeva în spatele meu ceva bufni de pământ – o dată, de două ori, apoi căzu lângă mine o bucată de cărămidă. M-am speriat, dar mi-am dat seama numaidecât că Valeok şi ai lui azvârl cu pietre de după zid, vrând să mă scoată din minţi. Degeaba, însuşi faptul că ştiam nişte fiinţe vii pe aproape mă făcu să mai prind curaj.

Fără să vreau, mă tot gândeam la mama… O dată, găsindu-mă cu ţigara în gură, a început să mă bată, în timp ce eu îi spuneam:

— Nu mai da, că mi-e destul de rău şi aşa. Mor de greaţă…

Apoi, stând după cuptor, pedepsit, am auzit-o plângându-se bunicii:

— Tare nesimţitor băiatul ăsta, pe nimeni nu îndrăgeşte…

Vorbele ei m-au amărât peste măsură. Ori de câte ori mă pedepsea mama, mi-era milă de ea şi mă simţeam, nu ştiu cum, stingherit: rareori se întâmpla să mă pedepsească pe drept, aşa cum meritam.

Îndeobşte, viaţa îţi hărăzeşte multe umilinţe. Băieţii ştiau foarte bine că şi aşa mi-e frică, singur în cimitir, şi uite că ţineau morţiş să mă înfricoşeze şi mai mult. De ce?

Îmi venea să le strig:

— Duceţi-vă dracului!

Dar era primejdios – cine ştie ce-ar fi făcut dracul, auzindu-mă? Pesemne că se afla pe undeva, pe aproape.

Nisipul presărat cu firicele de mică sclipea stins în bătaia lunii, şi asta îmi aminti cum o dată, culcat pe o plută, pe Oka, şi cu ochii la râu, am văzut o plătică zvâcnind din apă până în dreptul meu, întorcându-se apoi pe o parte de semăna cu un obraz de om, privindu-mă cu un ochi rotund de pasăre şi pierind în adânc, şovăitoare ca o frunză de arţar ce se rostogoleşte în văzduh.

Mintea mea lucra cu spornică încordare, reînviind în mine felurite întâmplări din trecut, vrând să se apere astfel împotriva pornirii mele îndărătnice din aceste clipe de a vedea în închipuire tot lucruri de spaimă.

Iată rostogolindu-se un arici, lipăind în nisip cu lăbuţele-i tari: îmi poartă gândul la duhul casei, la fel de mititel şi de zbârlit.

O văd pe bunica ghemuită în faţa cenuşarului şi îngăimând:

— Îndură-te stăpâne şi alungă gândacii negri…

Departe, deasupra oraşului ascuns vederii, lumina se înfiripa tot mai desluşit; răcoarea dimineţii îmi strângea obrajii şi ochii mi se lipeau de somn. M-am făcut covrig şi mi-am tras pătura peste cap – fie ce-o fi!

Mă deşteptă bunica – şedea lângă mine şi tot trăgea de pătură:

— Hai, scoală! N-ai îngheţat? Ei, ia zi – ţi-a fost frică?

— Mi-a fost, dar să nu spui la nimeni, să nu afle băieţii!

— Păi de ce să nu spun? se miră ea. Dacă nu ţi-ar fi fost frică, nici n-ai avea cu ce te lăuda…

Am pornit-o spre casă. Pe drum, bunica îmi spuse cu blândeţe:

— Pe toate trebuie singur să le încerci, sufleţelule, pe toate singur trebuie să le afli… Dacă nu înveţi singur, nimeni nu te învaţă…

Până seara m-am pomenit „eroul” străzii. Toţi mă întrebau:

— Cum adică, nu ţi-a fost frică?

Iar când spuneam: „Ba mi-a fost frică zdravăn!”. ei clătinau din cap şi ziceau:

— Aha! Vezi!

Băcăneasa rosti apăsat şi plină de convingere:

— Carevasăzică e minciună că mortul se scoală din groapă. Ce, dacă s-ar fi ridicat, s-ar fi speriat de băiat? L-ar fi îmbrâncit cât colo, de se ducea învârtindu-se până cine ştie unde…

Ludmila mă privea cu o tandră uimire, ba chiar şi bunicul zâmbea întruna – se vede că era mulţumit de mine. Numai Ciurka mormăi posomorât:

— Lui i-a fost uşor, că bunică-sa e vrăjitoare!

III

Pe nesimţite, ca o stea micuţă în zorii dimineţii, se stinse Kolea, frăţiorul meu. Bunica, Kolea şi cu mine dormeam într-o magazioară, pe nişte lemne stivuite şi acoperite cu tot soiul de zdrenţe; alături, de cealaltă parte a despărţiturii înjghebată din lătunoaie, cu o puzderie de crăpături între ele, avea proprietarul coteţul de păsări. De cu seară, auzeam cum se scutură şi cotcodăcesc găinile lui sătule, înainte să adoarmă, iar dimineaţa ne trezea un cocoş auriu şi gălăgios.

— De-ai crăpa odată! bombănea bunica, supărată că i-a stricat somnul.

Eu nu mai dormeam, urmăream cum se strecoară razele soarelui până în culcuşul meu, prin crăpăturile din peretele magaziei. O pulbere cu firişoare de argint juca în ele, ca vorbele unui basm. Pe sub lemne foşneau şoarecii şi mişunau nişte gândăcei roşii, cu puncte negre pe aripioare.

Uneori, ca să scap de mirosul înăbuşitor de găinaţ, ieşeam tiptil din magazie, mă cocoţam pe acoperiş şi mă uitam cum se deşteaptă oamenii – uriaşi, buhăiţi de somn, cu ochii lipiţi.

Iată la fereastră căpăţâna păroasă a barcagiului Fermanov – un beţivan posac; cată la soare prin dunguliţele de nezărit ale ochilor umflaţi cât pumnul şi grohăie ca un porc. Bunicul ţâşnea afară în curte, netezindu-şi cu amândouă mâinile părul rar şi roşcat – se zorea spre baie, ca să toarne apă rece pe el. Guraliva bucătăreasă a proprietarului, o

femeie cu nasul ascuţit şi cu faţa numai pistrui, semăna cu un cuc, iar proprietarul – cu un porumbel bătrân şi gras. Toţi din jur mă făceau să mă gândesc ba la o pasăre, ba la un dobitoc, ba la o sălbăticiune.

Era o dimineaţă tare prietenoasă şi senină, numai că mie îmi cam dădea târcoale tristeţea. Aş fi vrut să mă duc pe câmp, unde nu vedeai pe nimeni. Ştiam de la bun început că oamenii vor întina şi ziua asta luminoasă, ca de obicei.

Stăteam aşa, tolănit pe acoperiş, când mă strigă bunica şi, arătând cu capul spre patul ei, îmi spuse încet:

— A murit Kolea şi eu nici n-am prins de veste…

Băieţelul alunecase de pe perna învelită într-o faţă de stambă roşie şi zăcea pe câlţii ghemotoşaţi, vânăt şi gol, cu cămaşa toată adunată spre gât, dezgolindu-i pântecele umflat şi picioruşele strâmbe, pline de bube; mâinile ciudat strecurate sub şale, parcă spuneau că ar fi vrut să se salte în sus. Capul îi căzuse un pic într-o parte.

— Mulţumesc lui Dumnezeu că l-a luat la el! grăi bunica, în timp ce se pieptăna. La ce să fi trăit schilod, mititelul…

Tropăind uşor, ca la joc, se arătă şi bunicul, pipăi grijuliu cu degetele ochii închişi ai copilului, dar bunica îl luă roată numaidecât:

— Ce-l atingi cu mâinile alea nespălate?

Bunicul îngăimă:

— Iaca, s-a născut… a trăit, a mâncat… şi degeaba, nici tu laie, nici bălaie…

— Vino-ţi în fire! i-o reteză bunica.

Bunicul se uită la ea ca un orb şi ieşi pe uşă, icnind:

— Eu n-am cu ce-l îngropa, descurcă-te cum ştii…

— Ptiu, nefericitule!

Am zbughit-o de acasă şi nu m-am întors până seara.

Pe Kolea l-au îngropat în dimineaţa zilei următoare. Nici n-am intrat în biserică, tot timpul cât a ţinut slujba am stat lângă mormântul deschis al mamei, cu câinele meu şi cu tatăl lui Iaz. Ne luase puţin pentru cât s-a ostenit cu groapa şi mi se tot lăuda:

— Asta-i fiindcă vă cunosc, altminteri fără o rublă…

Aruncându-mi ochii în groapa gălbuie, din care se ridica o duhoare grea, am văzut într-un colţ nişte scânduri negre şi umede. La cea mai mică mişcare a mea, nisipul movilit din jurul gropii se surpa şi şiroia spre fund, în şuviţe subţiri, ce vârstau pereţii. Eu mă mişcăm anume, din dorinţa ca nisipul să acopere scândurile negre.

— Nu te mai foi, îmi spuse tatăl lui Iaz, pufăind din lulea.

Bunica aduse pe braţe un sicriaş alb, el sări în groapă, îl luă şi-l aşeză binişor lângă scândurile cele negre, apoi se săltă sus şi începu să împingă nisipul înăuntru cu picioarele şi cu lopata. Luleaua îi fumega ca o cădelniţă. Bunicul şi bunica îl ajutau amândoi în tăcere. Nici popi, nici cerşetori – eram numai noi patru în mijlocul desimii de cruci.

Dându-i plata cuvenită, bunica îl dojeni:

— Tot tulburaşi lăcaşul Variei…

— Păi cum altfel. Ba am şi ciupit olecuţă din mormântul de alături. Eh, nu-i nimic!

Bunica făcu o închinăciune adâncă în faţa mormântului, icni, trase un bocet şi o porni înapoi; în urma ei venea bunicul, cu ochii ascunşi de cozorocul şepcii, trăgându-se de poalele surtucului ponosit.

— Semănarăm sămânţa în ogor nearat, vorbi el fără veste, şi o apucă grăbit înainte, ca un cioroi pe arătură.

Am întrebat-o pe bunica:

— Ce i-o fi venit?

— Lasă-l în plata Domnului! Are gândurile lui, mă dumiri ea.

Era zăduf, bunica mergea anevoie şi picioarele i se afundau în nisipul fierbinte. Se oprea des, ştergându-şi obrazul năduşit cu basmaua.

Mi-am călcat pe inimă şi am întrebat-o:

— Alea negre din groapă era sicriul mamei?

— Da, adeveri ea cu năduf. Câinele de gropar, neghiobul… Nu s-a împlinit anul şi Varia a şi putrezit… Asta-i din pricina nisipului – lasă apa să pătrunză. Dacă era lut nici pomeneală de aşa ceva…

— Toţi putrezesc?

— Toţi. Numai pe sfinţi îi cruţă…

— Tu n-ai să putrezeşti!

Se opri în loc, îmi potrivi şapca pe cap şi mă povăţui cu gravitate:

— Să nu te mai gândeşti la asta, nu se cuvine. Auzi tu?

Eu însă mă gândeam în sinea mea: „Tare umilitoare şi scârbavnică mai e moartea! O mârşăvie!”

Nu mă simţeam de loc în apele mele.

Acasă, bunicul apucase să pregătească samovarul şi să pună masa.

— Hai să bem ceai, că tare-i cald! spuse el. Dau eu din ceaiul meu. Pentru toţi.

Se apropie de bunica şi o bătu încetişor pe umăr.

— Ei, mămucă, ce-i?

Bunica făcu din mână a resemnare.

— Ce să mai zic!

— Păi zău! L-am mâniat pe Dumnezeu şi uite că rupe din noi bucată cu bucată… Dacă am trăi uniţi, aşa ca degetele de la mână…

De mult nu mai vorbise bunicul atât de blând şi de împăciuitor. Îl ascultam şi aşteptam să-mi stingă supărarea, să mă ajute să uit de groapa galbenă şi de scândurelele înnegrite de umezeală dintr-un colţ…

Bunica însă i-o reteză răstit:

— Isprăveşte, taică! De-o viaţă întreagă te-aud cu vorbele astea şi cui aduc alinare? De-o viaţă ne

mănânci de vii pe toţi, cum mănâncă rugina fierul…

Bunicul icni, o privi lung şi tăcu.

Seara, la poartă, i-am povestit Ludmilei cele văzute de dimineaţă, dar ea nu păru mişcată.

— E mai bine să fii orfan. Dacă ar muri tata şi mama, aş lăsa-o pe soră-mea în grija fratelui, iar eu aş intra la mânăstire pe toată viaţa. Unde să mă duc? De măritiş nu-s bună, doar mă ştiu şchioapă şi nu pot munci. Ba' te pomeneşti că aduc pe lume tot şchiopi ca mine…

Vorbea chibzuit, ca toate femeile de pe strada noastră, şi pesemne că anume din seara aceea nici nu mi-a mai plăcut; de altminteri, şi viaţa mea s-a îndrumat pe un alt făgaş, silindu-mă să o văd tot mai rar.

La vreo câteva zile după moartea frăţiorului meu, bunicul îmi spuse:

— Diseară să mi te culci mai devreme. Mâine în zori mergem la pădure, după lemne…

— Oi culege şi eu niscaiva buruieni de leac, zise bunica.

Pădurea de brazi şi mesteceni se afla pe un loc mlăştinos, cam la trei verste de mahalaua noastră. Plină de vreascuri şi copaci uscaţi, se întindea într-o parte până la Oka şi în partea cealaltă până la şoseaua spre Moscova, ba chiar dincolo de ea. Din peria ei moale se înălţa semeţ, ca un cort întunecat, un desiş de pini, căruia i se zicea „Coama lui Savelov".

Toată bogăţia asta fusese a contelui Şuvalov şi era păzită ca vai de lume. Ai noştri din Kunavino o socoteau ca pe un bun al lor şi se îndesau la strâns uscăturile, doborau copacii uscaţi, ba uneori şi din cei în putere. Toamna, ca să-şi rostuiască lemnele pentru iarnă, oamenii o porneau buluc spre pădure, cu topoare în mâini şi cu frânghii la cingătoare.

Iată-ne şi pe noi trei mergând în zori pe câmpul verde, argintat de rouă; în stânga, dincolo de Oka, deasupra costişelor roşcate ale dealurilor Diatlov,

deasupra aşezării albe a Nijni-Novgorodului, presărată de movilele verzi ale grădinilor şi de cupolele de aur ale bisericilor, răsărea fără grabă leneşul soare rusesc. O boare domoală adia somnoros dinspre Oka cea lină şi tulbure, florile aurii de piciorul-cocoşului se legănau împovărate de rouă, clopoţeii liliachii îşi plecau în tăcere capetele spre pământ, plevaiţe de toate culorile răsăreau din muşchiul sărăcăcios, garofiţa „frumoasa nopţii” – îşi deschidea stelele purpurii…

Pădurea venea spre noi aidoma unei oştiri întunecate. Brazii aripaţi semănau cu nişte păsări mari, mestecenii – cu tinere fete. Duhoarea acră a mlaştinii curgea peste câmp. Câinele alerga alături de mine şi limba trandafirie îi atârna de un cot: din când în când, se oprea locului să adulmece preajma şi clătina nedumerit din capul lui de vulpe.

Bătrânul, gătit în caţaveica bunicii, cu o cipilică veche pe cap, tot mijea ochii şi zâmbea în dorul lelii, călcând parcă pe furiş pe picioarele-i slăbănoage. Bunica, cu o broboadă albă, în bluză sinilie şi fustă neagră, înainta cu atâta spor pe pământul de-aici, încât abia te ţineai după ea.

Pe măsură ce pădurea era mai aproape, bunicul se însufleţea tot mai mult. Trăgând aerul pe nas şi oftând din când în când bătrâneşte, începea să turuie nedesluşit, apoi glăsuia voios şi avântat, ca şi cum s-ar fi ameţit de băutură:

— Pădurile-s grădinile Domnului. Nimeni nu le-a semănat, numai vântul trimis de el, suflarea sfântă a gurii lui… De mult, în tinereţea mea la Jiguli, pe când eram luntraş… Ehei, Lexei, tu n-o să ai parte să treci prin câte am trecut eu! Pe Oka, pădurile se ţin de mână, de la Kasimov şi pân-la Murom, iară dincolo de Volga pădurea se-ntinde pân’ la Ural, da! Tot minunăţii făr-de hotar…

Bunica îi aruncă o privire piezişă şi clipi spre mine cu tâlc, în vreme ce bunicul, împiedicându-se

de muşuroaiele de pământ, scutura mărunt de pe buze cuvinte foşnitoare, însămânţându-mi-le în minte.

— Urnisem de la Saratov o corabie cu încărcătură de ulei pentru Makarie, la iarmaroc; aveam mai mare peste noi pe unul Kirillo, de felul lui din Pureh, iar ca vătaf pe un tătar de la Kasimov – Asaf, parcă… Ajungem noi la Jiguli şi când mi se stârneşte un vânt! Bătea din susul apei drept în ochii noştri. Ce să mai spun, ne-a sleit de puteri. Am stat locului şi noi, şi corabia. Clătinându-ne pe picioare, haida pe mal – să ne fierbem nişte caşă. În lume pogorâse luna lui mai, Volga crescuse cât o mare şi valurile hălăduiau, cârduri-cârduri, pe întinsul ei, cu miile, de ziceai că-s lebede, ţinând-o tot la vale spre Caspica. Munţii Jiguli, verzi ca primăvara, străpungeau tăriile, pe cer păşteau nori albi, soarele se topea şi poleia pământul. Ne odihnim noi şi ne bucurăm de frumuseţe, arătându-ne mai buni unii faţă de alţii; pe apă e frig al naibii şi uite că pe mal e cald şi numai mireasmă! Pe seară, Kirillo al nostru, bărbat copt şi aspru, se saltă deodată în picioare, îşi scoate căciula şi zice: „Măi flăcăi, eu nu mai sunt mai mare peste voi şi nu mai sunt nici slugă! Vedeţi-vă singuri de treabă, că eu iau calea codrului!” Am tresărit cu toţii. Cum adică? Doar nu puteam da ochi cu stăpânul fără mai marele nostru, că doar oamenii nu umblă fără cap! Volga ca Volga, dar vorba ceea, se rătăceşte el omul şi pe drum drept. Oamenii sunt făpturi fără judecată – cui ce-i pasă? Eram înfricoşaţi de-a binelea şi el o ţinea pe-a lui: „Nu mai vreau, zice, să-mi duc aşa zilele, să mă ştiu mai marele vostru – eu iau calea codrului!” Cât despre noi, să vezi: unii voiau să-l bată şi să-l lege cobză, dar alţii, cugetând la toate astea, numai ce strigă: „Staţi!”

Tătarul, vătaful nostru, hop şi el: „Mă duc şi eu!” zice. Era groasă rău. Tătarului, stăpânul nu-i plătise pentru două drumuri şi el făcuse jumătate şi

dintr-al treilea – pe atunci asta însemna bani buni! Ne-am ciorovăit şi ne-am zbuciumat noi aşa, până la căderea nopţii şi, când s-a întunecat de-a binelea, au mai plecat şapte. Am rămas şaispce sau paispce. Ca să vezi ce-nseamnă codrul!

— Şi s-au făcut tâlhari?

— Tâlhari, ori poate schimnici, că pe vremurile alea nu-i prea deosebeai pe unii de alţii…

Bunica se închină:

— Preasfântă Născătoare! Când te gândeşti la oameni, te-apucă mila de toţi.

— Fieştecăruia i s-a dat minte la fel. Singur trebuie să iei seama încotro te trage diavolul…

Am intrat în pădure pe o potecă umedă, printre muşuroaiele mlaştinii şi nişte brădet pipernicit. Îmi ziceam că e straşnic să te afunzi pe viaţă în pădure, aşa cum făcuse Kirillo din Pureh. În pădure nu afli nici palavragii, nici bătăi, nici beţii, în pădure uiţi de lăcomia nesuferită a bunicului, de mormântul nisipos al mamei, de toate câte ţi-amărăsc zilele şi fac urâtul să-ţi apese greu inima.

Ieşind noi la loc uscat, bunica spuse:

— Acu să ne-aşezăm, să îmbucăm ceva, că nu-i foc!

Avea în coşuleţ nişte pâine de secară, ceapă verde, castraveţi, sare şi brânză albă, învelită într-o cârpuşoară curată. Bunicul cată lung la toate bunătăţile astea şi clipi încurcat.

— Maică Precistă, cum de n-am luat cu mine nimic de-ale gurii…

— Lasă, că ajunge pentru toţi…

Ne-am aşezat la pământ, rezemându-ne de trunchiul unui pin înalt, tocmai bun de cioplit un catarg; văzduhul era îmbătat de mireasma răşinei, dinspre câmp adia un vântuleţ molcom, legănând ierburile de barbaursului; bunica rupse vreo câteva buruieni cu mâna ei negricioasă, învăţându-mă despre însuşirile tămăduitoare pe care le tăinuieşte sunătoarea, ciuboţica-cucului, pătlagina, despre

puterea ascunsă în creastacocoşului şi prăfuita steregoaie.

Bunicul se apucă să repeadă toporişca în trunchiurile căzute la pământ; eu trebuia să car scurtăturile într-un loc anume, însă am tulit-o în desiş după bunica. O urmăream cum pluteşte lin printre copacii vânjoşi, aplecându-se la tot pasul, de parcă ar fi înotat pe pământul podidit de cetină. Mergea şi vorbea singură:

— Prea de timpuriu ieşiră bureţii şerpeşti – o s-avem ciuperci puţine! Nu te prea îngrijeşti de sărac, Doamne, că pentru sărac şi ciuperca e lucru de soi!

M-am furişat după ea cu băgare de seamă, ca să nu mă simtă: nu voiam să-i tulbur vorba cu Dumnezeu, cu buruienile, cu broaştele…

Numai că mă văzu:

— Ai şters-o de lângă bunicu-tău?

Plecându-se adânc în faţa pământului negru, bogat înveşmântat în mantia iscusit brodată a ierburilor, îmi povesti cum Dumnezeu, mâniindu-se odată pe oameni, a potopit pământul cu apă, înecând tot ce avea viaţă.

— Dar maică-sa, buna de ea, strânsese din vreme toate seminţele într-un paneraş, punându-le bine. Şi s-a rugat de soare: Ia zvântă tu pământul de la un capăt la altul, că oamenii au să te slăvească şi au să te cânte! Soarele a zvântat pământul şi ea a semănat seminţele pe întinsul lui. Dumnezeu s-a uitat şi-a văzut cum pământul se acoperă iară de viaţă, de ierburi, vite şi oameni… „Cine, zice, s-a încumetat la isprava asta împotriva voinţei mele?” Atunci ea s-a căit, dar cum şi lui Dumnezeu îi părea rău să vadă pământul pustiu, i-a spus: „Bine ai făcut!”

Mi-a plăcut povestea bunicii, dar am rămas mirat şi-am întrebat-o foarte serios:

— Chiar aşa a fost? Păi Maica Domnului s-a născut mult după potop.

A fost rândul bunicii să se arate mirată.

— Cine ţi-a spus aşa ceva?

— La şcoală. Scrie şi-n cărţi…

Asta o mai linişti şi mă povăţui:

— Ia mai dă-le încolo de cărţi. Uită de ele. Cărţile alea mint, să ştii de la mine.

Şi pufni într-un râs molcom, înveselită.

— Ce-au mai născocit, gogomanii! Adică, era Dumnezeu, dar mamă n-avea, auzi! Adică, cine l-a adus pe lume?

— Nu ştiu.

— Halal! Vasăzică, învăţaţi până la „nu ştiu”!

— Părintele zicea că Maica Domnului s-a născut din Akim şi Anna.

— Adică o cheamă Maria Akimovna?

De astă dată, bunica se supără de-a binelea. Stătea în faţa mea şi mă privea în ochi cu asprime.

— Dacă-ţi mai vânturi prin cap asemenea gânduri, îţi trag o mamă de bătaie s-o ţii minte, m-auzi tu?

— Maica Domnului a vieţuit pe lume din totdeauna, înainte de toate celea. Ea l-a născut pe Dumnezeu şi pe urmă…

— Păi cu Cristos cum rămâne?

Bunica tăcu, clipind încurcată.

Ne afundam tot mai mult în pădure, într-o pâclă albăstrie, vârstată de razele aurii ale soarelui. Văzduhul încropit şi preajma prietenoasă tăinuia un murmur, un răsuflu molcom, plin de visare şi deopotrivă îmbietor la vis. Forfecuţa scârţâia, piţigoiul ţivlea, cucul râdea, grangurul şuiera, cintezoiul îşi zicea neobosit ghiersu-i răsunător, botgrosul – pasăre ciudată – cânta nostalgic. Brotăcei de smaragd ţâşneau de sub picioare; printre rădăcini, săltându-şi căpşorul auriu, pândea un şarpe de casă. O veveriţă fulgeră cu trosnet printre mâinile de cetină ale pinilor, abia arătându-şi coada stufoasă. Erau atâtea de văzut şi ai fi vrut să vezi şi mai multe, să mergi şi să tot mergi la nesfârşit.

Printre trunchiurile pinilor se iveau siluetele străvezii şi aeriene ale unor oameni uriaşi, înghiţite pe dată de verdeaţa desişului, dincolo de care se întrezăreau crâmpeie de cer albastru, tivite cu argint. Un covor bogat de muşchi se aşternea sub paşi, brodat cu tufe de coacăze şi cu fire uscate de răchiţele; poamele de afine în pârg sclipeau în iarbă ca nişte picături de sânge, aroma pătrunzătoare a bureţilor îţi înţepa nările.

— Preasfântă Născătoare, tu, lumină curată a pământului! suspină bunica, îngânând o rugăciune.

Acolo, în inima pădurii îmi părea o stăpână, cu prieteşug pentru toate din jur; păşea ca o ursoaică, vedea tot, slăvea tot şi mulţumea pentru tot. Făptura ei răspândea parcă o boare de căldură ce lua în stăpânire pădurea şi-mi plăcea nespus să o privesc atunci când muşchiul pe care călca se mlădia şi se închega la loc.

Mergeam şi cugetam: ce bine e să fii haiduc, să-i jefuieşti pe bogătani şi să împărţi prada săracilor, astfel ca toţi să fie sătui şi plini de voie bună, să nu se mai pizmuiască şi să nu se mai ciorovăiască între ei ca nişte câini întărâtaţi. La fel de bine ar fi să ajung la Dumnezeul bunicii, la Sânta Fecioară de care pomeneşte mereu şi să le spun adevărul despre traiul amarnic al oamenilor, despre uriciunea îngropăciunii în hâda nisipărie a ţintirimului. Şi despre atâtea şi atâtea nedreptăţi de pe lume, care-s toate de prisos. Şi dacă Maica Domnului n-o să-mi dea crezare, atunci să-mi dăruiască o minte atât de ageră, încât să le pot rostui pe toate într-alt fel, mai bine. Doar de m-ar asculta oamenii şi-ar avea încredere în mine, c-aş găsi eu calea să le luminez viaţa. Nu-şi facă nimeni griji că-s mic. Cristos nu era decât cu un an mai mare decât mine şi uite că înţelepţii stăteau să-l asculte…

Într-una dintre zile, buimăcit de toate câte îmi treceau prin minte, am căzut într-o groapă adâncă, zdrelindu-mi coastele şi julindu-mi ceafa. Zăceam

în noroiala rece şi lipicioasă ca smoala de pe fundul gropii şi-mi dădeam seama cu ruşine că nu voi izbuti să ies singur de acolo, dar nici să o sperii pe bunica nu-mi venea. Până la urmă, tot am strigat-o.

Bunica m-a scos într-o clipită la liman şi tot spunea, închinându-se:

— Slavă ţie Doamne… bine că bârlogul era gol… Dacă dădeai înăuntru peste stăpânu-său?

Şi râse până o podidiră lacrimile. Apoi m-a dus la pârâu, m-a spălat, mi-a oblojit rănile cu nişte frunze ştiute de ea, care mi-au alinat durerea, mi le-a legat cu fâşii rupte din cămaşă şi m-a scos la cantonul de cale ferată – altfel n-aş fi putut ajunge acasă, atât mă simţeam de slăbit.

De atunci o rugam aproape în fiece zi:

— Hai la pădure, bunică!

Ea se învoia bucuros şi-am petrecut aşa toată vara, până toamna târziu, adunând buruieni, poame, ciuperci şi alune, pe care le vindea şi făcea rost de bani pentru coşniţă.

— Trântorilor! scârţâia bunicul, deşi noi nici nu ne atingeam de pâinea lui.

Pădurea mi-aducea linişte şi împlinire sufletească, îmi risipea toate amărăciunile, mă făcea să uit de toate relele, ascuţindu-mi simţurile. Aveam auzul şi văzul mai agere, memoria mai credincioasă, mai adâncă tainiţa unde-mi adunam impresiile.

Cât despre bunica, mă uimea tot mai mult. Ajunsesem să o socot mai presus de toţi oamenii, fiinţa cea mai bună şi mai înţeleaptă de pe lume, şi ea îmi întărea neîncetat convingerea asta. Într-o seară, întorcându-ne de la cules de ciuperci, în marginea pădurii, bunica s-a aşezat să se odihnească un pic, iar eu am luat-o încetişor printre copaci, cu ochii după niscaiva bureţi.

Deodată îi aud glasul şi o văd ghemuită la pământ pe cărare: reteza liniştită codiţa ciupercilor,

iar lângă ea stătea un câine cenuşiu sfrijit, cu limba scoasă.

— Hai, şterge-o de aci! spunea bunica. Du-te cu Dumnezeu!

Nu era prea mult de când Valeok îmi otrăvise câinele şi inima îmi dădu ghes să-l iau pe cenuşiu acasă. Am ieşit în goană pe cărare. Câinele şi-a unduit spinarea ciudat, fără să mişte gâtul, m-a fulgerat cu o uitătură verzuie ca gheaţa şi-a zvâcnit spre pădure, cu coada între picioare. Nu prea semăna el a câine: am scos un şuierat şi s-a afundat în tufişuri ca o săgeată.

— Văzuşi? zâmbi bunica. M-am înşelat şi eu la început. Am crezut că-i câine şi când mă uit mai bine îi văd colţii de lup. Parcă grumazul ce cusur avea! Chiar m-am speriat: ei, zic, dacă-mi eşti lup, ia-ţi tălpăşiţa! Noroc de lupi că-s blânzi vara…

Bunica nu se rătăcea niciodată în pădure, ştia drumul spre casă cu ochii închişi. Se dumirea după miros de bureţi ce cresc în cutare ori cutare loc, şi adesea mă punea la încercare:

— Ia spune, ce copac îndrăgeşte buretele galben? Cum deosebeşti vineţica bună de cea veninoasă? Care burete e-n prieteşug cu feriga?

După anume zgârieturi ca un abur de pe scoarţa copacilor, îmi arăta cotloanele veveriţelor, iar eu mă cocoţam sus numaidecât şi le goleam cuibul de alunele strânse pentru iarnă. Uneori prăduirea unei agoniseli ajungea până la zece funţi de alune…

Odată, pe când mă îndeletniceam cu treaba asta, un vânător mi-a îndesat în jumătatea dreaptă a corpului douăzeci şi şapte de alice pentru becaţe; unsprezece mi le-a scos bunica cu un ac de cusut, celelalte mi-au rămas în piele ani îndelungaţi, ieşind afară una câte una.

Bunicii îi plăcea să mă vadă răbdător la durere.

— Bravo, băiatule! mă lăuda ea. Unde-i răbdare, priceperea s-adună!

De fiece dată când strângea ceva bănuţi din vânzarea bureţilor şi alunelor, se ducea degrabă să-

i lase pe pervazurile „milosteniei tainice”, şi ea umbla în zdrenţe până şi în zilele de sărbătoare.

— Poftim! E mai rău decât o cerşetoare, mă face de ocară! bombănea bunicul.

— Nu-i nimic. Nu-s nici fata mătăluţă, nu-s nici de măritat…

Se certau tot mai des.

— Nu-s mai păcătos ca alţii! pufnea cu năduf bunicul. Şi uite-mă pedepsit mai aspru.

Bunica îl necăjea:

— Dracii ştiu ei ce şi cum cu fiecare…

Iar mie îmi spunea între patru ochi:

— Moşu’ ăsta al meu tremură de drăcuşori! Vezi ce iute îmbătrâneşte spaima… Eh, bietul om…

Ieşisem din vară mult mai zdravăn şi mă sălbăticisem de-a binelea tot rătăcind prin pădure. Pierdusem orice interes faţă de cei de o seamă cu mine, faţă de Ludmila, care mi se părea plictisitor de deşteaptă…

Într-o zi, bunicul se întoarse din oraş ud leoarcă – era toamnă şi se porniseră ploile – se scutură ca un vrăbioi în prag şi ne vesti solemn:

— Eh, tu, vântură-lume, să mi te pregăteşti. Mâine intri la slujbă!

— Unde naiba? se mânie bunica.

— La soră-ta, Matreona, la fecioru-său…

— Of, taică, rău te-ai mai gândit!

— Taci, toanto! Poate că iese vreun desenator tehnic.

Bunica îşi plecă fruntea în tăcere.

Seara, i-am spus Ludmilei că plec acasă şi-o să stau la oraş.

— Şi pe mine mă duc ai mei la oraş, curând, mă vesti ea îngândurată. Tata vrea să mi se taie piciorul de tot, zice că fără picior o să fiu sănătoasă.

Slăbise peste vară, faţa îi bătea în albăstrui, ochii i se făcuseră şi mai mari.

— Ţi-e frică?

— Mi-e frică, răspunse ea, şi începu să plângă muteşte.

Nu ştiam cum să o liniştesc. Şi mie mi-era frică de viaţa de la oraş. Am rămas vreme îndelungată lipiţi unul de altul, podidiţi de tristeţe şi de tăcere.

Să fi fost vară, aş fi convins-o pe bunica să plecăm în lume, aşa cum făcuse ea pe când era fetiţă. Şi-am fi luat-o cu noi şi pe Ludmila – aş fi dus-o eu cu căruciorul…

Dar era toamnă, pe străzi hălăduia un vânt umed, nori nesecătuiţi învăluiseră cerul, pământul se chircise, noroit şi vitregit de soartă…

IV

Iată-mă din nou la oraş, într-o casă albă cu un cat, semănând cu un coşciug şi ticsită de oameni. Casa e nouă, dar pare sfrijită şi totodată buhăită, aidoma unui cerşetor îmbogăţit peste noapte, care s-a aşternut pe mâncare până l-a învelit osânza. Stă aşezată cu o latură spre stradă, catul de jos şi cel de sus având fiecare câte opt ferestre, iar în partea unde ar fi trebuit să fie faţada, numai câte patru; ferestrele de jos dau spre un loc de trecere îngust şi spre curte, cele de sus se uită peste gard spre căsuţa unei spălătorese şi spre o râpă împuţită.

Stradă, aşa cum ştiu eu că arată o stradă – nu există; în faţa casei se lăţeşte râpa, tăiată în două locuri de nişte spinări înguste de pământ. În stânga, râpa se întinde până la închisoare: acolo se aruncă gunoaiele de prin curţi, care dospesc pe fund într-o băltoacă de noroială coclită; în dreapta, în capătul râpei, se află iazul Zvezdin, cu o apă stătută, mâloasă. Mijlocul râpei s-a nimerit tocmai în faţa casei noastre: jumătate numai gunoaie, urzici, brusturi şi măcrişul-calului; cealaltă jumătate şi-a făcut-o grădină popa Dorimedont Pokrovski. În grădină e un chioşc din şipci subţiri, vopsit în verde. Dacă arunci cu pietre în chioşc, şipcile crapă, trosnind.

Un petic de pământ plicticos din cale-afară şi de o murdărie neruşinată, sluţit şi mai şi toamna, când pământul argilos şi gunoios se preface într-o smoală roşcată, care te înhaţă zdravăn de picioare.

N-am văzut niciodată atâta murdărie rămasă pe o palmă de loc. Mai ales după ce mă obişnuisem să mă bucur de curăţirea câmpului şi a pădurii, colţul ăsta al oraşului trezea în mine o nemăsurată nostalgie.

Dincolo de râpă, se înşiruie nişte garduri vechi, cenuşii, printre care zăresc în depărtare căsuţa de un cafeniu mahmur unde am stat peste iarnă, când am slujit ca băiat de prăvălie. Vecinătatea ei face să sporească urâtul în sufletul meu. De ce oare trebuie să stau iarăşi pe strada asta?

Pe noul meu stăpân îl cunoşteam. Venea în vizită la mama, împreună cu frate-său, care cânta piţigăiat şi caraghios:

— Andrei-papà! Andrei-papà!

Amândoi erau neschimbaţi: cel mare, cu nasul coroiat şi părul lung, plăcut la înfăţişare şi, după cum mi se părea mie – bun la suflet; mezinul, Viktor, cu aceeaşi faţă de cal şi la fel de pistruiat. Mama lor, sora bunicii, era o gură spartă şi o scorpie. Fratele cel mare era însurat; nevastă-sa era puhavă şi albă ca pâinea de grâu, cu ochi mari şi foarte întunecaţi.

Chiar din primele zile îmi spuse de vreo două ori:

— I-am dăruit maică-tii un şal de mătase, cusut cu mărgele…

Nu ştiu de ce, nu-mi venea să cred în ruptul capului că i-a făcut ea mamei un asemenea dar şi că mama l-a primit. Când mi-a mai pomenit o dată de şal, i-am spus:

— De vreme ce-i un dar, nu te mai lăuda.

Ea sări speriată în lături:

— Ce-ai zis? Cu cine crezi tu că vorbeşti?

Pete roşii îi năpădiră faţa şi ochii i se bulbucară. Strigă după bărbatu-său.

El se arătă în bucătărie cu compasul în mână şi un creion după ureche, o ascultă şi mă dăscăli:

— Dânsei şi la toţi din casă trebuie să le spui „dumneavoastră”. Să nu te mai aud cu obrăznicii!

Apoi către ea, sâcâit:

— Dă-mi pace cu asemenea fleacuri!

— Cum fleacuri? Dacă rubedeniile tale…

— Dracu să le ia de rubedenii! pufni stăpânul şi o tuli pe uşă.

Nici mie nu-mi plăcea că oamenii ăştia erau rubedenii de-ale bunicii. După cum băgasem de seamă, rubedeniile se purtau mai rău între ele, decât cu străinii. Ştiau unele despre altele mai multe urâciuni sau lucruri de râs decât străinii şi se bârfeau mai veninos, se certau şi se băteau mai abitir.

În schimb, stăpânul îmi plăcea. Îşi arunca frumos pletele pe după urechi şi-mi amintea, nu ştiu prin ce, de Bună-treabă. Râdea des, cu poftă, ochii lui cenuşii aveau o căutătură veselă, cute mici şi caraghioase îi jucau de o parte şi de alta a nasului coroiat.

— Isprăviţi odată cu cearta, gaiţelor! le spunea el nevesti-sii şi maică-sii, cu un zâmbet blajin, arătându-şi dinţii mărunţi şi sănătoşi.

Soacra şi nora se certau în fiece zi şi eu mă minunam grozav văzând ce uşor ajung la harţă. De cu dimineaţă, fără măcar să se spele şi să-şi încheie ca lumea capoatele pe ele, începeau să alerge încoace şi încolo, de parcă luase casa foc; se agitau cât e ziulica de mare, odihnindu-se doar cât zăboveau la masă, în timpul prânzului, la ceaiul dinspre seară şi la cină. Beau şi mâncau vârtos, până osteneau şi le lua ameţeala. La masă se dondăneau fără vlagă pe seama bucatelor, pregătindu-se pentru cearta cea mare. Orice ar fi gătit soacra, nora spunea neschimbat:

— Maică-mea face altfel mâncarea asta.

— Dacă-i aşa, înseamnă că o face mai prost!

— Ba mai bine!

— Atunci, du-te la maică-ta.

— Aici eu sunt stăpână!

— Păi eu ce sunt?

Stăpânul pufnea:

— Destul, gaiţelor! Ce-i cu voi, aţi căpiat?

Aici, în casă, totul era neînţeles de ciudat şi de caraghios: drumul din bucătărie în sufragerie trecea prin unicul şi strâmtul closet din întreaga locuinţă – loc pe unde se aduceau în sufragerie samovarul şi mâncărurile şi care devenise pricina a nenumărate glume şi păţanii de tot hazul. Eu aveam îndatorirea să umplu cu apă cazanul aflat înăuntru. Dormeam în bucătărie, chiar în faţa closetului, lângă intrarea principală: capul mi se încingea de dogoarea plitei, în vreme ce picioarele îmi îngheţau de curentul de la intrare. Când mă culcam, adunam toate preşurile şi mi le îngrămădeam pe picioare.

Salonul cel mare, cu două oglinzi atârnate între ferestre, cu reproduceri de tablouri, oferite ca premii de revista Niva şi încadrate în rame subţiri, aurii, apoi două măsuţe de joc şi o duzină de scaune vieneze, era pustiu şi neprietenos. În schimb, salonaşul era ticsit de jilţuri pestriţe şi moi, de poliţe cu „zestrea” stăpânei – argintărie şi veselă de ceai; îl mai împodobeau şi trei lămpi, una mai trupeşă ca alta. În dormitorul întunecos, fără nicio fereastră, nu vedeai decât un pat lat, cufere şi dulapuri din care izvora un miros de pănuşi de tutun şi de muşeţel.

Tustrele încăperile stăteau veşnic goale, în vreme ce stăpânii se înghesuiau în sufrageria micuţă, stingherindu-se unii pe alţii. Îndată după ceaiul de dimineaţă, pe la ceasurile opt, stăpânul şi frate-său trăgeau de capetele mesei, lungind-o, aduceau foi de hârtie albă, truse cu compasuri, creioane, farfurioare cu tuş şi se apucau să lucreze, unul la un capăt, altul la celălalt capăt, în faţa lui. Masa se clătina – umplea toată încăperea. De câte ori ieşeau din camera copiilor, dădaca ori stăpâna se loveau de colţurile mesei.

— Ia nu vă mai foiţi pe aici! se oţăra Viktor.

Stăpâna, jignită, îl ruga pe bărbatu-său:

— Vasia, spune-i să nu mai zbiere la mine!

— Nu mai clătina nici tu masa, făcea el împăciuitor.

— Sunt însărcinată, şi-aici e strâmt…

— Bine, atunci ne mutăm în salon.

Dar stăpâna striga indignată:

— Doamne, unde s-a mai pomenit să lucrezi în salon?

În uşa dinspre closet se arăta faţa plină de răutate a bătrânei Matreona Ivanovna, încinsă de dogoarea plitei:

— Na, poftim Vasia! cotcodăcea ea. Tu munceşti şi dumneaei nu-şi află un locşor să fete în patru odăi. Cucoană de pe maidan, n-are minte nici de-un ban!

Viktor chicotea veninos şi stăpânul se răstea:

— Destul!

Numai că nora, după ce revărsa asupra soacră-si valuri de vorbărie urzicată, se prăbuşea pe un scaun, gemând:

— O să plec! O să mor!

— Să nu mă mai stingheriţi când lucrez, naiba să vă ia! izbucnea stăpânul, palid de încordare. Asta-i casă de nebuni! Că pentru cine trag eu la jug, dacă nu pentru voi, pentru potolul vostru! Of, gaiţe ce sunteţi…

La început, certurile astea mă înspăimântau; mai cu seamă în ziua când stăpâna a înşfăcat un cuţit de pe masă, a fugit cu el în closet şi, încuind amândouă uşile, s-a apucat să ţipe cât o ţinea gura. Toată casa a amuţit După o clipă, stăpânul s-a proptit cu amândouă mâinile în uşă, s-a îndoit de mijloc şi mi-a strigat:

— Urcă-te pe mine, sparge geamul şi desprinde cârligul.

M-am săltat la iuţeală stăpânului în cârcă, am spart gemuleţul din partea de sus a uşii, dar când m-am aplecat spre cârlig, stăpâna s-a pornit să mă pocnească în cap cu mânerul cuţitului. Până la urmă tot am deschis uşa, iar stăpânul şi-a înghiontit consoarta în sufragerie şi i-a smuls

cuţitul din mână. Stând în bucătărie şi frecându-mi scăfârlia, fiindcă durerea mă seca la inimă, am priceput dintr-odată că am pătimit pe nedrept: cuţitul era bont, de nu tăiai nici pâine cu el, darămite pielea; şi-apoi nu era nevoie nici să mă cocoţ stăpânului în spinare, că puteam sparge geamul şi dacă mă urcam pe un scaun; în sfârşit, unui om mare i-ar fi fost mai la îndemână să desprindă cârligul întrucât avea braţele mai lungi. După povestea asta nu-mi mai păsa de certurile din casă.

Amândoi fraţii cântau în corul bisericii; câteodată, în timp ce lucrau începeau să fredoneze încetişor – cel mare cu glas de bariton:

Inelul mândruţei mele
Zău, în mare l-am scăpat…

Cel mic i se alătura cu glasul lui de tenor:

Şi odată cu inelul
Şi norocul m-a lăsat…

Din odaia copiilor se auzea îndată exclamaţia înăbuşită a stăpânei:

— Aţi căpiat? Doarme ăl mic…

Ori:

— Tu, Vasia, eşti om însurat, ai putea să nu mai lălăi despre „mândruţe”, ce rost mai are? Unde mai pui că acuşi bate de vecernie…

— Atunci, să cântăm ceva bisericesc…

Stăpâna îl lua la rost, cum că nicăieri nu se cade să cânţi cântece bisericeşti, dar mai cu seamă aici… şi arăta spre uşa cea mică.

— O să trebuiască să ne mutăm, zău aşa. Casa asta e ca vai de lume! bombănea stăpânul.

Tot mereu zicea şi de masă, cum că ar trebui schimbată, şi l-am auzit spunând asta trei ani în şir.

Ascultând cum vorbesc stăpânii mei despre cei din jur, îmi aduceam întotdeauna aminte de

magazinul de încălţăminte – şi acolo se vorbea la fel. Înţelegeam lămurit că se socotesc pe ei cei mai buni din oraş, cunoscători ai celor mai neclintite rânduieli de purtare aleasă şi că, bizuindu-se pe aceste rânduieli, nelămurite pentru mine, îşi pot îngădui să-i judece pe toţi fără milă şi fără pic de cruţare. Atari judecăţi trezeau în mine o cumplită tristeţe şi ciudă împotriva rânduielilor stăpânilor, încât încălcarea acestor rânduieli deveni pentru mine un izvor de bucurii.

Aveam treabă până peste cap: făceam pe fata în casă, miercurea spălam pe jos în bucătărie, frecam samovarul şi vasele de aramă, sâmbăta spălam pe jos în toată casa, precum şi amândouă scările. Spărgeam şi aduceam lemne pentru sobe, spălam vasele, curăţăm zarzavatul, mă duceam la piaţă cu stăpâna, purtând coşul la doi paşi în urma ei, dădeam fuga ba până la băcănie, ba până la farmacie.

Înainte de toţi ceilalţi, ascultam ce-mi poruncea sora bunicii, o bătrână gălăgioasă şi mânioasă nevoie mare: se scula devreme, pe la ceasurile şase, se spăla la iuţeală, îngenunchea în faţa icoanei doar în cămaşă, şi i se plângea îndelung lui Dumnezeu de viaţa ei, de copii, de noră.

— Doamne! suspina ea cu lacrimi în glas, împungându-şi apăsat fruntea cu degetele împreunate pentru închinăciune. Nu-ţi cer nimica, Doamne, n-am nevoie de nimica, îngăduie doar să mă odihnesc, adu-mi liniştea, Atotputernicule!

Tânguirile bătrânei mă deşteptau şi rămâneam treaz sub pătură, uitându-mă la ea şi ascultându-i cu teamă ruga fierbinte. Dimineaţa tulbure de toamnă privea furiş prin geamurile scăldate de ploaie ale bucătăriei. Pe duşumea, în îngânarea de întuneric rece, se legăna o siluetă cenuşie, bătând fără linişte aerul cu mâna. De sub basmaua ce-i luneca de pe capul mic, şuviţe rare şi spălăcite de păr i se revărsau pe gât şi pe umeri. Basmaua îi tot

luneca şi ea, tot potrivindu-şi-o repezit cu mâna stângă pe cap, mormăia:

— Arză-te-ar focul!

Îşi avânta cu putere dreapta în mijlocul frunţii, apoi se bătea peste pântece şi umeri, şuierând:

— Iar pe noră-mea, Doamne, pedepseşte-o de dragul meu, pune-i la socoteală toate ocările ce mi-a adus! Şi deschide-i ochii lui fecioru-meu, s-o vadă şi pe ea, să-l vadă şi pe Viktoruşka! Ajută-i lui Viktoruşka, Doamne, miluieşte-l cu mare mila ta…

Viktoruşka dormea tot în bucătărie, pe laviţa de sus. Trezit de văicăreala maică-sii, o repezea, somnoros:

— Mămuţă, iar te pornişi cu gura de dimineaţă! Adevărată pacoste, zău!

— Hai, hai, dormi, şoptea bătrâna cu un aer vinovat, apoi se legăna tăcută câteva clipe şi deodată izbucnea ameninţător: Şi fă să-i trăsnească în oase, Doamne, şi să nu aibă nicăieri odihnă!

Nici bunicul nu se ruga atât de înfricoşător.

După rugăciune mă deştepta:

— Scoală, că destul ai horcăit. Nu pentru asta trăieşti… Pune samovarul, adu lemne! Nu mi te-ai îngrijit de surcele de cu seară, aşa-i?

Mă străduiam să le fac pe toate cât mai repede, numai să nu-i aud iarăşi şoapta şuierată, dar nu era cu putinţă să-i intri în voie. Bântuia prin bucătărie ca o viforniţă şi vuia:

— Mai încet, diavole! O să-l trezeşti pe Viktoruşka – ţi-arăt eu ţie! Dă fuga la băcănie…

În zilele obişnuite cumpăram pentru ceaiul de dimineaţă câte doi funţi de pâine albă şi de două copeici – chifluţe pentru stăpâna cea tânără. Când veneam cu pâinea, cele două femei o cercetau bănuitoare, o cântăreau în palmă şi mă iscodeau:

— N-a fost şi vreo bucăţică pe deasupra? Nu? Ia deschide gura! — şi îndată izbucneau triumfătoare: Ai mâncat tu ce-a fost pe deasupra! Ia te uită, are firimiturii printre dinţi!

…Munceam bucuros – îmi plăcea să viu de hac murdăriei din casă, să spăl duşumelele, să frec vasele de aramă, răsuflătorile, clanţele, şi nu arareori le auzeam pe cele două femei spunând despre mine, în clipele lor de tihnă:

— E vrednic.

— Curat.

— Numai că-i tare obraznic.

— Ei, mămucă, doar ştii cine l-a crescut!

Drept urmare se străduiau să sădească în mine respectul faţă de ele, dar eu le socoteam cam prostuţe, nu le îndrăgeam, nu le ascultam şi vorbeam cu amândouă ca de la egal la egal. Stăpâna cea tânără, băgând de seamă pesemne ce rea înrâurire au asupra mea unele discuţii, începu să-mi repete din ce în ce mai des:

— Tu să nu uiţi că te-am luat aici din mizerie! Eu i-am dăruit maică-tii un şal de mătase, cusut cu mărgele!

Într-o zi, i-am spus:

— Adică în schimbul şalului ăluia ai vrea să dau în bot pentru dumneatale?

— Dumnezeule, băiatul ăsta e-n stare să pună foc casei! exclama ea speriată.

Eram mirat cum nu se mai poate: de ce să pun foc casei?

Amândouă mă tot pârau stăpânului, care mă prevenea răstit:

— Tu bagă de seamă, frăţioare!

Odată însă le spuse la amândouă, nepăsător:

— Lasă, că nici voi nu sunteţi mai breze! Călăriţi bietul băiat ca altceva… Altul şi-ar fi luat de mult lumea-n cap, ori ar fi crăpat de-atâta muncă…

Asta le supără până la lacrimi. Nevastă-sa bătu din picior şi ţipă ca scoasă din minţi:

— Se poate să vorbeşti aşa de faţă cu el, nerod pletos ce eşti! Ce mai însemn eu pentru el, după asemenea vorbe? Eu sunt o femeie însărcinată.

Bătrâna scânci prelung: e?

— Dumnezeu să te ierte, Vasili, dar ţine minte de la mine: ai să strici băiatul!

Plecară amândouă mânioase, iar stăpânul mă luă la rost:.

— Vezi ce tărăboi s-a stimat din pricina ta, drac împeliţat? Lasă, te trimit înapoi la bunicu-tău, să te-apuci din nou de strâns zdrenţe!

N-am putut să rabd o asemenea ocară:

— Mai bine strâng zdrenţe decât să stau la voi! M-aţi luat aici, chipurile, la învăţătură, şi ce învăţ eu? Să car gunoiul…

Stăpânul îmi înfipse a dezmierdare mâna în păr, fără să-mi pricinuiască vreo durere, îmi căută privirea şi spuse mişcat:

— Acum văd ce arici îmi eşti! Asta nu-mi place, frăţioare, nu-u…

Am crezut că o să mă alunge, dar în ziua următoare a intrat în bucătărie cu un sul de hârtie groasă sub braţ, cu un creion, un echer şi o riglă în mână.

— Când isprăveşti de frecat cuţitele să desenezi asta!

Pe hârtie era zugrăvită faţada unei case cu un cat, cu o mulţime de ferestre şi ornamente de stuc.

— Poftim şi un compas! Măsori toate liniile, le însemni capetele cu puncte pe hârtie, apoi uneşti punctele cu creionul, slujindu-te de riglă. Întâi de-a latul hârtiei – astea se numesc linii orizontale, apoi de-a lungul hârtiei – liniile verticale. Hai, dă-i drumul.

M-am bucurat grozav că am parte de o muncă curată şi că, în sfârşit, încep şi eu învăţătura. Mă uitam la foile de hârtie şi la uneltele acelea cu o teamă evlavioasă, nedumerit din cale-afară.

M-am spălat pe mâini şi m-am aşezat fără zăbavă la lucru. Am tras pe hârtie toate liniile orizontale, apoi am controlat ce-am făcut: era bine! Dar îmi ieşiseră trei linii în plus… Pe urmă am tras liniile verticale. Am văzut cu uimire că faţada casei apucase anapoda într-o parte: ferestrele se

mutaseră taman bine în spaţiile hărăzite să stea între ele, iar una ieşise dincolo de zid şi spânzura în aer, în vecinătatea casei. Intrarea principală se cocoţase şi ea, în aer, la înălţimea catului întâi, cornişa răsărea din mijlocul acoperişului, luminatorul – pe coş.

Am privit îndelung aceste minunăţii cu neputinţă de îndreptat. Mă străduiam să pricep cum de s-a putut întâmpla aşa ceva şi simţeam că mă podidesc lacrimile. Fără să înţeleg nimic, m-am hotărât să dreg totul cu ajutorul imaginaţiei: am desenat pe faţada casei, pe cornişe şi pe creasta acoperişului, ciori, porumbei, vrăbii, iar pe pământ, în dreptul unei ferestre, nişte oameni cu picioarele strâmbe şi cu umbrele deschise, care însă nu le ascundeau sluţenia. Apoi am haşurat totul cu linii oblice şi am dus lucrarea dascălului meu.

El a ridicat din sprâncene, şi-a răvăşit chica cu mâna şi m-a întrebat posac:

— Ce-i asta?

— Plouă, l-am lămurit eu. Pe ploaie toate casele par strâmbe, doar ploaia pică totdeauna pieziş. Nişte păsări – toate astea sunt păsări – s-au adăpostit sub streaşină. Aşa se întâmplă când plouă. Aici sunt nişte oameni care se grăbesc spre casă. Cucoana de colo a căzut şi ăsta e unul care umblă şi vinde lămâi…

— Foarte mulţumesc! zise stăpânul şi, aplecându-se peste masă, mătură foaia cu pletele, izbucnind în hohote de râs.

— Măi, măi, fir-ai să fii, jivină ce eşti!

Se arătă şi stăpâna, legănându-şi pântecele ca pe un butoiaş. După ce se uită la isprava mea, îi spuse lui bărbatu-său:

— Trage-i o mamă de bătaie!

El însă glăsui împăciuitor:

— Nu-i nimic, nici eu n-am început mai grozav…

Însemnă cu creionul roşu părţile faţadei ce urmau să fie dărâmate, apoi îmi mai dădu o hârtie.

— Hai, ia-o de la început! O să faci desenul până ce are să iasă ca lumea.

Al doilea desen ieşi mai bine, numai că una din ferestre răsări pe uşa de la intrare. Casa nu-mi plăcea, fiindcă era nelocuită, aşa că am umplut-o cu fel şi fel de chiriaşi: la ferestre şedeau cucoane cu evantaie în mână, cavaleri pufăiau din ţigări, iar unul dintre ei, care nu fuma, le arăta tuturor nasul lui lung. La intrare aştepta o birjă şi dormita un câine.

— De ce ai început iar cu mâzgălelile? se supără stăpânul.

I-am spus că fără oameni totul e foarte plictisitor, dar el se apucă să mă ocărască:

— La naiba! Dacă vrei să înveţi – apoi învaţă. Asta se cheamă obrăznicie…

Într-un târziu, când am izbutit să-i înfăţişez un desen care să semene cu originalul, stăpânul s-a arătat mulţumit.

— Ei, vezi că poţi! Curând o să facem treabă bună amândoi…

Şi se apucă să mă înveţe altceva.

— Să-mi întocmeşti planul casei. Adică să arăţi aşezarea odăilor, unde sunt uşile, ferestrele şi toate celelalte. Eu nu pun mâna – descurcă-te singur!

Am plecat la bucătărie şi am căzut pe gânduri. De unde să încep?

Aici s-a curmat cu desăvârşire ucenicia mea în învăţarea desenului tehnic.

Stăpâna cea bătrână se apropie şi mă întrebă într-un fel care nu prevestea nimic bun:

— Ai de gând să mi te-apuci de desenat?

M-a înşfăcat de chică şi m-a izbit cu capul de masă, de mi-a dat sângele pe nas şi mi-am zdrelit buzele, a făcut desenul bucăţele, ţopăind, mi-a măturat într-o clipită de pe masă uneltele şi, proptindu-şi mâinile în şolduri, a strigat triumfătoare:

— Poftim de mai desenează! Nu, nu merge aşa. Adică, să s-ajute cu un străin, iar pe singurul lui frate, de acelaşi sânge cu el, să-l dea deoparte?

Stăpânul sosi în fugă, nevastă-sa apăru, plutind, şi ea. Se stârni un tărăboi nemaipomenit: tustrei săreau unii la alţii, se scuipau şi urlau, iar la urmă, femeile plecară să plângă prin colţuri, în vreme ce stăpânul spuse:

— Deocamdată las-o baltă cu învăţătura. Vezi şi singur ce iese din asta!

Mi-era milă de el, cum stătea în faţa mea nevolnic, neajutorat şi asurzit pe vecie de ţipetele celor două muieri.

Mă dumerisem de la bun început că bătrâna nu vrea ca eu să învăţ şi vedeam cum caută dinadins să-mi pună beţe în roate. Înainte să mă aşez la lucru, o întrebam întotdeauna:

— Mai e ceva de făcut?

Ea, morocănoasă, abia deschidea gura:

— Când o fi, îţi spun eu. Acuşi stai colo la masă şi joacă-te…

Dar nu trecea mult şi mă trimitea după ceva, ori îmi spunea:

— Te uitaşi cum ai măturat scara de la intrare? Numai gunoaie şi praf pe la colţuri! Ce mai stai, ia mătura…

Mă duceam, mă uitam – nu era pic de praf.

— Mai ai şi nas, te pui în gură cu mine? ţipa ea.

Odată a vărsat nişte cvas peste toate desenele mele, altă dată candela cu ulei – făcea felurite boacăne, întocmai ca o fetiţă, cu aceeaşi şiretenie şi stângăcie copilărească. Nici înainte, nici mai târziu nu mi-a fost dat să întâlnesc un om care să-şi iasă din pepeni atât de iute şi să-i placă să se plângă cu atâta patimă de toţi şi de toate. Îndeobşte, oamenilor le place să se plângă, dar ea o făcea cu desfătare, de parcă ar fi cântat un cântec.

Dragostea ce-o arăta unuia dintre feciori se învecina cu sminteala – pe de o parte mă făcea să

râd, pe de altă parte mă făcea să mă îngrozesc, ca în faţa unei furii dezlănţuite. Uneori, după rugăciunea de dimineaţă se suia pe tălpica cuptorului şi, rezemându-şi coatele de capătul laviţei de sus, şoptea cu dogoare:

— Comoara mea şi a Domnului, tu, sângele meu fierbinte, curat ca diamantul, pană uşoară de înger! Dormi, dormi, copiile, un vis voios să-ţi înveşmânte sufleţelul, să-ţi visezi mireasa, cea mai mândră prinţesă, bogătaşă, fată de negustor! Duşmanii tăi crape în pântecele mumei lor, prietenii – să ajungă suta de ani, fetele să umble după tine cârduri-cârduri, ca raţele după răţoi.

Mă pufnea râsul: necioplitul şi leneşul de Viktor semăna mai degrabă cu o ciocănitoare – pestriţ ca şi ea, năsos, la fel de încăpăţânat şi de tont.

Şuşotitul maică-sii se întâmpla să-l trezească şi atunci îl auzeam bolborosind somnoros:

— Ia mai du-te dracului, mămuţă, ce-mi tot pufăi matale drept în bot!… Uf, că nu mai e de trăit!

Uneori, ea cobora sfiită de pe tălpica cuptorului, râzând încetişor:

— Hai, dormi, dormi… bădărane…

Dar se întâmpla şi altfel:

— Aşa-a? Cutezi s-o drăcui pe mumă-ta, lepădătură? Ah, tu, ruşine din miez de noapte, aşchie blestemată înfiptă în carnea mea, diavolul mi te-a vârât în suflet, că mai bine putrezeai înainte să te fi născut!

Rostea cuvinte murdare, cum azvârle strada metehăită de beţie, de te şi înspăimântai să le asculţi.

Dormea puţin, zbuciumat, sărea de pe cuptor de câteva ori pe noapte şi se prăbuşea, pe divănelul meu, deşteptându-mă:

— Ce-i cu matale?

— Taci! şoptea ea, închinându-se şi scrutând întunericul, ca şi cum ar fi căutat să desluşească

ceva. Doamne… Sfinte Ilie… Tu, mucenică Varvara… Păzeşte-ne de moarte neaşteptată…

Aprindea cu mâna tremurândă o lumânare. Faţa rotundă şi năsoasă i se umfla de încordare, ochii cenuşii clipeau speriat, cercetând lucrurile sluţite de întuneric. Bucătăria era destul de mare, dar noaptea, în atâta înghesuială de dulapuri şi de cufere, părea mică. Raza lunii poposea molcom în geam, flăcăruia candelei veşnic aprinsă pâlpâia în faţa icoanelor, cuţitele licăreau pe perete ca nişte ţurţuri de gheaţă, tigăile negre de pe poliţe semănau cu nişte mutre fără de ochi.

Bătrâna se dădea jos de pe cuptor cu băgare de seamă, aşa cum s-ar fi lăsat în apă de pe malul unui râu. Lipăia desculţă spre colţul cu găleata de zoaie, deasupra căreia atârna un spălător cu urechi, ce te purta cu gândul la o căpăţână retezată de secure. Tot acolo era şi doniţa cu apă.

Îşi potolea setea, înecându-se şi oftând, apoi căta afară prin horbota albăstruie a florilor de gheaţă de pe geamuri.

— Miluieşte-mă, Doamne, auzi-mă şi mă miluieşte! se ruga ea şoptit.

Uneori, după ce stingea lumânarea, se lăsa în genunchi şi şuiera cu obidă:

— Cine mă mai iubeşte pe mine, Doamne, cine mai are nevoie de mine?

Când se urca înapoi pe cuptor, făcea semnul crucii în uşiţa hornului şi cerceta astupătoarele ca să vadă dacă-s bine închise; se umplea pe mâini de funingine şi ocăra de mama focului, apoi adormea într-o clipită, ca prin farmec, răpusă parcă de o forţă nevăzută. După ce mă canonea cu toanele ei, mie îmi părea rău întotdeauna că bunicul n-a luat-o pe ea de nevastă-tii, ce l-ar mai fi cicălit! Dar şi ea ar fi avut parte de scărmăneală! Mă obijduia, dar erau şi zile când pe faţa ei puhavă, ca de vată, năpădea tristeţea şi când, cu ochii înecaţi în lacrimi, mărturisea plină de convingere:

— Crezi că mie mi-e uşor? Am adus pe lume copii, i-am dădăcit, i-am pus pe picioare – şi de ce? Uite-mă bucătăreasă la ei – dulce crezi tu că mi-e viaţa? Fecioru-meu a adus în casă muiere străină şi şi-a dat tot sângele pentru ea – păi bine e asta? Spune şi tu?

— Nu-i bine, adeveream eu, cu deplină sinceritate.

— Aha? Recunoşti, vasăzică…

Şi se pornea să vorbească fără pic de ruşine despre noră-sa:

— Ne duceam amândouă la baia de aburi şi am văzut-o! Ce i-o fi plăcut la ea? Că de alde ea numai o frumuseţe nu poţi zice că e…

Despre legăturile dintre bărbat şi femeie vorbea întotdeauna neînchipuit de murdar. Spusele ei mă dezgustau la început, dar peste puţin timp m-am trezit că ascult cu atenţie, ba chiar cu mare interes, ghicind nişte dureroase adevăruri ascunse după vorbele ei.

— Muierea e-o putere care l-a păcălit până şi pe Dumnezeu, m-auzi tu? bâzâia ea, bătând uşor cu palma în masă. Din pricina Evei se duc toţi în iad, m-auzi tu?

Despre puterea femeii putea să vorbească la nesfârşit şi mie mi se tot părea că, vorbind astfel, vrea să înfricoşeze pe cineva. Mi s-a întipărit adânc în minte cum că „Eva l-a păcălit până şi pe Dumnezeu”.

În curtea noastră era şi un pavilion, mare cât o casă. Din cele opt locuinţe ale celor două clădiri, patru erau ocupate de ofiţeri şi încă una de preotul unui regiment. Curtea forfotea de ordonanţe şi gradaţi, la care veneau spălătorese, fete în casă, bucătărese, şi mai prin toate bucătăriile se desfăşurau neîncetat romane şi drame cu lacrimi, certuri, bătăi. Soldaţii se băteau între ei, ori cu săpătorii tocmiţi de către proprietar. Nici femeile nu scăpau de bătaie… În curtea noastră nu se mai potolea clocotul desfrâului şi al destrăbălării –

nesăţioasa pornire animalică a unor flăcăi zdraveni. Viaţa asta potopită de aprigul simţurilor, de voluptatea de a chinui fără nicio noimă şi de lăudăroşenia scârbavnică a celor victorioşi, era comentată cu cinism şi risipă de amănunte de către stăpânii mei, la masa de prânz, la ceaiul de seară şi la cină. Bătrâna, atotştiutoare a tuturor istoriilor din curte, le povestea cu patimă şi plină de o bucurie răutăcioasă.

Stăpâna cea tânără asculta poveştile astea cu un zâmbet tăcut pe buzele-i cărnoase. Viktor râdea cu hohote, în vreme ce stăpânul strâmba din nas:

— Destul, mămuţă…

— Doamne, uite că nu mai ai voie să spui un cuvânt! se plângea povestitoarea.

Viktor o îmboldea:

— Lasă, dă-i drumul, mămuţă, de ce să te ruşinezi? Doar suntem între noi.

Feciorul cel mare nutrea faţă de maică-sa un fel de milă amestecată cu silă, se ferea să rămână singur cu ea, iar când totuşi se întâmpla, bătrâna îl năucea, plângându-i-se de nevastă-sa şi-i cerea negreşit bani. El îi vâra grăbit în mână o hârtie de o rublă, ori câteva monede de argint.

— Nu faci bine că-mi ceri bani, mămuţă. Nu-mi pare rău de ei, dar ştiu că nu faci bine!

— Pentru săraci îţi cer, pentru lumânări, pentru biserică…

— Lasă încolo săracii! Ai să-l strici de tot pe Viktor.

— Nu-ţi iubeşti fratele. Cu amarnic păcat îţi încarci sufletul!

Vasili ieşea, dând din mână a lehamite.

Viktor se purta cu maică-sa grosolan şi batjocoritor. Era foarte mâncăcios şi veşnic înfometat. Duminica, bătrâna făcea scovergi şi-i punea întotdeauna vreo câteva deoparte, într-o oală pe care o pitea sub divănelul meu. Când se întorcea de la liturghie, Viktor scotea, bombănind, oala de sub pat.

— Nu puteai să-mi ţii mai multe, ţintişoare-domnisoare!

— Tu mai bine dă-le gata mai iute, să nu te vadă careva…

— Ba am să te spun că furi scovergi pentru mine, furculiţe-n fetiţe!

Într-o zi, am luat frumuşel oala şi am mâncat vreo două scovergi şi Viktor m-a bătut pentru asta. Nu mă îndrăgea de fel, cum nu-l îndrăgeam nici eu, îşi bătea joc de mine, mă punea să-i văcsuiesc cizmele de câte trei ori pe zi, iar când se culca pe laviţa de sus, depărta scândurile şi scuipa printre crăpături, străduindu-se să mă nimerească în cap.

Imitându-l pesemne pe frate-său, care avea o vorbă: „gaiţelor!”, Viktor trântea şi el la tot pasul un fel de zicale, toate neghioabe rău şi lipsite de orice noimă.

— Mămuţă, dreapta’mprejur! Unde-mi sunt ciorapii?

Mie îmi scotea sufletul cu tot felul de întrebări prosteşti:

— Aleoşka, ia zi, de ce se scrie saltea şi se spune peltea? De ce iarbă şi nu iarăbă? De ce răsar şi nu măcar?

Nu-mi plăcea de fel cum vorbeau aici. Crescut în grăirea frumoasă a bunicii şi bunicului, la început nici nu pricepeam cum de împerechează ei unele cuvinte, care nu pot sta alături, bunăoară: „îngrozitor de caraghios”, „mor de foame”, „groaznic de vesel”. Ceva caraghios, socoteam eu, nu poate fi îngrozitor, ceva vesel nu poate fi groaznic şi oamenii mănâncă fiecare chiar până-n ziua morţii.

Şi întrebam:

— Păi se poate spune aşa?

Ei mă repezeau:

— Ete la el, ce mai dascăl! Vezi să nu-ţi rupem urechile… Dar şi vorba asta cu „ruptul urechilor” mi se părea alandala: nu poţi să rupi decât iarbă, flori, nuci.

Ţineau morţiş să-mi arate că urechile pot fi şi ele rupte, dar nu izbuteau să mă convingă şi eu le spuneam triumfător:

— Poftim, că tot n-am urechile rupte!

În jurul meu era atâta cruzime destrăbălată, atâta scârbavnică neruşinare – nemăsurat mai multă decât pe străzile mahalalei Kunavino, cu belşugul ei de bordeluri şi de târfe. În Kunavino, dincolo de neruşinare şi de uşurătatea destrăbălării se simţea lămurit ceva de neînlăturat, care îndreptăţea totul, şi anume: un trai anevoios, oameni chinuiţi de foame, o muncă istovitoare. În schimb, aici, lumea trăia uşor, în ghiftuială, iar muncii îi ţinea locul o alergătură şi o vânzoleală de neînţeles şi fără nicio noimă. Aici, totul era învăluit de o plictiseală usturătoare, sâcâitoare.

Nu o duceam bine, dar mă simţeam şi mai rău atunci când venea să mă vadă bunica. Urca pe din dos, intra în bucătărie şi se închina la icoane, apoi făcea o plecăciune adâncă în faţa surorii ei mai mici, şi plecăciunea asta mă apăsa la pământ ca o piatră de moară, sufocându-mă.

— A, tu eşti Akulina? o întâmpina stăpână-mea, cu nepăsare şi răceală.

Nu o mai recunoşteam pe bunica: cu buzele strânse umil şi schimbată la faţă, de parcă nici nu era ea, se aşeza binişor pe lăvcioara de la uşă, lângă găleata de zoaie, şi tăcea cu un aer vinovat, răspunzând încetişor şi cu supunere la întrebările soră-sii.

Chinuit până-n adâncul sufletului să văd aşa ceva, izbucneam:

— Unde te-ai aşezat şi matale!

Clipind spre mine cu blândeţe, bunica mă povăţuia:

— Stai cuminte şi taci, că nu eşti tu stăpân aici!

— Mereu îşi bagă nasul unde nu-i fierbe oala… Degeaba îl baţi, degeaba îl ocărăşti! se plângea bătrâna de mine.

Adesea o întreba pe soră-sa cu o bucurie răutăcioasă:

— Ia zi, Akulino, tot din cerşeală trăieşti?

— Ei, asta-i acuşi!…

— Păi de… Cui nu-i pasă, nici ruşine n-are.

— Se zice că şi Cristos trăia din mila oamenilor…

— Asta o spun numai nerozii, ereticii, şi tu, dacă-i crezi, nu eşti decât o babă proastă! Cristos nu era cerşetor, era fiul lui Dumnezeu şi va veni, precum s-a vestit, să-i judece cu slavă şi pe morţi şi pe vii. Tu ţine minte! De el nu te poţi ascunde, mămucă, nici de te-ai face scrum… O să-ţi plătească el şi ţie, şi lui Vasili pentru mândria voastră, pentru mine, care veneam pe vremuri să vă cer ajutor, că eraţi avuţi…

— Păi noi te-am ajutat, după puterile noastre, vorbi cu nepăsare bunica. Iar Domnul ne-a răsplătit după cum ştii şi tu…

— Numai că nu-i destul! Nu-i destul…

O tot cicălea şi o toca pe bunica cu meliţa ei neobosită, iar eu îi ascultam piţigăiala înveninată şi mă întrebam mâhnit, cum de poate bunica să rabde? În asemenea clipe nu o mai îndrăgeam.

Mai apoi se arăta din odaia ei stăpâna cea tânără şi dădea înţepată din cap:

— Hai mata în sufragerie… Nu-i nimic, lasă…

Bătrâna turuia în urma bunicii:

— Şterge-te pe picioare, necioplito! Se vede c-ai crescut pe baltă…

Stăpânul o întâmpina vesel:

— Ei, înţeleaptă Akulina, cum o mai duci? Kaşirin, bătrânelul, mai răsuflă?

Bunica zâmbea, cu zâmbetul ei pornit din inimă:

— Stai şi te gârboveşti la masă, trudeşti mereu?

— Ca un ocnaş, zău aşa.

Cu el, bunica vorbea blând şi frumos, cu vorba pe care o au îndeobşte bătrânii. Uneori, stăpânul îşi amintea de mama:

— Da-a, Varvara Vasilievna… Ce femeie a fost – la ea dârzenie, nu?

Nevastă-sa se adresa bunicii să-i apună ce avea ea de spus:

— Ţi-aduci aminte, i-am dăruit eu un şal negru de mătase, cusut cu mărgele…

— Cum de nu…

— Mai era bun, şalul, chiar bun de tot…

— Da, da, mormăi stăpânul. Şal cusut cu mărgele, poftiţi belele, vai de zilele mele!

— Ce tot spui acolo? făcu nevastă-sa, bănuitoare.

— Eu? Nimic… Trec zilele voioase, trec şi oamenii miloşi…

— Nu înţeleg, ce-ţi veni? se neliniştea stăpâna.

Apoi o duceau să vadă copilul abia născut, eu strângeam de pe masă ceştile de ceai, iar stăpânul murmura îngândurat:

— Tare cumsecade bătrâna, bunică-ta…

Îi eram profund recunoscător pentru aceste cuvinte, dar când rămâneam singur cu bunica, îi spuneam cu durere în suflet:

— De ce vii aici, de ce? Vezi doar ce fel de oameni sunt ei…

— Eh, Aleoşa, văd tot, glăsuia ea, privindu-mă lung, şi un zâmbet amar şi bun i se zugrăvea pe chipul minunat, încât mă ruşinam: de bună seamă că vedea tot, ştia tot, cum ştia şi vedea tot ce se petrecea în clipa asta în sufletul meu.

Întorcea capul, să nu vină careva, mă îmbrăţişa şi-mi şoptea tainic:

— N-aş fi venit, dacă nu erai tu… Ce nevoie să am eu de ei? Numai vezi, bunicul s-a îmbolnăvit, mi-am pierdut o groază de timp cu el, n-am mai muncit şi-am isprăvit banii… Fecioru-meu, Mihailo, l-a alungat pe Saşa şi acuşi trebuie să-l ţin tot eu. Ăştia au făgăduit să-ţi dea şase ruble pe an şi m-am gândit că poate mi-or da măcar o rublă. Că şi trecu o jumătate de an… Şi-mi spuse la ureche: Mi-au poruncit să te dojenesc, să te cert,

cică n-asculţi de nimeni. Cată şi mai rabdă vreo doi anişori, sufleţelule, până te faci băiat zdravăn! O să mai rabzi, da?

I-am făgăduit să rabd. Îmi venea tare greu. Mă apăsa viaţa asta mizeră şi plicticoasă, zbuciumată numai de dragul burţii. Trăiam ca într-un vis urât.

Uneori mă bătea un gând: trebuie să fug! Dar afară stăpânea o iarnă blestemată, noaptea urla viscolul, vântul vuia în pod, grinzile trosneau de strânsoarea gerului. Unde să fug?

N-aveam voie să mă duc la plimbare şi nici timp de aşa ceva: ziua scurtă de iarnă se irosea în zorul robotelii din casă că nici nu-ţi dădeai seama când a trecut.

În schimb, eram nevoit să mă duc la biserică: sâmbăta – la vecernie, iar în zilele de sărbătoare – la liturghia a doua.

Îmi plăcea la biserică: stăteam într-un ungher mai ferit şi mă uitam de departe la iconostasul care parcă se topea în flăcările lumânărilor, scurgându-se în şuvoaie aurii pe pardoseala cenuşie de piatră; chipurile întunecate zugrăvite pe icoane se mişcau încetişor; horbota de aur a uşilor împărăteşti se unduia voios, pâlpâirile lumânărilor pluteau în văzduhul albăstrui aidoma unor albine de aur, capetele femeilor şi fetelor semănau cu nişte flori.

Totul în jur era armonie, se contopea cu cântările corului, trăiau o viaţă ciudată de basm, toată biserica se clătina încetişor ca un leagăn de copil, în marginea unui hău întunecat şi dens ca smoala.

Uneori mi se părea că biserica stă cufundată în apa unui lac, ascunzându-se de lume ca să trăiască o viaţă fără de seamăn. Asta mi se trăgea pesemne de la povestea bunicii despre oraşul Kitej. Din senin mă pălea o picoteală, şi picoteam uşor, laolaltă cu tot ce mă înconjura, legănat de cântările corului, de şoapta rugăciunilor, de suspinele oamenilor, îngânând pentru mine povestea aceea tristă şi cadenţele-i prelungi sunau a cântec:

Kitej, mândra cetate, cu-ntreaga ei suflare
La ceasul învierii era în sărbătoare,
Când, măre, o stihie de hoardă tătărască
Din neagra depărtare porni să năvălească…
Stăpâne din cer, Dumnezeule sfinte,
Auzi-ne ruga fierbinte!
Nu lăsa lifta încoace
Să-njunghie a bisericii pace!
La praznicul învierii cel mare
Îndură-te de noi, Născătoare!
Nu lăsa păgânul tătar
Să-ţi spurce sfântul altar.
Nevestele să pângărească
Bătrânii să ni-i hăcuiască…
Păzeşte de cel sângeros
Norodu-ţi drept credincios!
În slava lui din ceruri sta Domnul Savaot.
Suspinul din Kitej urca spre-al său chivot.
Iar Maica Preacurată îl auzi şi ea
Şi umbra întristării pe chip i se punea.
Dară Domnul îi spune pe loc
Arhanghelului cu paloş de foc:
Coboară, Mihaile, degrabă la Kitej
Şi scapă-mi credincioşii de tătăresc vârtej.
Cutremură pământul, cetatea lor prăvale
În lacul de cleştar undind în rotocoale.
Să-şi nalţe-n tihnă ruga din zori şi până seară
Cu înfocata râvnă ce-n inimi şi-o aflară,
Vrednici în curăţie şi veghe de creştin
Slăvească cele sfinte în veci de veci… Amin!

În anii aceia eram plin de stihurile bunicii cum e plin stupul de miere, ba parcă şi gândurile mi se închegau leit ca stihurile.

La biserică nu mă rugam: socoteam o necuviinţă să repet faţă de Dumnezeul bunicii rugăciunile

pline de parapon ale bunicului, psalmii lui plângăreţi. Eram încredinţat că asta nu-i poate fi pe plac Dumnezeului bunicii, cum nu-mi era nici mie pe plac, şi afară de asta, fiind rugăciuni scrise în cărţi, Dumnezeu le ştia pe dinafară, ca orice om cu ştiinţă de carte.

Din pricina asta, în clipele când o dulce tristeţe, stârnită de cine ştie ce, îmi strângea inima, ori când mi-o muşcau şi râcâiau măruntele supărări ale zilei, căutam să născocesc eu însumi rugăciuni. Era destul să cuget la soarta mea amară şi vorbele se însoţeau de la sine, dând glas ofului ce mă ardea:

Doamne, de-atâta urât
Mi-aş pune laţul de gât.
M-am săturat… Halal trai!
De-aş creşte mare, încai!
Buchea, zău, altă belea!
Matreona – piază rea!
Gura babei – ce mai surlă
Ca un lup la mine urlă…

Mi-amintesc şi azi multe din „rugăciunile” de atunci, căci truda minţii de copil lasă în suflet urme adânci, care adesea nu se şterg niciodată.

Era bine la biserică, puteam să mă odihnesc ca vara, pe câmp. Visuri învăpăiate şi nedesluşite spălau mica mea inimă încercată de atâtea nedreptăţi şi mânjită de brutalitatea necruţătoare a vieţii.

Nu mă duceam la biserică decât pe gerurile cele mari, ori când viscolul bântuia ca turbat prin oraş, când părea că şi cerul a îngheţat şi vântul l-a spulberat în nori de zăpadă, iar pământul, ferecat sub troiene, nu va mai învia şi nu va mai prinde viaţă în veci.

În nopţile tihnite, îmi plăcea mai degrabă să hoinăresc, să apuc de pe o stradă pe alta, până mă pomeneam în colţişoarele cele mai depărtate ale

oraşului. Uneori, când umbli aşa, parcă eşti purtat de aripi; te simţi singur pe lume ca luna pe cer; umbra se târăşte înaintea ta, stingând scânteierile omătului, vârându-se ca într-o joacă printre ostreţele gardurilor şi schimbându-şi înfăţişarea la fiecare tarac ieşit în cale. Prin mijlocul străzii, înfofolit într-o coşcogeamitea cojoacă, păşea paznicul de noapte, cu pârâitoarea în mână, iar alături, cu paşi mărunţei, alerga câinele lui.

Matahala aceea de om semăna cu o cuşcă de câine care s-a urnit dintr-o curte şi a luat-o razna prin lume. În vreme ce câinele se ţinea amărât după ea.

Uneori, întâlneam în drumul meu domnişoare şi cavaleri veseli – aş fi pus mâna în foc că au şters-o de la vecernie.

Uneori, prin ochiurile de sus ale ferestrelor luminate năvăleau în aerul curat mirosuri alese şi gingaşe, pe care nu le cunoşteam, şi ele îmi dădeau de bănuit că există şi un alt fel de viaţă, ce-mi era cu desăvârşire străină; mă opream sub fereastră, adulmecam şi trăgeam cu urechea, dornic să ghicesc: ce fel de viaţă o fi, ce fel de oameni trăiesc acolo, în casă? Era ceasul vecerniei, iar ei făceau o larmă plină de veselie, cântau la nişte ghitări de soi şi zvonul răsunător al strunelor de aramă se revărsa pe ochiul deschis al ferestrei.

Casa care îmi stârni cu deosebire luarea-aminte avea doar catul de jos, era scundă şi aşezată pe colţ, între două străzi pustii – Tihonovskaia şi Martînovskaia. Am dat peste ea într-o noapte cu lună, pe vreme de zloată, în ajun de lăsata secului. Prin pătratul gemuleţului de sus al ferestrei, un abur călduţ însoţea în stradă o revărsare de sunete nemaipomenite, ca şi cum cineva bun şi puternic ar fi cântat cu gura închisă. Nu desluşeam vorbele, dar cântecul mi se păru tare cunoscut şi-mi plăcea, în ciuda unui zdrăngănit sâcâitor de strune, ce-i curma curgerea, împiedicându-mă să-l ascult. M-am aşezat pe un tarac, dumerit că glăsuia o vioară

de o forţă miraculoasă, de nesuportat, căci aproape te durea să o asculţi. Din când în când, cântarea suna cu atâta putere, încât mi se părea că geamurile zăngăne şi se cutremură întreaga casă. Streşinile picurau, ochii mei de asemenea.

Paznicul de noapte se apropie pe nesimţite şi-mi făcu vânt de pe tarac.

— Ce căşti gura aici? se răsti el.

— Ascult… muzica… am îngăimat.

— Nu-i de nasul tău! Ia-o din loc.

Am ocolit în grabă pe o stradă învecinată şi m-am întors la fereastră, dar cântecul nu se mai auzea: prin ochiul de geam se revărsa acum o larmă veselă de glasuri ce semăna atât de puţin cu muzica aceea tristă, încât aş fi zis că n-am auzit-o decât în vis.

De atunci, dădeam fuga acolo aproape în fiecare sâmbătă, dar numai o singură dată, în primăvară, am mai auzit violoncelul – a cântat aproape necontenit până la miezul nopţii. Când m-am întors acasă, am mâncat bătaie.

Plimbările mele pe sub stelele nopţilor de iarnă, pe străzile pustii ale oraşului, îmi îmbogăţeau cu dărnicie sufletul. Alegeam anume străzi cât mai depărtate: pe străzile din centru erau o mulţime de felinare şi putea să mă vadă vreo cunoştinţă de-a stăpânilor şi astfel să mă dibuie că-mi trec timpul hoinărind, în loc să mă duc la vecernie. Prin centrul oraşului te mai stinghereau şi beţivii, vardiştii şi femeile de stradă, în vreme ce pe străzile mărginaşe puteai să priveşti în voie pe geamuri, numai să nu fie îngheţate, ori cu perdelele trase.

Multe şi felurite privelişti am avut parte să văd uitându-mă pe ferestrele caselor: am văzut oameni rugându-se, sărutându-se, bătându-se, am văzut oameni jucând cărţi, stând de vorbă îngrijoraţi şi fără să se audă măcar un sunet. Sub ochii mei, întocmai ca la o panoramă de bâlci, unde se

plăteşte o copeică intrarea, oamenii trăiau o viaţă mută ca a peştilor.

Într-un subsol, la o masă, am văzut două femei – una tânără şi una ceva mai coaptă; în faţa lor şedea un student pletos care le citea dintr-o carte, gesticulând cu mâna rămasă liberă. Tânăra asculta, lăsată pe spătarul scaunului, şi încruntând aprig din sprâncene; cealaltă, subţirică şi cu părul înfoiat, şi-a ascuns deodată faţa în mâini şi umerii au prins îndată să i se cutremure. Tânărul a azvârlit cartea cât colo, femeia cea tânără a sărit în picioare şi a fugit, iar el a căzut în genunchi în faţa celei cu părul înfoiat şi a început să-i sărute mâinile.

Pe altă fereastră am văzut un bărbat bărbos, care ţinea pe genunchi o femeie într-o bluză roşie şi o legăna ca pe un copil, cântând pesemne, căci căsca gura mare şi dădea ochii peste cap. Ea se cutremura toată de râs, lăsându-se pe spate şi azvârlind din picioare, el o îndrepta la loc şi se apuca iar să cânte, iar pe ea din nou o pufnea râsul. I-am privit multă vreme, apoi am plecat, dându-mi seama că am strâns provizii de veselie pentru toată noaptea.

Multe asemenea scene mi-au rămas întipărite pentru totdeauna în minte. Adesea mă lăsam furat de ele şi mă întorceam acasă târziu, ceea ce stârnea bănuielile stăpânilor, care mă luau din scurt:

— La ce biserică ai fost? Ce popă a slujit?

Cunoşteau toată popimea din oraş, ştiau când şi ce anume evanghelie se citeşte – ştiau tot şi le era uşor să mă prindă cu minciuna.

Amândouă femeile din casă se rugau aceluiaşi Dumnezeu mânios căruia i se ruga şi bunicul – un Dumnezeu care impunea să te apropii de el cu teamă, aveau veşnic numele lui pe buze, chiar şi când se certau şi se ameninţau una pe alta:

— Aşteaptă, ce crezi! Te pedepseşte el Dumnezeu, te-o cocârja el, ticăloaso!

În prima duminică din post, bătrâna se apucă să rumenească nişte scovergi. Scovergile i se tot

ardeau şi ea, roşie de dogoarea plitei, se oţăra cu năduf:

— Of, lua-v-ar toţi dracii…

Şi deodată, după ce mirosi tigaia, se întunecă la faţă şi o trânti pe duşumea, jelindu-se:

— Doamne, tătucă, tigaia e de dulce, e spurcată, n-am trecut-o luni prin foc, că era zi cu dezlegare, of, Doamne!

Căzu în genunchi şi începu să se roage cu faţa scăldată de lacrimi:

— Tătucă, Doamne, Dumnezeule mare, iartă-mă pe mine, păcătoasa de hatârul patimilor tale! Nu mă pedepsi, bătrână fără minte ce sunt…

Dădu scovergile cele arse la câini şi trecu tigaia prin foc, în vreme ce nora, supărată, se porni să-şi dojenească soacra:

— Matale şi-n post prăjeşti tot în tigăi de dulce…

Îl amestecau pe Dumnezeu în toate treburile casei, în toate ungherele măruntei lor existenţe şi viaţa lor de nimic căpăta astfel o înşelătoare importanţă şi gravitate, părea că slujeşte ceas de ceas unei puteri mai presus de lume. Obiceiul lor de a-l amesteca pe Dumnezeu în tot felul de fleacuri plicticoase mă apăsa, încât, fără să vreau, mă tot întorceam spre colţuri, simţindu-mă supravegheat de un ochi nevăzut, iar noaptea, teama mă năpădea ca un nor rece, pornit dinspre colţul bucătăriei, cu icoanele întunecate, unde ardea mereu candela.

Lângă poliţă era o fereastră mare cu două rânduri de geamuri, şi alături – un dulăpior. Un hău siniliu fără fund privea pe fereastră şi mie mi se părea că bucătăria, casa, eu – totul stă suspendat în buza acestui hău şi că dacă aş face o mişcare totul s-ar prăbuşi în adâncimea-i albastră şi îngheţată şi s-ar duce în zbor până dincolo de stele, într-o tăcere moartă, fără cel mai mic zgomot, aşa cum se scufundă o piatră azvârlită în apă. Stăteam culcat şi multă vreme mi-era teamă să mă mişc, ori

să mă întorc de pe o parte pe alta, aşteptând acest înfricoşător sfârşit al vieţii mele.

Nu-mi mai aduc aminte cum anume m-am lecuit de spaima asta, dar m-am lecuit repede. Fără îndoială că m-a ajutat Dumnezeul cel bun al bunicii şi cred că de pe atunci am înţeles un adevăr simplu: nu săvârşisem încă nimic rău şi nu era nicio lege să fiu pedepsit fără vină, iar pentru păcatele altora nu purtam eu răspunderea.

Şi iată-mă hoinărind şi în timpul cât trebuia să mă aflu la liturghie, mai ales primăvara – năvala ei de neînfrânt îmi alunga orice poftă să calc pragul bisericii. Dacă-mi dădeau două copeici să iau o lumânare, eram pierdut cu desăvârşire: cumpăram arşice, jucam cât ţinea slujba şi era musai să întârzii acasă. Ba odată m-am lefterit de zece copeici în cap, cât îmi dăduseră pentru un pomelnic şi o prescure, aşa că m-am văzut nevoit să şterpelesc o prescure de pe tava adusă de către dascăl din altar.

Mă dădeam în vânt să joc şi jocurile mă făceau să-mi pierd minţile. Eram destul de îndemânatic şi de voinic, aşa că în scurt timp mi-am câştigat în mahala faima unui neîntrecut jucător – şi la arşice, şi la popice, şi la minge.

În postul mare trebuia să mă împărtăşesc şi iată-mă pornind la spovedanie, la părintele Dorimedont Pokrovski, vecinul nostru. Îl socoteam un om aspru şi aveam destule păcate faţă de el: îi stricam chioşcul din grădină, bombardându-l cu pietre, eram în vrăjmăşie cu odraslele lui – pe scurt, putea să-mi amintească fel şi fel de isprăvi de-ale mele, una mai boacănă decât alta. Din pricina asta nu mă simţeam câtuşi de puţin la largul meu şi inima îmi bătea neliniştita în piept în timp ce aşteptam să-mi vină rândul în bisericuţa noastră sărăcăcioasă.

Părintele Dorimedont mă întâmpină însă, mormăind blajin:

— Aha, tu eşti, vecinule… Haide, stai colea în genunchi! Ia zi, ce păcate ai pe suflet?

Îmi puse pe cap patrafirul de catifea grea, mirosind înăbuşitor a ceară şi a tămâie, încât aproape îmi pieri graiul, fără să mai spun că nici nu mă trăgea inima să vorbesc.

— Asculţi de cei mari?

— Nu.

— Atunci, zi aşa: am păcătuit!

Din senin, m-am pomenit că mă ia gura pe dinainte:

— Am furat prescuri.

— Cum asta? Unde? mă întrebă părintele fără să se pripească, după o clipă de gândire.

— La Trei Ierarhi, la Pokrov, la Sfânt Nicolae…

— Ei-ei, adică pe la toate bisericile! Asta nu-i bine, frăţioare, e un păcat, pricepi?

— Pricep.

— Atunci, zi aşa: am păcătuit! Mintosule! Şi le-ai furat ca să le mănânci?

— Uneori, le mâncam; alteori, furam fiindcă pierdeam banii la arşice şi trebuia să aduc acasă o prescure…

Părintele Dorimedont începu să şoptească ostenit ceva de neînţeles, apoi îmi mai puse vreo câteva întrebări şi deodată mă iscodi răstit:

— N-ai citit cumva cărţi tipărite furiş?

Fireşte, nu m-am dumerit ce mă întreabă, şi l-am întrebat la rândul meu:

— Cum?

— Cărţi interzise n-ai citit?

— Nu, de nici unele…

— Te dezleg de păcate… Ridică-te!

Mirat, i-am privit faţa o clipă – mi s-a părut îngândurată şi plină de bunătate. Eram stingherit şi ruşinat. Când mă trimiseseră la spovedanie, stăpânii îmi îndrugaseră fel şi fel de grozăvii, ceea ce a sădit în mine convingerea că trebuie să mă căiesc cinstit de toate păcatele mele.

— Am mai aruncat şi cu pietre în chioşcul dumneavoastră.

Părintele ridică fruntea şi spuse:

— Nici asta nu-i bine! Hai, du-te…

— Am dat cu pietre şi-n câine…

— Următorul! strigă părintele Dorimedont, fără să se mai uite la mine.

Am plecat, simţindu-mă înşelat şi nedreptăţit: trăisem o asemenea încordare înainte de spovedanie şi când colo, nimic n-a fost înfricoşător, ba nici măcar interesant! Interesantă nu mi s-a părut decât întrebarea despre acele cărţi de care eu habar nu aveam. Mi-am amintit deodată de studentul de la subsol care citea dintr-o carte celor două femei, mi-am amintit şi de Bună-treabă, care avea şi el o mulţime de cărţi negre şi groase, cu desene misterioase.

A doua zi, mi-au dat un ban de cincisprezece copeici şi m-au trimis la împărtăşanie.

Paştele cădea târziu anul acela – zăpada se topise de mult, pământul se zbicise, pe străzi fumega praful, ziua era însorită, voioasă.

Lângă gardul bisericii, o liotă de muncitori se înfierbântase la jocul de arşice. Mi-am zis că am destul timp să mă şi împărtăşesc şi i-am rugat:

— Primiţi-mă şi pe mine în joc!

— Ieşi colea cu o copeică dacă vrei să intri în joc! glăsui trufaş un bărbat roşcovan şi ciupit de vărsat.

I-am răspuns cu aceeaşi trufie:

— Trei copeici la perechea a doua din stânga!

— Banii jos!

Şi jocul începu.

Am schimbat mărunţele cele cincisprezece copeici şi am pus trei sub perechea de arşice; cine le dobora câştiga banii, iar dacă dădea greş, câştigam eu de la el trei copeici. Am avut noroc: doi jucători au ţintit perechea de arşice sub care erau banii mei şi amândoi au dat greş, astfel încât m-am văzut câştigând şase copeici de la nişte oameni mari, bărbaţi în toată firea, şi asta mi-a dat curaj…

Unul dintre jucători spuse:

— Fiţi cu ochii pe el, fraţilor, că odată fuge cu câştigul…

Jignit, m-am înfierbântat într-o clipită şi i-am luat maiul, de parcă aş fi lovit într-o dairea:

— Nouă copeici la perechea din margine, din stânga!

Dar n-am băgat de seamă să fi impresionat pe careva dintre jucători. Doar un băieţandru cam de seama mea găsi cu cale să-i prevină:

— Băgaţi de seamă; ăsta-i norocos! E desenator pe Zvezdinka, îl ştiu eu!

Un muncitor costeliv, tăbăcar după cum mirosea, pufni batjocoritor:

— Desenator, zici? Piei, drace, de-aici!

Ţinti cu plumbul, doborî cu precizie perechea de arşice cu miza mea şi întrebă, aplecându-se spre mine:

— Ei, ce, plângi?

I-am retezat-o numai decât:

— Trei copeici la perechea din margine, din dreapta.

— Nimeresc! se lăudă tăbăcarul, dar dădu greş.

Cum nu era îngăduit să mizezi de trei ori la rând, am început să ţintesc şi eu arşicele cu mizele celorlalţi şi am câştigat încă vreo patru copeici, dimpreună cu un purcoi de arşice. Dar când îmi veni din nou rândul, deşi am mizat de trei ori, am pierdut toţi banii. Taman bine: slujba se isprăvise, băteau clopotele şi oamenii ieşeau din biserică.

— Eşti însurat? mă luă la rost tăbăcarul, gata să mă apuce de chică, dar eu am izbutit să scap şi am luat-o la sănătoasa. Ajungând din urmă un băieţandru îmbrăcat în haine de sărbătoare, l-am întrebat politicos:

— Spune-mi, te rog, te-ai împărtăşit?

— Da, şi ce-i cu asta? mă cercetă el bănuitor.

L-am rugat să-mi povestească cum e la împărtăşanie, ce spune preotul şi ce-ar fi trebuit să fac eu.

Tânărul se înfoie, se încruntă şi mârâi ameninţător:

— Ţi-ai jucat banii de împărtăşanie, rătăcituie? Păi nu-ţi mai spun nimic. Să te jupoaie taică-tu de piele, na!

Am alergat spre casă, încredinţat că mă vor întreba din uşă cum a fost şi că nu se poate să nu mă dibuie.

Când colo bătrâna mă firitisi şi se mulţumi să mă întrebe doar atât:

— I-ai dat mult dascălului?

— Cinci copeici, am spus eu la întâmplare.

— Şi trei ar fi fost prea destul, ţi-ar fi rămas şapte, nătărăule!

…Venise primăvara. Fiecare zi îmbrăca veşminte noi, fiecare zi era mai mândră şi mai strălucitoare. Mirosea îmbătător a iarbă fragedă, a frunziş crud de mesteacăn, simţeai un imbold nestăvilit să fugi pe câmp, să asculţi ciocârlia, întins cu faţa în sus pe pământul încropit. Dar eu curăţăm îmbrăcămintea de iarnă, dădeam ajutor să fie aşezată în cufăr, fărâmiţam frunze de tutun, mă războiam cu praful din mobile, de dimineaţă până seara titiriseam tot lucruri de care nu aveam nevoie şi pe care nu le puteam suferi.

Ceasurile mele de răgaz nu aveam cum le petrece: strada noastră era pustie şi mai departe nu-mi dădeau voie să mă duc. În curte la noi nu vedeam decât săpători morocănoşi şi osteniţi, bucătărese şi spălătorese ciufulite, şi-n fiecare seară – aşa-zisele „nunţi câineşti”, care mă scârbeau şi mă umileau până într-atât, încât aş fi vrut să orbesc.

Mă suiam în pod, luând cu mine o foarfecă şi hârtii colorate, tăiam din ele horbote şi împodobeam căpriorii… Aşa parcă îmi mai trecea de urât. Simţeam în mine o nelinişte, doream să plec undeva unde se doarme mai puţin, unde certurile sunt mai rare, Dumnezeu e mai puţin

sâcâit de plângeri şi oamenii cad mai rar pradă clevetirilor înveninate.

…În sâmbăta Paştilor fusese adusă în oraş de la mănăstirea din Oran icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului din Vladimir; icoana avea să rămână la noi până pe la mijlocul lui iunie, răstimp în care era purtată prin toate casele din fiecare parohie.

Acasă la stăpânii mei veniră cu icoana într-o zi de lucru, dimineaţa. Eu tocmai frecam vasele de aramă, când am auzit-o pe stăpâna cea tânără strigând speriată de la ea din odaie:

— Dă fuga şi deschide uşa din faţă. Vin cu icoana din Oran!

Am alergat în faţă, murdar şi cu mâinile unsuroase, uitându-mă şi cu un ciob de cărămidă în mână, şi-am deschis uşa. Un călugăr tânăr, ţinând un felinar în stânga şi o cădelniţă în dreapta, bombăni domol:

— Dormeaţi, ai? Ia treci colea şi-ajută…

Doi enoriaşi purtau pe scara strâmtă un chivot greu. Eu susţineam cu umărul marginea chivotului, fără să-mi cruţ nici mâinile slinoase. În urmă boncăneau greoi nişte călugări, cântând în silă cu nişte glasuri groase şi pline:

— Preasfântă Născătoare de Dumnezeu, miluieşte-ne pre noi-i…

Mi-am spus cu o tristă convingere în sinea mea:

„Are să se supere pe mine, doar am pus mâna s-o duc, aşa murdar… Te pomeneşti că mi se usucă mâinile!”

Aşezară icoana în colţul din dreapta, spre stradă, pe două scaune acoperite cu un cearşaf curat. De o parte şi de alta o sprijineau doi monahi tineri şi frumoşi ca nişte îngeri, cu ochii senini şi luminoşi, bogaţi în plete.

Începu slujba.

— O, tu, Preaslăvită Maică… psalmodia cu glas înalt un popă trupeş, tot pipăindu-şi cu un deget

stacojiu sfârcul umflat al urechii ascunse sub pleata-i bogată.

— Preasfântă Născătoare de Dumnezeu, miluieşte-ne pre noi… cântau călugării cu glasuri obosite.

O iubeam pe Maica Domnului: după cum povestea bunica, ea ostenea întru mângâierea oamenilor sărmani, semănând pe pământ flori şi bucurii – tot ce e bun şi minunat. Şi, când veni clipa să-i sărut mânuşiţa sfântă, cum nu luasem aminte ce-au făcut ceilalţi, eu, cu inima zvâcnind să-mi spargă pieptul, am sărutat-o drept pe gură.

O mână puternică mă azvârli drept în colţ, spre uşă. Nu-mi mai aduc aminte cum au plecat călugării cu icoana, ştiu doar lămurit cum stăpânii, împresurându-mă, acolo unde zăceam pe duşumea, se întrebau cu mare teamă şi îngrijorare ce-o să mi se întâmple de acum încolo.

— Trebuie să vorbim cu părintele, că-i mai învăţat decât noi, zicea stăpânul, şi mă dojeni fără răutate:

— Măi, necioplitule, cum de n-ai priceput tu că nu se cade să săruţi icoana pe gură? Şi mai spui c-ai umblat la şcoală…

Câteva zile în şir am aşteptat cu inima grea: oare ce-o să fie cu mine? Am pus mâinile murdare pe icoană, am sărutat-o aşa cum nu se cuvine – păi asemenea fapte nu se pot trece cu vederea, nu!

Pesemne că Maica Domnului mi-a iertat păcatul, înţelegând că l-am săvârşit fără de voie şi dintr-o nestăvilită pornire de iubire. Ori că pedeapsa ei a fost atât de uşoară, încât nici n-am băgat-o de seamă, în noianul de pedepse cu care mă copleşeau oamenii buni din jur.

Uneori, vrând s-o necăjesc pe bătrână, îi spuneam cu o prefăcută îndurerare:

— Se vede că Maica Domnului a uitat să mă pedepsească…

— Aşteaptă tu! îmi cobea ea cu răutate. Mai vedem noi…

În vreme ce împodobeam căpriorii din podul casei cu horbote din hârtie trandafirie de la pachetele de ceai, din foiţe de poleială, din frunze şi altele, cântam bisericeşte tot ce-mi trecea prin cap, aşa cum fac calmâcii, când pleacă la drum lung:

Colea-n pod m-am aciuat
Şi o foarfecă mi-am luat,
Tai şi tai cu ea hârtie
Într-o toană fistichie,
Dară de urât nu scap
Tot mereu îmi dă la cap.
Căţelandru dac-aş fi,
Doamne, ce-aş mai hoinări!
Aşa-i vai de pielea mea
Mă repede cine vrea.
Cică-s clonţ şi teleleu
Şi-o să-l cânt pe aoleu…

Privindu-mi isprava, băbătia clătina din cap, zâmbind batjocoritor:

— Mai bine împodobeai bucătăria…

Odată se urcă în pod şi stăpânul, cercetă cele făurite de mâna mea, oftă şi spuse:

— Chisnovat mai eşti şi tu, Peşkov, mânca-te-ar ciorile… Oi ajunge vreun scamator, mai ştii! Greu de prevăzut, zău aşa…

Şi-mi dărui un ban mare de cinci copeici, cu chipul ţarului Nikolai.

Am prins banul în nişte gheruţe de sârmă subţire şi l-am atârnat la vedere, ca pe o decoraţie, printre podoabele mele pestriţe.

Numai că a doua zi banul dispăru, cu gheruţe cu tot. Băbătia mi-l şterpelise – nu aveam pic de îndoială.

V

Cum, necum, în primăvara aceea tot am fugit: m-am dus de dimineaţă la băcănie să cumpăr pâine pentru ceai, dar băcanul îşi văzu mai departe de cearta începută cu nevastă-sa şi-i dădu în cap cu o greutate de cântar. Femeia fugi în stradă şi căzu lată la pământ. Lumea se adună cât ai clipi. Mai apoi o urcară pe băcăneasă într-o birjă şi o porniră la spital. Eu m-am luat după birjă şi aşa, aproape fără să ştiu, m-am trezit pe malul Volgăi, cu un pol în mână.

Ziua de primăvară surâdea blând, Volga se revărsase cât vedeai cu ochii, un zumzet surd învăluia faţa pământului întins, şi eu trăisem până atunci ca un şoricel într-o pivniţă. M-am hotărât să nu mă mai întorc la stăpânii mei şi nici la bunica, la Kunavino, căci nu mă ţinusem de vorbă şi-mi era ruşine să dau ochii cu ea. Cât despre bunicul, el m-ar fi întâmpinat cu o mulţumire plină de răutate.

M-am învârtit două-trei zile pe chei, mâncând ce-mi dădeau macaragiii – nişte oameni veseli, dormind noaptea împreună cu ei pe la pontoane, până ce unul mai inimos îmi spuse:

— Măi ţâcă, tu mi te învârţi pe-aici de florile mărului, văd eu! Du-te pe „Dobrîi”, că au nevoie de cineva la spălat vasele…

M-am dus. Bărbosul de la bufet, cu o tichiuţă neagră de mătase pe cap, s-a uitat la mine pe sub ochelari cu ochii lui tulburi şi mormăi:

— Două ruble pe lună. Actele.

Acte nu aveam. Bufetierul se gândi o clipă şi zise:

— Vino cu maică-ta.

Am alergat într-un suflet la bunica. Ea mă încuviinţă în totul şi-l convinse pe bunicul să meargă la casa breslelor să-mi scoată actul trebuincios. Apoi mă însoţi pe vapor.

— Bine, făcu bufetierul, după ce ne cercetă cu privirea. Hai încoace.

Mă duse la pupa vaporului, unde, la o măsuţă, bând ceai şi fumând dintr-o ţigară groasă, şedea un bucătar uriaş, cu vestă albă şi scufie la fel. Bufetierul mă împinse spre dânsul.

— Poftim, ai un băiat la spălatul vaselor.

Şi o luă îndată din loc. Bucătarul pufni, îşi burzului mustaţa neagră şi bombăni în urma lui:

— Tocmeşti orice diavol, numai să iasă mai ieftin…

Îşi săltă pe neaşteptate capul mare, cu părul negru, tăiat scurt, îşi holbă ochii întunecaţi, se încordă şi se umflă tot, şi zise răstit:

— Tu cine eşti?

Omul ăsta îmi displăcu grozav. Deşi era îmbrăcat în alb de sus şi până jos, părea murdar, avea păr ca o blană pe degete şi din urechile-i mari răsăreau de asemenea smocuri de păr.

— Mi-e foame, am îngăimat.

Clipi şi deodată un zâmbet larg îi primeni faţa fioroasă, obrajii dolofani şi pârjoliţi o porniră ca două valuri spre urechi, dezgolindu-i dinţii ca de cal, mustăţile i se pleoştiră dulce, încât semăna cu o muiere grasă şi bună.

Aruncă în râu ceaiul din pahar şi se grăbi să-l umple cu ceai proaspăt, apoi îmi întinse o chiflă franţuzească neîncepută şi o felioaie de salam.

— Mănâncă! Tată, mamă – ai? Ştii să furi? Nu te teme, lasă, aici toţi sunt hoţi, te-nvaţă ei!

Când vorbea parcă lătra. Faţa-i enormă bătea în albăstriu de arsura briciului, un păienjeniş des de vinişoare roşii îi învelea pomeţii, nasul stacojiu şi

dospit stătea lăsat peste mustaţă, buza de jos îi atârna greu a lehamite, ţigara îi fumega lipită de colţul gurii. Se vede că tocmai venise de la baia de aburi. Mirosea a măturică de mesteacăn şi a rachiu de piper, broboane sclipitoare de năduşeală îi acopereau tâmplele şi gâtul.

După ce am băut ceaiul, îmi vârî în mână o hârtie de o rublă.

— Du-te şi-ţi cumpără două şorţuri cu piepţi. Ba nu, ţi le cumpăr eu.

Îşi potrivi scufia pe cap şi se urni din loc, legănându-se greoi, pipăind puntea cu piciorul, ca un urs.

…Era noapte, luna lumina ca ziua, fugind parcă de vapor şi apucând spre stânga, către lunci. Bătrânul vapor, roşcat, cu o dungă albă pe coş, plescăia fără grabă din zbaturi, izbind într-o cadenţă învălmăşită argintul apei, malurile întunecate îi veneau domol în întâmpinare, aşternându-şi umbra pe faţa râului, deasupra lor îşi arătau pâlpâirea roşietică ferestrele izbelor, în sat răsunau cântece, fetele jucau în horă, iar refrenul „Ailuli” se auzea leit ca aleluia…

În urma vaporului, la capătul unei parâme lungi se târa un şlep, roşcat şi el, cu puntea sub o cuşcă de fier, unde se aflau oameni osândiţi la deportare şi la ocnă. În botul şlepului lucea ca o lumânare baioneta santinelei; stelele mărunte pâlpâiau şi ele pe cer, aidoma unor lumânărele. Lumina lunii scălda şlepul amuţit; dincolo de reţeaua neagră a gratiilor se întrezăreau chipurile rotunde, cenuşii ale deţinuţilor care se uitau la Volga. Apa bolborosea de nu ştiai dacă plânge sau chicoteşte înfundat. Totul aducea a biserică, ba mai mirosea şi a ulei, la fel de răzbit ca în biserică.

Stăteam cu ochii la şlep şi-mi aminteam de anii depărtaţi ai copilăriei, de călătoria de la Astrahan la Nijni, de chipul împietrit al mamei şi de bunica – fiinţa care mă făcuse să cunosc viaţa asta pe cât de interesantă, pe atât de grea, cu oamenii ei. De

câte ori mi-aduceam aminte de bunica, toată amărăciunea şi supărarea mi se spulberau ca prin farmec, totul se schimba, devenea mai atrăgător şi mai plin de farmec, iar oamenii mai buni şi mai apropiaţi.

Frumuseţea nopţii mă tulbura până la lacrimi; mă tulbura deopotrivă şlepul care semăna cu un sicriu şi nu avea niciun chichirez pe întinderea necuprinsă a râului cu apele venite mari, în pacea îngândurată a nopţii calde. Linia unduită a malului ba suia, ba cobora, aducându-mi şi ea o nespusă tulburare în inimă. Visam să fiu bun şi de folos oamenilor. Călătorii de pe vapor, deşi deosebiţi unii de alţii, bătrâni şi tineri, bărbaţi şi femei, îmi păreau toţi la fel. Vaporul nostru mergea încet, oamenii cu treburi serioase umblau cu poştalionul, iar cei ce luau calea apei cu noi nu erau decât nişte pierde-vară. De dimineaţă până seara trăgeau la măsea şi înfulecau, murdărind o groază de farfurii, cuţite, furculiţe şi linguri. Munca mea era să spăl vasele şi să frec tacâmurile, şi de la şase dimineaţa până aproape de miezul nopţii abia pridideam cu treaba. Peste zi, între ceasurile două şi şase după-amiaza, iar seara între zece şi douăsprezece, parcă mai răsuflăm şi eu. Călătorii trebuiau să mai şi mistuie mâncarea şi nu beau decât ceai, bere, ori votcă. În acest timp, tot personalul de la bufet avea liber – adică mai marii mei. La masa de lângă pompă obişnuiau să bea ceai bucătarul Smurîi, ajutorul lui, Iakov Ivanîci, slăbănogul de Maxim, care spăla vasele de bucătărie, şi Serghei, chelnerul de pe punte, un cocoşat cu faţa ciupită de vărsat, cu ochii slugarnici şi pometii proeminenţi. Iakov Ivanîci spunea tot soiul de istorii neruşinate, chicotind înfundat, de-ai fi zis că sughiţă a plâns, şi arătându-şi dinţii mâncaţi de cocleală. Serghei îşi întindea până la urechi gura lui de broscoi, în vreme ce posacul de Maxim tăcea, privindu-i cu ochii lui crunţi, a căror culoare era greu de desluşit.

— Asiatici! Mor-rdvini! tuna uneori bucătarul.

Oameni cum erau ei nu-mi plăceau. Grăsunul şi chelul de Iakov Ivanîci nu vorbea decât despre femei şi întotdeauna cu vorbe murdare. Avea faţa ştearsă, cu pete vinete-cenuşii, un neg cu un smoc de peri roşcaţi pe obraz, şi el îşi tot răsucea smoculeţul de păr până se făcea ascuţit ca vârful de ac. De câte ori se ivea pe punte vreo călătoare mai dezgheţată şi mai flecară, se învârtea pe lângă ea, timid şi sperios ca un cerşetor, adresându-i-se dulceag şi plângăreţ, cu o spumă ca de săpun la gură, de care tot căuta să scape, trecându-şi iute limba lui spurcată peste buze. Pesemne că din tagma asta de oameni grăsuţi se recrutau şi călăii.

— Muierea trebuie să ştii s-o înfierbânţi, îi dădăcea el pe Serghei şi pe Maxiim, iar ei, umflaţi şi roşii amândoi, erau numai urechi.

— Asiatici! trântea Smurîi, scârbit, apoi se ridica greoi şi-mi poruncea: – Peşkov – înainte marş!

Când ajungeam la el în cabină, îmi vâra în mână o carte legată în piele şi se întindea pe patul îngust, lipit de peretele gheţarului:

— Citeşte!

Mă aşezam pe lada cu macaroane şi începeam cu sârg:

— „Umbracul împestriţat de stele înseamnă comunicare lesnicioasă cu cerul, care se dobândeşte numai când scapi de profani şi vicii”…

Smurîi îşi aprindea o ţigară, slobozea un nor de fum şi mormăia:

— Cămilele! Ce scriu…

— „Dezgolirea pieptului în stânga înseamnă nevinovăţia inimii”…

— Dezgolire – la cine?

— Nu scrie.

— La muieri, nici vorbă… Of, desfrânaţii!

Închidea ochii şi stătea aşa, cu mâinile sub cap şi ţigara abia fumegândă în colţul gurii, apoi îndrepta ţigara cu limba şi trăgea cu atâta sete din

ea, încât scotea un şuier cumplit, iar faţa-i enormă dispărea într-un nor de fum. Uneori, mi se părea că l-a furat somnul şi atunci nu mai citeam, începeam să răsfoiesc cartea asta afurisită, de care eram sătul până peste cap, de mi se făcea greaţă.

Numai că-l auzeam îndată cum hârâie:

— Citeşte!

— „Venerabilul răspunde: Iată, iubite frate Siuverian”…

— Severian…

— Aici scrie Siuverian…

— Da? Ei, drăcie! La urmă sunt nişte stihuri, zi de acolo…

Ziceam de acolo:

Profani, geaba vă arde să ştiţi voi rostul nostru:
Aveţi ochii prea slabi pătrunderii cerute,
Nicicând nu veţi afla cum cântă fraţii…

— Ia stai, mă oprea Smurîi. Astea nu prea seamănă a stihuri. Dă cartea încoace…

Întorcea înciudat filele groase, de culoarea sinelii întunecate, şi vâra cartea sub saltea.

— Ia alta…

Spre ghinionul meu, cufărul lui negru şi ferecat era ticsit de cărţi, ca de pildă: *Învăţăturile lui Omir, Memorii din artilerie, Scrisorile lordului Sedengali, Despre ploşniţă, vieţuitoare răufăcătoare şi despre stârpirea ei,* cu un adaos cuprinzând sfaturi împotriva însoţitorilor acesteia. Erau şi cărţi cărora le lipsea începutul şi sfârşitul. Uneori, bucătarul mă punea să le cercetez pe rând, citindu-i fiecare titlu. Eu citeam titlurile şi el mormăia furios:

— Câte mai născocesc, ticăloşii… Cum te mai pocnesc peste măsele, dar pentru ce – pas de înţelege! Poftim, Ghervasi! Ce naiba mă tot sâcâie Ghervasi ăsta! Umbracul!…

Aceste cuvinte ciudate, pe care le auzeam întâia oară, mi se întipăreau fără voie în minte, sâcâitoare, mi-aduceau mâncărime pe limbă, de-mi venea să le repet mereu, că poate doar aşa, auzindu-le cum sună, mi se va dezvălui şi înţelesul lor. În vremea asta, dincolo de hublou, apa cânta şi plescăia neobosit. Ce bine ar fi să mă duc la pupa, unde, printre lăzile cu marfă, se adună matrozii şi fochiştii de-i zvântă la cărţi pe călători, cântă, povestesc lucruri vrednice de luare-aminte! Era plăcut să stai cu ei, să le asculţi vorba simplă, pe înţelesul tău, privind malurile Kamei, pinii ca nişte coarde de aramă întinse, luncile presărate cu ochiuri de apă în urma revărsării râului, aidoma unor cioburi de oglindă, în care se răsfrângea cerul albastru. Vaporul nostru se rupsese de pământ şi fugea de el, iar de pe mal, în liniştea zilei ostenite, se auzea un dangăt dintr-o clopotniţă nevăzută, ce-ţi amintea de sate, de oameni. O barcă de pescar, leit ca un codru de pâine, se legăna pe valuri. Iată şi un sătuc: o ceată de puştani se zbenguie în apă, pe panglica gălbuie de nisip păşeşte un mujic cu rubaşcă roşie. Din mijlocul râului, de departe, totul îţi apărea plin de farmec şi de haz, mărunt şi pestriţ ca nişte jucării. Şi-ai fi vrut să poposeşti în vorbe mângâietoare şi bune pe mal – pe mal şi pe şlep.

Şlepul roşcat îmi stăpânea gândurile – puteam să mă uit şi un ceas cum scurmă apa tulbure cu ciocul lui bont. Vaporul îl trăgea din urmă ca pe un porc; din când în când, parâma slăbea şi izbea cu zgomot apa, apoi se întindea din nou, şiroind stropi strălucitori şi smucind şlepul de cioc. Grozav aş fi vrut să văd chipurile oamenilor închişi ca nişte fiare în cuşca aceea de fier. La Perm, când fură coborâţi pe mal, m-am strecurat pe pasarela aruncată pe şlep; prin faţa mea se perindară zeci de omuleţi cenuşii, într-un bocănit răsunător de picioare, zornăindu-şi lanţurile, încovoiaţi sub povara desagilor. Erau femei şi bărbaţi, tineri şi bătrâni, chipeşi la faţă şi sluţi, la fel ca toţi

oamenii, numai altfel îmbrăcaţi şi urâţiţi din pricină că erau raşi în cap. Erau tâlhari, de bună seamă, dar câte şi câte minunăţii nu-mi povestise mie bunica despre tâlhari.

Smurîi, care aducea mai abitir decât alţii cu un tâlhar fioros, căta posomorât spre şlep şi mormăia:

— Ferească Dumnezeu de-aşa soartă!

Într-o zi, l-am întrebat:

— De ce matale te îndeletniceşti cu gătitul mâncării, iar alţii omoară şi pradă?

— Eu nu gătesc, eu prepar mâncare. Numai muierile gătesc, mă îndreptă el, râzând încetişor şi, după o clipă de gândire, adăugă: Deosebirea dintre oameni stă în prostie. Unul e deştept, altul – mai puţin, altul – prost de-a binelea. Ca să fii mai deştept trebuie să citeşti cărţi drepte, cu magie neagră şi altele… E musai să citeşti toate cărţile, numai aşa poţi să le afli pe cele drepte…

Mă povăţuia întruna:

— Tu cată-ţi de treabă, citeşte! Dacă nu pricepi o carte, citeşte-o de şapte ori, dacă n-o pricepi nici atunci, citeşte-o de douăsprezece ori…

Cu toţi de pe vapor, chiar şi cu tăcutul nostru bufetier, Smurîi vorbea răstit, dispreţuitor, scoţându-şi înainte buza de jos şi zbârlindu-şi mustaţa, de-ai fi zis că azvârle cu pietre în ei. Cu mine se purta blând, prietenos, dar şi prietenia asta avea ceva care mă cam speria. Câteodată, mi se părea că e niţel ţicnit, întocmai ca sora bunicii.

Din senin îmi spunea:

— Ia mai lasă cititul un pic…

Şi rămânea multă vreme cu ochii închişi, pufăind încetişor pe nas.

Pântecele-i mare se clătina, degetele-i păroase şi fripte, împreunate pe piept, ca la mort, împleteau cu igliţe nevăzute un ciorap nevăzut.

Apoi, deodată, se pornea să bombăne:

— Da. Poftim – ai minte, du-te de trăieşte! Dar vezi, mintea e împărţită cu zgârcenie şi fără dreptate. Dacă toţi ar avea glavă la fel! Ţi-ai găsit,

nici pomeneală de aşa ceva! Unul pricepe, altul nu pricepe şi mai sunt şi din cei oare nu vor să priceapă de-i tai bucăţele, asta-i!

Poticnindu-se în vorbire, îmi istorisea întâmplări din viaţa lui de soldat. Nu pătrundeam tâlcul acestor întâmplări, mi se păreau cam plicticoase, şi, de altminteri, nici nu începea cu începutul, ci de unde i se căşuna.

— Ei, îl cheamă comandantul de regiment pe ostaş, îl cheamă şi-l întreabă: „Ce ţi-a spus porucicul?" El îi spune tot, cum s-a întâmplat, că ostaşul e dator să spuie adevărul. Iară porucicul s-a uitat la el cum te-ai uita la un zid, a întors capul şi-a pus ochii în pământ. Vezi că…

Bucătarul slobozea mânios un nor de fum şi mormăia:

— De unde să ştiu eu ce se cade să spui şi ce nu? Porucicul a fost osândit la temniţă în fortăreaţă, iar maică-sa de colo… oh, Doamne, Dumnezeule! Păi dacă eram fără învăţătură de carte…

Te coceai de zăduf. Totul în jur tremura şi vuia încet, de cealaltă parte a peretelui de fier al cabinei plescăia şi bufnea roata vaporului, lovind apa cu zbaturile, prin ferăstruică se vedea lunecând panglica lată a râului, în depărtare – lunca de pe mal ca o dungă subţire, copaci. Auzul se deprinsese cu toate sunetele, încât ţi se părea că domneşte o linişte deplină, în ciuda marinarului de la prova, care urla prelung şi melancolic:

— Şa-apte, şa-apte…

Nu te trăgea inima la nimic, nici să asculţi poveşti, nici să te-apuci de treabă, râvneai să stai tolănit undeva la umbră, ferit de duhoarea grasă şi încinsă a bucătăriei, să picoteşti, privind cum viaţa asta molcomă şi ostenită alunecă pe faţa apei.

— Citeşte! Îmi poruncea răstit bucătarul.

Până şi chelnerii de la cabine se temeau de el, ba până şi smeritul nostru bufetier, cu mutra lui de şalău, îi ştia de frică.

— Mă, porcule! se oţăra Smurîi la câte unul din cei ce slujeau la bufet. Vino încoace pungaşule! Asiaticii… Umbracul!…

Marinarii şi fochiştii îi arătau respect şi-l linguşeau – el le dădea carne fiartă din supă, îi întreba de satul lor, de cei de-acasă. Fochiştii, nişte bieloruşi negri de unsoare şi de funingine, erau socotiţi pe vapor personal inferior şi trataţi de-a valma cu toţi – li se spunea iaguţi. Ceilalţi îi necăjeau, strigându-le:

— *Iagu, biagu, na beriagu!*[1]

Când îi auzea Smurîi, se burzuluia numaidecât şi-l lua roată pe fochistul cu pricina, cu tot sângele în obraz:

— Tu de ce-i laşi să te batjocorească, cap sec ce eşti! Ia dă-i rusniacului una peste bot!

Într-o zi, şeful de echipaj, un bărbat chipos şi rău, îi spuse:

— Ce mi-e iaguţ, ce mi-e *hohol*[2] – amândoi sunt de-aceeaşi credinţă!

Bucătarul îl înşfăcă de guler şi de cingătoare, îl săltă în aer şi începu să-l zgâlţâie:

— Ţi s-a urât cu viaţa, hai, zi!

Oamenii se certau mereu, ba se mai şi luau la bătaie, dar de Smurîi nu îndrăzneau să se atingă. Avea o forţă supraomenească şi, afară de asta, cu el stătea adesea de vorbă nevasta căpitanului – o femeie înaltă şi trupeşă, cu trăsăturile bărbăteşti şi cu părul tăiat scurt, băieţeşte.

Smurîi stingea votca, dar de îmbătat nu se îmbăta niciodată. Se pornea pe băut de dimineaţă, golind o sticlă cât o ducea de patru ori la gură, şi până seara târziu îi trăgea cu bere. Se făcea tot mai pământiu la faţă şi ochii lui întunecaţi se înholbau a mirare.

Uneori, seara, se aşeza pe pompa de evacuare, mătăhălos şi alb, şi rămânea aşa cu ceasurile, cătând posomorât la depărtarea curgătoare a râului. În asemenea clipe, toţi tremurau la gândul că l-ar putea supăra, dar eu îl plângeam.

Iakov Ivanîci ieşea, năduşit şi încins, din bucătărie, rămânea locului, scărpinându-şi ţeasta pleşuvă, apoi dădea din mână a neputinţă şi se făcea nevăzut, ori glăsuia de departe:

— Cega aia a adormit…

— Bag-o la tocană…

— Şi dacă cere cineva borş, ori rasol de cegă?

— Fă-o şi tu cum o fi. O înfulecă ei.

Când şi când, mă încumetam să mă apropii de Smurîi. Îşi întorna anevoie privirea asupra mea.

— Ce-i?

— Nimic.

— Bine…

Într-o bună zi, mi-am luat inima în dinţi:

— La ce s-or fi speriind toţi de matale, că doar eşti om bun!

Împotriva aşteptărilor mele, nu se mânie.

— Nu-s bun decât cu tine.

Şi adăugă cu nevinovăţie, îngândurat:

— La urma urmei, tu ai dreptate, cu toţi sunt bun. Numai că n-o arăt. Nu-i voie s-arăţi că eşti bun, fiindcă oamenii te şi încalecă. Dacă eşti bun, ţi se urcă în cap, te calcă cum calcă un muşuroi în baltă… Te calcă în picioare. Ia du-te tu şi adu nişte bere…

După ce isprăvi o sticlă, golind pahar după pahar, îşi supse mustaţa şi mormăi:

— De-ai fi fost ceva mai răsărit, puteam să te învăţ multe. Am ce-i spune omului, că nu-s prost… Tu să citeşti cărţi, în ele trebuie să afli toate de câte ai nevoie. Cărţile nu-s fleacuri! Vrei bere?

— Nu-mi place.

— Bine. Vezi, nici să nu bei. Beţia e o adevărată pacoste. Votca e lucrul dracului. De-aş fi bogat, te-aş trimite la învăţătură. Omul neînvăţat e ca vita, nu-i bun decât de jug, ori de tăiere; nu ştie decât să dea din coadă…

Căpităneasa îi adusese o carte de Gogol: *O răzbunare cumplită,* care mie mi-a plăcut foarte mult. Numai că Smurîi strigă furios:

— Prostii, poveşti! Există şi alte cărţi, ştiu eu…

Mi-o smuci din mână şi ceru altă carte căpitănesei, după care îmi poruncii posac:

— Citeşte-mi pe *Taras*... cum îi mai zice? Ia vezi. Spunea că-i o carte frumoasă… Frumoasă – pentru cine? O fi frumoasă pentru ea, dar mie poate că n-o să-mi placă. Poftim – şi-a tăiat părul! De ce nu şi-a tăiat şi urechile?

Când Taras îl pofti pe Ostap să se lupte cu el, bucătarul izbucni în hohote de râs:

— Asta – da! Păi de ce nu? Tu eşti învăţat, eu sunt puternic. Auzi, ce tipăresc! Cămilele…

Asculta cu încordare, dar adeseori bombănea:

— Fleacuri! Unde s-a mai pomenit să spinteci un om de la umăr pân-la noadă – asta nu se poate! Nici în ţeapă nu-l poţi trage, că se rupe lancea! Doar am fost şi eu soldat…

Trădarea lui Andrei îl umplu de scârbă.

— Un plod ticălos! Din pricina unei muieri! Ptiu…

În schimb, atunci când Taras îşi împuşcă propriul său fecior, bucătarul îşi lăsă picioarele de pe pat, se propti cu mâinile de margine, se gârbovi tot şi începu să plângă. Lacrimile i se prelingeau încet pe obraji şi picurau pe scândură. Fornăia pe nas şi murmura:

— Oh, Doamne, Dumnezeule… Dumnezeule…

Pe neaşteptate, se răsti la mine:

— Citeşte mai departe, drace!

Iar când Ostap, înainte să moară, strigă către tată-său: „Tătucă! Mă auzi?” – plânsul îl podidi şi mai amarnic.

— Totul e pierdut, scâncea Smurîi. Totul, oh! Ăsta-i sfârşitul? Uh, blestemată treabă! Oameni, nu glumă, alde ăştia ca Taras, aşa-i? Da-a. Ăştia zic şi eu oameni…

Îmi luă cartea din mână şi o cercetă cu luare-aminte, udându-i scoarţele cu lacrimi.

— Frumoasă carte! O adevărată sărbătoare!

Apoi am citit *Ivanhoe.* Richard Plantagenetul îi plăcu din cale-afară bucătarului.

— Aşa rege, halal! se înfierbântă el, plin de convingere, deşi pe mine cartea m-a cam plictisit.

Nu ne prea potriveam la gusturi. Eu, bunăoară, mă dădeam în vânt după *Povestea lui Tom Jones* – o foarte veche traducere a *Păţaniilor lui Tom Jones, copil găsit,* în vreme ce Smurîi bombănea:

— Prostii! Ce am eu cu Tom ăsta? La ce bun să-mi bat capul cu el? Mai sunt şi alte cărţi…

Într-o zi, i-am spus că ştiu de existenţa unor alte cărţi, ilegale, interzise, pe care nu le poţi citi decât noaptea, prin subsoluri.

Holbă ochii şi se burzului la mine:

— Cum adică? Ce tot minţi?

— Nu mint, m-a întrebat de ele chiar popa, la spovedanie. Şi-am văzut cu ochii mei cum le citeau unii şi cum plângeau…

Mă privi încruntat drept în faţă şi mă întrebă:

— Cine plângea?

— Cucoana care asculta. Cealaltă a şi fugit de frică…

— Trezeşte-te, frăţioare, baţi câmpii! bombăni Smurîi, mijind ochii cu încetul şi, după un răstimp de tăcere, murmură:

— De bună seamă că este pe undeva… ceva ascuns. Nu se poate să nu fie… Nu mai am anii ăia şi nici dârzenie… Şi cu toate astea…

Putea să vorbească cu aceeaşi dăruire un ceas încheiat.

Pe nesimţite, m-am deprins să citesc şi luam cartea în mână cu dragă inimă. Ceea ce povesteau cărţile se deosebea în chip plăcut de viaţă, şi viaţa devenea tot mai grea.

Cum Smurîi era tot mai împătimit după cărţi, mă lua adesea de la muncă.

— Peşkov, hai încoace să citeşti.

— S-au strâns o mulţime de vase.

— Las’ că le spală Maxim.

Îl trimitea răstit pe starostele spălătorilor de vase să trudească în locul meu. Maxim, furios, spărgea pahare pe capete, încât bufetierul mă prevenea smerit:

— O să te dau jos de pe vapor!

Odată, Maxim puse dinadins vreo câteva pahare în ligheanul cu zoaie şi când am golit ligheanul peste bord, am aruncat şi paharele.

— E vina mea! îi spuse Smurîi bufetierului. Mi le pui mie la socoteală.

Toţi câţi slujeau la bufet începură să se uite cam strâmb la mine şi mă luau din scurt:

— Măi, cărturarule. Tu de ce eşti plătit?

Căutau să mă înece cu treaba, murdărind într-adins vesela. Am înţeles că toate astea vor sfârşi prost pentru mine şi nu m-am înşelat.

Către seară, la un mic debarcader se urcară pe vapor două femei – o muiere roşie la faţă şi o fată tânără, cu basma galbenă şi o bluză roz, nou-nouţă. Amândouă erau cam cherchelite. Femeia zâmbea şi făcea temeneli la toţi, vorbind tălălăit, ca un dascăl.

— Iertaţi-mă, oameni buni, băui şi eu olecuţă! M-au judecat şi m-au aflat făr-de vină, şi uite băui şi eu de bucurie…

Fata pufnea în râs şi ea, cătând în jur cu ochi tulburi şi o tot înghiontea pe cealaltă.

— Hai, toanto, mişcă…

Se aciuiară lângă cabina de comandă de la clasa a doua, în faţa aceleia unde dormeau Iakov Ivanovici şi Serghei. Curând, femeia se făcu nevăzută, iar lângă fată se tolăni Serghei, întinzându-şi până la urechi, lacom, gura lui de broscoi.

Noaptea, taman când am isprăvit cu treaba şi mă pregăteam să mă culc pe masă, Serghei se apropie de mine şi mă smuci de mână.

— Hai încoace, să te însurăm…

Era beat. Am încercat să-mi smulg mâna. Serghei mă pocni.

— Hai!

Lângă noi răsări pe neaşteptate Maxim, beat şi el. Amândoi mă luară pe sus spre cabina lor, prin faţa călătorilor adormiţi de pe punte. În pragul cabinei, cu mâinile proptite de tocul uşii, stătea Smurîi. Iakov Ivanîci şi fata îi cărau pumni în spinare, icnind cu glasuri îngălate de beţie:

— Dă-ne drumul!

Smurîi mă smulse din mâinile lui Serghei şi Maxim, îi înşfacă de chică pe amândoi şi-i izbi cap în cap, azvârlindu-i cât colo pe punte.

— Asiaticule! răcni el la Iakov, şi-i trânti uşa în nas, apoi tună spre mine, făcându-mi vânt din spate:

— Tu şterge-o de aci!

Am fugit la pupa. Era o noapte noroasă şi râul părea negru; în urma vaporului clocoteau două cărări cenuşii, depărtându-se una de alta spre malurile nevăzute. Între ele se târa şlepul. Pete roşii de lumini se iveau când în dreapta, când în stânga şi piereau pe după coturile neaşteptate ale malului, fără să lumineze nimic, făcând parcă întunericul şi mai negru şi sădindu-ţi în suflet pâlpâirea părerilor de rău.

Bucătarul veni de se aşeză lângă mine. Oftă adânc, apoi îşi aprinse o ţigară.

— Te târau la aia, ai? Ptiu, scârbele! I-am auzit cum o înghesuiau…

— Matale ai scăpat-o de ei?

— Pe ea? Trimise fetei o înjurătură grosolană şi urmă cu năduf: Nişte lepădături cu toţii. Pe vaporul ăsta împuţit e mai rău decât la ţară. Tu ai trăit la ţară?

— Nu.

— La ţară e curată nenorocire. Mai ales iarna…

Aruncă mucul ţigării peste bord, tăcu şi după o vreme prinse din nou glas:

— O să te prăpădeşti în mijlocul turmei ăşteia de porci… Mi-e milă de tine, ţâcă… Mi-e milă de toţi. Uneori, nici nu ştiu ce să fac… M-aş aşeza în

genunchi şi-aş întreba: „Ce-aveţi măi, pui de căţea, ai? Sunteţi orbi?” Cămilele…

Sirena vui prelung, parâma şlepului plesni faţa apei şi-n bezna deasă începu să se legene lumina unui felinar, arătând locul debarcaderului. Alte şi alte lumini se iviră din noapte.

— Aici e Codrul Beţivan, bombăni bucătarul. Află că ştiu şi o apă – Beţivanca. La noi la regiment era un căpitan de manutanţă – Beţivu, şi un furier Cherchelilă… Ei, eu o să cobor pe mal…

Femei şi fete trupeşe de pe Kama aduceau lemne pe vapor cu tărgi lungi, îndoindu-se sub apăsarea chingilor. Treceau pereche câte două, cu paşi mlădii şi legănaţi, îndreptându-se spre cala cuptoarelor şi răsturnau câte o jumătate de stânjen de lemne în gura ei neagră, strigând răsunător:

— Haidaaa!

Cât veneau cu încărcătura, marinarii le ciupeau de sâni, de pulpe, ele ţipau ascuţit şi-i scuipau, iar la întoarcere se apărau de ciupituri şi ghionturi, pocnindu-i cu tărgile. Am văzut asta de zeci de ori, la fiecare călătorie: la orice debarcader unde se încărcau lemne pentru cuptoarele maşinilor, se întâmpla la fel.

Aveam simţământul că sunt un bătrân care s-a îmbarcat de ani şi ani şi că ştiu tot ce se poate întâmpla pe vapor, azi, mâine, peste o săptămână, la toamnă, la anul.

Se lumina de ziuă. Mai sus de debarcader, în capul unei râpe nisipoase, nu prea departe, se vedea o pădure de pini voinici. Urcând coasta spre pădure, femeile râdeau şi cântau, cu tânguiri prelungi ca de bocet. Înarmate cu tărgile lor lungi, semănau cu nişte ostaşi.

Îmi venea să plâng, lacrimile îmi clocoteau în piept şi-mi opăreau inima.

Cum plânsul era ceva de ruşine, m-am apucat să-i ajut marinarului Bleahin la spălatul punţii.

Bleahin era un omuleţ ofilit, şters, spălăcit, care se tot pitea prin colţuri. Nu-i vedeai decât sclipirea

ochişorilor.

— Află că pe mine nu mă cheamă Bleahin, asta-i o poreclă… Vezi tu, maică-mea a dus o viaţă de desfrâu. Am şi o soră, apoi şi ea… De, se vede că aşa le-a fost lor scris, la amândouă. Soarta, frăţioare, e ca o ancoră pentru fiecare dintre noi. Tu mai bine te-ai cărăbăni. Oricum, prea mulţi purici să nu mai faci aici…

Târşâind şomoiogul de sac pe punte, îmi spuse încet:

— Văzuşi cum zădărăsc muierile! Văzuşi! Şi un lemn verde ia foc până la urmă dacă te ţii atâta de el. Mie nu-mi plac treburile astea, frăţioare, nu-mi plac de loc. Dacă m-aş fi născut muiere, mă înecam într-o bulboană neagră, ţi-o jur pe Cristos! Şi aşa nimerica nu-i slobod, iar ei mai pun şi gaz peste foc! Scapeţii, ascultă vorba mea, nu-s proşti. Ai auzit de scapeţi? Oameni înţelepţi, frăţioare, au găsit ei ceva tare înţelept: leapădă-te de cele mărunte şi slujeşte-l în curăţie pe Dumnezeu…

Prin faţa noastră trecu încet căpităneasa, cu fustele sumese, călcând prin băltoacele de apă. Ea se scula întotdeauna devreme. Era o femeie înaltă, zveltă, cu o negrăită simplitate şi seninătate zugrăvite pe chip. Îmi venea să alerg după ea şi să o rog din tot sufletul:

— Spuneţi-mi ceva, spuneţi-mi ceva…

Vaporul se desprinse încet de chei, Bleahin se închină, murmurând:

— Iaca, o pornirăm…

VII

La Sarapul, Maxim ne părăsi – plecă tăcut, fără să-şi ia rămas bun de la nimeni, grav şi liniştit. În urma lui coborâră de pe vapor muierea cea veselă şi fata cea tânără, mototolită şi cu ochii umflaţi. Cât despre Serghei, el stătu o mulţime în genunchi în faţa cabinei căpitanului, sărutând tăblia uşii, izbindu-se cu fruntea de ea şi urlând:

— Iertare, nu-s vinovat! Maximka a pus totul la cale…

Marinarii, cei care slujeau la bufet, ba chiar şi unii dintre călători, deşi erau lămuriţi că minte, îl încurajau şi-l sfătuiau:

— Tu nu te lăsa… nu te lăsa, c-o să te ierte!

Căpitanul îl alungă şi-i făcu vânt cât colo cu piciorul, încât Serghei căzu pe spate, dar până la urmă tot îl iertă, şi el începu iar să alerge pe punte, ducând încoace şi încolo tăvile cu dichisuri pentru ceai, căutând cu ochi linguşitori, de câine, privirile călătorilor.

În locul lui Maxim luară de pe mal un soldăţel din Viatka, costeliv, cu capul mic şi ochii gălbui. Ajutorul de bucătar îl şi puse la treabă – să taie nişte găini. Soldatul apucă să taie două, dar celelalte îi scăpară şi se împrăştiară pe punte. Deşi călătorii săriră să le prindă, trei găini zburară peste bord. Atunci, soldatul se aşeză pe lemnele stivuite lângă bucătărie şi începu să plângă amarnic.

— Ce-i cu tine, prostovane? bombăni Smurîi cu uimire. Un soldat să plângă, unde s-a mai

pomenit?

— Eu mi-s de la partea sedentară, îngăimă soldatul.

Asta îi fu pierzania. Într-o jumătate de ceas toţi de pe vapor râdeau de el cu hohote. Se băgau în bietul om şi, pironindu-l drept în faţă cu privirea, întrebau:

— Asta e?

Apoi se depărtau scuturaţi de un râs tâmp, jignitor.

O vreme soldatul nici nu-i luă în seamă şi nu le auzi râsetele. Doar îşi aduna lacrimile de pe obraz cu mâneca rubăştii lui ponosite, de stambă, de parcă ar fi vrut să şi le ascundă în mânecă. Curând însă, ochişorii gălbui i se aprinseră de mânie şi izbucni răstit, cu vorba repezită şi clămpănită a celor din părţile Viatkăi:

— Ce vă holbaţi la mine? Vedea-v-aş fărâme pe toţi…

Ameninţarea asta le spori veselia şi începură care mai de care să-l împungă cu degetul, să-l tragă de rubaşcă, de şorţ, întărâtându-l ca pe un ţap şi ofticându-l aşa până la vremea mesei. După masă, cineva înfipse o jumătate de lămâie stoarsă în coada unei linguri de lemn şi-i legă lingura la spate de şnurul şorţului. Când umbla, lingura i se bălăbănea la spate, toţi hohoteau şi el, neînţelegând de ce râd, se zbuciuma ca un şoricel prins în capcană.

Smurîi îl urmărea tăcut şi grav, cu faţa lui ca de muiere.

Mi se făcu milă de soldat şi l-am întrebat pe bucătar:

— Să-i spun de lingură?

El încuviinţă din cap.

Când i-am spus de ce râde lumea, soldatul duse mâna la spate, dădu peste lingură, o smulse, o azvârli jos şi o sfărâmă sub talpă, apoi mă înşfăcă cu amândouă mâinile de păr. Ne-am luat la bătaie,

spre bucuria celor de pe punte, care se şi grămădeau în jurul nostru.

Smurîi îi împrăştie în stânga şi în dreapta, ne despărţi, mă urechi întâi pe mine, apoi şi pe soldat. Văzându-l cum scutură din cap şi ţopăie în mâna bucătarului, privitorii începură să strige ca scoşi din minţi – fluierau, tropăiau şi se prăpădeau de râs.

— Ura, garnizoana! Arde-i un cap bucătarului în burtă!

Bucuria sălbatică ce cuprinsese turma asta de oameni mă îmboldea să mă năpustesc cu o scurtătură asupra lor şi să le bumbăcesc scăfârliile împuţite.

Smurîi dădu drumul soldatului şi cu mâinile ascunse la spate se întoarse ameninţător spre lumea adunată, burzuluit ca un mistreţ, rânjind fioros:

— La locuri – marş! Asiaticilor…

Soldatul sări din nou asupra mea, dar Smurîi îl înşfăcă la iuţeală numai cu o mână, îl duse ca pe un pachet până la pompă şi-i puse capul sub apă, sucindu-i trupul pirpiriu ca pe o păpuşă de cârpă.

Marinarii, şeful de echipaj, secundul sosiră în fugă la faţa locului şi iarăşi se adună lume; bufetierul, mai răsărit cu un cap decât ceilalţi, era şi el acolo, potolit şi mut ca de obicei.

Soldatul se aşeză pe lemnele stivuite lângă bucătărie, îşi scoase cu mâini tremurânde cizmele şi începu să-şi stoarcă obielele. Obielele îi erau uscate, dar apa îi picura din părul răruţ şi asta înveseli din nou pe cei din jur.

— Nu-mi pasă! piţigăie el răsunător. Pe puştiul ăsta îl omor!

Ţinându-mă uşor de umăr, Smurîi şopti ceva secundului, marinarii împrăştiară lumea şi când plecară cu toţii, îl întrebă pe soldat:

— Ce-i de făcut cu tine?

Soldatul tăcea, uitându-se la mine ca scos din minţi, cuprins de o scuturătură ciudată.

— Drepţi! porunci Smurîi. Muiere isterică!

Celălalt bombăni drept răspuns:

— La naiba, că doară nu suntem la regiment!

Am văzut că bucătarul s-a fâstâcit. Obrajii bucălaţi i se pungiră şi se ofiliră. Scuipă şi se urni din loc, luându-mă cu el. Mergeam în urma lui, buimăcit, întorcându-mă mereu spre soldat, în vreme ce Smurîi bolborosea nedumerit:

— Ce zici de ăsta, ce răzgâiat! Poftim ce face…

Serghei ne ajunse din urmă şi ne spuse misterios, în şoaptă:

— Vrea să se-njunghie…

— Unde-i? răcni Smurîi, şi alergă într-acolo.

Soldatul stătea la uşa cabinei personalului cu un cuţit mare în mână – un cuţit bont şi cu tăişul numai ştirbituri, ca un ferăstrău, cu care se tăiau găinile şi se despicau surcele pentru aprins focul. În faţa cabinei era lume ciopor. Toţi ochii cătau la omuleţul scund şi caraghios, cu părul leoarcă. Obrazul lui cu nasul cârn tremura ca o piftie, stătea cu gura căscată de oboseală şi buzele îi tresăreau. Mugea:

— Călăilor… Că-lă-ilor…

Cocoţat pe nu mai ştiu ce, mă uitam la feţele oamenilor, îi vedeam zâmbind, chicotind, îmboldindu-se unii pe alţii:

— Ete la el… ete la el…

Când începu să-şi vâre cămaşa în pantaloni, cu mînuţa lui uscăţivă, ca de copil, un bărbat impozant, care stătea lângă mine, spuse cu un oftat:

— Are de gând să moară, dar îşi potriveşte pantalonii…

Râsetele se înteţiră. Era limpede: nimeni nu credea că soldatul se va înjunghia, nici eu nu credeam. Smurîi îi aruncă o privire şi porni să împingă oamenii în lături cu pântecele, repetând:

— Ia-o din loc, prostule!

Spunea „prostule” la toţi, fără alegere. Se apropia de câte un grup şi striga:

— Ia-o din loc, prostule!

Era însă pe cât de caraghios, pe atât de îndreptăţit, căci de dimineaţă, cu toţi de-a valma se contopeau într-un singur măgădău – un singur prost.

După ce împrăştie lumea, se opri lângă soldat şi duse mâna spre el:

— Ia dă cuţitul încoa…

— Acu, e totuna! se supuse acesta, întinzându-i cuţitul cu vârful înainte. Bucătarul mi-l dădu mie şi-l împinse pe soldat în cabină.

— Culcă-te şi dormi! Ce te-a apucat?

Soldatul se aşeză tăcut pe pat.

— Băiatul o să-ţi aducă ceva de mâncare şi nişte votcă. Bei votcă?

— Mai beau şi eu câte un pic…

— Bagă de seamă, să nu te-atingi de el. Nu el ţi-a făcut-o, m-auzi? Îţi spun că nu el…

— De ce m-au chinuit? întrebă încetişor soldatul.

După o clipă de gândire, Smurîi glăsui morocănos:

— De unde să ştiu?

În drum spre bucătărie, murmură:

— Mda, zău, ce i-o fi apucat să se lege de neisprăvitul ăsta? Văzuşi cum a fost? Mda! Oamenii, frăţioare, te pot scoate din minţi, pot… Se leagă de om ca râia, şi basta! Adică, de unde până unde ca râia! Mai rău…

Când i-am adus pâine, carne şi votcă, soldatul şedea pe pat, legănându-se înainte şi înapoi şi plângea domol, scâncind ca o muiere. Am pus farfuria pe măsuţă şi l-am îndemnat:

— Mănâncă.

— Închide uşa.

— Păi se face întuneric.

— Închide-o, că iar au să vină…

Am plecat. Omul ăsta nu-mi plăcea, nu deştepta în mine nici înduioşare, nici milă. Ştiu, nu era

frumos, doar bunica mă povăţuise de nenumărate ori:

— Ţie să-ţi fie milă de oameni, toţi sunt nenorociţi, tuturora le e greu…

— Te-ai dus? mă întrebă bucătarul. Ce face?

— Plânge.

— Of, nevolnicul! Ce fel de soldat o mai fi şi ăsta?

— Mie nu mi-e milă de el.

— Cum adică? Ia zi.

— Eu ştiu că trebuie să-ţi fie milă de oameni…

Smurîi mă luă de mână, mă trase spre el şi-mi spuse convingător:

— Milă cu de-a sila nu se poate, şi nici minciuna nu-i bună – pricepi? Tu, nu te deprinde să te înduioşezi pentru orice fleac, trebuie să-ţi cunoşti preţul…

Şi adăugă morocănos, împingându-mă în lături:

— Locul tău nu-i aici! Na, trage şi tu un fum!

Eram adânc tulburat şi vlăguit sufleteşte de purtarea călătorilor, mă stăpânea o jignire apăsătoare, amintindu-mi cum l-au hăituit pe soldat şi cum hohoteau înveseliţi atunci când Smurîi l-a tras de urechi. Cum de-au putut să le placă asemenea lucruri dezgustătoare şi jalnice, cum de-au putut să râdă cu atâta poftă?

Iată-i din nou aşezaţi sau tolăniţi sub prelata joasă întinsă deasupra punţii – beau, mestecă, bat cărţile de joc, discută paşnic şi serios, privesc la apele râului, ca şi cum nu ei au fluierat şi au chiuit acum un ceas. Toţi sunt la fel de liniştiţi şi de leneşi ca de obicei; de dimineaţă până seara forfotesc fără grabă pe vapor, ca musculiţele ori firele de praf într-o rază de soare. Iată, vreo zece dintre ei se înghesuie lângă pasarelă, îşi fac grijulii cruce, coboară de pe vapor şi pun piciorul pe chei, iar de pe chei, ciocnindu-se de ei, urcă alţi oameni aidoma lor, încovoindu-şi la fel spinările sub povara desagilor şi a cuferelor, îmbrăcaţi la fel…

O necurmată primenire de oameni, care nu schimbă însă cu nimic viaţa de pe vapor – noii călători vor discuta despre aceleaşi lucruri ca şi cei dinaintea lor: despre pământ, despre muncă, despre Dumnezeu, despre femei, folosindu-se de aceleaşi vorbe.

— E dat de la Dumnezeu să rabzi, aşa că rabdă omule! Nu-i nimic de făcut, asta-i soarta noastră…

Mi se făcuse lehamite să tot aud cuvintele astea – mă scoteau din fire. Mă revolta mişelia omenească şi nu mă împăcăm în ruptul capului cu răutatea, nedreptatea şi jignirea nimănui. Ştiam şi simţeam cu tărie că nu merit asta. Nici soldatul nu o meritase. Dar poate că el ţinea să facă pe paiaţa…

Pe Maxim, un flăcău de treabă şi la locul lui, îl alungaseră, în vreme ce Serghei, un ticălos, îşi făcea mendrele mai departe pe vapor. Nu era drept. Şi apoi, cum oare oamenii ăştia capabili să hăituiască pe un altul până îl aduceau în pragul nebuniei, se supuneau întotdeauna fără murmur răstelilor furioase ale marinarilor şi nici nu clipeau ascultându-le înjurăturile?

— La ce naiba vă lăsaţi peste bord? se oţăra şeful de echipaj, îngustându-şi ochii frumoşi, dar răi. Aplecaţi vaporul, mă! Ia căraţi-vă de-acolo, dracilor!…

Dracii se mutau cuminţi în partea opusă a punţii, de unde erau din nou alungaţi ca nişte oi.

— Of, afurisiţii…

În nopţile de zăduf te sufocai sub coperişul de fier al punţii, încins peste zi; călătorii se împrăştiau care încotro, ca nişte gândaci negri, culcându-se pe unde apucau, iar marinarii îi deşteptau cu ghionturi, înainte să oprească vaporul la mal:

— Ei, ce te întinseşi aici, în mijlocul drumului? Cărăbăneală!

Oamenii se ridicau şi se urneau somnoroşi într-acolo unde li se poruncea.

Marinarii erau la fel ca ei, numai că altfel îmbrăcaţi, dar îi repezeau ca nişte poliţai.

Ceea ce mă izbea pe amine la oameni înaintea altor însuşiri era cuminţenia, sfiiciunea, trista lor supunere faţă de alţii. Cât de ciudat şi de înfricoşător izbucnea de sub pojghiţa asta, brusc, acea ştrengărie plină de cruzime, fără nicio noimă şi aproape întotdeauna lipsită de veselie. Mi se părea că ei nu ştiau unde se duc şi nici nu le păsa unde vor coborî de pe vapor. Oriunde ar coborî, pe oricare dintre maluri, au să rămână o vreme pe loc, apoi au să se îmbarce din nou, pe vaporul nostru sau pe un altul, şi din nou au să pornească undeva. Toţi erau nişte rătăcitori, fără de neam, întreg pământul le era străin. Şi pe toţi îi stăpânea o frică învecinată cu sminteala.

Odată, după miezul nopţii, plesni ceva la o maşină, cu o bubuitură de tun. Un abur alb şi des se ridica din sala maşinilor, fumegând prin toate crăpăturile, năpădi puntea într-o clipită. Cineva nevăzut răcnea asurzitor:

— Gavrilo, hai cu miniu şi câlţii!

Dormeam lângă sala maşinilor, pe masa pe care spălam vasele, şi când m-am trezit de bubuitură şi cutremur, puntea stătea cufundată în linişte, jos la maşini aburul fâsâia fierbinte, ciocanele băteau aprig. Dar aproape numaidecât călătorii începură să urle şi să zbiere de-a valma pe toate glasurile şi totul în jur deveni sinistru.

În pâcla albă de abur iute destrămată, oamenii se aruncau de colo-colo, bulucindu-se unii peste alţii; femei despletite, mujici cu ochi rotunzi ca de peşte purtau orbeşte boccele, desagi, cufere, poticnindu-se, căzând, chemând în ajutor pe Dumnezeu şi pe sfântul Nicolae. Era ceva înfricoşător şi în acelaşi timp vrednic de văzut. Eu mă ţineam după ei şi mă tot uitam – ce fac?

Era pentru întâia oară că trăiam asemenea spaimă în toiul nopţii, dar am înţeles dintr-odată că oamenii s-au speriat degeaba: vaporul înainta fără

să-şi fi încetinit mersul, dincolo de babord, foarte aproape, ardeau pe câmp focurile cosaşilor, noaptea veghea luminoasă, luna plină se înălţase sus pe cer.

Alergătura se înteţea, călătorii din cabine dădură buzna şi ei pe punte, cineva sări peste bord, un altul şi încă unul îi urmară pilda; doi mujici şi un călugăr izbeau cu un lemn o bancă prinsă în şuruburi, vrând să o desprindă; o cuşcă mare cu găini fu aruncată în apă de la pupă; în mijlocul punţii, lângă scara ce ducea spre puntea de comandă, un ţăran, în genunchi, se închina celor ce alergau în faţa lui, urlând ca un lup:

— Pravoslavnicilor, sunt un păcătos…

— O barcă, diavolilor! striga un boier gras, fără cămaşă, numai în pantaloni, bătându-se cu pumnul în piept.

Marinarii se repezeau în toate părţile, înşfăcau oamenii de guler, îi pocneau cu pumnul în cap şi-i aruncau îndărăt pe punte. Smurîi umbla greoi, cu paltonul îmbrăcat peste cămaşa de noapte şi glasul lui tunător căuta să potolească lumea:

— Ruşinaţi-vă, oameni buni! Aţi căpiat? Nu vedeţi, vaporul s-a oprit, stă pe loc, ce mai vreţi! Malul e colea! Nerozii care s-au aruncat în apă i-au prins şi i-au scos cosaşii, uite-i grămădiţi în două bărci!

Celor de la clasa a treia, bucătarul le prăvălea de sus pumnul în creştet şi ei bufneau pe punte ca nişte saci, fără să zică nici pis.

Învălmăşeala fierbea încă binişor, când o cucoană cu o lingură în mână se năpusti asupra lui, vânturându-i lingura sub nas şi răţoindu-se piţigăiat:

— Cum îndrăzneşti?

Un domn ud ciuciulete căuta să o domolească, sugându-şi mustaţa şi repetând înciudat:

— Lasă-l naibii pe idiotul ăsta…

Fâstâcit, Smurîi desfăcu braţele a neputinţă şi clipi spre mine, descumpănit:

— Ce-o fi asta, frăţioare? De ce se ia de mine? Poftim! Doar o văd pentru întâia oară…

Un ţăran pirpiriu, suflându-şi nasul din care curgea sânge, se căina:

— Ce oameni! Tâlhari, nu alta!

În vara aceea am avut în două rânduri panică pe vapor, fără să existe vreo primejdie reală, numai din spaimă faţă de primejdie. A treia oară, călătorii au prins doi hoţi – unul în straie de pelerin – şi i-au bătut aproape un ceas pe ascuns, iar când marinarii au sărit şi le-au smuls hoţii din mâini, ocările curgeau din toate părţile:

— Corb la corb nu-şi scoate ochii, asta-i ştiut!

— I-apăraţi pe pungaşi, fiindcă şi voi sunteţi pungaşi…

Hoţii căzuseră fără cunoştinţă de atâta bătaie şi când i-au dat pe mâna poliţiei, la prima oprire a vaporului, abia se mai ţineau pe picioare…

Se petreceau multe asemenea întâmplări care mă tulburau adânc şi nu mă ajutau să mă dumeresc: oamenii sunt buni sau răi? Paşnici sau zurbagii? Ei, care se arată atât de nesăţioşi şi de sălbatici, îmi ziceam, cum de pot fi în acelaşi timp atât de timizi şi de supuşi?

Atari întrebări îi puneam şi bucătarului, dar el, cu faţa perdeluită de fumul ţigării, îmi spunea adesea cu amărăciune:

— Ia te uită ce-l zgândăre pe el! Oamenii, de, sunt oameni… Unul e deştept, altul – prost. Tu citeşte cărţi şi nu te mai canoni cu de-alde astea. În cărţi, când sunt drepte, afli dezlegare la tot ce te frământă.

Cărţile bisericeşti nu-i plăceau, nici vieţile sfinţilor.

— Dă-le încolo, astea-s pentru popi, pentru feciorii de popă…

M-a cuprins dorinţa să-i fac o bucurie – să-i dăruiesc o carte. La Kazan am cumpărat pe chei cu cinci copeici *Povestea ostaşului care i-a scăpat viaţa lui Petru cel Mare,* dar cum bucătarul era

beat, nu m-am încumetat să i-o dau şi am citit-o eu mai întâi. Mi-a plăcut foarte mult – era o carte simplă, lesne de înţeles, fără vorbe de prisos şi atrăgătoare. Eram convins că dascălul meu se va bucura din suflet.

Numai că atunci când i-am dat-o, el a ghemotocit-o în mâini şi a azvârlit-o la iuţeală peste bord.

— Uite ce fac eu cu cartea ta, tontule! spuse el posac. Eu te dăscălesc ca pe un câine de vânătoare şi tu te repezi să-nfuleci vânatul! Păi ce, aici scrie adevărul? Ia zi!

— Nu ştiu.

— Ehei, eu ştiu! Când îi tai unui om capul şi vine buluc pe scară în jos, ceilalţi nu se mai urcă în podul cu fân, că soldatul nu-i prost! La o adică, dau foc finului, şi gata. Pricepi?

— Pricep.

— Aşa da! Eu ştiu o mulţime din viaţa ţarului Petru. Aşa ceva nu s-a întâmplat! Hai, şterge-o…

Îmi dădeam seama că bucătarul are dreptate, dar cartea îmi plăcuse; am mai cumpărat o „Poveste” şi am citit-o încă o dată: m-am convins cu mirare că era o carte proastă. Asta m-a pus pe gânduri, mi-a sporit luarea-aminte şi încrederea faţă de Smurîi. De la o vreme îl auzeam spunând tot mai des şi cu multă amărăciune:

— Eh, cum ar mai trebui tu să înveţi! Tu n-ai ce căuta aici…

Simţeam şi eu asta. Serghei se purta murdar cu mine: de câteva ori îl prinsesem şterpelind tacâmuri de ceai de pe masa mea, pe care le dădea pasagerilor, fără să-l vadă bufetierul. Ştiam că o asemenea faptă e socotită drept pungăşie. Smurîi mă prevenise nu o dată:

— Bagă de seamă, nu lăsa tacâmurile de ceai de pe masa ta pe mâna ăstora care servesc!

Se petreceau destule lucruri neplăcute pentru mine, încât adesea îmi venea să fug de pe vapor la prima oprire şi să apuc prin pădure unde oi vedea

cu ochii. Dar nu mă înduram de Smurîi: el era tot mai bun cu mine şi, afară de asta, mă fermeca necurmata drumeţie cu vaporul. Nu-mi plăcea când acosta la chei, căci eu mă tot aşteptam să se întâmple ceva şi să navigăm de pe Kama pe Belaia, apoi pe Viatka sau chiar pe Volga, să văd meleaguri, oraşe, oameni noi.

N-am avut parte de asta. Viaţa mea pe vapor se curmă într-un chip neaşteptat şi ruşinos pentru mine. Într-o seară, pe când ne îndreptam de la Kazan la Nijni, bufetierul mă chemă la el, închise uşa după mine şi-i spuse lui Smurîi, care şedea posomorât pe un scăunel, înfăşurat într-o cuvertură:

— Uite aşa-i treaba.

Smurîi mă întrebă răstit:

— Tu îi dai tacâmuri lui Serghei?

— Şi le ia singur, pe ascuns.

Bufetierul mormăi:

— Pe ascuns, dar el ştie.

Smurîi îşi izbi genunchiul cu pumnul, se scărpină ca de durere şi i-o reteză:

— Aşteaptă, e timp berechet…

Am căzut pe gânduri. Mă uitam la bufetier, el – la mine, şi mi se părea că nici nu are ochi îndărătul ochelarilor.

Era un om retras, umbla fără zgomot şi vorbea în şoaptă. Barba lui spălăcită şi ochii lui goi răsăreau când şi când dintr-un colţ, ca să dispară pe dată. Înainte de culcare zăbovea multă vreme în genunchi în faţa icoanei, cu o candelă veşnic aprinsă, de la bufet. L-am văzut prin gemuleţul ca un as de cupă din uşă, dar de auzit, n-am auzit cum se roagă: stătea aşa în genunchi cu ochii la icoană şi la candelă, ofta şi-şi mângâia barba.

După un răstimp de tăcere, Smurîi mă iscodi:

— Seriojka ţi-a dat bani?

— Nu.

— Niciodată?

— Niciodată.

— Ştiu bine că nu minte, spuse Smurîi către bufetier, iar el mormăi drept răspuns:

— Mă rog. Tot aia e.

— Hai! îmi strigă bucătarul, apropiindu-se de mine, şi-mi dădu un bobârnac uşor în frunte. Prostule! Prost sunt şi eu! Trebuia să stau cu ochii pe tine…

La Nijni, bufetierul îmi făcu socoteala: am primit aproape opt ruble – era pentru întâia oară în viaţă când aveam atâţia bani câştigaţi de mine.

Luându-şi rămas bun, Smurîi îmi spuse posomorât:

— Ei, asta e! Acum fii cu ochi în patru, pricepi? Să nu-mi fii gură-cască…

Îmi vârî în mână o punguţă pestriţă, cusută cu mărgele.

— Ia-o, e pentru tine! E un lucru frumos, mi-a brodat-o o fină de-a mea… Ei, rămâi cu bine! Tu citeşte cărţi… Cărţile sunt prietenul cel mai bun!

Mă luă de subsuori, mă săltă în sus, mă sărută şi mă înfipse pe scândura pontonului. Mi-era milă de el, cum mi-era şi de mine. Cât pe ce să mă pufnească plânsul atunci când l-am văzut cum se întoarce pe vapor, croindu-şi drum printre hamali, masiv, greoi şi însingurat…

Câţi oameni ca Smurîi n-am întâlnit eu mai târziu, în peregrinările mele, la fel de buni, de însinguraţi şi rupţi de viaţă…

VII

Bunicul şi bunica se mutaseră din nou în oraş. Am intrat în casă pus pe harţă, amărât, cu inima grea. De ce m-au luat drept hoţ?

Bunica mă întâmpină cu blândeţe şi se grăbi să pună samovarul. Bunicul, cu aerul lui batjocoritor din totdeauna, mă întrebă:

— Mult aur ai strâns?

— Cât am, al meu e tot, am răspuns, aciuindu-mă lângă fereastră şi, umflându-mă în pene, am scos din buzunar o cutie de ţigări şi mi-am aprins una.

— Aşa! făcu moşul, fiind numai ochi la orice mişcare a mea. Vasăzică, aşa: fumezi iarba dracului! Nu crezi c-ai luat-o prea de timpuriu?

— Am primit în dar şi-o pungă pentru tutun, m-am lăudat.

— O pungă pentru tutun! izbucni piţigăiat bunicul. Ţii musai să mă necăjeşti?

Se năpusti asupra mea cu braţele lui subţiri şi vânoase întinse înainte, scăpărându-şi ochii verzi. Am sărit în picioare, împungându-l cu capul în burtă. Bătrânul căzu pe duşumea; într-o tăcere apăsătoare, mă privi clipind uluit, cu gura lui întunecată căscată larg, apoi mă întrebă liniştit:

— De mine te-ai atins, bunicu-tău? Tatăl maicătii bune?

— Destul m-ai bătut! am îngăimat, dându-mi seama că am săvârşit o faptă nevrednică.

Uscăţiv şi sprinten, se ridică iute de jos, veni de se aşează lângă mine, îmi smulse ţigara din gură, o azvârli pe fereastră şi-mi spuse cu spaimă:

— Ai căpiat. Dumnezeu n-o să te ierte pentru asta niciodată, câte zile ai avea, pricepi? Maică, se întoarse el către bunica, uite-l, s-a atins de mine, auzi tu? El! S-a atins de mine! Ia întreabă-l!

Bunica nici nu deschise gura, se apropie, mă înşfăcă de chică şi începu să mă zgâlţâie:

— Stai că te-nvăţ eu minte, te-nvăţ eu minte…

Nu mă durea, dar mă simţeam jignit de moarte şi ceea ce mă jignea cel mai mult era râsul răutăcios al bunicului, care sălta pe scaun, plesnindu-se cu palmele peste genunchi şi cârâind printre hohote de râs:

— Aşa-a, aşa-a…

Când am scăpat din mâinile bunicii, am zbughit-o în tindă şi m-am ghemuit într-un colţ, cu sufletul zdrobit şi pustiit, ascultând cântecul samovarului.

Bunica veni şi se aplecă asupra mea, murmurând abia auzit:

— Tu să mă ierţi, n-am vrut să te doară. M-am prefăcut, că vezi, nu se putea altfel. Bunicu-tău e bătrân şi trebuia să-i fac pe plac… S-a spetit şi el în viaţa asta, a avut parte până peste cap de necazuri şi nu se cade să nu-l cinsteşti. Acum eşti mare şi ai să înţelegi… Zău, Aleoşa! Nu-i nici el decât un copil, nimic mai mult…

Vorbele ei îmi spălau parcă sufletul ca o undă călduţă, şoapta ei bună mă ruşina şi în acelaşi timp mi-aducea o negrăită uşurare. Am strâns-o în braţe şi ne-am sărutat.

— Acuşi du-te la el, hai, du-te! Numai să nu te-apuci să pufăi aşa pe nepusă masă în faţa lui. Lasă-l şi tu să se deprindă cu gândul ăsta…

Am intrat în odaie, m-am uitat la bunicul şi abia mi-am stăpânit râsul: strălucea de mulţumire ca un copil, îşi încăleca picioarele şi bătea în masă cu lăbuţele lui năpădite de blana roşcată a părului des.

— Ce-i mă, ţapule? Venişi să-mpungi iar cu coarnele? Nelegiuitule! Leit taică-tu! Intră farmazonul în casă, nici nu se-nchină şi dă-i cu fumatul… Of, Bonaparte, mucosule!

Tăceam. Când osteni să tot dea din gură, bunicul tăcu şi el, dar la ceai se puse iarăşi pe capul meu.

— Omul are trebuinţă de teamă în faţa lui Dumnezeu, aşa cum are calul trebuinţă de fân. Alt sprijin decât Dumnezeu, n-avem! Omul e duşman cumplit omului.

În spusa lui, cum că oamenii se duşmănesc unii pe alţii, parcă desluşeam o geană de adevăr; restul nu mă mişca nici cât negru sub unghie.

— Acum te întorci la mătuşă-ta Matreona şi-n primăvară te-ntorci pe vapor. Petreci iarna acolo. Dar tu nu le spune că-n primăvară o ştergi iar de la ei.

— La ce bun să-i amăgeşti pe oameni? glăsui bunica, deşi ea însăşi abia îl amăgise pe bunicul, prefăcându-se că mă învaţă minte.

— Nu-i chip să trăieşti fără înşelăciune! stărui bunicul. Ia zi, cine trăieşte fără înşelăciune?

Seara, când bunicul se aşeză să citească din Psaltire, bunica şi cu mine am ieşit pe portiţă şi am pornit-o peste câmp. Micuţa cocioabă cu două ferestre în care trăia bunicul, se afla în marginea oraşului, cam prin dosul străzii Kanatnaia, unde bunicul avusese cândva casa lui.

— Iaca unde-am ajuns să stăm! spunea zeflemitor bunica. Bunicului nu-i place nicăieri şi se tot mută. Nici aici nu-i e bine, dar eu sunt mulţumită.

În faţa noastră se aşterneau vreo trei verste de câmp sărac, năpădit de iarbă, crestat de râpe, mărginit de o coamă de pădure şi de şirul de mesteceni ai şoselei spre Kazan. De prin râpe răsăreau tufişuri cu crengile ca nişte nuiele, însângerate de asfinţitul rece. Adierea molcomă a serii legăna ierburile cenuşii; dincolo de râpa cea mai apropiată se zăreau siluetele întunecate ale

flăcăilor şi fetelor din mahala, aidoma unor mişcătoare fire de iarbă. Departe, spre dreapta, se înălţa zidul roşu al cimitirului celor de credinţă veche – schitul Bugrovski; în stânga, deasupra râpei, se aduna un pâlc umbrit de copaci – cimitirul evreiesc. Totul în jur era sărăcăcios, totul se lipea muteşte de pământul schilodit de rănile râpelor. Geamurile căsuţelor priveau sfioase la drumul colbuit, pe care hălăduiau găini pricăjite. Prin faţa mânăstirii de maici – Devici, treceau mugind vacile în cireadă; la cazarmă se auzea fanfara – alămurile urlau şi bufneau.

Un beţiv, întinzându-şi fără milă armonica, trecu poticnindu-se şi bolborosind:

— Ajung eu la tine… negreşit…

— Prostuţule! vorbi bunica, mijindu-şi ochii aţintiţi spre soarele roşu. Unde să mai ajungi? Acuşi cazi lat, adormi şi-o să te prade în somn… Şi-o să rămâi fără armonică – singura ta mângâiere…

Îi povesteam bunicii viaţa mea de pe vapor, uitându-mă în jur. Toate câte le vedeam aici mă umpleau de tristeţe – aici mă simţeam ca un peştişor pus în tigaie. Bunica mă asculta în tăcere şi cu luare-aminte, aşa cum îmi plăcea şi mie să o ascult. După ce i-am spus despre Smurîi, ea se închină cu foc şi zise:

— Ce om cumsecade! Ajută-i, Sfântă Fecioară, că~i tare cumsecade! Vezi, nu uita de el! Să-ţi aduci totdeauna aminte de cele bune, iar pe cele rele lasă-le ciorilor, uită-le…

Mi-a venit greu de tot să-i mărturisesc de ce am plecat de pe vapor, dar mi-am călcat pe inimă până la urmă. Bunica nu se umbri de el, se mulţumi cu vorba asta nepăsătoare:

— Eşti crud încă, nu ştii să trăieşti…

— Asta şi-o spun toţi unul altuia: nu ştii să trăieşti. Şi ţăranii, şi marinarii. Mătuşa Matreona îi spune la fel feciorului ei. Ce anume trebuie să ştii?

Clătină din cap, strângându-şi buzele:

— Păi asta nici eu nu ştiu.

— Atunci cum de mai vorbeşti!

— De ce să nu vorbesc? făcu liniştită bunica. Tu nu te amărî, eşti crud încă şi nici nu se cade să ştii. La o adică, cine crezi că ştie? Numai potlogarii. Bunicu-tău, de pildă, e deştept, ştie şi carte, şi uite că nici el n-a fost în stare de nimic…

— Matale ai trăit bine?…

— Eu? Bine. Şi bine şi rău – în tot felul…

Prin faţa noastră treceau fără grabă oameni, târând după ei umbre prelungi şi colbul li se stârnea de sub picioare, tăinuindu-le umbra. Tristeţea înserării devenea tot mai apăsătoare. Dinspre ferestre se desluşea bodogăneala bunicului:

— „Doamne, nu-ţi întoarce faţa de la mine şi nu mă pedepsi cu mânia ta”…

Bunica zâmbi:

— Cred că şi lui Dumnezeu i s-o fi urât de el! Scheaună seară de seară, şi de ce, mă rog? Te uiţi – iaca un bătrânel, căruia nu-i mai trebuie nimic, şi când colo se tot văicăreşte şi face pe grozavul… Şi pun prinsoare că Dumnezeu, după ce trage cu urechea la glasurile de seară, îşi râde în barbă: „Iar bombăne Vasili Kaşirin”…

Mi-am pus în gând să mă apuc de prinsul păsărelelor cântătoare, socotind că îndeletnicirea asta o să ne aducă bani frumoşi – eu să le prind, bunica să le vândă. Am cumpărat o plasă, un cerc, laţuri, am meşterit nişte colivii şi iată-mă în zori pitit prin câte o râpă, după tufişuri, în vreme ce bunica umblă prin pădure, cu un paner şi un sac, după cele din urmă ciuperci, poame de călin şi alune.

Soarele ostenit de septembrie abia răsărise şi razele-i albe ba se stingeau în nori, ba pogorau într-un evantai de argint asupra râpei în care mă aflam. Întunericul mai stăruia în fundul râpei dincotro suia o ceaţă lăptoasă; unul din maluri, întunecat, era abrupt, lutos şi golaş; celălalt, mai

dulce, stătea învelit aproape tot de iarbă uscată şi un tufăriş des cu frunze galbene, portocalii şi roşii, pe care vântul rece le smulgea, purtându-le de-a rostogolul de colo-colo.

În albia râpei, printre brusturi, ciripeau puii de sticlete – scufiţele purpurii de pe căpşoarele lor ţanţoşe se zăreau printre bălăriile cenuşii, cu frunzele zdrenţuite. În jurul meu lărmuiau piţigoii curioşi, umflându-şi hazliu guşile albe, neastâmpăraţi şi gălăgioşi ca şi femeile tinere din mahalaua Kunavino, în zi de sărbătoare. Iuţi isteţi şi răi, ţineau să ştie tot, să cerceteze tot, şi picau în laţ unul după altul. Te cuprindea mila văzându-i cum se zbat, numai că înduioşarea nu-şi avea loc în rosturile mele de păsărar. Puneam păsărelele în colivii şi le ascundeam într-un sac – la întuneric stăteau liniştite.

Un pâlc de scatii se lăsă pe o tufă de păducel scăldată în soare şi ciripeau cu şi mai mare voioşie, zbenguindu-se ca nişte şcolari prichindei. Lacomul şi neobositul sfrâncioc zăbovise cu plecarea spre ţinuturile calde şi se odihnea pe o creangă mlădioasă de răsură, curăţindu-şi penele cu ciocul şi pândindu-şi cu ochi ageri prada. Pe neaşteptate, zvâcni ca o săgeată în sus, aidoma unei ciocârlii, înhăţă un bondar pe care îl înfipse grijuliu într-un spin, apoi se întoarse pe creanga lui, rotindu-şi tacticos căpşorul cenuşiu de hoţoman. Trecu neauzit în zbor un botgros – păsăruică minunată, ţinta visurilor mele de pricopseală. De-aş putea să o prind! Un altul, desprins de stol, se cumpănea pe o creangă de arin, roşu, solemn ca un general şi scârţâia supărat, clătinându-şi pliscul negru.

Pe măsură ce se ridica soarele, păsărelele erau tot mai multe, şi ciripitul lor tot mai vesel. Ghiersul lor umplea râpa şi foşnirea necurmată a tufărişului sub vânt îi ţinea isonul. Larma ştrengărească a cântăreţelor nu puteau să-l acopere: în foşnetul acesta dulce şi trist eu desluşeam cântecul de rămas bun al verii, şoapte şi

vorbe deosebite, care se rânduiau de la sine în cântec. Şi în răstimp, aproape fără voia mea, icoane din trecut îmi înviau în minte.

De undeva, de sus, bunica strigă:

— Unde eşti?

Şedea chiar pe buza râpei. Întinsese o basma pe care aşezase pâine, castraveciori, o ridiche albă, mere; în mijlocul tuturor acestor bunătăţi sclipea ţanţoşă în soare o minunată garafă în muchii, al cărei dop de cristal înfăţişa capul lui Napoleon, iar în garafă – o cinzeacă de rachiu de sunătoare.

— Că bine mai e, Doamne! glăsui bunica plină de recunoştinţă.

— Află c-am ticluit un cântec.

— Zău?

Am început să spun ceva ce aducea a stihuri:

Iarna către noi vine tiptil
Soarele verii păleşte…

Bunica îmi curmă avântul, fără să mă asculte până la sfârşit:

— Ştiu unul cam la fel, numai că-i mai frumos.

Şi purcese tărăgănat, cu glasu-i cântător:

Soarele verii cu geana-i de pară
Hăt, peste codri, spre noapte pogoară.
Sufletul mi-i grea singurătate –
Fericirea trece, cum trec toate…
Dimineaţa-n câmp, ca mai-nainte,
Maiul înflorit mi-aduc aminte.
Doar tristeţea ochii mi-i sărută
Dulce tinereţe petrecută!
Voi, surate, la fulgii dintâi
Neaua, voi, să-mi puneţi căpătâi.
Inima din piept mi-o luaţi domol –
Doarmă sub al fulguirii stol…

Mândria de a fi alcătuit şi eu stihuri nu-mi înveninase sufletul. Cântecul bunicii îmi plăcu tare

mult şi mă gândeam cu jale la fată.

Bunica spuse:

— Uite-aşa se cântă durerea! Cântecul ăsta l-a făcut o fată tânără: s-a plimbat ea cât s-a plimbat tocmai din primăvară, da-n pragul iernii iubitul a lăsat-o, poate că s-a dus la alta, şi ea şi-a plâns amarul… Ce n-ai simţit tu singur nu poţi zice cu adevăr, şi ia uite ce frumos zice…

Când vându întâia oară păsări de patruzeci de copeici, bunica se miră grozav.

— Măi să fie! Credeam că asta e o treabă prostească, o joacă de copil şi când colo…

— Le-ai dat prea ieftin…

— Zău?

În zilele de târg vindea păsărele de o rublă, ba chiar mai mult, şi toţi se mirau: cât poţi câştiga cu asemenea fleacuri!

— Când te gândeşti că o femeie trudeşte toată ziulica de spală rufe, ori podele pentru un sfârtac de rublă… Pas de mai înţelege ceva! Asta nu-i drept. Cată şi te-apucă de altceva, Aleoşa!

Numai că între timp, prinsul păsărelelor devenise o adevărată patimă pentru mine. Unde mai pui că eram de capul meu şi nu supăram pe nimeni, afară doar de păsărele. Stătusem de vorbă cu nişte păsărari bătrâni, învăţasem multe de la ei şi făcusem rost de unelte bune. Acum mă duceam să-mi pun capcanele la aproape treizeci de verste, în pădurea Kstovski, pe malul Volgăi, într-un crâng cu pini de catarge, unde se găseau forfecuţe şi nişte piţigoi albi, cu coada lungă, de o rară frumuseţe, după care se dădeau în vânt cunoscătorii.

Uneori, plecam de acasă de cu seară şi lipăiam pe şoseaua spre Kazan sub ploaia de toamnă sau prin vajnice noroaie, purtând în spinare o desagă căptuşită cu muşama, în care aveam capcanele şi coliviile cu păsări de momeală. În mână strângeam o bâtă zdravănă de nuc. Era cam rece şi mă cam lua frica văzând întunericul de toamnă din jur, ba chiar tremuram de frică. Bătrânii mesteceni loviţi

de trăsnet de pe marginile drumului îşi întindeau crengile uscate asupra mea; jos, în stânga, la poalele malului înalt, pe Volga neagră, clipeau luminiţele răzleţe ale celor din urmă vapoare şi şlepuri, cufundându-se parcă într-un hău fără fund. Zbaturile izbeau surd apa, sirenele şuierau.

Din pământul ca tuciul răsăreau izbele satelor înşirate de-a lungul drumului, câini hămesiţi şi răi săreau să te rupă, paznicul începea să bată în toacă şi striga speriat:

— Care eşti acolo? Care dracu' umbli în toiul nopţii, păcatele mele…

Muream de frică să nu mă lase paznicii fără de unelte şi mă îngrijeam să am la mine bănuţi de cinci copeici, anume pentru ei. Paznicul din satul Fokinaia se împrietenise cu mine şi mă tot căina:

— Iară pornişi la drum? Of, barem noaptea să te ţină acasă, viteazule!

Îl chema Nifont, era plăpând la trup, cărunţel şi semăna cu un sfânt. Adesea scotea din sân câte un nap, un măr, ori un pumn de mazăre şi mi le vâra în mână, zicând:

— Ţine de colea, prietene. Am păstrat pentru tine niscai bunătăţi, ospătează-te.

Şi mă petrecea până în capul satului:

— Mergi cu Dumnezeu!

Ajungeam la pădure când se crăpa de ziuă, îmi rânduiam capcanele, mă culcam pe iarbă şi aşteptam să se lumineze. Stăpânea o linişte deplină, totul în jur era încremenit, cuprins de somnul adânc al toamnei. Prin văzduhul cenuşiu abia se zăreau luncile largi, tăiate de Volga, care apoi se vălureau până hăt departe, mistuindu-se în neguri. În zare, dincolo de lunci şi de păduri, se ivea fără grabă soarele tot mai auriu. Crestele negre ale pădurilor se aprindeau deodată de văpăi şi o ciudată mişcare începea să se simtă, aducându-ţi tulburare în suflet: ceaţa se ridica tot mai iute, argintie în bătaia soarelui, şi în urma ei răsăreau pe pământ tufişuri, copaci, stoguri de fân, luncile

parcă se topeau şi curgeau în toate părţile, roşcate-aurii. Curând soarele atingea apa adormită de lângă mal şi râul tot parcă tresărea, trăgându-se spre locul unde se scufunda. Apoi se ridica mereu mai sus pe cer, strălucitor, binecuvântând şi încălzind pământul amorţit şi golaş, iar pământul îşi cădelniţa şi el miresmele-i dulci de toamnă. Văzduhul străveziu urieşea pământul la nesfârşit. Totul plutea spre depărtări, îmbiindu-te să porneşti spre marginea albăstrie a zărilor. De zeci de ori am privit răsăritul soarelui din locul acela şi de fiece dată o lume nouă se năştea sub ochii mei, minunat de frumoasă…

Îndrăgeam soarele într-un chip cu totul deosebit; îmi plăcea însuşi numele lui, dulceaţa ce suna în acest nume şi tainicu-i ecou; îmi plăcea să închid ochii şi să stau cu faţa sub mângâierea-i caldă, să-i prind raza în palmă atunci când pătrundea ca o spadă printr-o crăpătură de gard, ori printre crengile unui copac. Bunicul îi avea în mare cinste pe cneazul Mihail din Cernigov şi pe boierul Feodor, care nu s-au închinat soarelui, dar eu mi-i închipuiam pe amândoi negri ca nişte ţigani şi cu ochii bolnavi ca sărăcimea din Mordva. Când vedeam soarele sus peste lunci, zâmbeam plin de bucurie fără voia mea.

Deasupra mea pădurea de pini suna uşor, scuturând picături de rouă de pe mâinile verzi ale cetinei; în umbra deasă bruma dimineţii sclipea ca un brocart de argint pe frunzele dantelate ale ferigii. Ierburile arămii, canonite de ploi şi culcate la pământ fremătau uşor din nemişcarea lor, atinse de o rază de soare luminoasă, poate cu cea din urmă zvâcnire de viaţă.

Se deşteptau şi păsărelele. Ţiglăii cenuşii se rostogoleau din cracă în cracă, aidoma unor gheme pufoase; forfecuţele roşii ca focul sfărâmau cu ciocurile lor strâmbe conurile din vârful pinilor; în marginea unui pin se legăna un piţigoi alb, împungând aerul cu penele lungi din coadă, în

vreme ce ochişorii ca nişte mărgele negre cătau pieziş şi cu neîncredere spre plasa întinsă de mine. Întreaga pădure, care cu câteva clipe mai înainte tăcea îngândurată, se umplea deodată de larma a sute de glasuri păsăreşti, de forfota celor mai pure vieţuitoare de pe lume, după chipul cărora părintele frumuseţii pământeşti făurise, spre mângâierea sa, heruvimii, serafimii şi toate neamurile îngereşti.

Mă durea inima să prind păsărelele şi să le închid în colivii, îmi plăcea mai mult să le privesc, dar patima vânătorii şi dorinţa de a câştiga bani îmi alungau orice înduioşare.

Mă pufnea râsul de şiretlicul păsărelelor: un piţigoi siniliu cercetă amănunţit o capcană, pricepu ce-l ameninţă şi se apropie de ea dintr-o parte, fără să mai fie primejduit, şterpelind cu dibăcie seminţele printre beţişoarele capcanei. Piţigoii se dovedeau foarte isteţi, dar, spre pierzania lor – din cale-afară de curioşi. Ţanţoşii botgroşi erau cam prostănaci: intrau în plasă tot stolul, ca mahalagiii sătui – în biserică; când îi înhăţai se arătau tare miraţi, îşi holbau ochişorii şi te ciupeau de mână cu ciocul lor gros. Forfecuţa se lăsa prinsă în capcană liniştită şi plină de gravitate. Scorţarul, o păsăruică misterioasă, deosebită de toate celelalte, zăbovea îndelung în faţa plasei, sprijinindu-se pe coada-i groasă şi iscodind în jur cu ciocul ei lung. Se căţăra pe scoarţa copacilor la fel ca ciocănitoarea, însoţind neabătut piţigoii. Sub penele ei fumurii parcă tăinuia ceva bolnăvicios, părea însingurată, neîndrăgită de nimeni şi nici ea nu îndrăgea pe nimeni. Asemenea coţofenei, îi plăcea să şterpelească şi să pitească flecuşteţe strălucitoare.

Către amiază isprăveam cu vânătoarea. O porneam spre casă prin pădure şi peste câmp. Ţinând drumul prin sate, copiii şi flăcăii mi-ar fi luat coliviile, mi-ar fi rupt şi fărâmat capcanele – eram păţit.

Ajungeam acasă pe înserat, obosit şi flămând, dar cu simţământul că am crescut peste zi, că am învăţat ceva nou, că am devenit mai puternic. Asta mă făcea să ascult liniştit înţepăturile răutăcioase ale bunicului, iar el, văzând cum stă treaba, începea să-mi vorbească cu rost, ca unui om mare:

— Lasă-te de prostii, auzi tu! Nimeni nu şi-a croit drum în viaţă prinzând păsări – aşa ceva nici că s-a pomenit! Ştiu eu ce ştiu. Aciuieşte-te şi tu undeva, să prinzi cheag la minte. Omul nu trăieşte pentru fleacuri – e sămânţa Domnului şi e menit să rodească spic bogat. Omul e leit ca o rublă: o înhami unde trebuie, din una faci trei! Păi ce, crezi că e uşor să trăieşti? Nu, băiatule, ba-i chiar foarte greu. Lumea e pentru om ca o noapte întunecoasă şi fiecare trebuie să-şi facă singur lumină. Omul are zece degete, dar fiecare vrea să apuce cât mai mult cu mâinile. Trebuie să dai dovadă de putere, iar dacă n-ai putere – de şiretenie; cine-i mic şi slab n-are loc nici în rai, nici în iad! Trăieşte laolaltă cu toţi, dar ţine minte că eşti singur; ascultă pe oricine, dar nu crede pe nimeni; nu te bizui pe ce văd ochii, căci greşeşti la măsurătoare.

Ascultă şi taci, doar casele şi oraşele nu se clădesc cu limba, ci cu rubla şi cu toporul. Tu nu eşti nici başchir, nici calmuc, că bogăţia lor sunt păduchii şi oile…

Putea vorbi astfel o seară întreagă, iar eu ştiam pe dinafară tot ce-o să spună. Vorbele îmi plăceau, dar tâlcul lor mă cam punea pe gânduri. Reieşea că omul se vede împiedicat să trăiască aşa cum ar vrea el, de către două puteri: Dumnezeu şi oamenii.

Bunica, la fereastră, răsucea fir pentru horbotă şi fusul sfârâia în mâinile ei dibace. Asculta ce asculta spusa bunicului şi la o vreme numai ce-o auzeai:

— Totul o să fie după cum o zâmbi Maica Domnului.

— Ce tot îndrugi acolo? sărea bunicul. Dumnezeu! Eu n-am uitat de Dumnezeu, îl ştiu eu pe Dumnezeu! Of, toanto, tu crezi că Dumnezeu a semănat proştii pe pământ?

…Cel mai bine pe lumea asta mi se părea că trăiesc soldaţii şi cazacii – o viaţă simplă şi veselă. Pe vreme frumoasă apăreau dis-de-dimineaţă în faţa casei noastre, de cealaltă parte a râpei, năpădind câmpul ca ciupercile şi începeau un joc pe cât de complicat, pe atât de interesant: ageri şi voinici, în cămăşi albe, alergau veseli cu puşca în mâini, piereau în râpă şi deodată, la semnalul goarnei, umpleau din nou câmpul, în bătaia rău prevestitoare a tobelor şi urale puternice, îndreptându-se drept spre casa noastră, cu baionetele aduse înainte, de credeai că dintr-o clipă în alta ne vor spulbera căsuţa de pe pământ, aidoma unui stog de fân.

Uitând de mine, strigam şi eu „ura” şi alergam odată cu ei. Duruitul aprig al tobelor îmi stârnea în suflet o dorinţă clocotitoare – să distrug ceva, să dărâm gardul, să-i snopesc în bătaie pe băieţi.

În timpul repausului, soldaţii mă îmbiau cu mahorcă, îmi arătau puştile lor grele şi uneori, câte unul îndrepta baioneta spre burta mea şi striga, chipurile furios:

— Înţeapă-l pe gândac!

Baioneta lucea, de-ai fi jurat că e vie, se unduia ca un şarpe gata să muşte. Mă cuprindea frica şi în acelaşi timp o plăcută înfiorare.

Un toboşar mordvin mă învăţă să bat toba; întâi îmi luă mâinile, mi le scutură din încheieturi, de mă secă la inimă, apoi îmi vârî beţişoarele între degetele îndurerate.

— Hai, începe! Un, do-oi, un, do-oi! Tram-ta-tatam! Hai – cu stânga baţi încet, cu dreapta – tare. Tram-ta-ta-tam! mă dăscălea el răstit, holbându-şi ochii rotunzi de pasăre.

Alergam cu soldaţii pe câmp până isprăveau cu instrucţia, după care îi petreceam prin tot oraşul,

până la cazarmă, ascultând cântecele lor răsunătoare, cercetându-le chipurile pline de bunătate şi la fel de strălucitoare ca bănuţii noi-nouţi de cinci copeici.

Şuvoiul acesta de oameni, aidoma unii cu alţii şi contopiţi într-o singură forţă, se scurgea voios pe stradă, stârnind simpatie în jur, dorinţa să te afunzi printre rânduri ca într-un râu, ori ca într-o pădure. Erau oameni care nu se temeau de nimic, priveau totul cu îndrăzneală, puteau să biruie orice şi să ajungă oriunde ţinteau; dar mai presus de toate erau toţi oameni simpli şi buni.

Odată, în timpul repausului, un subofiţer tânăr îmi întinse o ţigară groasă.

— Na, fumează! N-aş da nimănui o ţigară ca asta, dar prea eşti tu băiat bun!

Am aprins-o. El se trase înapoi un pas şi deodată mă orbi o flacără roşie, arzându-mi degetele, nasul, sprâncenele, un fum cenuşiu sărat mă făcu să strănut şi să tuşesc. Speriat şi fără vedere, băteam pământul pe loc, în vreme ce soldaţii, strânşi roată în jurul meu, hohoteau răsunător şi vesel. Am plecat acasă. În urmă auzeam fluierături şi râsete, nişte pocnete ca de bici ciobănesc. Degetele mă frigeau, faţa mă ustura, ochii îmi lăcrimau, dar nu durerea mă copleşea, ci o mirare apăsătoare, tâmpă: ce-au avut cu mine? De ce nişte flăcăi de treabă ca ei fac haz de o asemenea ispravă?

Acasă, m-am suit în pod şi am stat o mulţime acolo, amintindu-mi de toate întâmplările crude şi de neînţeles, întâlnite la tot pasul în calea mea. Mi-am amintit cum nu se poate mai viu şi mai lămurit de soldăţelul din Sarapul – stătea ca aievea în faţa mea şi mă întreba:

— Ia zi, acuma pricepi?

Nu peste mult mi-a fost dat să trăiesc ceva mai neaşteptat şi mai apăsător.

Începusem să dau câte o raită pe la cazărmile cazacilor din mahalaua Peciorskaia. Cazacii îmi păreau altfel decât soldaţii, nu pentru că erau mari

meşteri la călărie şi pentru că erau mai frumos îmbrăcaţi, ci pentru că vorbeau altfel, cântau alte cântece şi jucau minunat. Câteodată, seara, după ce-şi ţesălau caii, se strângeau roată lângă grajduri şi un cazac micuţ, după ce-şi scutura chica arămie şi rebelă, începea să cânte cu glas înalt de trâmbiţă; fără grabă, glasu-i subţire, suia – întinzându-se ca o strună, zicând un cântec trist despre Donul liniştit, ori despre Dunărea albastră. Cânta cu ochii închişi, întocmai ca pasărea zorilor, al cărei ghiers răsună adesea până ce pică moartă la pământ. Era descheiat la gât şi i se vedeau claviculele ca nişte zăbale de aramă; de altfel, el tot părea turnat din aramă. Se legăna pe picioarele subţiri, ca şi cum pământul unduia sub el, desfăcea larg braţele, orb, numai cântec, şi parcă înceta să mai fie om, era leit trâmbiţa gornistului, ori fluierul păstorului. Uneori, mi se părea că se va răsturna pe spate şi va muri ca şi pasărea zorilor, până într-atât îşi irosea sufletul şi vlaga în cântec.

Ceilalţi, cu mâinile înfundate în buzunare sau împreunate la spate, stăteau cunună în jurul lui, căutau încruntaţi la chipu-i de aramă, îi urmăreau plutirea mâinii în aer şi cântau şi ei liniştiţi ca în strana bisericii. Toţi – cei bărboşi, deopotrivă cu cei limpezi la obraz semănau în acele clipe cu chipurile zugrăvite pe icoane: erau la fel de aprigi şi desprinşi de cele lumeşti. Cântecul era ca un drum nesfârşit, larg, neted şi înţelept ca şi el; ascultându-l, uitai de-i zi sau noapte, de eşti copil sau bătrân – uitai de toate! Apoi, cântecul se stingea, se auzea cum fornăie caii, tânjind după întinsul stepelor, cum se apropie încet, dinspre câmp, atotputernicia nopţii de toamnă; şi inima creştea să-ţi spargă pieptul de mulţimea unor simţăminte neobişnuite, de o imensă şi mută dragoste pentru oameni şi pentru pământ.

Micuţul cazac de aramă nu mi se mai părea om, ci o fiinţă de basm, mai bun, mai presus de toţi oamenii. Nu mă încumetam să-i spun o vorbă.

Când mă întreba ceva, zâmbeam fericit şi rămâneam fără grai, cuprins de sfială. M-aş fi ţinut după el ca un câine, numai să-l văd şi să-l aud cântând.

Într-o zi, l-am surprins într-un colţ al grajdului, cu mâna adusă în dreptul obrazului, privindu-şi inelul de argint din deget: buzele frumoase i se mişcau a şoaptă, mustăcioara arămie îi tresărea, amărăciunea îi stătea zugrăvită pe chip.

Altă dată, într-o seară întunecoasă, m-am dus cu coliviile mele la ceainăria din piaţa Staraia Sennaia. Stăpânul ceainăriei iubea cu patimă păsările cântătoare şi-mi cumpăra adesea câte una.

Cazacul şedea aproape de tejghea, într-un colţ, între sobă şi perete. Era la masă cu o femeie trupeşă, aproape de două ori cât el, cu faţa rotundă, lucitoare ca marochinul, ea îl privea duios ca o mamă, cu un dram de îngrijorare în ochi; el era beat, îşi târşâia de duşumea picioarele întinse înainte şi pesemne că o lovea peste picioare, fiindcă femeia tresărea, îşi încreţea nasul şi-l ruga încetişor:

— Lasă prostiile…

Cazacul ridica din sprâncene şi deschidea ochii cu o vădită sforţare, dar ochii i se închideau la loc. Îi era cald, se descheiase la tunică şi la cămaşă, dezgolindu-şi gâtul. Femeia lăsă broboada să-i cadă pe umeri, apoi îşi puse mâinile albe şi puternice pe masă, încleştându-şi degetele până se înroşiră. Cu cât mă uitam la ei, mi se părea un fecior vinovat faţă de maică-sa. Ba îi spunea ceva, blând şi dojenitor, iar el tăcea, încurcat – nu avea ce răspunde, merita din plin dojana ei.

Deodată, cazacul se săltă de pe scaun ca împins de un arc, îşi îndesă nereglementar chipiul pe cap, trăgându-l pe ochi, îl turti cu palma şi, fără să se încheie la gât, apucă glonţ spre uşă. Femeia se ridică şi ea, prevenindu-l pe jupân:

— Venim îndată, Kuzmici…

Lumea din ceainărie îi petrecu de-a valma cu râsete şi glume. Cineva spuse cu glas gros şi aspru:

— Las' că se întoarce el cârmaciul şi dă ea de bucluc!

M-am luat după ei. Mergeau cu vreo zece paşi înaintea mea, prin întuneric; tăiară piaţa pieziş, de-a dreptul prin norod, spre malul înalt al Violgăi. Vedeam cum femeia se clătina, susţinându-l, şi auzeam cum le clefăie noroiul sub picioare. Ea îl întreba încet, rugător:

— Încotro apucaşi? Încotro?

Mă ţineam după ei prin noroi, deşi nu era drumul meu. Ajunşi la trotuarul din capul povârnişului, cazacul se opri în loc, se trase un pas înapoi şi o lovi din senin peste faţă. Femeia scânci cu mirare şi spaimă:

— Oh! De ce dai?

M-am apropiat de ei în fugă, speriat şi eu. Cazacul o înşfăcă de mijloc şi-o azvârli peste parmaclâcul malului, sări după ea şi amândoi veniră de-a rostogolul pe povârniş în jos, ca un ghem mare şi negru. Am încremenit locului. Trăgeam cu urechea la ce se petrecea acolo jos: auzeam trosnituri, zgomot de veşmânt sfâşiat, mârâitul cazacului şi răguşeala întretăiată a femeii:

— Ţip… ţip.

Un geamăt pătrunzător de durere, apoi se făcu linişte.

Am bâjbâit cu mâna după o piatră şi am azvârlit-o în jos. Un foşnet trecu prin iarbă. În piaţă se trânti cu zgomot uşa cu geamuri a ceainăriei. Cineva icni – pesemne căzuse – şi din nou se făcu linişte – o linişte apăsătoare.

Jos, în vale, se ivi un ghem mare, alb. Scâncind şi smiorcăindu-se, ghemul se căţăra cu chiu cu vai în sus. Era femeia. Mergea în patru labe, ca o oaie. O vedeam goală până la brâu, cu sânii mari atârnându-i, de mi se părea că are trei feţe. Ajunse sus şi se aşeză pe parmaclâc, cât pe ce să dea peste mine. Sufla ca un cal deşelat şi se căznea să-şi

potrivească părul ciufulit. Pe albeaţa trupului ei se vedeau desluşit urme de noroi. Plângea şi îşi ştergea lacrimile de pe obraji ca o mâţă. Deodată, dădu cu ochii de mine şi tresări:

— Doamne, cine-o fi? Pleacă, neruşinatule!

Nu eram în stare să mă urnesc din loc. Împietrit de uimire şi de amărăciune, mi-am amintit o vorbă auzită de la sora bunicii:

„Muierea poate tot. Eva până şi pe Dumnezeu l-a păcălit…”

Femeia se ridică, îşi acoperi pieptul cu bucăţi din fusită, dezgolindu-şi picioarele, şi plecă repede. Din vale răsări cazacul, fluturând în mână nişte cârpe albe. Fluieră încet, trase cu urechea şi spuse vesel:

— Daria! Ei, ce e? Un cazac ia totdeauna ce i se cuvine… Credeai că-s beat? Nu-u, m-am prefăcut anume… Daria!

Stătea ţeapăn pe picioare, glasul îi suna limpede şi zeflemitor. Se aplecă de-şi şterse cizmele cu cârpele din mână, apoi vorbi din nou:

— Hai, ia-ţi bluza… Daşka! Lasă nazurile… şi rosti apăsat un cuvânt de ocară pentru orice femeie.

Ghemuit pe un morman de pietriş, ascultam acest glas singuratic ce răsuna atât de poruncitor în liniştea nopţii.

Prin faţa ochilor îmi jucau luminile felinarelor din piaţă; în dreapta, în mijlocul unui pâlc întunecat de copaci răsărea clădirea albă unde învăţau domnişoarele din nobilime.

Cazacul o porni agale spre piaţă, azvârlind un puhoi de vorbe murdare din gură şi fluturând în mână zdreanţa aceea albă. Într-un târziu pieri, aidoma unui vis urât.

Jos, în capul povârnişului, la staţia de pompare, pufăia ţeava de abur. De-a lungul cheiului trecu o birjă. Nu se vedea ţipenie de om. Otrăvit până în adâncul sufletului, am pomit-o pe lângă mal, strângând în mână piatra rece pe care degeaba i-o

hărăzisem cazacului. Lângă biserica Gheorghi Pobedonoşţev mă opri paznicul de noapte şi mă întrebă mânios ce am în desaga din spate.

I-am istorisit amănunţit întâmplarea cu cazacul şi el se porni să râdă cu hohote:

— Bravo! Cazacii, frate, sunt oameni isteţi, nu ca de-alde noi! Muieruşca aia e o căţea…

Râdea să se prăpădească. Eu mi-am văzut de drum şi nu mă dumeream în ruptul capiului – de ce râde?

Mă gândeam cu groază: dar dacă s-ar fi întâmplat aşa ceva cu mama, cu bunica?

VIII

Cum căzu zăpada, bunicul mă duse din nou la sora bunicii.

— N-are ce să-ţi strice, zău aşa, mă tot încredinţa el.

Mi se părea că vara a ţinut o veşnicie, că de atunci încoace am îmbătrânit şi m-am copt la minte, dar la stăpânii mei plictiseala domnea în casă şi mai apăsătoare. Boleau la fel de des, stricându-se la stomac de mult ce se îmbuibau, îşi povesteau unul altuia la fel de amănunţit ce pătimesc, iar bătrâna se ruga lui Dumnezeu la fel de pornită şi de înveninată. Stăpâna cea tânără născuse şi era mai puţin mătăhăloasă, dar îşi dădea aere şi se mişca la fel de încet ca pe vremea când purta sarcina. Ori de câte ori stătea să migălească la rufăria copiilor, cânta încetişor acelaşi cântec:

Spirea, Spirea, Spiridoane,
Frăţioare Spiridoane,
Hai cu sania, măi frate!
Eu-nainte, tu – la spate…

Dacă intrai în odaie, îşi curma pe dată cântecul şi bombănea, supărată:

— Ce pofteşti?

Nici nu ştia alt cântec, aş fi pus mâna în foc.

Seara, stăpânii mă chemau la ei în odaie şi-mi porunceau:

— Povesteşte, cum o duceai pe vapor!

Mă aşezam pe un scaun lângă uşa closetului şi povesteam: îmi plăcea să-mi amintesc de altă viaţă, în timp ce trăiam aici, unde fusesem adus împotriva dorinţei mele. Amintirile mă furau şi uitam de ascultători; dar nu pentru multă vreme, căci femeile nu călătoriseră niciodată cu vaporul şi mă întrebau:

— Lasă asta, tu spune, nu-ţi era frică?

Nu mă dumiream de ce ar fi trebuit să-mi fie frică.

— Şi dacă vaporul iese la adânc şi se scufundă?

Stăpânul râdea cu hohote, iar eu, care ştiam că vapoarele nu se scufundă la apă adâncă, nu izbuteam să le conving de asta cu niciun chip. Bătrâna era încredinţată că vaporul nu pluteşte, ci merge, proptindu-se cu roţile zbaturilor de fundul apei, întocmai ca o căruţă.

— Păi cum să plutească dacă e de fier? Toporul doar nu pluteşte…

— Da' căuşul, se scufundă?

— Auzi la el! Căuşul e mic şi gol…

Când povesteam de Smurîi şi de cărţile lui, mă priveau bănuitor. Bătrâna zicea că numai proştii şi ereticii ticluiesc cărţi.

— Da' Psaltirea? Da' regele David?

— Psaltirea e o scriere sfântă! Şi regele David tot i-a cerut iertare Domnului c-a ticluit Psaltirea.

— Unde scrie asta?

— La mine-n palmă. Când ţi-oi da una peste ceafă, vezi tu unde!

Ştia tot, vorbea ritos despre toate şi nu spunea decât nerozii.

— Pe strada Peciorka a murit un tătar; sufletul i-a ieşit pe gură negru ca smoala!

— Sufletul e duh, am spus eu, dar ea mi-o reteză dispreţuitor:

— La un tătar? Prostule!

Stăpâna cea tânără se temea şi ea de cărţi.

— E dăunător să citeşti cărţi, mai ales la tinereţe, spunea ea. La noi, pe Grebeşok, o fată

tânără, de familie bună, a citit şi-a tot citit până s-a amorezat de diacon. Iar nevasta diaconului a făcut-o de ruşine, de mai mare groaza! Pe stradă, în faţa lumii…

Uneori, foloseam cuvinte din cărţile lui Smurîi. Într-una dintre cărţile fără filele de la început şi de la sfârşit, se spunea: „La drept vorbind, vaporul n-a fost inventat de nimeni; ca întotdeauna în asemenea cazuri, vaporul a întruchipat rezultatul unui lung şir de observaţii şi descoperiri mărunte”.

Fraza asta mi s-a întipărit în minte, nu ştiu de ce, mai ales alăturarea cuvintelor: „La drept vorbind”, în care simţeam o tainică forţă. Şi câte necazuri mi-au pricinuit – necazuri de tot hazul. Se mai întâmplă.

O dată, când stăpânii mi-au cerut să le mai povestesc vreo întâmplare de pe vapor, le-am răspuns:

— La drept vorbind, nu mai am ce povesti…

Uimiţi, croncăniră:

— Cum? Cum ai zis?

Şi toţi patru izbucniră în hohote de râs, repetând:

— La drept vorbind, of, Doamne!

Până şi stăpânul îmi spuse:

— De data asta n-ai brodit-o, caraghiosule!

Şi de atunci mă tachinară multă vreme aşa:

— Ei, la drept vorbind! Hai şi şterge pe jos după copil, la drept vorbind…

Batjocura asta lipsită de orice noimă nu mă jignea, mă umplea de mirare.

Trăiam învăluit de ceaţa unei tristeţi care mă îndobitocea şi, ca să o birui, munceam pe brânci. Nu mă puteam plânge că n-am ce face. În casă erau doi copii mici, stăpânii veşnic nemulţumiţi de dădace le schimbau întruna, aşa că eu duceam greul plozilor. În fiecare zi spălam scutece şi în fiecare săptămână mă duceam cu rufele la izvorul Jandarmski, unde spălătoresele mă luau la vale de cum apăream:

— La ce te-oi fi apucând tu de treburi muiereşti?

Uneori, mă sâcâiau până le plesneam cu câte o rufă udă şi răsucită, iar ele mi-o plăteau la fel, cu vârf şi îndesat. Şi totuşi, îmi plăcea în tovărăşia lor.

Izvorul Jandarmski curgea pe fundul unei râpe, care ieşea spre Oka, despărţind oraşul de Câmpul lui Iarilo, numit astfel după numele unei zeităţi străvechi. Aici, pe câmp, oamenii de la mahala petreceau în cea de a şaptea joie după Paşti. Bunica îmi povestea că în tinereţea ei poporul mai credea încă în Iarilo şi-i aducea jertfe: luau o roată, îi înfăşurau spiţele în cârpe smoliţi şi, după ce-i dădeau drumul cu chiote şi cântece pe povârniş la vale, urmăreau roata de foc până la Oka. Dacă ajungea în râu, însemna că zeul Iarilo le-a primit jertfa, iar vara va fi sorită şi rodnică.

Cele mai multe dintre spălătorese stăteau cu casa chiar pe câmpul lui Iarilo. Mai toate erau muieri înfipte şi clonţoase, care cunoşteau bine viaţa oraşului – te minunai ascultându-le ce povesteau despre negustorii, slujbaşii şi ofiţerii pentru care trudeau. Să limpezeşti rufe, iarna, în apa rece ca gheaţa a izvorului, era o muncă de ocnaş. Femeilor le îngheţau mâinile cumplit şi aveau pielea numai plesnituri. Aplecate deasupra apei, adusă printr-un jgheab de lemn sub un şopron prăpădit, care nu te apăra nici de vânt, nici de ninsoare, limpezeau rufe ceasuri întregi. Sângele le năvălea în obrajii ciupiţi de ger, gerul le ardea şi le înţepenea degetele ude, ochii le lăcrimau, dar ele sporovăiau fără încetare, înşirând fel şi fel de istorii, vădind faţă de toţi şi de toate un curaj fără de seamăn.

Cel mai frumos povestea Natalia Kozlovskaia, o femeie trecută de treizeci de ani, proaspătă şi voinică, cu ochi batjocoritori, mlădioasă şi ascuţită la limbă cum nu se mai poate. Se bucura de preţuirea celorlalte, care îi cereau sfatul în multe împrejurări, respectând-o pentru că era vrednică la

treabă, umbla îngrijit îmbrăcată şi-şi dăduse fata să înveţe la liceu. Când încovoiată sub povara celor două coşuri de rufe ude, cobora malul pe poteca alunecoasă, o întâmpinau cu voioşie şi o întrebau grijuliu:

— Ce-ţi face fata?

— Bine, mulţumesc dumneavoastră! Învaţă, slavă Domnului!

— Te pomeneşti că ajunge cucoană!

— Păi tocmai de asta am şi dat-o la învăţătură. De unde credeţi că se trag boierii, cu mutrele alea albe şi sclivisite? Tot dintre noi, din negreala pământului. De unde altundeva? Cu cât ai mai multă învăţătură, cu atât ai şi mâna mai lungă şi poţi apuca mai mult. Şi cine are, parte-şi face… Dumnezeu ne trimite pe lume plozi nătângi, dar vrea să fim bătrâni înţelepţi atunci când ne ia înapoi. Adică, dă-i mereu cu învăţătura!

Când vorbea ea, tăceau toate, numai urechi, ascultându-i spusa frumos ticluită şi convingătoare. O lăudau şi când era de faţă, şi când nu era. Se minunau cât poate să tragă la jug şi de agerimea din capul ei, dar niciuna nu şi-o lua drept pildă. Îşi cususe peste mâneci nişte bucăţi de piele roşcată scoasă de la carâmbii unor cizme, şi asta îi îngăduia să nu-şi dezgolească braţele până la coate şi totodată să nu-şi ude mânecile. Toate erau de părere că asta-i o născocire straşnică, însă niciuna nu se gândea să facă la fel, iar când m-am trezit tocmai eu în treabă, m-au şi luat în râs:

— Vai de capul tău, te iei după o muiere!

Despre fata ei spuneau:

— Ce mare scofală! O să fie o cucoană mai mult, ei şi? Ba poate nici n-apucă să isprăvească învăţătura şi moare…

— Păi nici alea învăţate n-o duc cine ştie ce: uite, fata Bahilovei a învăţat şi-a tot învăţat, de s-a făcut învăţătoare. Ei, odată ce-ai ieşit învăţătoare – s-a zis cu măritişul…

— Chiar aşa, zău. Se găseşte el cine să te ia de nevastă şi fără carte, numai să aibă pentru ce să te ia…

— Deşteptăciunea femeii nu stă în cap…

Era ciudat şi stingheritor să le auzi vorbind singure despre ele cu atâta neruşinare. Ştiam cum vorbesc despre femei marinarii, soldaţii, săpătorii de pământ, văzusem că bărbaţii se laudă întotdeauna unii faţă de alţii cu dibăcia lor de-a amăgi femeile şi cât de straşnici sunt ei cu ele. Le simţeam duşmănia faţă de „muieri”, dar aproape în toate povestirile cu care se grozăveau desluşeam ceva ce-mi spunea că mai mult sunt lăudăroşenie şi născocire, decât adevăr.

Spălătoresele nu-şi istoriseau dragostele, dar în tot ce spuneau despre bărbaţi deosebeam batjocură şi răutate, încât cugetam în sinea mea că aşa o fi „muierea peste tot”.

— Cum ai suci-o, cum ai învânti-o, tot la muiere nimereşti – n-ai scăpare! spuse într-o zi Natalia, iar o băbătie întări răguşit:

— Păi unde altundeva? Până şi călugării şi schimnicii îl lasă de căruţă pe Dumnezeu şi tot la noi vin…

Sporovăiala asta însoţită de clipocitul plângăreţ al apei şi de plesniturile rufelor ude, acolo în fundul râpei, în văgăuna aceea sordidă pe care nici ninsoarea iernii cu văluri albe nu izbutea să o primenească, vorbele neruşinate şi răutăcioase despre acel ceva tainic din care au purces toate neamurile şi popoarele, deşteptară în mine o silă amestecată cu teamă, îndemnându-mă să-mi abat cât mai departe gândurile şi simţămintele de la romanele astea. Mi se făcuse lehamite să tot aud de ele şi noţiunea de roman căpătă pentru mine tâlcul unei istorii de urâciune şi dezmăţ.

Şi totuşi, aici în râpă, printre spălătorese, sau la bucătăriile cu ordonanţe, ca şi în subsolul săpăturilor de pământ era neînchipuit mai interesant decât acasă, unde monotonia

încremenită a vorbelor, a judecăţilor şi a întâmplărilor mi-aducea doar o plictiseală grea, sâcâitoare. Stăpânii mei trăiau în cercul vrăjit al mâncării, bolilor, somnului, al pregătirii lor înfrigurate pentru mâncare şi somn; vorbeau despre păcate, despre moarte, tremurau de frica ei şi se îmbulzeau ca grăunţele în jurul pietrei de moară, aşteptând să fie striviţi.

În ceasurile mele de răgaz mă înfundam în magazie şi spărgeam lemne, dornic să mă aflu singur cu mine însumi, dar izbuteam rareori, fiindcă ordonanţele veneau să sporovăiască pe seama întâmplărilor din curte.

Mai des mă pomeneam în magazie cu Ermohin şi Sidorov. Cel dinţii, un lungan din Kaluga, adus binişor de spate şi parcă răsucit tot din zgârciuri zdravene, cu capul mic şi ochii tulburi, era leneş şi prost de te cuprindea jalea, se mişca încet şi stângaci, iar când vedea o femeie, mugea şi se apleca înaintea ei, ca şi cum ar fi vrut să-i cadă la picioare. Toată curtea se minuna de repeziciunea cu oare le dădea gata pe bucătărese şi pe fetele în casă, îl pizmuiau şi se temeau de puterea lui de urs. Sidorov, de felul lui din Tuia, era jigărit şi costeliv, veşnic trist, vorbea domol, tuşind cu fereală, ochii îi ardeau ca de sperietură şi avea slăbiciunea să-şi aţintească privirea în ungherele întunecoase. Fie că povestea ceva în şoaptă, fie că şedea tăcut, ochii lui căutau neabătut spre colţul cel mai întunecat.

— La ce te uiţi?

— Poate că iese la iveală vreun şoricel… Tare-mi plac mie şoarecii, să-i văd cum fug fără zgomot…

Eu le scriam ordonanţelor scrisorile pentru cei de acasă, la ţară, ori răvaşele pentru ibovnice, şi-mi plăcea îndeletnicirea asta; cel mai mult îmi plăcea să scriu pentru Sidorov, care îi trimitea în fiece sâmbătă câte o scrisoare surorii lui de la Tula.

După ce mă poftea la el în bucătărie, se aşeza lângă mine la masă, îşi freca zdravăn cu palmele

capul tuns chilug şi-mi şoptea la ureche:

— Hai, dă-i drumul! Să-ncepi aşa cum se cuvine: Draga mea surioară, îţi urez să fii sănătoasă ani mulţi – mă rog, precum e obiceiul. Şi acuma, zi aşa: rubla am primit-o, numai că nu trebuia să te necăjeşti, drept care îţi mulţumesc. Aici n-am nevoie de nimic, noi trăim bine – ba nu trăim bine de loc, trăim ca nişte câini. Tu nu scrie asta, tu zi atâta: că-i bine! E mititică, abia a împlinit paişpe ani – la ce bun să ştie? Acuma scrie singur mai departe cum te-am învăţat…

Mi se lăsa cu toată greutatea pe umărul stâng, îmi sufla fierbinte şi mirositor în ureche şi şoptea stăruitor:

— Să nu-i lase în ruptul capului pe flăcăi s-o strângă în braţe, ori să-i strecoare mâna la piept! Tu zi aşa: dacă vreunul te ia cu zăhărelul, tu să nu-i crezi, că vrea să te amăgească, să te piardă…

Din pricina sforţărilor ce le făcea ca să-şi stăpânească tusea, obrajii cenuşii i se umflau sub năvala sângelui, ochii i se umpleau de lacrimi, se foia pe scaun şi se tot împingea în mine.

— Mă stinghereşti la scris!

— Lasă, tu scrie mai departe… Mai cu seamă să nu te-ncrezi în boieri, că ăştia duc fetele de nas ca altceva. Boierul e meşter la vorbă şi spune câte-n lună şi-n stele, da, cum l-ai crezut, gata, s-a zis cu tine, la bordel ajungi. Când strângi şi tu o rublă, dă-o popii, că el ţi-o păstrează, dacă-i om cumsecade. Da’ şi mai bine e s-o îngropi şi să ţii minte locul, numai ai grijă să nu te vadă nimeni.

Era tare trist să-i asculţi şoapta, în scâncetul rotiţei de tablă pentru primenit aerul din ochiul de geam al ferestrei. Mă uitam la vatra neagră de funingine, la dulapul de vase împestriţat de urmele muştelor – peste tot o murdărie de nedescris în bucătăria năpădită de ploşniţe, de o duhoare greţoasă de untdelemn ars, gaz şi fum. Gândacii mişunau printre surcele sub vatră. Deznădejdea mi se strecura în suflet, mi-era atâta milă de soldat şi

de sora lui, încât abia îmi stăpâneam lacrimile. Oare e cu putinţă şi cu dreptate să trăieşti o viaţă ca asta?

Îmi vedeam de scris mai departe, fără să-i mai ascult şoapta, povestind cât de plicticoasă şi nedreaptă e viaţa, iar Sidorov îmi suspina în ureche:

— Tii, că mult mai scrii! Îţi mulţumesc din suflet. Acum să ştie de ce să se teamă…

— Nu trebuie să te temi de nimic, spuneam eu încruntat, deşi mă temeam şi eu de multe.

Soldatul râdea, tuşind uşor:

— Cum să nu te temi, mintosule? Da' de boieri? Da' de Dumnezeu? Şi câte şi mai câte!

În ziua când primi o scrisoare de la soră-sa, mă zori neliniştit:

— Citeşte, rogu-te, mai iute…

Şi mă puse să citesc de trei ori la rând scrisoarea aşternută cu slove chinuite, jignitor de scurtă, fără cap şi fără coadă.

Era un om bun, blând, dar cu femeile se purta la fel ca toţi, câineşte şi fără ocolişuri. Urmărind fără voia mea toate câte se petreceau sub ochii mei, de la început până la sfârşiţi cu o grabă dezgustătoare, vedeam cum Sidorov stârnea înduioşarea femeii, plângându-i-se de viaţa lui de soldat, cum o ameţea cu nininelii mincinoase şi cum după aceea, grozăvindu-se cu isprăvile lui faţă de Ermohin, se strâmba dispreţuitor şi scuipa de parcă ar fi luat o doctorie amară. Asta mă îndurera şi-l întrebam supărat de ce păcălesc ei toţi femeile cu minciuni, iar apoi le batjocoresc, trecându-şi-le unul altuia, şi de ce le bat?

Soldatul se mulţumea să râdă încetişor şi spunea:

— Tu nu-ţi osteni mintea cu de-alde astea. E ceva urât, un păcat. Eşti crud încă, mai lasă…

Într-una dintre zile mi-a răspuns niţel mai închegat şi ţin bine minte ce mi-a spus.

— Gândeşti că ea nu ştie că o duc cu vorba? începu Sidorov, făcându-mi cu ochiul şi tuşind. Şti-i-e ea prea bine! Şi chiar vrea s-o păcăleşti. În treaba asta toţi mint, aşa-i rânduiala. La toţi le e ruşine. — mai aşteaptă şi-o să afli singur! Asta se cade să se petreacă doar noaptea, şi dacă e zi – undeva, în vreun cotlon, unde-i întuneric, da! Din pricina asta l-a alungat Dumnezeu pe om din rai, din pricina asta toţi sunt nefericiţi…

Vorbea atât de frumos, cu atâta amărăciune şi căinţă, încât mă împăca întrucâtva cu „romanele" lui. Şi mă purtam mai prieteneşte cu el decât cu Ermohin, pe care îl dispreţuiam şi tot căutam să-l iau în râs şi să-l scot din pepeni în fel şi chip. Adesea, când izbuteam, mă fugărea prin curte făcut foc şi pară, dar, stângaci cum era, nu prea avea parte să pună mâna pe mine.

— Asta e oprit, spunea Sidorov.

Ce anume era oprit, ştiam eu, dar că asta i-ar face pe oameni nefericiţi – mă îndoiam. Că sunt nefericiţi, vedeam şi singur, dar nu prea credeam că e aşa, întrucât nu rareori surprinsesem în ochii îndrăgostiţilor o lumină neobişnuită şi simţeam nemărginita bunătate a celor ce iubesc. Era o bucurie pentru mine ori de câte ori mă întâmplam martor la această sărbătoare a inimii.

Şi totuşi, ţin minte, viaţa îmi părea încă mai plicticoasă şi mai aspră, încremenită pe vecie în aceleaşi tipare şi legături de care mă izbeam zi de zi. Nici nu speram să se înfăptuiască ceva mai bun decât ceea ce exista şi mi se înfăţişa în fiece zi cu îndărătnicie în faţa ochilor.

Dar iată că într-una din zile, soldaţii îmi povestiră ceva care mă tulbură adânc.

În curtea noastră locuia şi un meşter croitor, care lucra la cea mai de frunte croitorie din oraş – om liniştit şi modest, de alt neam. Nevastă-sa, o femeie micuţă, fără copii, citea zi şi noapte. În curtea noastră gălăgioasă şi forfota de beţivani, ei doi trăiau nevăzuţi şi neauziţi de nimeni, nu aveau

musafiri şi nu se duceau nicăieri – doar la teatru în zilele de sărbătoare.

Bărbatul era plecat la lucru de dimineaţă până seara târziu, iar nevastă-sa, care părea o fetişcană, se ducea uneori peste zi la bibliotecă. O vedeam mergând cu paşi mărunţi pe lângă dig, legănându-se uşor de parcă ar fi şchiopătat, cu cărţile prinse într-o curea, ca o elevă de liceu, simplă, îngrijită, proaspătă, cu mănuşi în mâinile delicate. Leit o păsărică la faţă, cu ochi vioi, era frumuşică toată, semăna cu o figurină de porţelan aşezată sub oglindă. Soldaţii spuneau că îi lipseşte o coastă în partea stângă şi că de asta se leagănă atât de ciudat când merge, dar pentru mine asta o deosebea plăcut de celelalte cucoane din curte – nevestele de ofiţeri. În ciuda glăscioarelor răsunătoare, a rochiilor pestriţe şi a turnurilor înalte, ele îmi păreau ofilite, ca şi cum ar fi zăcut uitate într-o cămară întunecoasă, printre alte lucruri nefolositoare.

Cei din curte o socoteau cam sărită pe micuţa soţie a croitorului, spuneau că şi-a pierdut minţile de atâta citit şi că nici nu se mai dovedeşte în stare să vadă de gospodărie. Bărbatu-său făcea el piaţa şi poruncea bucatele pentru prânz şi cină bucătăresei lor – un munte de femeie, care nici ea nu era rusoaică, posacă, cu un ochi roşu, veşnic lăcrimat, şi o crăpătură îngustă, rozalie, pe locul celuilalt. Cât despre cucoana casei, gurile rele spuneau că nu ştie deosebi carnea de porc de cea de viţel şi că într-o zi – mai mare ruşinea! a cumpărat hrean, luându-l drept pătrunjel. Gândiţi-vă, ce grozăvie!

Tustrei erau ca picaţi din lună aici în casă, de parcă ar fi nimerit din întâmplare într-unul din coteţele acestei uriaşe curţi de orătănii, aidoma piţigoilor care, ca să scape de ger, intră prin ochiul de sus al ferestrei în câte un bârlog de oameni pucioşi.

În ziua amintită, soldaţii îmi povestiră că domnii ofiţeri iau pus la cale o şotie umilitoare pe socoteala micuţei neveste a croitorului, trimiţându-i când prin unul, când prin altul, bileţele de dragoste, scriindu-i cât o iubesc, cât suferă din pricina ei şi cât este ea de frumoasă. Ea le răspundea să-i dea pace, spunând că-i pare rău şi că se roagă lui Dumnezeu să-i ajute să nu o mai iubească. Când îi primeau epistola, ofiţerii o citeau în gura mare şi râdeau să se prăpădească, apoi ticluiau împreună o altă scrisoare, ca din partea unuia sau a altuia.

Înşirându-mi toată tărăşenia, soldaţii râdeau şi ei cu gura până la urechi, copleşind-o cu ocările.

— Toantă strâmbă şi prăpădită! pufni Ermohin cu glasul lui de bas, iar Sidorov îi ţinu isonul în şoaptă:

— Asta vrea orice femeie, s-o duci cu zăhărelul. Păi ea ştie tot de la început…

Nu-mi venea să cred că nevasta croitorului ştie cum râd de ea şi m-am hotărât să-i spun. Pândind un moment prielnic, când bucătăreasa lor coborâse în pivniţă, m-am repezit la ea pe scara din dos şi-am crăpat uşa bucătăriei – nimeni. Din bucătărie m-am pomenit în odaie şi am văzut-o stând la masă, cu o ceaşcă grea şi aurită într-o mână, şi cu o carte în cealaltă. Speriată, aduse cartea la piept şi exclamă încet:

— Augusta! Cine e? Cine eşti tu?

Am început să turui pe nerăsuflate, bâlbâindu-mă, aşteptând în fiece clipă să arunce cu cartea sau cu ceaşca în mine. Şedea într-un jilţ vişiniu, îmbrăcată într-un capot albastru cu franjuri la poale, la gât şi la mâneci cu dantelă. Pletele aurii i se revărsau pe umeri. Semăna cu un înger, cum văzusem la biserică, pe uşile altarului. Se îndesa în spătarul jilţului şi mă privea cu ochi rotunzi, supărată la început, apoi cu mirare, surâzând.

După ce i-am spus tot ce aveam să-i spun, m-am întors descurajat spre uşă, dar ea mă opri:

— Stai puţin!

Puse iute ceaşca pe tavă, azvârli cartea pe masă şi, împreunându-şi mâinile mici, glăsui cu tristeţe de om matur:

— Ciudat băiat eşti tu… Ia vino mai aproape!

M-am apropiat cu băgare de seamă, ea îmi luă mâna şi, mângâindu-mi-o cu degetele ei mici şi reci, mă întrebă:

— Nu te-a învăţat nimeni să vii să-mi spui toate astea, nu-i aşa? Bine, văd eu, tu singur te-ai gândit…

Îmi lăsă mâna, închise ochii şi murmură tărăgănat:

— Aşa vorbesc nespălaţii aceia de soldaţi!

— Mai bine v-aţi muta de aici, am povăţuit-o eu cu gravitate,

— De ce?

— O să vă facă zile fripte…

Izbucni într-un râs cristalin, apoi mă iscodi:

— Tu ai învăţat carte? Îţi place să citeşti?

— N-am vreme.

— Dacă-ţi plăcea, găseai tu vreme. Oricum, îţi mulţumesc pentru ce mi-ai spus.

Întinse mâna spre mine cu degetele împreunate, în care ţinea un ban de argint. Mi-era ruşine, simţind banul rece în palmă, dar nu îndrăzneam nici să nu-l iau şi, la plecare, l-am pus pe stâlpul din capul scării.

Am plecat de la ea adânc tulburat, pătruns de un simţământ cu totul nou pentru mine: în faţa mea parcă mijiseră zorile şi, câteva zile, am trăit sub semnul bucuriei, amintindu-mi de odaia încăpătoare şi de nevasta croitorului, îmbrăcată în albastru şi semănând cu un înger.

Totul în jur era de o frumuseţe nebănuită. Un covor moale auriu îi stătea aşternut sub picioare, ziua de iarnă privea prin geamurile argintii, încălzindu-se în preajma ei.

M-a cuprins dorinţa să o mai văd o dată. Ce-ar fi dacă m-aş duce să-i cer o carte?

M-am dus. Am aflat-o în acelaşi jilţ, tot cu o carte în mână, dar acum era legată pe sub bărbie cu o basma roşcată şi avea un ochi umflat. Îmi dădu o carte cu scoarţe negre, îngăimând ceva de neînţeles. Am plecat mâhnit cu cartea, care mirosea a creozot şi a picături de anason. De teamă să nu mi-o ia stăpânii şi să o strice, am ascuns-o în pod, învelită într-o cămaşă curată de-a mea şi într-o hârtie.

Stăpânii erau abonaţi la Niva, de dragul tiparelor de croit şi a premiilor revistei. Nu o citeau, doar se uitau la poze, după care puneau revistele pe dulapul din dormitor, iar la sfârşitul anului le dădeau la legat şi le vârau sub pat, unde mai păstrau şi trei tomuri din revista ilustrată *Jivopisnoe obozrenie.* Când spălam pe jos în dormitor, apa murdară se prelingea pe sub ele. Stăpânul era abonat la *Russki kurier* şi seara, citind ziarul, bombănea:

— Naiba să-i înţeleagă, de ce-or fi scriind ei toate astea! Ce plictiseală…

Sâmbăta următoare, pe când întindeam rufele în pod, mi-am amintit de carte, am scos-o din ascunzătoare, am deschis-o şi mi-am aruncat ochii pe primul rând: „Casele sunt ca şi oamenii, fiecare îşi are înfăţişarea ei”. Izbit de adevărul acestor cuvinte, am citit mai departe, în picioare, lângă ferestruica podului şi am tot citit aşa până mi s-a făcut frig, iar seara, când stăpânii plecară la vecernie, am adus cartea în bucătărie şi m-am adâncit iar în citit. Filele vechi şi îngălbenite ca frunzele de toamnă mă purtau într-o clipită într-o altă realitate, cu nume noi şi cu noi rosturi de viaţă, cu eroi buni şi răufăcători mârşavi care nu semănau cu oamenii din jurul meu. Era un roman al lui Xavier de Montépin, nesfârşit, ca toate romanele lui, bogat în oameni şi întâmplări de tot felul, care zugrăvea o viaţă necunoscută, năvalnică. Totul era surprinzător, simplu şi limpede, de parcă o lumină pitulată printre rânduri

lumina binele şi răul, arătându-ţi pe cine să iubeşti şi pe cine să urăşti, silindu-te aproape să urmăreşti destinele învălmăşite ca în desimea unui roi ale acelor oameni. Te cuprindea imboldul nestăpânit de a sări în ajutorul unuia, ori a pune altuia beţe în roate, uitând că toată acea viaţă care ţi s-a dezvăluit pe neaşteptate nu trăieşte decât pe hârtie; uitai de toate în focul unei lupte, despre care nu ştiai cum are să sfârşească, o pagină te umplea de bucurie, alta de amărăciune.

Eram atât de cufundat în carte, încât când am auzit clopoţelul de la intrare, nici nu mi-am dat seama în prima clipă cine poate să fie.

Lumânarea arsese aproape toată, sfeşnicul pe care abia de dimineaţă îl făcusem lună, era năclăit, mucul candelei aflată în grija mea lunecase din susţinătoare şi se stinsese. Am început să mă zbucium prin bucătărie, căutând să înlătur urmele fărădelegilor mele. Am ascuns cartea în răsuflătoarea vetrei şi am sărit să aprind candela.

Dădaca ţâşni din sufragerie:

— Ai surzit? N-auzişi clopoţelul?

Am dat fuga să deschid.

— Sforăiai, mă? se răsti stăpânul, în vreme ce nevastă-sa urca greoi treptele, plângându-se că a răcit din pricina mea, iar bătrâna ocăra cu năduf. De cum păşi în bucătărie văzu lumânarea arsă şi începu să mă iscodească: ce-am făcut?

Tăceam, ca picat din lună; îngheţat de spaimă că va găsi cartea, iar ea ţipa cum că o să dau foc la casă. Când stăpânul cu nevastă-sa veniră la cină, bătrâna li se plânse:

— Ia uitaţi-vă, prăpădi toată lumânarea. Păi ăsta mâine dă foc la casă…

Cât ţinu cina, mă cicăliră tuspatru pe întrecute, amintindu-mi de toate câte săvârşisem cu voie sau fără voie, ameninţându-mă că gata, soarta mea e pecetluită, însă îmi dădeam seama că nu-şi bat gura cu mine nici din răutate, nici din milă, ci numai şi numai din plictiseală. Era ciudat să vezi

cât de caraghioşi şi de goi sunt pe dinăuntru faţă de eroii din carte.

Când isprăviră cu masa, osteniţi şi împovăraţi de atâta mâncare, se duseră la culcare. Băbătia îl bătu la cap pe Dumnezeu cu plângerile ei înveninate, apoi se cocoţă pe cuptor şi amuţi.

M-am furişat îndată din aşternut, am scos cartea din răsuflătoarea vetrei şi m-am apropiat de fereastră. Noaptea era luminoasă, luna privea drept pe fereastră, dar nu puteam desluşi slova măruntă a cărţii. Mă chinuia dorul de citit. Am luat de pe poliţă o tigaie de aramă, răsfrângând cu ea lumina lunii pe carte – pagina se întunecă şi mai mult. Văzând asta, m-am urcat în picioare pe laviţa din colţul cu icoane şi am început să citesc la lumina candelei. Curând, m-am întins obosit pe laviţă şi am aţipit, ca să mă trezesc de ţipetele şi ghionturile bătrânei. Desculţă, doar în cămaşă, mă pocnea peste umeri chiar cu cartea, roşie de furie, aruncându-şi pe spate capul cu păr roşcat. De pe laviţa de sus, Viktor urla:

— Mămucă, ce zbieri aşa! Of, nu-i de trăit aici!…

„S-a zis cu cartea, o face ferfeniţă”… mă gândeam eu.

Dimineaţă, la ceai, m-au judecat. Stăpânul se oţărî la mine:

— De unde ai cartea?

Femeile meliţa-u să-ţi iei câmpii, Viktor adulmeca bănuitor cartea. Zicea:

— Miroase a parfum, zău…

Aflând că era cartea preotului o cercetară încă o dată, miraţi şi revoltaţi că citeşte romane. Şi se mai liniştiră întrucâtva, deşi stăpânul îmi trase o morală zdravănă, cum că cititul e ceva dăunător şi primejdios.

— Uite ce-au făcut ăştia care citesc – au aruncat în aer linia ferată, au vrut să-l omoare pe…

Stăpâna cea tânără îl repezi, speriată:

— Ai căpiat? Tocmai asta te-ai găsit să-i spui?

Am dus cartea lui Sidorov, povestindu-i totul de-a fir-a-păr; el luă cartea, îşi descuie tăcut cufăraşul, scoase un ştergar curat şi-o înveli, apoi o puse bine între lucruşoarele lui şi-mi spuse:

— Tu nu te uita la ei. Vino la mine şi citeşte, că eu nu scap o vorbă la nimeni. Dacă nu mă găseşti, ia cheia de colea, de după icoană, descuie cufărul şi citeşte…

Tot tărăboiul stârnit de stăpâni ridică în ochii mei cartea asta la înălţimea unei taine mari şi înfricoşate. Faptul că „ăia care citesc" au aruncat undeva în aer o linie ferată, vrând să omoare pe cineva, nu-mi spunea nimic, dar mi-am amintit de întrebarea pe care mi-a pus-o popa la spovedanie, de liceanul care citea în subsol, de spusa lui Smurîi despre cărţile „drepte" şi de povestirile bunicului despre „învăţaţii necromanţi şi farmazoni".

„Şi-n zilele binecuvântatului ţar Alexandr Pavlovici, mişelnicii nobili, trecând la ale necromanţilor şi farmazonilor, puseră la cale să dea întregul popor rus papei de la Roma, iezuiţii! Iară generalul Arakceev îi prinse asupra faptei şi, fără a ţine seamă de ranguri, îi trimise pe toţi în Siberia, la ocnă, unde le şi putreziră oasele…"

Îmi aminteam de asemenea de „umbracul împestriţat cu stele", de „Ghervasi" şi de cuvintele acelea triumfătoare şi ironice:

„Profani, geaba vă arde să ştiţi voi rostul nostru! Aveţi ochii prea slabi pătrunderii cerute!"

Mă simţeam în pragul unor mari taine şi trăiam ca pe altă lume. Ardeam să citesc cartea, mă temeam să nu dispară cumva din cufăraşul soldatului, ori, cine ştie cum, să se strice. Ce-am să-i spun atunci nevestei croitorului?

Băbătia stătea însă cu ochii pe mine, nu-mi dădea voie să calc la Sidorov şi mă tot pisălogea:

— Poftim la el, cărturar! Cărţile te împing la desfrâu. De pildă, dumneaei, asta care citeşte mereu, unde-a ajuns? Nu-i în stare să se ducă

singură nici la piaţă, nu ştie decât să-şi facă de cap cu ofiţerii – îi primeşte ziua, ştiu eu!

Îmi venea să strig: „Nu-i adevărat, nu-şi face de cap…” Numai că-mi era frică să-i iau apărarea: dacă ghicea băbătia a cui e cartea?

Câteva zile m-am perpelit ca altceva. Eram cu gândul aiurea, mă podidiseră tristeţea şi neliniştea, nici nu aveam somn de grija lui Montepin. Şi iată că într-o zi, bucătăreasa cucoanei mă opri în curte şi-mi spuse:

— S-aduci cartea!

După-amiază, răsuflând uşurat că stăpânii s-au dus să se odihnească, m-am repezit până la nevasta croitorului, încurcat şi abătut.

Era la fel ca în ziua când o văzusem întâia oară, numai altfel îmbrăcată. Purta o fustă cenuşie, o bluză de catifea neagră şi o cruce de peruzele pe gâtul gol. Semăna cu perechea unui botgros.

Când i-am spus că nu am avut răgazul să termin cartea şi că nu-mi dădeau voie să citesc, de necăjit ce eram şi de bucurie că mă aflu la ea şi pot să o privesc, ochii mi se umplură de lacrimi.

— Vai, vai, ce oameni înguşti la minte! se încruntă nevasta croitorului. Şi când te gândeşti că stăpânu-tău are o figură atât de interesantă. Lasă, nu te necăji, văd eu ce-i de făcut. Am să-i scriu!

I-am mărturisit, speriat, că am tras o minciună stăpânilor, cum că am luat cartea de la preot, nu de la ea.

— Să nu-i scrieţi, nu! am rugat-o. Ei o să vă ia în râs şi-o să vă ponegrească. Nimeni din curte nu vă îndrăgeşte, toţi vă râd, spun că sunteţi prostuţă şi că vă lipseşte o coastă…

I-am trântit toate astea în faţă şi mi-am dat seama numaidecât că m-a luat gura pe dinainte şi am jignit-o. Ea îşi muşcă buza de sus şi se plesni cu palma peste şold, aşa cum călăreţul îşi îmboldeşte calul. Stăteam cu capul în piept şi aş fi vrut să mă înghită pământul, dar ea se lăsă pe spătarul jilţului, chicotind înveselită şi repetând:

— Vai ce prostie… ce prostie! Ce să fac? vorbi femeia pentru sine, cercetându-mă cu atenţie, apoi oftă şi zise: Mda, tu eşti un băiat ciudat, foarte ciudat…

Întorcând ochii spre oglinda de lângă ea, am văzut o faţă lătăreaţă, cu pometii ieşiţi în afară şi o coşcogea vânătoaie pe frunte, cu părul vâlvoi şi netuns de o veşnicie… Oare aşa arată „un băiat foarte ciudat?… Un băiat ciudat seamănă cu o figurină gingaşă de porţelan…

— Atunci n-ai luat bănuţul pe care ţi l-am dat. De ce?

— N-aveam nevoie.

Suspină.

— Ei, ce să-i faci! Dacă au să te lase să citeşti, treci pe la mine să-ţi dau cărţi…

Pe măsuţa de sub oglindă erau trei cărţi: cea pe care o adusesem era cea mai groasă. O priveam cu tristeţe.

Femeia îşi întinse mânuţa trandafirie:

— Cu bine!

I-am atins cu băgare de seamă mâna şi am plecat în grabă.

Şi totuşi, poate că au dreptate ceilalţi când spun despre ea că nu ştie nimic. De pildă, unei monede de douăzeci de copeici îi zice „bănuţ”, ca un copil.

Dar tocmai asta îmi plăcea mie la ea…

IX

Mă umflă plânsul şi râsul când îmi aduc aminte câte amarnice umilinţe şi câte nelinişti mi-a adus patima asta a cititului, care s-a aprins pe neaşteptate în mine!

Cărţile văzute la nevasta croitorului mi se păreau tare scumpe şi, înfricoşat că bătrâna iar putea să mi le pună pe foc, mă străduiam să nu mă mai gândesc la ele, mulţumindu-mă cu nişte cărţulii sub coperţi pestriţe, pe care le găseam la băcănia unde cumpăram de dimineaţă pâine pentru ceai.

Băcanul era un om tânăr şi din cale-afară de nesuferit, veşnic asudat, cu faţa albă, ofilită de pete şi cu urme de scrofule, cu buzele groase, ochii albi, nişte mâini grăsulii, cu degete boante şi stângace. Seara, la el, la băcănie, se adunau băieţandrii şi fetele uşuratice de pe stradă; fratele stăpânului venea şi el aproape în fiecare seară, să bea bere şi să joace cărţi. Cei de acasă mă trimiteau adesea să-l chem la cină, şi nu o dată am văzut-o în cămăruţa din fund pe nevasta băcanului – o femeie rumenă şi cam toantă, aşezată pe genunchii lui Viktor sau ai altuia. Pesemne că asta nu-l supăra pe băcan, nu-l supăra nici să o vadă pe soră-sa, care îl ajuta la vânzare în prăvălie, strânsă în braţe de către unul dintre corişti, un soldat, ori altcineva – cine se nimerea. Avea marfă puţină, din pricină că abia a pornit treaba, zicea el, şi n-a avut când să o pună pe roate, dar deschisese băcănia din toamnă. Le

arăta oaspeţilor şi muşteriilor poze porcoase, iar celor doritori le dădea să copieze poezii deşucheate.

Citeam cărţuliile costelive ale lui Mişa Evstigneev, plătind câte o copeică de fiecare, destul de scump, adică, mai ales că nu-mi plăceau de fel. Nici *Guac sau nezdruncinata fidelitate,* nici *Franzl Veneţianul,* nici *Bătălia ruşilor cu Cabardinii,* nici *Frumoasa mahomedană moartă pe sicriul bărbatului ei* – niciuna dintre scrierile de acest soi nu-mi plăcea; dimpotrivă, mă cuprindea o ciudă grozavă, de parcă fiecare îşi bătea joc de mine ca de un prostănac, istorisind cu stângăcie tot felul de întâmplări neadevărate.

Cărţi ca *Streliţii, Iuri Miloslavski, Călugărul misterios, Iapancea, călăreţul tătar* şi altele ca ele mai erau cum erau, fiindcă tot rămâneam cu ceva după ce le citeam; dar cel mai mult îmi plăceau *Vieţile sfinţilor* – acolo barem aflai un miez, îţi venea să crezi şi uneori te tulbura ceea ce povesteau. Nu ştiu de ce toţi marii mucenici îmi aminteau de Bună-treabă, marile mucenice – de bunica, iar sfinţii părinţi – de bunicul, în ceasurile lui bune.

Citeam în magazie, când mă duceam să sparg lemne, sau în pod, unde era frig şi nici nu mă simţeam la largul meu. Uneori, când cartea îmi plăcea, ori trebuia să o isprăvesc mai repede, mă sculam noaptea şi aprindeam lumânarea, dar băbătia băgă de seamă că lumânările scad peste noapte şi începu să le măsoare cu câte o surcică, pe care apoi o punea bine. Dacă dimineaţa lumânarea era cu trei degete mai scurtă, ori dacă se întâmpla să dibui surcica şi nu apucam să o rup după cât arsesem lumânarea, bucătăria răsuna de ţipete furioase. Asta, până într-o zi, când Viktoruşka se oţărî de pe laviţa de sus:

— Da’ mai slăbeşte-mă cu clănţăneala, mămuţă! Aici nu-i de trăit. Te cred că arde lumânările –

citeşte cărţi, le ia de la băcan, ştiu eu! Ia du-te şi vezi ce are în pod…

Bătrâna dădu fuga în pod, găsi nu ştiu ce carte şi mi-o făcu bucăţele.

Asta m-a umplut de amărăciune, firește, dar patima mea de citit spori şi mai mult. Îmi dădeam seama că şi un sfânt dacă ar fi intrat în casă, stăpânii s-ar fi apucat să-l dăscălească, să-l plămădească după gustul lor, şi asta numai din plictiseală. Dacă ar fi încetat să mai ţipe, să-i mai judece şi să-şi mai bată joc de oameni, s-ar fi dezvăţat să vorbească, i-ar fi picnit muţenia şi nu şi-ar mai fi dat seama de ei că există pe lume. Omul ia cunoştinţă de sine numai dacă are o anumită purtare faţă de cei din jur. Şi stăpânii mei nu ştiau decât să-şi dăscălească şi să-şi osândească semenii. La urma urmei, chiar dacă te-ai fi apucat să trăieşti ca ei, să gândeşti şi să simţi la fel ca ei, te-ar fi osândit şi pentru asta. Aşa erau ei şi nu aveai ce le face.

Născoceam tot soiul de şiretlicuri ca să pot citi. Între timp, băbătia îmi făcuse cărţile harcea-parcea în mai multe rânduri şi m-am pomenit dator la băcănie patruzeci şi şapte de copeici o sumă uriaşă! Băcanul îmi tot cerea datoria, amenințându-mă că va opri banii stăpânilor când voi veni după cumpărături.

— Ce-o să fie atunci? tărăgăna el batjocoritor.

Nu aveam ochi să-l văd şi el, dându-şi seama pesemne ce-i în mine, se topea de plăcere să mă tortureze cu fel şi fel de amenințări. Cum călcam în prăvălie, obrazul pătat i se lăţea într-un rânjet şi mă întreba blând:

— Ai adus banii?

— Nu.

Se încrunta, speriat:

— Păi cum aşa? Vrei să scriu o jalbă judecătorului? Să-ţi ia tot ce ai şi să te trimită la corecţie?

Nu aveam de unde să iau banii, fiindcă nici nu vedeam simbria – stăpânii i-o dădeau bunicului. Eram buimăcit şi nu ştiam ce să fac. L-am rugat să mă mai păsuiască. Drept răspuns, băcanul întinse spre mine laba lui unsuroasă şi puhavă ca o scovergă şi spuse:

— Pup-o şi mai aştept!

Am luat o greutate de pe tejghea, gata să i-o azvârl în cap, şi lui i se muiară genunchii. Îngăimă:

— Ce faci, ce te-a apucat? Am glumit!

Înţelegeam însă că n-a glumit nici de frică şi m-am hotărât să fur banii ca să scap odată de el. Dimineaţa, curăţind hainele stăpânului, auzeam zornăit în buzunarele pantalonilor şi banii săreau uneori din buzunare, rostogolindu-se pe duşumea. Într-o zi, un ban alunecă printr-o crăpătură sub scară, ascunzându-se printre lemne. Am uitat să-i spun stăpânului de asta, mi-am amintit abia peste câteva zile, când am găsit printre lemne o monedă de douăzeci de copeici. M-am grăbit să i-o dau înapoi şi nevastă-sa îl şi luă la rost:

— Vezi? Dacă-ţi laşi banii prin buzunare e bine să-i numeri.

Stăpânul se uită la mine, zâmbind:

— El nu pune mâna, ştiu eu!

Acum, când mă hotărâsem să fur, mi-am amintit de cuvintele şi de zâmbetul lui încrezător, şi mi-am dat seama ce greu o să-mi fie. Am scos de câteva ori banii de argint din buzunar, i-am numărat, dar nu m-am încumetat să fur. M-am chinuit aşa vreo trei zile şi deodată totul se dezlegă într-o clipită, cât se poate de simplu. Stăpânul mă întrebă din senin:

— Ce-i cu tine, Peşkov, pari cam abătut. Nu ţi-e bine?

I-am spus deschis tot oful meu. Se încruntă:

— Uite unde ajungi din pricina cărţilor! Dai de belea, ce mai tura-vura…

Îmi puse în palmă cincizeci de copeici şi mă sfătui cu asprime:

— Bagă de seamă să nu scapi o vorbă faţă de nevastă-mea sau de coana mare, că iese tărăboi!

Apoi râse încet, blajin:

— Măi să fie, da' stăruitor mai eşti! Nu-i nimic, asta-i bine. Numai lasă ciorilor cărţile alea… Uite, de la Anul nou o să mă abonez la o gazetă pe cinste şi atunci o să citeşti cât pofteşti…

Şi iată că seara, de la ora ceaiului până la cină, le citeam stăpânilor cu glas tare *Moskovski listok,* unde se publicau romane de Vaşkov, Rokşanin, Rudnikovski şi alte scrieri literare prielnice digestiei celor care se plictisesc de moarte.

Nu-mi plăcea să citesc cu glas tare, fiindcă asta mă împiedica să înţeleg ceea ce citeam, dar stăpânii ascultau cu o lăcomie aproape cucernică, scoţând câte un „ah!", minunându-se cât de nelegiuiţi erau unii eroi şi împărtăşindu-şi unul altuia cu mândrie:

— Noi ducem o viaţă liniştită, paşnică, nu ştim nimic de toate astea, slavă Domnului!

Încurcau întâmplările, puneau isprăvile faimosului tâlhar Ciurkin în seama surugiului Foma Krucina, încurcau numele, iar eu le îndreptam greşelile, şi asta îi umplea de uimire.

— Ia te uită la el, ce ţinere de minte!

Citeam adesea în *Moskovski listok* poezii de Leonid Grave – îmi plăceau foarte mult, pe unele chiar le copiam într-un caiet, dar stăpânii spuneau despre poet:

— E om bătrân şi când colo se ţine de stihuri…

— Un beţivan scrântit, ce-i pasă!

Îmi plăceau deopotrivă poeziile lui Strujkin şi ale contelui Memento-Mori, deşi femeile, bătrâna şi tânăra, susţineau amândouă că poeziile nu-s decât ceva de bâlci.

— Numai măscăricii şi actorii vorbesc în stihuri!

Serile de iarnă petrecute sub ochii stăpânilor, în odaia strâmtă şi înghesuită erau tare apăsătoare pentru mine. Afară tăcea o noapte pierită; din când

în când se auzea cum trosneşte gerul, oamenii şedeau în jurul mesei, muţi ca nişte peşti îngheţaţi. Alte dăţi viscolul hârşâia pe geamuri şi pe zid, vuia în hornuri şi bufnea în uşiţele coşurilor, din camera copiilor răzbăteau plânsete, încât îţi venea să te strângi ghem într-un ungher întunecat şi să urli ca lupul.

La un capăt al mesei, femeile împungeau cu acul sau împleteau ciorapi; la celălalt capăt, Viktoruşka se gheboşa, copiind în silă nişte planuri. Din când în când striga:

— Of, nu mai hâţânaţi masa! Aici nu-i de trăit, cuie pe muie, şoricei în căţei…

Niţel mai departe, în faţa unui gherghef uriaş, stăpânul broda o faţă de masă. De sub degetele lui răsăreau raci roşii, peşti albaştri, fluturi galbeni şi frunze arămii de toamnă. Născocise el singur modelul şi era a treia iarnă de când migălea la gherghef, încât i se făcuse lehamite. Când mă vedea că stau degeaba, mă ruga adesea:

— Măi, Peşkov, hai încoace la gherghef şi dă-i înainte.

Îi făceam îndată pe voie, luam acul gros în mână şi-i „dădeam înainte”, fiindcă mi-era milă de el şi căutam să-l ajut pe cât pot. Mă urmărea gândul că într-o bună zi are să lase baltă şi desenul tehnic, şi ghergheful, şi jocul de cărţi, pentru a se apuca de ceva mai acătării, la care tot cugeta, căci de multe ori lăsa brusc lucrul şi se uita mirat la gherghef cu ochii ficşi, de parcă atunci l-ar fi văzut întâia oară. Părul îi cădea pe frunte şi pe obraji, şi semăna cu un călugăr novice de la mânăstire.

— La ce te gândeşti? îl iscodea nevastă-sa.

— Aşa! făcea el, apucându-se iar de treabă.

Mă minunam în sinea mea: cum se poate să întrebi pe cineva la ce se gândeşte? La o asemenea întrebare nici nu ai cum răspunde: îndeobşte te gândeşti la mai multe lucruri odată – la toate câte îţi stau în faţa ochilor, la ce-ai văzut ieri, la ce-ai văzut cu un an înainte, şi toate sunt învălmăşite,

aproape cu neputinţă de desluşit, într-o necurmată mişcare şi primenire.

Foiletoanele din *Moskovski listok* nu ajungeau să ne umple seara şi am venit cu ideea să citesc din revistele care zăceau sub pat, în dormitor. Stăpâna cea tânără spuse neîncrezătoare:

— Ce-i de citit în ele? Alea au numai poze…

În afară de *Jivopisnoe obozrenie,* am găsit sub pat şi revista *Ogoniok,* şi iată-mă citind stăpânilor *Contele Tiatin-Balticul,* de Salias. Stăpânului îi plăcea foarte mult prostănacul erou al nuvelei şi râdea până la lacrimi, ascultând fără pic de înduioşare tristele păţanii ale boiernaşului, în care timp exclama nepotolit:

— Nu zău, nostimă istorie!

— Eh, născociri! făcea stăpâna, vrând să-şi dovedească independenţa de gândire.

Literatura de sub pat mi-a fost de mare ajutor: mulţumită ei mi-am câştigat dreptul să aduc revistele la bucătărie şi astfel am avut posibilitatea să citesc noaptea.

Spre norocul meu, băbătia trecu să doarmă în camera copiilor, fiindcă dădaca se pusese zdravăn pe băutură. Viktoruşka nu mă stingherea. Când toţi din casă dormeau, se îmbrăca binişor şi o ştergea până dimineaţă. Lumină nu aveam – stăpânii luau lumânarea în casă şi bani să cumpăr lumânări – ioc. Am început să strâng pe furiş, în cutii goale de sardele, seul scurs pe sfeşnice, în care puneam puţin ulei de la candelă, o feştilă răsucită din aţă şi noaptea mă bucuram de lumina unei flăcărui fumegânde.

Când întorceam filele cărţii uriaşe, limba roşiatică a opaiţului pâlpâia gata să se stingă, feştila se cufunda mereu în zaţul rău mirositor din cutioara de tablă, ochii mă usturau de fum, dar încântarea cu care priveam ilustraţiile şi citeam lămuririle de sub ele, mă făcea să uit orice neajunsuri.

Aceste ilustraţii îmi înfăţişau tot mai cuprinzător lumea, împodobind-o cu oraşe de basm, punându-mi sub ochi munţi falnici şi minunate ţărmuri de mare. Viaţa sporea ca într-o vrajă, pământul era mai îmbietor, mai bogat în oameni, în oraşe, în toate câte găzduia pe întinderea-i nesfârşită. Acum, când priveam spre depărtările de dincolo de Volga, ştiam că nu pustiul le mărgineşte. Înainte vreme, aşa, parcă mi se făcea lehamite uitându-mă la Volga: tot lunci netede, cu petice răzleţe de tufăriş, mărginite de zidul negru şi zimţuit al pădurii, sub albastrul tulbure şi rece al cerului. Pământul părea o pustietate şi mă simţeam tare singur. Pustietatea îmi zgândărea inima cu o molcomă mâhnire, toate dorinţele, gândurile mi se destrămau ca un fum, pleoapele mi se lăsau grele peste ochi. Trista pustietate nu făgăduia nimic şi-mi secătuia inima.

Desluşirile ilustraţiilor din carte vorbeau pe înţelesul meu despre alte ţări şi alţi oameni, despre felurite întâmplări din prezent şi trecut. Multe nu le pricepeam şi asta mă chinuia. Uneori, mi se implântau în minte cuvinte ciudate, ca „metafizică”, „hiliasm”, „cartist” – cuvinte care mă umpleau de o nelinişte de nesuportat, se amplificau monstruos, acoperind totul, şi mi se părea că nu voi înţelege niciodată nimic, dacă nu voi izbuti să le descopăr tâlcul, că ele străjuiesc pragul tuturor tainelor. Adesea îmi rămâneau în minte fraze întregi, ca o aşchie ce-ţi intră în deget, împiedicându-mă să mă gândesc la altceva.

Ţin minte, bunăoară, că am citit aceste ciudate stihuri:

Prin pustiuri, în oţel ferecat,
Mut ca mormântul şi-n posomorală
Trece Attila – al hunilor împărat…

Iar în urma lui, ca un nor negru, înaintau războinicii, strigând:

Roma era un oraş, ştiam asta, dar hunii? Trebuia negreşit să o aflu.

Pândind un moment potrivit, l-am întrebat pe stăpânu-meu, rugându-l să mă lămurească.

— Hunii? făcu el, mirat. Naiba ştie ce mai e şi asta! Vreo prostie, pesemne…

Şi clătină a dezaprobare din cap.

— Ţi-ai împuiat bostanul cu tot felul de fleacuri, şi asta-i rău, Peşkov!

Rău sau bine, eu voiam să ştiu.

Mi-am zis că preotul regimentului, Soloviov, trebuia să ştie ce-i cu hunii şi, dând de el în curte, l-am şi întrebat.

Palid, bolnav şi veşnic supărat, cu ochii roşii, fără sprâncene şi o ţăcălie gălbie, părintele mormăi, împungând în pământ cu toiagul lui negru:

— Păi ce-ţi căşună?

Iar porucicul Nesiterov, auzind întrebarea, se răsti fioros:

— Ce-e-e?

M-am gândit atunci că numai la farmacie o să mă lămuresc eu despre huni. Farmacistul avea o figură inteligentă, purta ochelari de aur pe nasul lui mare şi mă privea întotdeauna cu blândeţe.

— Hunii, îmi spuse Pavel Goldberg, farmacistul, au fost un popor nomad, cam aşa cum sunt kirghizii. Azi, neamul lor nu mai există, s-a stins.

Am rămas trist şi înciudat. Nu pentru că hunii s-au stins, ci pentru că înţelesul acestui cuvânt care mă chinuise atâta vreme se dovedea cum nu se poate mai simplu şi, la urma urmei, nu mă făcea să ştiu mai multe.

Şi, totuşi, le eram adânc recunoscător. După ciocnirea mea cu ei, cuvintele mă nelinişteau mai puţin, şi apoi, mulţumită lui Attila, legasem prietenie cu farmacistul Goldberg.

Omul acesta îţi lămurea simplu şi pe înţeles orice cuvânt înţelept, avea câte o cheie pentru orice taină. După ce-şi potrivea cu două degete ochelarii pe nas, mă privea ţintă prin sticlele lor groase şi-mi spunea de parcă mi-ar fi bătut nişte ţinte minuscule în frunte:

— Cuvintele, prietene, sunt ca frunzele unui copac şi ca să înţelegi de ce o frunză e aşa şi nu altfel, trebuie să ştii cum creşte copacul – trebuie să înveţi! Cartea, prietene, e ca o grădină în care găseşti de toate: şi din cele plăcute, şi din cele folositoare.

Veneam deseori la farmacie, după bicarbonat sau magnezie pentru cei mari, care se tot văitau de arsuri, ori după alifie din ulei de dafin şi curăţenie pentru cei micii. Scurtele desluşiri ale farmacistului îmi insuflau o tot mai mare preţuire faţă de cărţi şi cărţile deveniră pe nesimţite pentru mine la fel de trebuitoare cum e votca unui beţiv.

Cărţile îmi puneau sub ochi o altă viaţă – viaţa unor arzătoare simţăminte şi năzuinţe, care îi împingeau pe oameni la fapte măreţe şi la nelegiuiri. Vedeam că oamenii din jurul meu nu erau în stare nici de fapte măreţe, nici de nelegiuiri, că vieţuiau undeva în afara a tot ce scriau cărţile şi era greu de înţeles ce putea fi vrednic de trăit în viaţa lor. Eu nu voiam să trăiesc astfel… Asta mi-era limpede, nu voiam…

Din lămuririle ce însoţeau ilustraţiile, aflasem că la Praga, Londra, Paris nu vedeai râpe în mijlocul oraşului şi nici maluri clădite din gunoaie, acolo erau străzi largi şi drepte, case şi biserici altfel decât pe la noi. Acolo, iernile nu ţineau câte şase luni, închizându-i pe oameni în casă, nu se pomenea de postul mare, când nu mănânci decât varză acră, ciuperci murate, turte de ovăz şi cartofi îndulciţi cu ulei greţos de în. În postul mare nu era îngăduit nici să citeşti – stăpânii îmi luaseră revista *Jivopisnoe obozrenie* – şi viaţa asta pustie din timpul postului mă strângea din nou în chinga ei.

Acum, când puteam să o asemui cu viaţa pe care mi-o dezvăluiseră cărţile, mi se părea şi mai amarnică şi mai hâdă. Cititul mă făcea să mă simt mai sănătos şi mai puternic, munceam cu mai mult spor şi îndemânare. Aveam un ţel: cu cât isprăvesc treaba mai iute, cu atât îmi rămâne mai mult timp de citit. Fără cărţi, tânjeam, mă picnea lenea, uitam de la mână până la gură, ca niciodată.

Mi-aduc aminte că într-una dintre aceste zile pustii s-a petrecut ceva misterios: seara, în timp ce toţi se pregăteau de culcare, răsună pe neaşteptate, prelung, clopotul de la catedrală. Toţi ai casei tresăriră şi dădură buzna la ferestre, întrebându-se de-a valma:

— Arde undeva? E semn de primejdie?

Şi prin vecini se trânteau uşi, se auzea forfotă. Cineva străbătu curtea în fugă, purtând un cal de căpăstru. Băbătia ţipa că au prădat catedrala, iar stăpânul încerca să o potolească:

— Fugi de-aici, mămuţă, că nu aşa sună clopotul a primejdie!

— O fi murit arhiereul…

Viktoruşka sări de pe laviţa de sus şi începu să se îmbrace, mormăind:

— Ştiu eu ce va să zică asta, ştiu eu!

Stăpânul mă trimise în pod, să mă uit dacă nu se vede vreo pălălaie. Am dat fuga sus şi am ieşit pe acoperiş prin ferăstruica podului: nu ardea nicăieri. Clopotul bufnea alene în văzduhul liniştit şi geros. Oraşul stătea chircit la pământ, toropit de somn. Oameni nevăzuţi alergau prin întuneric, zăpada scârţâia sub paşi, tălpicile săniilor scânceau şi clopotul suna tot mai lugubru. M-am întors în casă.

— Nu se vede nimic.

— Ce istorie, Dumnezeule! făcu stăpânul, cu paltonul pe el şi cu căciula pe cap, apoi îşi ridică gulerul şi îşi luă cam nehotărât galoşii în picioare, în vreme ce nevastă-sa îl implora:

— Nu te duce, zău! Nu te duce…

— Prostii!

Viktoruşka, care se îmbrăcase şi el, îi pisălogea pe toţi:

— Ştiu eu ce va să zică asta…

Amândoi fraţii ieşiră în stradă şi femeile îmi porunciră să pun samovarul, apoi se repeziră până la geam:

Stăpânul sună aproape numaidecât, urcă scara în fugă, fără o vorbă, şi, deschizând uşa dinspre săliţă, vesti înfundat:

— L-au omorât pe ţar!

— L-au omorât, ca să vezi! exclamă bătrâna.

— L-au omorât, mi-a spus un ofiţer.

Curând sună şi Viktoruşka. Dezbrăcându-se în silă, bombăni:

— Şi eu care credeam că e război!

Mai apoi se aşezară cu toţii la ceai, vorbind liniştit, dar încet şi prevăzător. Strada se linişti şi ea, clopotul amuţi. Două zile vorbiră în şoaptă, misterioşi, plecând mereu nu ştiu unde şi primind oaspeţi, care le tot povesteau fel şi fel de amănunte. Mă străduiam din răsputeri să pricep cele petrecute, dar stăpânii ascundeau ziarul de mine, iar când l-am întrebat pe Sidorov de ce l-au omorât pe ţar, soldatul abia îngăimă:

— Despre asta e oprit să vorbeşti…

Toate astea mi s-au şters iute din minte, sub năvala nimicurilor de fiece zi. La puţin timp, o întâmplare cât se poate de neplăcută îmi sări în cârcă.

Într-o duminică dimineaţa, pe când stăpânii erau plecaţi la biserică, iar eu pusesem samovarul şi tocmai mă apucasem de curăţenie prin caisă, odrasla lor mai răsărită se furişă în bucătărie, desprinse robinetul de la samovar şi se aşeză sub masă, să se joace cu el. Samovarul era îndesat cu cărbuni şi când rămase fără apă, îi sărira lipiturile. Auzisem din fundul casei ce nefiresc şi mânios zumzăie, dar când am ajuns în bucătărie, am văzut, îngrozit, cum se învineţise şi tremura tot, de parcă ar fi vrut să sară în sus de pe duşumea. Ţevşoara i

se pleoştise galeş, capacul şedea hăit, de sub toarte picura cositor topit, şi el tot, aşa stacojiu-vânăt cum era, părea beat criţă. L-am stropit cu apă – samovarul începu să fâsâie trist şi se făcu bucăţi.

Se auzi clopoţelul de la intrare. M-am dus degrabă să deschid şi, la întrebarea bătrânei dacă samovarul e gata, am răspuns în doi peri:

— De tot…

Frica şi fâstâceala pesemne m-au făcut să vorbesc aşa, dar stăpânii mă socotiră obraznic, şi asta îmi aspri pedeapsa. M-au bătut. Bătrâna mă croi cu nişte surcele de pin, legate mănunchi, lăsându-mi o droaie de aşchii înfipte în piele, deşi de durut nu prea m-a durut. Seara, spinarea mi se umflase ca o pernă, iar a doua zi, stăpânul se văzu nevoit să mă ducă la spital.

Doctorul, un lungan deşirat de te pufnea râsul, mă cercetă liniştit şi spuse cu o voce înfundată de bas:

— Trebuie întocmit un proces-verbal de schingiuire.

Stăpânul se înroşi, hârşâi podeaua cu piciorul, apoi începu să-i şoptească ceva, iar doctorul, privind pe deasupra lui, răspunse sec:

— Nu pot. Nu se poate.

Dar mă întrebă:

— Vrei să faci plângere?

Deşi durerea mă seca la inimă, i-am răspuns:

— Nu. Vreau să-mi treacă mai repede…

M-au dus într-o altă încăpere şi m-au întins pe o masă, iar doctorul se apucă să-mi scoată aşchiile cu un cleştişor rece, a cărui atingere îmi plăcea, sporovăind întruna:

— Grozav ţi-au mai tăbăcit spinarea, prietene. Acum o să ai pielea impermeabilă…

După ce isprăvi cu treaba asta, gâdilându-mă de moarte, spuse:

— Ţi-am scos patruzeci şi două de aşchii, prietene. Să ţii minte. Cândva o să te mândreşti cu

asta! Mâine, la aceeaşi oră, vii la pansament. Ia zi, mănânci des bătaie?

— Înainte mă băteau mai des…

Doctorul hohoti cu basul lui răsunător:

— Totul merge spre mai bine, prietene, totul!

Mă aduse înapoi la stăpânu' meu, căruia îi spuse:

— Binevoiţi să-l luaţi în primire, l-am reparat! Mâine mi-l trimiteţi la pansament. Aveţi noroc, băiatul ăsta e tare hâtru…

În birjă, stăpânul căută să-mi aline suferinţa:

— Eh, Peşkov, află că şi eu am mâncat bătaie, ce să-i faci? Da, frăţioare, şi ce bătaie! Pe tine, barem, te plâng eu, dar pe mine nu era cine să mă plângă! Oamenii foiesc puzderie în jurul nostru, dar ca să aibă unul milă de altul – nu s-a pomenit! Of, gaiţele…

Ocări tot drumul de mi se făcuse milă de el, dar îi eram adânc recunoscător că-mi vorbeşte simplu, omeneşte.

Acasă, femeile mă întâmpinară de parcă ar fi fost ziua mea şi mă puseră să le povestesc amănunţit ce mi-a spus doctorul. Ascultau, minunându-se, plescăind cu voluptate din buze şi încreţindu-şi feţele. Mă cruceam de atâta încordată luare-aminte din partea lor atunci când era vorba de boală, sau de orice lucru neplăcut.

Văzând toată lumea mulţumită de mine că n-am vrut să fac plângere, mi-am luat inima în dinţi şi le-am cerut îngăduinţa să împrumut cărţi de la nevasta croitorului. Nu s-au încumetat să zică nu. Singură băbătia pufni:

— Uf, ce diavol!

A doua zi mă aflam în faţa tinerei femei, care îmi spuse cu blândeţe:

— Am auzit că eşti bolnav, că te-au internat la spital. Ca să vezi câte mai scornesc oamenii!

Tăceam. Mi-era ruşine să-i mărturisesc adevărul. La ce bun să afle adevăruri brutale şi

întristătoare? Mă bucuram atâta că nu semăna cu cei din jur!

M-am apucat din nou să citesc tomurile groase ale lui Dumas-tatăl, Ponson du Terrail, Montépin, Zacconne, Gaboriau, Aimard, Boisgaubey – le înghiţeam pe nerăsuflate şi eram plin de voie bună. Mă simţeam părtaş al unei vieţi extraordinare, care-mi aducea o dulce tulburare în suflet şi totodată îmi dădea curaj. Opaiţul meşterit de mine fumega din nou. Citeam nopţi întregi până în zori, dar curând au început să mă doară ochii şi stăpâna cea bătrână îmi spunea mieros:

— Mai aşteaptă tu niţel, mâncătorule de cărţi, c-au să-ţi crape ochişorii şi-o să orbeşti!

Mi-am dat foarte repede seama că în toate aceste cărţi bogate în iscusite încurcături, în ciuda întâmplărilor felurite, a mulţimii de ţări şi oraşe, era vorba neschimbat de acelaşi lucru: oamenii buni sunt nefericiţi şi asupriţi de cei răi, cei răi se dovedesc întotdeauna mai norocoşi şi mai isteţi decât cei buni, dar până la urmă ceva greu de precizat îi doboară pe oamenii răi şi binele triumfă negreşit. Mi se făcuse lehamite şi de „dragostea” despre care toţi bărbaţii şi toate femeile vorbeau la fel. Monotonia asta nu numai că mă apăsa, dar îmi stârnea şi nelămurite bănuieli.

Uneori, chiar de la primele pagini, ajungeam să ghicesc cine va învinge, cine va fi învins şi de îndată ce se întrezărea nodul întâmplărilor, încercam să-l dezleg cu puterea închipuirii. Mă opream din citit, începeam să mă gândesc ca la o problemă din cartea de aritmetică şi izbuteam tot mai des să dibui fără greş care dintre eroi va nimeri în raiul tuturor fericirilor şi care va fi azvârlit în temniţă.

Dincolo de toate acestea, zăream însă licărirea unui adevăr de mare însemnătate pentru mine, trăsăturile unei alte vieţi şi ale unor alte rosturi. Pentru mine era limpede că birjarii, muncitorii, soldaţii şi întreaga „prostime” de la Paris era alta

decât ia Nijni, la Kazan, ori la Perm – cei de acolo vorbeau cu mai multă cutezanţă cu stăpânii lor, se purtau mai firesc şi mai fără stinghereală faţă de ei. Iată, de pildă, un soldat – nu semăna cu niciunul dintre cei pe care îi cunoşteam eu. Nici cu Sidorov, nici cu cel din Viatka întâlnit pe vapor şi cu atât mai puţin cu Ermohin: era mai om decât ei toţi. Avea ceva comun cu Smurîi, numai că nu se arăta atât de sălbatic şi de grosolan. Iată un băcan – se dovedea şi el mai bun decât băcanii cunoscuţi de mine. Nici preoţii din cărţi nu erau aidoma celor pe care îi ştiam eu – se purtau mai prietenos cu oamenii, aveau faţă de ei mai multă milă şi înţelegere. În totul, viaţa din străinătate, aşa cum o înfăţişau cărţile, era mai vrednică de trăit, mai înlesnită şi mai frumoasă decât cea pe care o cunoşteam eu: pe acolo nu se iscaiu bătăi actât de des, bătăile nu erau atât de sălbatice, iar oamenii nu-l batjocoreau pe seamănul lor şi nu-l chinuiau cu atâta cruzime, cum făcuseră cu soldatul din Viatka, şi nici nu se rugau lui Dumnezeu cu atâta pornire ca stăpâna cea bătrână,

Îmi sărea în ochi şi faptul că atunci când vorbeau despre oamenii răi, robiţi lăcomiei şi urzelii mârşave, cărţile nu zugrăveau acea cruzime de neînţeles, acea pornire de a batjocori omul, atât de cunoscute mie şi văzute de atâtea ori în jurul meu. Ticălosul din carte era crud cu temei, astfel încât aproape întotdeauna îţi dădeai lesne seama de ce e crud, pe câtă vreme eu mă pomeneam martorul unor cruzimi fără vreun scop şi fără vreo noimă, săvârşite doar ca să se mai înveselească şi ei, aşa, degeaba.

Cu fiecare nouă carte, deosebirea vieţii din Rusia de viaţa din alte ţări îmi apărea tot mai vădită şi asta deştepta în mine o ciudă nedesluşită, sporindu-mi bănuielile în ce priveşte adevărul acelor file îngălbenite, tocite şi slinoase pe la colţuri de mult ce fuseseră citite.

Într-o zi, mi-a picat în mână romanul lui Goncourt – *Fraţii Zemganno.* L-am citit pe nerăsuflate într-o noapte şi, rămânând cu o anume nedumerire cum nu-mi mai fusese dat cu vreo carte până atunci, am luat de la capăt povestea asta simplă şi tristă. Nu avea nimic încurcat şi parcă nimic interesant – era, de la primele pagini, numai cumpănire şi măsură, leit *Vieţile sfinţilor.* Scrisă extrem de precis şi fără înfloriturі, mă miră şi aproape că nu-mi plăcu la început, dar cuvintele sobre, frazele temeinic rostuite îţi mergeau la inimă, istoriseau atât de convingător drama celor doi fraţi acrobaţi, încât citeam şi-mi tremura cartea în mâini de încântare. Plângeam în hohote, văzând cum nefericitul artist cu picioarele rupte se târăşte până la pod, unde frate-său îşi desăvârşea meşteşugul atât de drag amândurora.

Înapoind cartea nevestei croitorului, am rugat-o să-mi dea una la fel.

— Cum, adică, la fel? râse ea uşurel.

Râsul acesta ironic m-a descumpănit şi n-am fost în stare să-i spun ce anume vreau.

— E o carte plicticoasă, vorbi ea. Aşteaptă puţin şi-o să-ţi dau una mai interesantă.

Peste câteva zile îmi dădu o carte de Greenwood – *Adevărata poveste a unui mic zdrenţăros.* Însuşi titlul îmi pricinui o uşoară împunsătură, dar chiar de la primele rânduri mi-a înflorit în suflet un zâmbet de încântare. Şi l-am păstrat până la sfârşitul cărţii, recitind de câte două-trei ori unele pagini.

Aşadar, până şi în străinătate băieţii ca mine trăiau o viaţă grea şi chinuitoare! Păi atunci eu nu o duceam chiar atât de rău şi nu aveam de ce să fiu trist.

Cartea lui Greenwood mi-a dat într-adevăr mult curaj. La puţin timp după aceea mi-a căzut în mână o carte „dreaptă” – în toată puterea cuvântului – *Eugénie Grandet.*

Bătrânul Grandet mi-l amintea în chipul cel mai viu pe bunicul. Îmi părea rău să văd cartea atât de subţire şi mă minunam de cât adevăr găsesc în ea. Adevăruri foarte cunoscute mie, de care mi se făcuse lehamite, erau zugrăvite în carte într-o lumină cu totul nouă – potolit şi fără răutate. Toate cărţile pe oare le citisem până atunci, afară doar de romanul lui Goncourt, îi judecau pe oameni la fel de aspru şi de gălăgios ca şi stăpânii mei, trezinduţi adesea un simţământ de simpatie pentru nelegiuiţi şi o ciudă surdă faţă de eroii prea virtuoşi. Te durea inima să vezi că deşi face o enormă risipă de înţelepciune şi voinţă, omul nu poate să-şi atingă ţelul râvnit, şi asta din pricină că eroii virtuoşi îi stăteau neclintiţi în cale de la prima la ultima filă, aidoma unor stâlpi de piatră. Ce folos că de aceşti stâlpi se sfărâmau neabătut toate pornirile viciului, nu ajungi nicicum să îndrăgeşti nişte pietre. Oricât ar fi de frumos şi de trainic un zid, când vrei să rupi un măr care te îmbie de dincolo de coama lui, ţi-e cu neputinţă să mai admiri zidul. Încât ajunsesem să cuget că tot ce are viaţa mai viu şi mai de preţ stă ascuns undeva, dincolo de virtute…

La Goncourt, la Greenwood, la Balzac nu existau nici sceleraţi, nici oameni buni ca pâinea caldă, existau pur şi simplu oameni, minunat de vii, care nu-ţi îngăduiau să pui la îndoială că spusa ori fapta lor a fost spusă, săvârşită anume aşa – altfel nici nu era cu putinţă.

În felul acesta am înţeles ce mare sărbătoare îţi dăruieşte o carte „bună şi dreaptă”. Dar cum să o găseşti? În privinţa asta nevasta croitorului nu mă putea ajuta.

— Uite o carte bună, zicea ea, dându-mi *Mâini pline de trandafiri, aur şi sânge* de Arsène Houssaye, romane de Belot, Paul de Kock sau Paul Féval. Numai că acum făceam un efort ca să le citesc.

Ei îi plăceau romanele lui Marryat sau Werner, dar mie îmi păreau plictisitoare. Spielhagen nu m-a încântat, în schimb mi-au plăcut mult povestirile lui Auerbach. Nici Sue şi nici Hugo nu mă prea atrăgeau – mă simţeam mai bine în tovărăşia lui Walter Scott. Doream cărţi care să mă mişte şi să-mi umple sufletul de bucurie, aşa ca minunatul Balzac. De altminteri, şi femeia asta ca o figurină de porţelan îmi plăcea din ce în ce mai puţin. Când mă duceam la ea îmi puneam cămaşă curată, mă pieptănam, mă străduiam să am o înfăţişare îngrijită, dar nu sunt încredinţat că izbuteam, şi tot aşteptam să-mi vorbească mai simplu, mai prieteneşte, fără acel surâs indiferent stăruind veşnic pe obrazu-i curăţel şi sărbătoresc. Ea însă mă întreba, zâmbind, cu un glas ostenit şi dulce:

— Ai citit cartea? Ţi-a plăcut?

— Nu.

Ridica uşor din sprâncenele-i subţiri şi mă privea oftând, apoi spunea pe nas, ca de obicei:

— Cum aşa?

— Despre asta am mai citit.

— Despre ce?

— Despre dragoste…

Mijea ochii şi chicotea încetişor, siropos:

— Ah! păi toate cărţile vorbesc despre dragoste!

Tolănită în jilţul ei mare, îşi legăna picioruşele ascunse în papuci îmblăniţi, se zgribulea cu un căscat în capoţelul ei azuriu şi ciocănea cu degetele-i trandafirii în scoarţele cărţii de pe genunchi.

Aş fi vrut să o întreb:

„De ce nu vă mutaţi odată? Ofiţerii vă tot trimit bileţele şi râd de dumneavoastră…”

Nu aveam curajul să deschid gura şi plecam cu o carte groasă despre „dragoste” în mână şi o amară dezamăgire în suflet.

Clevetirile celor din curte pe socoteala nevestei croitorului erau tot mai răuvoitoare şi mai pline de batjocură. Toate aceste vorbe murdare şi

mincinoase, fără îndoială, mă umpleau de mânie. O plângeam şi mă temeam pentru ea atunci când eram singur, dar când mă aflam în faţa ei şi-i vedeam ochişorii ca două gămălii, graţia mlădie a făpturii ei micuţe, cu expresia veşnic sărbătorească de pe chipul ei curăţel, mila şi teama mi se risipeau ca un fum.

În primăvară dispăru pe neaşteptate, nu se ştie unde, iar la câteva zile se mută şi bărbatu-său.

În timp ce odăile pustii aşteptau alţi chiriaşi, am intrat să mă uit la pereţii despuiaţi, cu pete pătrate pe locurile unde atârnaseră tablouri, cu cuie îndoite şi răni lăsate de cuie. Pe duşumeaua vopsită zăceau peste tot petice pestriţe, hârtii, cutiuţe turtite de doctorii, sticluţe goale de parfum şi o spelcă mare şi strălucitoare de alamă.

Tristeţea mi s-a cuibărit în suflet. Aş fi vrut să o mai văd o dată pe micuţa nevastă a croitorului, să-i spun cât îi sunt de recunoscător…

X

Încă înainte să plece nevasta croitorului, în odăile de sub cele ale stăpânilor mei se mutase o doamnă tânără, cu ochii negri, împreună cu fetita şi cu mama ei, o bătrânică încărunţită care pufăia toată ziulica dintr-o ţigară vârâtă într-un ţigaret de chihlimbar. Cucoana, foarte frumoasă, voluntară, mândră, cu un glas plin şi plăcut, se uita la tine, lăsând uşor capul pe spate şi îngustând ochii, de parcă te privea de hăt departe şi nu vedea bine. Mai în fiecare zi, în faţa intrării principale, un soldat negricios, pe nume Tiufiaev, aducea un roib cu picioarele subţiri, iar doamna ieşea în capul treptelor, într-o rochie oţelie de catifea, cu mănuşi albe muşchetar şi cizme galbene. Într-o mână ţinea trena rochiei şi cravaşa, la mânerul căreia scânteia o piatră viorie, iar cu cealaltă – o mână micuţă – mângâia botul calului care rânjea blând, privind-o pieziş cu un ochi de foc, tremurând tot şi lovind încet cu copita pământul bătătorit.

— Robert, Robert! murmură ea, bătându-l cu palma peste grumazul minunat arcuit.

Apoi, punea piciorul pe genunchiul lui Tiufiaev şi sărea în şa, iar calul o pornea de-a lungul digului, jucând trufaş pe picioare. Şedea în şa ca turnată.

Avea acea frumuseţe rară şi parcă veşnic nouă, nemaivăzută, ce-ţi umple sufletul de o îmbătătoare bucurie. Privind-o, mă gândeam că, pesemne, aşa vor fi arătat Diana de Poitiers, regina Margot,

domnişoara de La Vallière şi alte vestite frumuseţi, eroine ale romanelor istorice.

Era întotdeauna înconjurată de ofiţerii diviziei din oraşul nostru şi seara în casa ei răsunau cântece, se cânta la pian, la vioară şi la ghitară, se dansa. Mai des se învârtea în jurul ei, pe picioarele-i scurte, maiorul Olesov, un grăsan încărunţit, cu o mutră roşie şi unsuroasă ca un fochist de vapor. Cânta minunat la ghitară şi se purta faţă de frumoasa doamnă ca un supus şi credincios servitor.

Frumoasă ca maică-sa era şi fetiţa de cinci anişori, cârlionţată şi durdulie. Ochii ei albaştri, mari de tot, aveau o căutătură gravă, pătrunsă de o calmă aşteptare, ceea ce îi dădea un aer îngândurat, prea puţin copilăresc.

Bunica gospodărea de dimineaţa până seara, ajutată de Tiufiaev, un om morocănos, aproape mut, şi de o slujnică grasă şi saşie. Fetiţa nu avea dădacă, nu stătea nimeni cu ochii pe ea, şi se juca zile întregi pe treptele de la intrare, ori pe buştenii stivuiţi în faţa casei. Seara, ieşeam adesea să mă joc cu fetiţa şi m-am pomenit că ţin tare mult la ea. Se obişnui repede cu mine, adormea la mine în braţe în timp ce-i spuneam basme şi, cum adormea, o duceam în pătuc. Nu peste mult timp, de câte ori o duceau la culcare, cerea să vin să-şi ia rămas bun de la mine. Când mă vedea, întindea maiestuos mânuţa ei durdulie şi gângurea:

— Cu bine, până mâine! Bunico, cum trebuie să spun?

— Dumnezeu să te aibă în pază, o învăţa bunica, slobozind dâre de fum cenuşiu-albăstrui pe gură şi pe nasul ei ascuţit.

— Dumnezeu să te aibă în pază până mâine, că eu o să dorm, repeta fetiţa, ghemuindu-se sub plapuma tivită cu dantelă.

Bunica o îndrepta îndată:

— Nu până mâine, ci tot mereu!

— Păi ce, mâine nu-i tot mereu?

Îi plăcea cuvântul „mâine” şi tot ce-i plăcea ei ţinea de viitor: înfigea în pământ câteva flori şi crenguţe rupte, şi spunea:

— Mâine o să fie aici o grădină.

— Mâine o să-mi cumpăr un cal şi-o să călăresc şi eu ca mama…

Era ageră la minte, dar nu prea veselă. De multe ori, în toiul jocului cădea pe gânduri şi întreba din senin:

— De ce poartă preoţii părul lung ca femeile?

Dacă o înţepa vreo urzică, o ameninţa cu degetul:

— Bagă de seamă, mă rog eu lui Dumnezeu şi vezi tu ce păţeşti. Dumnezeu poate să pedepsească pe oricine… şi pe mama poate s-o pedepsească.

Uneori, o năpădea o tristeţe molcomă, devenea gravă, se lipea de mine şi spunea cu ochii ei albaştri, întrebători, îndreptaţi spre cer:

— Bunica se mai supără, dar mama nu, niciodată, ea râde mereu. Pe ea o îndrăgesc toţi, şi ea-i mereu zorită, mereu are musafiri, şi toţi stau cu ochii la ea, fiindcă e frumoasă. Draga de mama! Şi Olesov la fel spune: draga de mama!

Îmi plăcea mult să o ascult – fetiţa îmi dezvăluia o lume pe care nu o cunoşteam. Despre maică-sa vorbea întotdeauna bucuros şi mult. Sub ochii mei se contura puţin câte puţin un nou fel de trai, mi-aduceam iarăşi aminte de regina Margot, şi asta sporea şi mai mult încrederea mea în cărţi, precum şi interesul meu faţă de viaţă.

Într-o seară, în timp ce fetiţa îmi adormise în braţe pe treptele de la intrare şi eu aşteptam să mi se întoarcă stăpânii, de pe Otkos, de la plimbare, cucoana sosi călare, descălecă sprintenă şi, ridicând semeţ capul, mă întrebă:

— Ce-i cu ea, doarme?

— Da.

— Ei poftim!

Ordonanţa ţâşni din casă şi luă în primire calul. Cucoana vârî biciuşca la cingătoare şi întinse

mâinile spre mine:

— Dă-mi-o!

— Lăsaţi, o duc eu.

— Măi tu! se răsti ea la mine, ca şi cum s-ar fi răstit la cal, bătând cu piciorul în treapta de jos de la intrare.

Fetiţa se trezi, clipi nedumerită spre maică-sa şi-i întinse la rândul ei braţele. Intrară în casă.

Eram obişnuit ca oamenii să se răstească la mine, dar nu-mi plăcea să mă repeadă şi ea. De cucoana asta ar fi ascultat oricine, chiar dacă ar fi poruncit în şoaptă.

La vreo câteva minute m-am pomenit chemat de slujnica saşie. Fetiţa făcea nazuri, nu voia să se culce fără să-şi ia rămas bun de la mine.

Am păşit în salon, nu fără un pic de mândrie faţă de maică-sa. Fetiţa şedea pe genunchii doamnei, care începuse să o dezbrace cu mâinile ei dibace.

— Ei, vorbi ea, uite-ţi dihania!!

— Nu-i dihanie, e băiatul meu…

— Aşa? Foarte bine. Atunci, hai să-i facem un dar băiatului tău. Vrei?

— Vreau!

— Tu te duci la culcare, am eu grijă de asta.

— Cu bine, până mâine! spuse fetiţa, întinzându-mi mânuţa. Dumnezeu să te aibă în pază până mâine…

— Cine te-a învăţat să spui aşa – bunica?

— Da-a…

După ce fetiţa plecă, îmi făcu semn cu degetul să mă apropii.

— Ce să-ţi dăruiesc?

— I-am spus că nu e nevoie să-mi dăruiască nimic, mai degrabă să-mi împrumute o carte de citit.

— Vasăzică, îţi place să citeşti, da? Ce cărţi ai citit până acum?

Zâmbetul o făcuse şi mai frumoasă. Am înşirat, fâstâcit, vreo câteva romane.

— Şi ce ţi-a plăcut ţie mai mult? mă iscodi ea, aşezându-şi mâinile pe masă şi mişcând uşurel din degete.

Făptura ei răspândea o mireasmă dulce şi puternică de flori, amestecată ciudat cu miros de sudoare de cal. Mă privea printre genele ei lungi, gânditoare şi serioasă, aşa cum nu mă privise nimeni până atunci.

Mulţimea de mobile frumoase şi moi făcea odaia să pară strâmtă ca un cuib; ferestrele stăteau acoperite de frunzele florilor din ghivece, cahlelele albe ca neaua ale sobei sclipeau în lumina slabă; alături trona un pian negru, cu luciri de mătase; de pe pereţi te priveau nişte ciudate hrisoave întunecate în cadrele lor de aur, cu slove mari slavone înşiruite în rânduri strâmbe, şi sub fiecare hrisov atârna câte o pecete mare, mohorâtă. Toate câte erau aici se uitau la stăpâna casei, la fel de supuse şi de sfioase ca şi mine.

I-am spus, cum m-am priceput şi eu, că viaţa e tare grea şi plicticoasă şi că, citind, uiţi de toate.

— Da-a, vasăzică aşa? făcu ea, ridicându-se. Nu-i rău, ba chiar ai dreptate… Şi-atunci? O să-ţi dau cărţi, dar deocamdată nu am. Uite, ia-o pe asta…

Ridică de pe divan o carte ferfeniţită, cu scoarţe galbene.

— După ce o termini, îţi dau volumul doi – patru sunt cu toate…

Am plecat, ducând cu mine *Misterele Petersburgului* de cneazul Meşcerski. Am început să citesc plin de luare-aminte, însă m-am lămurit din capul locului că „misterele” Petersburgului erau mult mai plicticoase decât cele ale Madridului, Londrei sau Parisului. Nu mi-a plăcut decât povestea despre Libertate şi Bâtă.

„Eu sunt mai presus de tine, spunea Libertatea, fiindcă sunt mai deşteaptă.”

Şi Bâta îi răspundea:

„Ba nu, eu sunt mai presus de tine, fiindcă sunt mai puternică.”

S-au certat ele cât s-au certat, până s-au luat la bătaie. Bâta a snopit Libertatea în bătaie şi, după cât mi-aduc aminte, ea moare la un spital de pe urma bătăii.

În carte se vorbea şi de un nihilist. Mi-aduc aminte, cneazul Meşcerski zugrăvea nihilistul ca pe un individ atât de veninos, încât privirea lui răpunea găinile pe loc. Cuvântul „nihilist” mi s-a părut jignitor şi lipsit de ruşine, dar n-am priceput decât atât, nimic altceva, şi m-a cuprins tristeţea: pesemne nu mă ajută mintea să înţeleg cărţile bune! Eram încredinţat că e o carte bună, doar nu se putea ca o doamnă de vază şi atât de frumoasă ca ea să citească o carte proastă!

— Ei, ia spune, ţi-a plăcut? mă întrebă cucoana când i-am înapoiat romanul cu scoarţe galbene al lui Meşcerski.

Îmi venea foarte greu să zic nu, gândeam că asta are să o supere.

Ea se mulţumi să râdă şi trecu după draperie, în dormitor, de unde aduse un volumaş legat în marochin siniliu.

— Cartea asta o să-ţi placă. Numai vezi, să nu mi-o murdăreşti.

Erau poeme de Puşkin. Le-am citit pe toate dintr-o suflare, stăpânit de lacoma încântare ce te cuprinde când nimereşti într-un minunat şi nemaivăzut colţ de lume, pe care ai vrea să-l străbaţi într-o clipită. Aşa se întâmplă după ce umbli îndelung printr-o pădure mlăştinoasă, cu muşuroaiele ei de muşchi jilăvit, şi deodată ţi se deschide în faţa ochilor o poiană verde, smălţuită de flori şi potopită de soare. Rămâi locului ca vrăjit, apoi te avânţi înainte în goana mare, fericit, şi de fiece dată când simţi sub talpă iarba moale a darnicului pământ te înfioară o molcomă bucurie.

Puşkin m-a minunat până într-atât prin simplitatea şi muzicalitatea stihurilor lui, încât

multă vreme după aceea proza mi s-a părut nefirească şi nici nu mă mai trăgea inima să citesc proză. Prologul la *Ruslan* îmi amintea de cele mai frumoase basme ale bunicii, contopite ca prin minune într-unul singur. Unele stihuri mă uluiau prin iscusinţa cizelării.

Pe sub cărări ascunse-n iarbă
Ghiceşti şi urma altor fiare[3]*...*

Repetam eu în gând minunatele stihuri, şi vedeam ca aievea cărările tainice şi atât de bine ştiute de mine, urmele misterioase ce culcaseră la pământ iarba încă brobonită de roua grea ca nişte stropi de argint viu. Sonoritatea plină a fiecăruia dintre stihuri mă ajuta să mi le întipăresc în minte cu nespusă lesniciune, împodobind sărbătoreşte tot ce zugrăveau ele. Şi mă simţeam fericit, viaţa mi se părea deodată uşoară şi plăcută şi stihurile răsunau ca şi clopotele de bună vestire ale unei vieţi noi. Cât de mare fericire dăruieşte omului ştiinţa de carte!

Neasemuitele basme ale lui Puşkin erau mai apropiate şi mai pe înţelesul sufletului meu decât orice altceva. Le citeam de câteva ori şi apoi le ştiam pe de rost, iar când mă culcam spuneam din ele în şoaptă, cu ochii închişi, până adormeam. Adesea recitam şi ordonanţelor, oare mă ascultau, chicotind şi suduind blajin. Sidorov mă mângâia pe creştet şi spunea încetişor:

— Ia te uită ce frumos! Aşa-i? Of, Doamne…

Tulburarea care mă cuprinsese nu scăpă stăpânilor mei. Bătrâna mă ocăra:

— Te-ai căpiat de-atâta citit, împieliţatule, şi samovarul zace nefrecat de patru zile! Las’ că pun eu mâna pe retevei…

Ce putea să însemne pentru mine un biet retevei? Mă apăram de ea tot cu stihuri:

Iubind ce-i rău, urând ce-i bine

Desigur, alba vrăjitoare…[4]

Cucoana crescuse şi mai mult în ochii mei: dacă citea o asemenea carte! Câtă deosebire între ea şi micuţa figurină de porţelan – nevasta croitorului…

I-am dus cartea înapoi cu părere de rău şi ea rosti, convinsă:

— Asta ştiu că ţi-a plăcut! Ai mai auzit de Puşkin?

Citisem ceva despre el într-o revistă, dar ţineam să o aud şi pe ea şi i-am spus că nu.

Îmi povesti pe scurt viaţa şi moartea poetului, apoi mă întrebă, zâmbind ca o zi de primăvară:

— Vezi ce primejdios e să iubeşti o femeie?

Din toate cărţile pe care le citisem, aflasem că este într-adevăr primejdios, dar şi frumos. I-am spus:

— O fi, numai că toţi oamenii iubesc. Femeile se chinuiesc şi ele din pricina asta…

Mă privi iute printre gene, aşa cum privea tot ce era în jurul ei şi vorbi cu seriozitate:

— Vasăzică aşa? Înţelegi şi tu asta? Atunci te sfătuiesc să n-o uiţi!

Apoi mă întrebă ce poezii mi-au plăcut mai mult.

Am început să înşir stihuri pe dinafară, vânturându-mi mâinile prin aer. Mă ascultă în tăcere, gravă, după care se ridică, făcu vreo câţiva paşi prin odaie şi zise, preocupată:

— Dihanie poznaşă, tu ar trebui să înveţi mai departe! Mă mai gândesc eu la asta… Stăpânii ţi-s rude?

Auzindu-mi încuviinţarea, făcu:

— Oh!

Ca şi cum aş fi avut vreo vină.

Îmi dădu *Cântecele lui Béranger,* o carte minunată, legată în piele roşie şi aurită pe margini. Printr-o ciudat de strânsă împletire între o muşcătoare amărăciune şi o veselie năvalnică, cântecele astea m-au scos de-a binelea din minţi.

Citeam amarele cuvinte ale *Bătrânului cerşetor,* cu inima îngheţată în piept:

Vă tulbur – vierme stricător?
Striviţi-mă degrabă sub picior!
La ce bun mila? Hai odată!
De-mi luminaţi şi mie mintea
Lăsând la soare să răzbată
Tot clocotul ce-aveam în vine —
Furnică era viermele de mine…
Murind, vă-mbrăţişam ca frate.
Dar azi, un vagabond când mor,
Cu ura mea vă împresor!

Ca îndată după aceea să râd cu lacrimi citind *Bărbatul plângăreţ.* Mi s-au întipărit în minte mai cu seamă stihurile:

A vieţii veselă ştiinţă
Nu-i lucru greu la om sărman…

Beranger a sădit în mine o veselie de nestăvilit, imboldul de a mă ţine de şotii, de a spune celor din jur obrăznicii, vorbe urzicate şi în scurtă vreme au văzut toţi de ce sunt în stare. Învăţasem pe de rost şi stihuri de-ale lui, pe care le declamam cu foc în faţa ordonanţelor, dând fuga pe la ei pe la bucătărie.

Curând însă a trebuit să mă las păgubaş, întrucât stihurile:

La şaptesprezece anişori, măi fată,
Tot ce zboară se mănâncă…

au încins o discuţie dezgustătoare despre fete şi eu, jignit, l-am pocnit ca turbat pe Ermohin cu o tigaie în cap. Sidorov şi celelalte ordonanţe abia m-au scos din lăboaiele lui stângace, dar de atunci m-am lecuit să mai trec pe la bucătăriile ofiţerilor.

Nu aveam voie să mă plimb pe stradă şi, de altminteri, nici nu prea aveam când. Îndatoririle mele sporeau din ce în ce. Acum, peste tainul meu obişnuit de portar, fată în casă şi băiat de alergătură, trebuia să lipesc zilnic schiţele de planuri pe nişte bucăţi de percal bătute în ţinte, pe scânduri, să copiez devizele lucrătorilor de construcţie ale stăpânului şi să verific socotelile antreprenorilor. Stăpânu-meu muncea şi el de dimineaţa până noaptea ca o maşină.

În anii aceia, clădirile iarmarocului aparţinând statului treceau în proprietatea negustorilor. Şirurile de prăvălii erau reconstruite în grabă şi stăpânu-meu se angaja atât la repararea prăvăliilor, cât şi la ridicarea unora noi. Întocmea planuri pentru transformarea bolţilor vechi, deschiderea de lucarne în acoperişuri şi multe altele; eu duceam planurile, dimpreună cu un plic în care era o hârtie de douăzeci şi cinci de ruble, unui bătrân arhitect, care lua banii şi se iscălea sub următoarele cuvinte: „Conform cu realitatea. Lucrările se vor executa sub supravegherea subsemnatului.” Bineînţeles că nu văzuse „realitatea”, iar de supravegherea lucrărilor nici vorbă nu putea să fie, căci era bolnav şi nici nu ieşea din casă.

Tot eu duceam mituiala intendentului pus la iarmaroc, ori altor persoane de folos, primind în schimb de la ei nişte „hârtiuţe care te autorizau să faci orice fărădelege”, după cum spunea chiar stăpânul. Pentru toate astea, stăpânii îmi făceau hatârul să-i aştept seara pe treptele de la intrare, ori de câte ori se duceau în vizită. Nu se duceau ei prea des în vizită, dar, oricum, se întorceau acasă după miezul nopţii, şi puteam zăbovi câteva ceasuri pe trepte, ori pe buştenii stivuiţi în faţa lor, cu ochii la geamurile doamnei mele, ascultând lacom sporovăiala musafirilor sau muzica din casa ei.

Ferestrele erau deschise, prin perdele şi reţeaua de flori vedeam cum se mişcă dintr-o încăpere în

alta siluetele zvelte ale ofiţerilor, cum se învârte de colo până colo maiorul cel rotofei şi cum pluteşte ea, îmbrăcată uimitor de simplu şi de frumos.

Îi spuneam în gând: regina Margot.

„Vasăzică asta-i viaţa veselă despre care scrie-n cărţile franţuzeşti!” cugetam eu, fără să-i slăbesc din ochi. Şi întotdeauna mă umbrea mâhnirea, mă chinuia gelozia de copil văzând cum roiau ofiţerii în jurul reginei Margot, aidoma viespilor în jurul unei flori.

Mai rar decât ceilalţi venea în vizită un ofiţer înalt şi trist, cu o cicatrice adâncă la frunte şi ochii înfundaţi în orbite. Venea întotdeauna cu vioara şi cânta minunat, încât trecătorii se opreau sub ferestre, iar pe stiva de buşteni se strângea toată strada. Până şi stăpânii mei – când erau acasă – deschideau geamurile să-l asculte şi-l lăudau. Nu-mi aduc aminte să mai fi lăudat ei pe cineva afară de protodiaconul de la catedrală, şi mai ştiu ceva: tot plăcinta de peşte le plăcea mai mult decât muzica…

Uneori, ofiţerul cânta şi declama poezii cu un glas uşor înfundat, gâfâind ciudat şi apăsându-şi palma pe frunte. Într-o zi, pe când mă jucam sub geam cu fetiţa, regina Margot îl rugă să cânte, iar el, după ce se lăsă rugat o mulţime, rosti desluşit:

Numai el, cântecul cere
Frumuseţii – o putere.
Frumuseţea-i frumuseţe
Şi-n tăcere…

Stihurile astea mi-au plăcut foarte mult şi deodată m-a cuprins mila de ofiţer, nici nu înţeleg de unde până unde.

Îmi plăcea nespus să o privesc pe doamna mea când era singură în odaie şi cânta la pian. Muzica mă îmbăta, totul din jurul meu pierea, nu mai vedeam decât fereastra şi lumina gălbuie a lămpii

ce-i învăluia făptura mlădioasă, profilul mândru şi mâinile albe, zburând ca nişte păsări peste clape.

O priveam, ascultam muzica tristă şi o luam razna, visam că voi găsi undeva o comoară, pe care i-o voi da toată ei, ca să o ştiu bogată. Dacă aş fi fost Skobelev, aş fi pornit din nou război împotriva turcilor, i-aş fi pus la biruri grele şi aş fi ridicat o casă pe Otkos – cel mai frumos loc din oraş, pe care i-aş fi dăruit-o ei, numai să plece de pe strada asta, din casa asta, unde toţi vorbeau urât şi jignitor despre ea…

Vecinii şi servitorimea din curte, dar mai ales stăpânii mei o ponegreau pe regina Margot la fel de mârşav şi de veninos ca şi pe nevasta croitorului. Numai că o făceau mai prevăzător şi în şoaptă, cătând cu grijă în jur.

Se temeau poate unde ea era văduva unui om de vază, fiindcă hrisoavele de pe pereţi le aveau bunicii lui bărbatu-său de la nişte ţari ruşi de pe vremuri – Godunov, Alexei şi Petru cel Mare. Asta mi-o spusese soldatul Tiufiaev şi el ştia carte, citea mereu din Evanghelie. Ori poate se temeau să nu-i croiască cu biciuşca ei, la mânerul căreia scânteia o piatră liliachie. Umbla vorba că un slujbaş suspus păţise ruşinea.

Vorbele spuse cu jumătate de gură nu erau însă cu nimic mai binevoitoare decât cele spuse în gura mare. Doamna mea vieţuia învăluită într-un nor de vrăjmăşie, pe care nu izbuteam să o pricep şi care mă chinuia. Viktoruşka povestea cum, întorcându-se o dată acasă după miezul nopţii, s-a uitat pe fereastra dormitorului şi a văzut-o pe regina Margot, numai în cămaşă de noapte, tolănită pe o canapea, în timp ce maiorul, în genunchi, îi tăia unghiile de la picioare, ştergându-le apoi cu un burete.

Bătrâna începu să scuipe şi să ocărască, iar stăpâna cea tânără ţipă ca din gură de şarpe, înroşindu-se toată:

— Vai, Viktor! Tu n-ai ruşine? Ah, ce scârbe şi boierii ăştia!

Stăpânul zâmbea în tăcere, şi eu, plin de recunoştinţă pentru tăcerea lui, mă gândeam cu teamă să nu se alăture cumva şi el urletelor şi larmei celorlalţi. Chiţcăind a silă şi revoltă, femeile îi cereau lui Viktoruşka să le povestească amănunţit cum şedea cucoana, cum îngenunchease maiorul, iar Viktor venea cu noi şi noi amănunte:

— Era roşu ca focul şi cu limba scoasă…

Nu vedeam nimic rău în faptul că maiorul îi tăia unghiile cucoanei, dar nu credeam că stătea cu limba scoasă, asta mi se părea o minciună jignitoare, şi i-am spus lui Viktor:

— Dacă socoţi că e ceva de ruşine, de ce te-ai uitat pe fereastră? Doar nu eşti copil…

S-au pus cu gura pe mine, firește, dar mie prea puţin îmi păsa. Ardeam să mă reped până jos, să îngenunchez în faţa doamnei, aşa ca maiorul, şi să-i spun: „Vă rog plecaţi din casa asta!”

Acum, când ştiam că mai există şi o altă viaţă, alţi oameni, alte simţăminte şi gânduri, casa asta cu toţi ai ei mă scârbea din ce în ce mai mult. Era de la un cap la altul prinsă într-o reţea spurcată de bârfeli neruşinate şi nimeni din ea nu scăpase neterfelit. Preotul regimentului, un om bolnav şi vrednic de milă, avea faima unui beţivan şi desfrânat; ofiţerii şi nevestele lor, după spusele stăpânilor mei, trăiau de-a valma în păcat. Mi se făcuse lehamite de sporovăiala otova a soldaţilor despre femei, dar cel mai mult mă săturasem chiar de stăpânii mei – ştiam prea bine cât preţuiesc necruţătoarele păreri pe care le rosteau cu atâta desfătare pe seama celor din jur. A lua aminte la viciile unuia sau altuia era pentru ei singura distracţie care nu cerea nicio cheltuială. Stăpânii mei se înveseleau numai atunci când îşi luau semenii în tărbacă şi parcă se răzbunau pe toţi că ei înşişi duceau o viaţă atât de cuminte, de apăsătoare şi de plicticoasă.

Feluritele murdării scornite pe socoteala reginei Margot mă aruncau în mari zbuciumări sufleteşti, fără nimic copilăresc în ele. Îmi simţeam inima mustind de ură împotriva tuturor, mă cuprindea o pornire neînfrânată de a-i scoate din fire pe toţi cu năbădăile mele, ca alte dăţi să mă năpădească o milă chinuitoare de mine însumi şi de toţi oamenii, iar mila asta mută era mai aprigă decât ura.

Ştiam despre regina Margot mai multe decât ştiau ei şi-mi era teamă să nu afle şi ei ceea ce ştiam eu.

În dimineţile de sărbătoare, când stăpânii mei plecau la catedrală, la liturghia a doua, mă duceam la ea. Mă poftea în dormitor, pe un jilţ micuţ, îmbrăcat în mătase aurie, fetiţa mi se cuibărea pe genunchi şi eu îi povesteam maică-sii despre cărţile citite. Şedea culcată în patul larg, cu (trupul ascuns sub plapuma aurie, ca tot ce era în odaie, cu palmele micuţe adunate sub obraz, cu părul împletit într-o coadă groasă, petrecută peste umărul arămiu, lăsată în odihnă pe piept şi uneori lunecând până-n podea.

Ascultându-mă, mă privea cu blândeţe drept în faţă şi spunea cu o umbră de zâmbet:

— Aşa?

Până şi zâmbetul ei binevoitor mi se părea darul unei regine. Glasul îi suna plin şi mângâietor, şi mie mi se năzărea că spune mereu acelaşi lucru:

„Ştiu că sunt neasemuit mai bună şi mai curată ca toţi şi nici nu vreau să aud de ei.”

Uneori, o aflam în faţa oglinzii, pe un fotoliu scund, pieptănându-se. Părul i se revărsa pe genunchi, pe spătarul fotoliului, gata să atingă podeaua. Avea părul la fel de lung şi de des ca şi bunica. Îi vedeam în oglindă sânii tari, arămii, îşi punea de faţă cu mine sutienul şi ciorapii, dar goliciunea-i pură nu trezea în mine nici urmă de stingherealã ruşinoasă, ci doar un simţământ de voioasă mândrie pentru ea. Mireasma de flori pe

care o răspândea veşnic în jurul ei o apăra de orice gânduri nevrednice.

Eram sănătos şi voinic, cunoşteam bine taina legăturii dintre bărbat şi femeie, dar auzeam oamenii vorbind despre taina asta cu atâta înverşunată şi haină desfătare, cu atâta cruzime şi josnicie, încât nu mi-o puteam închipui în braţele unui bărbat, mi-era cu neputinţă să cred că cineva ar avea dreptul să se atingă de ea grosolan şi cu neruşinare, cu o mână de stăpân.

Eram încredinţat că regina Margot nici nu bănuia dragostea înghesuită de prin bucătării şi cotloane, că ea avea parte de alte bucurii, mai înalte, de cu totul altă dragoste.

Odată, pe înserat, intrând în salon, am auzit însă de după draperia dormitorului râsul plin al doamnei inimii mele şi un glas rugător de bărbat:

— Aşteaptă un pic… Doamne! Nu cred…

Ar fi trebuit să plec, îmi dădeam seama, dar n-am putut…

— Cine-i acolo? întrebă ea. Tu eşti? Vino…

În dormitor era un aer împovărat de parfumul florilor şi aproape întuneric – perdelele fuseseră lăsate… Regina Margot şedea în pat, cu plapuma trasă până sub bărbie, iar alături de ea, la perete, şedea ofiţerul cu vioara, cu cămaşa desfăcută şi pieptul brăzdat de o cicatrice de la umărul drept până la sfârc – o dungă roşie învăpăiată, încât se vedea desluşit şi-n îngânarea de întuneric din casă. Avea părul răvăşit caraghios şi era pentru întâia oară că vedeam un zâmbet pe faţa lui tristă, tăiată de cicatricea aceea mare, dar şi zâmbetul acesta era straniu, iar ochii lui mari, ca de femeie, o priveau pe regină de parcă abia acum îi descopereau frumuseţea.

— E prietenul meu, zise regina Margot, dar nu ştiu dacă mi-o spunea mie sau lui.

— De ce te-ai speriat aşa? i-am auzit glasul, venind parcă de departe. Hai mai aproape…

I-am făcut pe voie şi ea m-a cuprins pe după gât cu braţu-i gol şi fierbinte, spunând:

— Când ai să creşti mare, o să fii şi tu fericit… Acum, du-te!

Am pus cartea pe poliţă, am luat alta şi m-am îndreptat spre uşă ca un somnambul.

Parcă mi s-a frânt inima. Nici nu-mi trecea prin minte că regina mea ar putea să iubească la fel ca toate celelalte femei, şi de altminteri nici ofiţerul nu-mi îngăduia să gândesc astfel. Doar îi văzusem zâmbetul – zâmbea copleşit de bucurie, aidoma unui copil care se minunează pe neaşteptate de ceva şi chipul lui trist se luminase ca într-o vrajă. O iubea, desigur – era oare cu putinţă să nu o iubeşti? Dar şi ea avea temei să-i dăruiască din plin dragostea ei – el cânta atât de frumos şi spunea versuri cu atâta suflet…

Şi totuşi, numai faptul că simţeam nevoia acestor îndreptăţiri, mă lămuri că faţă de cele văzute, ca şi faţă de însăşi regina Margot stăruia în mine o pâclă, o greşeală. Simţeam că am pierdut ceva şi câteva zile m-a stăpânit o adâncă mâhnire.

…Într-una din zile, după vreo câteva boroboaţe de spaimă, una mai trăsnită decât alta, ducându-mă la doamna mea să iau o carte, ea îmi spuse tăios:

— Aud că eşti spaima tuturor! N-aş fi crezut aşa ceva despre tine…

Nemaiputând să-mi ţin firea, i-am mărturisit câtă lehămiseală adunasem în mine din pricina vieţii pe care o duceam şi cât de greu îmi venea să aud vorbe urâte pe socoteala ei. Stătea în picioare, cu mâna pe umărul meu şi mă asculta cu luare-aminte, dar peste câteva clipe izbucni în râs şi mă împinse într-o parte.

— Destul! Toate astea le ştiu – înţelegi? Ştiu totul! Îmi luă mâinile într-ale ei şi urmă cu multă blândeţe:

— Cu cât dai mai puţină însemnătate unor asemenea murdării, cu atât va fi mai bine pentru tine… Hm, văd că nu te prea speli pe mâini…

Toate ca toate, dar putea să nu-mi spună asta. Să fi frecat şi ea vase de aramă şi duşumeaua, să fi spălat şi ea scutece – şi-atunci nu cred c-ar fi avut mâinile mai acătării ca ale mele.

— Când ştii să-ţi trăieşti viaţa, oamenii se înfurie, te pizmuiesc, iar când nu ştii – te dispreţuiesc, vorbi ea, îngândurată, şi, strângându-mă la piept, mă privi drept în ochi, surâzând: Mă iubeşti?

— Da.

— Tare?

— Da.

— Şi cum mă iubeşti?

— Nu ştiu.

— Îţi mulţumesc, eşti drăguţ! Îmi place să mă ştiu iubită…

Râse încetişor, parcă de ea însăşi, apoi dădu să-mi mai spună ceva, dar oftă şi rămase multă vreme tăcută, fără să-mi dea drumul din braţe.

— Să treci mai des pe la mine. Cum ai un pic de timp – vino…

Urmându-i îndemnul, m-am ales cu multe lucruri bune. După masă, de îndată ce stăpânii mei se culcau, o zbugheam jos şi, dacă o găseam acasă, stăteam la ea câte un ceas, ori chiar mai mult.

— Trebuie să citeşti cărţi ruseşti, să cunoşti viaţa noastră, să ştii cum trăim noi, ruşii, mă povăţuia, înfigându-şi cu degetele-i dibace, trandafirii, acele de cap în părul ei parfumat.

Apoi, înşirându-mi scriitorii ruşi, mă întreba:

— Ai să-i ţii minte?

Vorbea adeseori îngândurată, cu o umbră de ciudă în glas:

— Ar trebui să înveţi, să înveţi, şi eu uit mereu de asta! Of, Dumnezeule…

Stăteam cât stăteam la ea şi alergam sus cu o carte nouă în mână şi parcă primenit pe dinăuntru.

Citisem până atunci *Cronica de familie* de Aksakov, minunatul poem rusesc *În păduri,* neaşteptatele *Povestiri ale unui vânător,* câteva

cărţi de Grebeonka şi Sollogub, poeziile lui Venevitinov, Odoevski, Tiutcev. Aceste cărţi mi-au spălat sufletul de crusta impresiilor lăsate de realitatea mizeră şi amară din jur. Mulţumită lor am ajuns să înţeleg ce înseamnă o carte bună şi mi-am dat seama câtă nevoie am eu de ea. Mulţumită lor o credinţă de neclintit mi s-a înfiripat pe nesimţite în suflet: nu sunt singur pe lumea asta şi n-am să mă prăpădesc!

Când venea bunica să mă vadă, îi povesteam cu aprindere despre regina Margot. Bunica trăgea cu desfătare tutun pe nas şi zicea, plină de convingere:

— Vezi, asta-i bine! Oameni buni sunt o mulţime, tu numai să-i cauţi, că-i găseşti!

Într-o zi, îmi spuse:

— Poate s-ar cădea să mă duc să-i mulţumesc de-atâta bunătate, cum crezi?

— Nu, nu trebuie…

— Eh, fie pe-a ta… Oh, Doamne, ce frumoasă-i viaţa! M-aş învoi să trăiesc până-n vecii vecilor!

Regina Margot nu avu însă parte să se îngrijească de învăţătura mea. În preajma Rusaliilor m-a picnit o istorie tare neplăcută şi era cât pe ce să o păţesc rău de tot.

Cu puţin înainte de Rusalii, mi s-au umflat pleoapele îngrozitor de nici nu mai puteam miji ochii. Stăpânii mei se speriară că am să orbesc, şi eu la fel. M-au dus la doctorul Henrik Rodzevici, un marnoş, cunoscut de-al lor, care m-a crestat sub pleoape şi a trebuit să zac vreo câteva zile cu ochii legaţi, pradă unei chinuitoare şi negre plictiseli.

În ajun de Sfânta Treime mi-au scos legătura şi m-am pus iarăşi pe picioare. Credeam că am scăpat dintr-un mormânt, unde am fost îngropat de viu. Nimic nu-i mai înfricoşător decât pierderea vederii; e o umilinţă de negrăit, care fură omului nouă zecimi din univers.

Voioasa zi a Rusaliilor, pe la amiază, fiind bolnav şi scutit de orice treabă, mă află colindând

bucătăriile ordonanţelor. Toţi erau beţi, afară de posacul Tiufiaev; spre seară, Ermohin îl pocni în cap cu o scurtătură de lemn pe Sidorov, care se prăbuşi în tindă fără suflare. Ermohin, speriat, fugi să se ascundă în râpă.

Zvonul că Sidorov a fost omorât se răspândi cu iuţeala fulgerului în toată curtea. Lumea se şi îngrămădea în uşă, zgâindu-se la soldatul care zăcea lat în pragul bucătăriei, cu capul spre tindă. Toţi şopteau că ar trebui chemată poliţia, dar nimeni nu se încumeta să o facă şi nimeni nu cuteza să se atingă de soldat.

Şi numai ce apăru spălătoreasă Natalia Kozlovskaia, într-o rochie nouă, liliachie, şi cu o broboadă albă pe cap. Ea îşi croi drum, furioasă, prin mulţime, intră în tindă, se lăsă pe vine şi spuse răstit:

— Of, neisprăviţilor! Trăieşte! Haida iute cu nişte apă…

Oamenii se îmbulziră cu sfaturile:

— Tu mai bine nu te băga în treburile altora!

— Apă, măi, n-auziţi?! strigă ea ca la foc, apoi, săltându-şi rochia cea nouă până mai sus de genunchi, îşi trase în jos fusta de dedesubt şi luă capul soldatului în poală.

Privitorii se risipiră cu nemulţumire şi codeală. În întunecimea tindei vedeam cum scapără de furie ochii plini de lacrimi pe faţa rotundă şi albă a spălătoresei. Am adus o căldare cu apă, iar ea îmi porunci să o torn pe capul şi pieptul lui Sidorov. Şi-mi atrase luarea-aminte:

— Vezi să nu mă stropeşti, că tocmai mă duceam în vizită…

Soldatul îşi veni în fire, căscă nişte ochi timpi şi gemu.

— Ajută-mi să-l ridic, mă zori Natalia, apucându-l de subsuori, în aşa fel, încât să nu-şi murdărească rochia.

L-am adus pe Sidorov în bucătărie şi l-am întins pe pat. Ea îl şterse cu o cârpă udă pe fată şi plecă,

dăscălindu-mă:

— Tu udă cârpa mereu şi ţine-i-o pe cap, că eu mă duc după neghiobul ăla. Diavolii ăştia pot s-ajungă oricând la ocnă de pe urma băuturii.

Natalia îşi trase fusta murdărită de dedesubt, o azvârli într-un colţ şi plecă, după ce-şi netezi cu grijă rochia foşnitoare şi mototolită. Din când în când, Sidorov sughiţa, întinzându-şi oasele, ofta, şi din creştet îi picurau stropi grei de sânge negru, drept pe piciorul meu. Nu era plăcut, dar frica mă oprea să-mi trag piciorul.

Mă cuprinsese amărăciunea. Afară strălucea o zi de sărbătoare, mesteceni tineri împodobeau intrarea casei şi poarta, fiecare tarac zâmbea sub ramurile de sorb proaspăt tăiate, strada înverzise vesel de la un capăt la altul, totul era înnoit şi nespus de tânăr. De dimineaţă socotisem că sărbătoarea asta de primăvară va dăinui la noi vreme îndelungată şi că de acum înainte viaţa noastră va fi mai vrednică, mai luminoasă, mai voioasă.

Soldatul vomită. O duhoare călduţă de votcă şi ceapă verde se răspândi în toată bucătăria. Mutre tulburi şi lătăreţe îşi turteau nasurile de geamuri cu palmele adunate căuş de o parte şi de alta a obrajilor, încât păreau monstruos de clăpăuge.

Sforţându-se să-şi aducă aminte cele petrecute, soldatul bolborosi:

— Adicătelea, ce? Am căzut? Ermohin? Halal prieten…

Începu să tuşească, să plângă cu lacrimi de beţiv şi scânci:

— Surioara mea… oh, surioară…

Se ridică în picioare, puturos şi muiat de apă, se clătină şi căzu lat pe pat, rotindu-şi ciudat ochii în cap:

— M-au omorât de tot…

Pe mine m-a pufnit râsul.

— Cine naiba râde aici? bâigui el, privindu-mă tâmp. Râzi, ai? M-au omorât pentru vecie…

Mă împinse cu amândouă mâinile, mormăind:

— Ehei – prorocul Ilie! Ehei – Egori călare pe cal! Ehei – ce năvăleşti pe mine! la-ţi tălpăşiţa, dihanie…

I-am retezat-o numaidecât:

— Nu mai face pe prostul, ştii!

Se supără ea văcarul pe sat şi se porni să răcnească, frecându-şi tălpile de podea:

— Pe mine m-au omorât, iar tu…

Şi cu mâna lui moale şi murdară mă pocni greoi peste ochi. Orbit, am urlat ca o fiară şi am sărit cu chiu, cu vai în curte, înaintea Nataliei, care trăgea de Ermohin, răţoindu-se la el:

— Mişcă-te, calule! Da' cu tine, ce-i? făcu ea, apucându-mă de mână.

— A dat în mine…

— În ti-ne? tărăgănă ea şi, smucindu-l pe Ermohin, pufni: Mă, urâtule, să-i mulţumeşti lui Dumnezeu!

M-am spălat pe ochi cu apă şi, uitându-mă în tindă, am văzut cum se împăcau soldaţii, îmbrăţişându-se şi plângând, cum s-au repezit apoi să o îmbrăţişeze pe Natalia, care le tot dădea peste mâini:

— Ţâbî de-aici, javrelor! Ce, oi fi vreo târâtură de-a voastră? Hai, culcaţi-vă degrabă, trageţi-i un somn până nu vi s-au întors boierii acasă. Altfel, e vai şi amar de voi!

Îi culcă pe amândoi ca pe nişte ţânci, pe unul pe jos, pe celălalt pe patul îngust şi, de îndată ce-i auzi sforăind, ieşi în tindă.

— Ia te uită, m-am mânjit toată… Şi eu care mă gătisem de vizită! A dat în tine? Nerodul! Ete unde te duce votculiţa! Tu să nu bei, flăcăiaşule, să nu pui strop în gură în veci…

Mai apoi ne-am aşezat amândoi pe laviţa de la poartă şi am întrebat-o cum de nu se teme de beţivi.

— Nu mi-e frică mie nici de cei treji! Ia uite colea!… şi-mi arătă pumnul ei roşu, strâns vârtos.

Bărbăţelul meu, răposatul, când se apuca să bea, o ţinea lanţ, şi aşa zob cum era, îl legam frumuşel de mâini şi de picioare, şi când se trezea, îi dădeam pantalonii jos şi mă puneam cu o nuia mai acătării pe el. „Dacă te-ai însurat, zic, apoi nu te mai beţivăni – nevasta ţi-e răsfăţul, nu votca! Păi da! Şi-l croiam până osteneam, iar după asta se făcea cum e ceara în mâinile mele…

— Matale eşti puternică! am spus eu, aducându-mi aminte de Eva care i-a păcălit până şi pe Dumnezeu.

Natalia oftă:

— Muierea are nevoie de mai multă putere decât bărbatul. Ea are nevoie de putere pentru amândoi. Şi când colo, Dumnezeu a nedreptăţit-o! Că bărbatul e plin de hachiţe.

Vorbea liniştit, fără pic de pornire, cu mâinile încrucişate pe pieptu-i bogat, rezemată de gard, privind cu tristeţe la digul plin de gunoaie şi de pietre. Furat de vorba ei înţeleaptă, nici n-am ştiut cum a trecut vremea şi numai ce i-am văzut pe stăpânu-meu cu stăpână-mea, braţ la braţ, ivindu-sie deodată în capul digului. Veneau încet, plini de importanţă, ca un curcan cu o curcă. Cătau aţintit spre noi, spunându-şi ceva unul altuia.

Am dat fuga şi am descuiat uşa de la intrare. În vreme ce urca treptele, stăpânul îmi spuse cu înţeles:

— Dai târcoale spălătoreselor? Asta ai învăţat-o de la cucoana de jos?

Era o vorbă atât de neroadă, încât nici n-am luat-o în seamă. Jignitor mi s-a părut ceea ce găsi de cuviinţă să adauge, zâmbind batjocoritor:

— Da, ţi-a venit timpul…

A doua zi de dimineaţă, ducându-mă la magazie după lemne, am găsit în buza deschizăturii pătrate tăiate pentru pisici, un portofel gol. Cum îi văzusem de zeci de ori în mâinile lui Sidorov, i l-am dus îndată.

— Da’ banii, unde-s? făcu el, scotocind cu degetul înăuntru. O rublă şi treizeci… Hai, dă-i încoace!

Era gălbejit şi tras la faţă, legat cu un prosop la cap, în chip de turban, şi clipea furios din pleoapele-i umflate. Nu-i venea să creadă că am găsit portofelul gol.

Ermohin, care tocmai intrase în bucătărie, dădu din cap spre mine şi se grăbi să-l convingă:

— El i-a furat… Du-l la stăpânu-su… Că doar n-o să fure un soldat de la alt soldat…

Asta m-a făcut să bănuiesc că el a furat banii şi că pe urmă a zvârlit portofelul la noi în magazie. I-am strigat la obraz:

— Minţi! Tu i-ai furat!

Şi m-am încredinţat pe deplin că nu greşesc, văzând cum faţa lui, despre care ai fi zis că e cioplită în lemn, se schimonoseşte de teamă şi mânie. Se foi în loc şi urlă piţigăiat:

— Dovedeşte!

Cum să dovedesc? Ermohin mă târî în curte, zbierând în gura mare, Sidorov îl urmă, zbierând şi el, pe la ferestre răsăriră capete, iar mama reginei Margot stătea şi ea la geam, pufăind paşnic din ţigară. Am înţeles că sunt pierdut în ochii doamnei mele şi asta mă făcu să-mi ies cu totul din fire.

Mi-aduc aminte, cei doi soldaţi mă ţineau de mâini, în vreme ce stăpânii mei, stând în faţa lor, le ascultau plângerea, încuviinţându-se unul pe altul. Iar stăpâna zise ritos:

— El e, ce mai calea-valea… Acuma pricep de ce-i făcea aseară ochi dulci spălătoresei: înseamnă că avea bani, că de la ea nu capeţi nimic pe degeaba…

— Chiar aşa! sări cu gura Ermohin.

Parcă mi-a fugit pământul de sub picioare. Orbit de furie, am început să răcnesc la stăpână-mea, din care pricină m-am ales cu o bătaie zdravănă.

Dar nu bătaia mă canonea, cât gândul la regina Margot şi ce-o să creadă ea despre mine. Cum să

mă dezvinovăţesc în ochii ei? Amară şi silnică mi-a mai fost viaţa în ceasurile acelea!

Spre norocul meu, soldaţii au răspândit degrabă povestea în toată curtea şi pe toată strada, iar pe seară, pe când stăteam culcat în pod, am auzit-o pe Natalia Kozlovskaia strigând:

— Ba nu, de ce să tac? Nu, drăguţă, ia vino tu încoace! Vino încoace, n-auzi? Altminteri, mă duc la boieru-tău şi vezi tu…

Am simţit pe dată că zarva asta nu era străină de mine. Spălătoreasă striga în faţa uşii noastre de la intrare şi glasul ei răsuna tot mai aprig şi mai triumfător:

— Câţi bani mi-ai arătat tu ieri? De unde i-aveai? Spune!

Gata să mă sufoc de bucurie, auzeam vorba tărăgănată a lui Sidorov:

— Vai, vai, Ermohin…

— Şi pe băiat l-aţi făcut de ocară, l-aţi bătut, ai?

Aş fi vrut să cobor într-un suflet, să ţopăi de bucurie prin curte să o sărut plin de recunoştinţă pe spălătoreasă, dar în clipa aceea am auzit răsteala stăpânei mele, care, pesemne, ieşise la fereastră:

— Băiatul a mâncat bătaie fiindcă vorbeşte urât. Nimeni nu l-a crezut hoţ, afară de tine, necioplito!

— Ba dumneatale eşti necioplită, cocoană, eşti o vacă, dacă-mi dai voie să-ţi spun.

Ascultam sfada lor ca pe o muzică. Lacrimi fierbinţi de obidă şi de recunoştinţă faţă de Natalia îmi frigeau inima şi mă înăbuşeam, căznindu-mă să mi le stăpânesc.

Curând, l-am auzit pe stăpânu-meu urcând încet în pod. Se aşeză lângă mine pe nişte căpriori şi-mi spuse, netezindu-şi părul:

— Eh, Peşkov, frăţioare, nu prea-ţi merge bine, ai?

Am întors capul fără să scot un cuvânt.

— Lasă, că şi tu prea eşti spurcat la gură, urmă el.

— De cum o să mă pun pe picioare, i-am spus eu încetişor, plec de la dumneavoastră…

Rămase o vreme tăcut, trăgând din ţigară şi cercetându-i cu luare-aminte capătul aprins, apoi şopti asurzit:

— De, asta-i treaba ta! Nu mai eşti un copil, se cade să hotărăşti singur ce-i mai bine pentru tine.

Şi s-a dus. Ca întotdeauna mi-era milă de el.

A patra zi am plecat din casă. Mai presus de orice aş fi vrut să-mi iau rămas bun de la regina Margot, dar n-am avut curaj să mă duc la ea şi – mărturisesc – am tot aşteptat să mă cheme.

Luându-mi rămas bun de la fetiţă, am rugat-o:

— Să-i spui mamei că-i mulţumesc din tot sufletul! O să-i spui?

— O să-i spun, făgădui ea prietenoasă, privindu-mă cu un zâmbet gingaş. Cu bine, până mâine, da?

Am întâlnit-o după douăzeci de ani, măritată cu un ofiţer de jandarmi…

XI

Iată-mă tocmit iară la spălatul vaselor, de astă dată pe puntea lui „Perm”, un vapor încăpător, iute şi alb ca o lebădă. Eram spălător de rând, „băiat la bucătărie”, primeam şapte ruble pe lună şi aveam îndatorirea să dau ajutor bucătarilor.

Bufetierul era un ins rotofei şi umflat de trufie, cu capul chel ca o minge. Toată ziulica umbla pe punte, cu mâinile împreunate la spate, greoi ca un vier care caută un colţişor de umbră pe vreme de arşiţă. La bufet se fandosea în fel şi chip nevastă-sa – o cucoană trecută de patruzeci de ani, frumoasă, dar cam ofilită şi pudrată cu ghiotura, încât pudra aibă şi lipicioasă i se cernea pe rochia ţipător colorată.

La bucătărie trona bucătarul Ivan Ivanovici, poreclit „Ursuleţ”, mic şi durduliu, cu un nas de uliu şi ochi batjocoritori. Ţineam mult la el. Era fercheş, se purta cu guler scrobit, se bărbierea în fiecare zi şi avea obrăjorii vineţii de arsura briciului şi mustaţa neagră răsucită în furculiţă. În clipele de răgaz se tot uita într-o oglinjoară rotundă şi-şi tot potrivea mustaţa cu degetele lui fripte şi roşii.

Omul cel mai interesant de pe vapor era însă fochistul Iakov Şumov, un bărbăţoi pătrat şi lat în spate. Faţa lui turtită, cu nasul cârn, semăna cu o lopată, ochişorii ca de urs stăteau ascunşi sub sprâncenele dese, o barbă de cârlionţi mărunţi ca muşchiul de baltă îi năpădea obrajii, chica bogată

ca o cuşmă era atât de încâlcită, încât abia îşi mai putea strecura degetele strâmbe prin ea.

Neîntrecut la jocul de cărţi pe bani, te uimea cu lăcomia lui; dădea veşnic târcoale bucătăriei ca un câine flămând, ploconindu-se pentru o bucată de carne sau un ciolan, iar seara se ospăta cu ceai împreună cu Ursuleţ, povestind întâmplări nemaipomenite din viaţa lui.

În tinereţe fusese ajutor de văcar în oraşul Riazan. Un călugăr în trecere pe acolo îl ademenise la mânăstire, unde petrecuse patru ani ca novice.

— Aş fi rămas călugăr – stea cernită a Domnului, trăncănea el repezit. Numai vezi c-a venit la noi la mânăstire o credincioasă de la Penza – una plină de nuri, şi m-a scos dintr-ale mele. „Eşti tare voinic şi chipeş, zice, iar eu sunt o văduvioară cuminte şi singură pe lume. Mai bine te-ai tocmi rândaş la mine, zice, am căsuţa mea şi fac negoţ cu pene şi puf”… Zis şi făcut:

Întâi m-a luat rândăşel şi pe urmă iubiţel. Şi uite-aşa am dus-o ca-n sânul lui Avram vreo trei anişori…

— Minţi de-ngheaţă apele! i-o reteză Ursuleţ, cercetându-şi îngrijorat în oglindă bubiţele de pe nas. Dacă s-ar plăti parale pentru minciuni, tu te-ai scălda în miare!

Iakov mesteca şi pe faţa lui turtită se mişcau inclusele vinete-cenuşii ale bărbii, iar urechile păroase i se mişcau şi ele. Îl ascultă pe bucătar până la capăt, apoi turui netulburat mai departe:

— Era mai mare ca mine şi curând mi s-a cam urât de ea, aşa că m-am încurcat cu nepoată-sa. Ei, şi când m-a dibuit, mi-a făcut vânt…

— Mai bine nici că se putea, pufni bucătarul, turuind la fel de netulburat ca Iakov.

Fochistul îşi urmă povestirea, ducând la gură o bucăţică de zahăr:

— M-am vânturat eu cât m-am vânturat de colo-colo, până m-am aciuat pe lângă un bătrânel, un

coropcar din Vladimir. Şi am pornit-o împreună, de-am colindat întreg pământul: am umblat prin munţii Balcani, am fost şi pe la turci, pe la români, pe la greci şi pe la tot soiul de austrieci. Am colindat pe la toate noroadele – de la unul cumperi, altuia îi vinzi.

— Da' de furat, furaţi? întrebă cu seriozitate bucătarul.

— Bătrânelul – ferească Dumnezeu! Mă dăscălea şi pe mine: „Pe pământ străin, zice, cată să-ţi păzeşti cinstea, că pe-aci au o lege şi-ţi iau capul pentru nimica toată". Ce-i drept, am încercat eu, numai că mi s-a înfundat. Am pus la cale să fur un cal din curtea unui negustor. Nu m-am priceput şi m-au prins. După aia, ţin-te, neică, judecată. M-au bătut şi m-au dus pe sus la poliţie. Adică, eram doi, unul – hoţ de cai adevărat, geambaş de meserie, că eu doar m-am aflat în treabă, dornic să văd ce şi cum. Tocmai m-apucasem să zidesc negustorului un cuptor la baie, când numai ce pică la pat, bolnav, şi are un vis urât. În vis – eu. S-a speriat rău şi-a început să se roage de stăpânire: daţi-i drumul – adică mie – daţi-i drumul, zice, că-l visez urât. Şi dacă nu-l iert, zice, o să tot bolesc, fiindcă e vrăjitor, pesemne… Şi, cum era om cu vază, mi-au dat drumul…

— Decât să-ţi fi dat drumul, mai bine te puneau la murat vreo trei zile, să-ţi moaie apa scrânteala, mormăi bucătarul.

Iakov i se alătură pe dată.

— Drept grăieşti, că am în mine scrânteală berechet, ajunge pentru un sat întreg!

Bucătarul îşi vârî degetul pe după gulerul prea strâmt şi trase furios din el, mişcând capul dintr-o parte în alta.

— Ce nerozie! se tângui el înciudat. Un hoţ ca ăsta face umbră pământului, se-ndoapă, bea, se plimbă, şi pentru ce, mă rog? Ia spune, ce rost ai tu pe lumea asta?

Fochistul plescăi din buze:

— Habar n-am. Trăiesc, şi-atât! Unul – zace, altul – umblă, funcţionarul – sade pe scaun toată ziulica, iar de mâncat – fiştecare e dator să mănânce.

Bucătarul se supără şi mai şi:

— Mă, eşti un porc făr-de pereche. Ba nici porc, troacă de porci…

— De ce mă porcăieşti? mormăi Iabov cu o adâncă mirare. Mujicii sunt ca ghinda unui stejar. Tu lasă porcăiala, că aşa n-o să mă faci mai bun…

M-am legat dintr-odată şi temeinic de omul acesta. Îl priveam cu neistovită uimire şi-l ascultam mereu cu gura căscată. El dobândise, gândeam eu, o anume cunoaştere a vieţii, care este numai a lui. Tutuia pe toată lumea, se uita la toţi, la căpitan, la bufetier, la călătorii fuduli de la clasa întâi, pe sub sprâncenele lui stufoase, deschis şi fără pic de codeală, de parcă i-ar fi aşezat în rând cu el, laolaltă cu marinarii, cu toţi câţi slujeau la bufet şi cu călătorii de pe punte.

Se întâmpla să-l văd câteodată în faţa căpitanului sau a unul mecanic, cu mâinile lui lungi ca de maimuţă împreunate la spate, ascultând în tăcere cum îl bruftuluiesc pentru lenevie, ori pentru că a lefterit pe careva la cărţi, şi vedeam limpede că nici nu-i pasă, iar ameninţarea că au să-l dea jos de pe vapor la prima oprire nu-l speria de fel.

Era cu totul deosebit de cei din jur, aidoma lui Bună-treabă: pesemne că-şi dădea şi el seama de asta şi avea convingerea că oamenii nu-l pot înţelege.

Niciodată nu l-am văzut jignit de ceva sau îngândurat şi nu mi-l amintesc nici scump la vorbă: din gura lui ascunsă în barbă vorbele curgeau ca un şuvoi nesecat, şi parcă mai presus de voinţa lui. Când era luat la rost sau când asculta pe altul spunând o istorie mai acătării, buzele i se mişcau fără odihnă, de-ai fi zis că repetă pentru sine ceea ce auzea, ori că urma să-şi şoptească

singur ce-avea el în cap. În fiece zi, după schimb, ieşea din cala motoarelor negru de păcură, cu cămaşa leoarcă, neîncinsă, desfăcută în dreptul pieptului năpădit de o lână creaţă, şi cât ai clipi vorba lui otova şi puţin răguşită potopea ca o ploaie toată puntea.

— Bună, mămucă! încotro? La Cistopol? Ştiu şi eu pe-acolo, am fost argat la un tătar bogat. Tătarului îi zicea Usan Gubaidulin. Trei neveste avea bătrânul şi era dat naibii, roşu la faţă ca bujorul. Una din neveste era o tătăroaică tinerică şi hazlie… că păcătuii şi eu cu ea…

Umblase peste tot, păcătuise cu toate femeile întâlnite în cale, povestea despre toate fără pic de ciudă, liniştit, de parcă nicicând în viaţa lui n-ar fi suferit vreo ocară. După câteva clipe, glasul îi răsuna undeva la pupa.

— Măi, oameni buni, ăi de jucaţi cărţi! Hai să-ncropim şi noi ceva – un stos, o maca, un rams! Mângâietor lucru şi jocul de cărţi! Te faci cu parale stând jos. De, tabiet negustoresc!

Băgasem de seamă că arareori spunea: bun, prost, rău; în schimb, aproape întotdeauna îl auzeai zicând: hazliu, mângâietor, ciudat. O femeie frumoasă era pentru el o muieruşcă hazlie, o zi frumoasă, însorită – o ziulică mângâietoare. Dar vorba lui era:

— Ducă-se naibii toate!

Toţi îl socoteau leneş, dar mie mi se părea că-şi îndeplineşte munca grea la cazane, în zăpuşeala puturoasă de iad ce domnea acolo, cu tot atâta vrednicie ca şi ceilalţi, şi nu-mi aduc aminte să-l fi auzit vreodată plângându-se de oboseală, aşa cum se plângeau ceilalţi fochişti.

Într-una din zile, cineva şterpeli unei călătoare – o bătrânică – punga cu bani. Era o seară senină şi liniştită, oamenii blânzi şi paşnici şi ei. Căpitanul dădu bătrânei cinci ruble, mai strânse şi lumea ceva şi când îi puseră banii în mână, bătrâna, închinându-se adânc în faţa celor din jur, spuse:

— Oameni buni, mă văz cu trei ruble şi zece copeici mai mult decât am avut eu!

Se auzi un glas vesel:

— Matale ia banii, maică, şi nu mai trăncăni de pomană! Prind bine şi alea trei ruble…

Un altul cugetă înţelept:

— Banii nu-s oameni, ca să prisosească…

Deodată Iakov se apropie de bătrână şi-i spuse cât se poate de serios:

— Dă-mi mie ce-ţi prisoseşte, să-i joc la cărţi!

Lumea râse, crezând că fochistul glumeşte, dar el stărui să o convingă pe bătrână, care se fâstâcea de tot:

— Dă-i încoace, maică! Ce să faci matale cu banii? Ca mâine pui mâinile pe piept…

Alungat şi ocărit, îmi spuse mirat, clătinând din cap:

— Chisnovaţi mai sunt oamenii! La ce şi-or vârî coada în treburile altora? Doar ea singură zicea că-i prisosesc banii… Iar pe mine tare m-ar fi mângâiat alea trei rublişoare…

Pesemne că-i plăcea grozav să vadă cum arată banii. Stând de vorbă cu careva, obişnuia să lustruiască de pantaloni monedele de argint sau de aramă, apoi le aducea în dreptul nasului ţinându-le între degetele lui strâmbe şi le cerceta cu luare-aminte. Dar lacom de bani, nu era.

Într-o zi, mă îmbie să facem un stos, numai că eu habar n-aveam de jocul ăsta.

— Zău, nu ştii stos? se minună el. Păi cum aşa? Şi mai zici că ai carte! E musai să te-nvăţ! Hai să jucăm – jucăm pe zahăr…

Câştigă, zbârnâind, vreo jumătate de funt de zahăr şi ascunse bucăţile una după alta, având grijă să şi le treacă mai întâi peste obrazul lui păros. Apoi, socotind că am învăţat destul de bine jocul, hotărî:

— Ei, hai să jucăm ca lumea, pe bani! Ai bani?

— Am cinci ruble.

— Eu am două şi ceva.

Se înţelege că m-a lefterit cât ai clipi. Vrând să-mi scot paguba, am pus la bătaie haina de pe mine pentru cinci ruble, şi-am pierdut-o, apoi cizmele pentru trei ruble, şi m-am văzut şi fără cizme. Din senin, Iakov pufni cu ciudă, aproape supărat:

— Nu, jocul nu-i de tine – prea eşti aprig! Una-două – poftim haina, cizmele! Na-ţi-le îndărăt, na şi banii, ţine de colea patru ruble, că una-i pentru osteneala mea, doar te-am învăţat… Este?

I-am fost adânc recunoscător.

— La naiba! făcu el drept răspuns la mulţumirile mele. Jocul e joc, carevasăzică distracţie, când colo tu parcă te-ai lua la bătaie. Nici când te baţi nu-i bine să te-aprinzi, trebuie să dai cu socoteală. Ce mare scofală dacă te-aprinzi? Tu eşti tânăr, ţin'te zdravăn în hăţuri. Nu izbuteşti o dată, de cinci ori, de şapte ori – lasă-te păgubaş! Pleacă. Ei, şi după ce te răcoreşti, o iei de la început. Asta-i cheia jocului!

Pe măsură ce trecea timpul îmi plăcea şi nu-mi plăcea tot mai mult. Poveştile lui uneori mi-aminteau de bunica. Avea multe însuşiri care mă atrăgeau, dar marea lui nepăsare faţă de oameni, pesemne statornicită pe viaţă, mă îndepărta cu violenţă de el.

Odată, pe la asfinţit, un călător beat şi mătăhălos de la clasa a doua, negustor din Perm, căzu peste bord şi, bătând apa cu mâinile şi cu picioarele, se depărta văzând cu ochii pe făgaşul purpuriu aşternut în urma vaporului. Maşinile se opriră îndată şi vaporul încremeni în loc, slobozind de sub zbaturi un nor de spumă însângerată de razele asfinţitului. În clocotirea asta sângerie, undeva departe în urmă se vedea o mogâldeaţă întunecată, care ba dispărea, ba se ivea din nou la faţa apei, scoţând nişte ţipete înspăimântătoare, de te treceau toţi fiorii. Călătorii ţipau şi ei, bulucindu-se la pupa şi aplecându-se peste copastie. Prietenul celui gata să se înece, un roşcovan chelbos, beat şi el, îşi croia drum cu pumnii prin înghesuială, răcnind:

— La o parte! Acuşi l-ajung…

Doi marinari se şi aruncaseră în apă şi se avântau voiniceşte spre omul aflat în primejdie. De la pupa era coborâtă o barcă, iar printre comenzi şi printre ţipetele pătrunzătoare ale femeilor, curgea ca un şuvoi liniştit vorba tacticoasă şi puţin răguşită a lui Iakov:

— Se îneacă, tot se îneacă – Poartă haină lungă! Poalele astea te trag sigur la fund. Că de ce se-neacă femeile mai iute decât bărbaţii? Din pricina fustei! Muierea, când a picat în apă, s-a zis cu ea, se duce la fund ca un sac cu cartofi… Uitaţi-vă, gata, nu se mai vede… Eu nu vorbesc degeaba…

Într-adevăr, negustorul se înecase. L-au căutat vreo două ceasuri, dar nu l-au găsit. Trezit din beţie, prietenul lui sufla din greu la pupa şi scâncea jalnic:

— Of, am ajuns! Acuma, ce fac, spuneţi-mi? Ce le-ndrug la ai lui? Că doar are rude…

Iakov se opri în faţa bietului om, cu mâinile la spate, şi căută să-i aducă o mângâiere:

— Nu-i nimic, negustorule! Nimenea nu ştie unde-i e scris să moară. Unul mănâncă niscai ciuperci şi gata – o mierleşte! Mii de oameni mănâncă ciuperci, iar unul mănâncă anume ca să moară… Şi la urma urmei, ce-s ciupercile?

Voinic şi lat în spate, stătea proţăpit în faţa negustorului ca o piatră de moară şi-şi scutura vorbele peste el ca tărâţa. O vreme, negustorul plânse în tăcere, ştergându-şi lacrimile din barbă cu palmele-i late, dar ascultându-l pe Iakov, începu să urle:

— Diavole! De ce-mi chinuieşti sufletul? Oameni buni, luaţi-l de-aici că-l omor!

Urnindu-se tacticos din loc, Iakov mormăi:

— Suciţi mai sunt şi oamenii! Tu te duci la el cu binele şi el te-ntâmpină cu parul în mână…

Uneori, mă silea să-l cred un prostănac, dar socoteam în sinea mea că se preface anume. Doream cu îndărătnicie să aflu cum a colindat el

pământul şi ce-a văzut, dar nu prea izbuteam să-l iscodesc. Răsturnându-şi capul pe spate şi mijindu-şi ochii întunecaţi, de urs, fochistul îşi trecea mâna peste obrazul năpădit de păr şi începea tărăgănat să-şi depene amintirile:

— Oameni, frăţioare, sunt peste tot, ca furnicile! Colea oameni, dincolo oameni – forfotă mare, zău aşa! Ţărani vezi mai mulţi, de bună seamă – pământul e plin de mujici, cum e toamna de frunză. Bulgarii? Am văzut şi bulgari, şi greci, şi sârbi, şi români, şi ţigani – că ăştia-s mulţi şi de tot soiul. Cum e norodul? Păi cum să fie? La oraş – orăşeni, la ţară – ţărani, aidoma ca la noi. Multă asemănare. Ba unii chiar vorbesc la fel ca noi, numai că vorbesc stâlcit, cam aşa ca tătarii sau mordvinii. Grecilor nu li se dă limba pe graiul nostru, gânguresc cum se nimereşte, tu zici că vorbesc şi când colo nu pricepi boabă. Cu ei eşti nevoit să te-nţelegi prin semne. Da' bătrânelul meu se prefăcea că-i pricepe, îngăima: karamera, kalimera… Era şiret bătrânelul, straşnic ţi-i mai ducea de nas. Mă-ntrebi iară – cum şi ce fel? Mintosule, păi cum să fie oamenii?

Oacheşi, de bună seamă. Oacheşi sunt şi românii şi tot de-o credinţă. Bulgarii sunt şi ei oacheşi, da, şi tot de credinţa noastră. Cât despre greci, ăştia aduc a turci.

Mie mi se părea că nu-mi spune tot ce ştia şi că păstrează pentru el anume lucruri despre care nu voia să vorbească.

Mulţumită ilustraţiilor de prin reviste ştiam că Atena e capitala Greciei – un oraş străvechi şi foarte frumos, dar Iakov clătină din cap a îndoială:

— Te-au minţit, frăţioare. Nu-i nicio Atenă, e vorba de Atos, numai că nu-i un oraş, ci un munte, şi-acolo se află o mânăstire – atâta tot. Sfântul munte Atos, aşa-i zice. Erau şi nişte poze, vindea şi bătrânul dintr-astea. Mai e şi oraşul Belgorod, pe Dunăre, cam aşa ca Iaroslavl sau Nijni. Nu-i cine ştie ce de oraşele lor, pe câtă vreme satele – mda,

altă căciulă! Şi muierile, eh, muierile sunt hazlii de moarte. Din pricina uneia era cât pe ce să rămân pe-acolo… Cum naiba o chema?

Îşi frecă apăsat cu palmele faţa aproape fără ochi şi barba-i aspră trosni uşor. De undeva din fundul gâtlejului i se auzi râsul ca zornăitul unui zurgălău spart:

— Tii, că uituc mai e omul! Şi când te gândeşti că ea şi cu mine… Când a fost să ne luăm rămas bun a plâns – am plâns şi eu, zău…

Şi, liniştit, fără pic de stinghereală, se apucă să mă înveţe cum să mă port cu femeile.

Şedeam tolăniţi la pupa. Noaptea potopită de lună plutea în întâmpinarea noastră, malul scund, învelit de lunci, abia se zărea, tivind pânza argintie a râului; pe celălalt, înalt, clipeau luminiţe galbene ca nişte stele ademenite de pământ. Totul în jur se mişca şi fremăta fără somn, într-o vieţuire molcomă, dar adevărată. În pacea asta învăluitoare şi puţin tristă, se rostogoli, vorba lui uşor răguşită:

— Uite aşa şi-arunca mâinile în lături, ca ţintuită pe cruce…

Povestirea lui Iakov, deşi neruşinată, nu-mi făcea silă; lipsită de lăudăroşenie şi de cruzime, era pătrunsă de melancolie şi simţeam că porneşte din suflet. La o adică şi luna stătea pe cer neruşinat de goală, tulburându-mă la fel şi stârnind doruri nedesluşite în adâncul fiinţei mele. Luna reînvia în mine cele mai frumoase aduceri aminte, icoana reginei Margot, precum şi acele stihuri de neuitat prin adevărul lor:

Numai el, cântecul cere
Frumuseţii – o putere.
Frumuseţea-i frumuseţe
Şi-n tăcere…

Scuturându-mă din toropeala visării, îl întrebam din nou pe fochist despre viaţa lui şi despre câte a văzut el pe lume.

— Măi, chisnovatule, pufnea el, ce vrei să-ţi mai spun? Am văzut tot şi de toate. Dacă vii şi mă-ntrebi: mânăstiri ai văzut? Am văzut. Da' cârciumi? Am văzut şi cârciumi. Am văzut cum huzureşte boierul şi cum o târăşte mujicul! Am fost şi sătul, şi flămând…

Vorbind rar, ca şi cum ar fi trecut o apă adâncă şi iute pe o punte şubredă, îşi aminti:

— Uite, să vezi. Mă-nhăţaseră la poliţie, pentru furt de cai. Ehei, te paşte Siberia, îmi zic. Subcomisarul înjura de mama focului că sobele din casa lui a nouă scot fum. „Înălţimea-voastră, zic, dreg eu sobele, mă pricep." El se răsteşte la mine: „Gura! Nici cel mai bun meşter nu le-a dibuit hiba"… Eu, de colo: „Păi răsare câte un cioban care se dovedeşte mai luminat la cap decât un general". Că ştii, vorba ceea, nimica nu mă mai speria: adică tot de Siberia aveam parte… „Atunci, apucă-te de treabă, zice. Şi ţine minte, dacă mi-o scrânteşti, îţi zdrobesc oasele." În două zile am dres frumuşel toate sobele, de se minuna subcomisarul: „Măi, tăntălăule, dovleac sec ce eşti! Te văd meşter bun şi tu te-apuci să furi cai? Cum vine asta?" Eu, de colo: „Curată prostie, înălţimea-voastră!" „Prostie, zău aşa, zice. Să ştii că-mi pare rău de tine!" Da. Adică, îi era milă de mine. Ca să vezi! El, un poliţai, fără milă în slujba lui, când colo, uite că-l păleşte mila de mine…

— Ei şi ce-i cu asta?

— Nimic. I-a fost milă. Ce vrei mai mult?

— La ce bun să-i fie cuiva milă de tine, că parcă eşti un pietroi.

Iakov râse fără supărare.

— Ca-araghiosule! Pietroi, ai? Tu învaţă să-ţi fie milă şi de un pietroi, că şi pietroiul are menirea lui pe lumea asta. Cu de-alde el se aştern străzile. Cată să ai milă de orice, fiindcă nimic nu zace în dorul lelii. Aşa, bunăoară, ce-i nisipul? Pă-i uite că şi-n nisip răsare firul de iarbă!

Când fochistul vorbea astfel, îmi dădeam seama cu deosebită limpezime că el ştia ceva de nepătruns pentru mine.

— Ce crezi despre bucătar? l-am întrebat.

— Despre Ursuleţ? făcu el cu nepăsare. Ce să cred? Aici n-ai ce crede.

Era adevărat. Ivan Ivanovici se dovedea atât de cumpătat şi de cinstit în toate, încât nu te puteai agăţa de ei. O singură ciudăţenie avea: ţinea mult la fochist şi cu toate că-l ocăra zi şi noapte, mereu îl poftea la ceai.

Într-o zi, îi spuse:

— Dacă mai dăinuia iobăgia şi eu aş fi fost boierul tău, te-aş fi bătut cu nuiaua de şapte ori în săptămână, trântore!

Iakov i-o întoarse cu seriozitate:

— De şapte ori e cam mult.

Bucătarul îl ocăra de mama focului şi pe de altă parte îl ospăta cu tot soiul de bunătăţi. Îi întindea grosolan câte ceva de mâncare şi spunea:

— Na, înfulecă!

Iakov mesteca tacticos şi zicea:

— Multă vlagă mai strâng eu în mine mulţumită ţie, Ivan Ivanovici!

— Şi la ce-ţi foloseşte vlaga, puturosule?

— Cum, la ce? Ca să trăiesc mult…

— Şi la ce bun să trăieşti, diavole?

— Las’că şi diavolul trăieşte. Ori o să-mi spui că n-are haz să trăieşti? Tare mângâietor e să trăieşti, Ivan Ivanovici, tare mângâietor…

— Uf, ce edeot!

— Cum?

— E-de-ot.

— Poftim la el! se miră Iakov, în vreme ce Ursuleţ se întoarse spre mine:

— Gândeşte-te şi tu: noi ne dăm sângele din noi şi ne facem oasele iască în dogoarea de iad a plitei, şi el stă şi mestecă tacticos ca un porc.

— Fiecare cu soarta lui! mormăi fochistul, mestecând mai departe.

Ştiam că jos, la cuptoare, era mai mare zăduf şi mai greu de muncit decât lângă plită. De vreo câteva ori, noaptea, încercasem şi eu să scormonesc jăratecul din cuptoare, împreună cu Iakov, şi mi se părea ciudat că nu ţinea să-i arate bucătarului greutăţile muncii sale. Nu, hotărât lucru, omul ăsta ştia ceva deosebit…

Îl ocărau toţi – căpitanul, mecanicul, şeful de echipaj, toţi câţi nu se aveau bine cu lenea, încât mă minunam că nu-i dau papucii de pe vapor. Ceilalţi fochişti se purtau mai frumos cu el decât şeful de echipaj, deşi îl mai luau şi în râs pentru vorbăria şi năravul lui cu jocul de cărţi. Îi întrebam:

— Ce ziceţi de Iakov, e om de treabă?

— Iakov? Da, de treabă. E blând, faci tot ce vrei cu el, poţi să-i pui şi cărbuni aprinşi în sân…

Deşi muncea din greu la cazane şi avea o foame de lup, fochistul dormea foarte puţin. Adesea, când ieşea din schimb, asudat şi murdar, rămânea toată noaptea la pupa, fără să-şi schimbe nici hainele, sporovăind cu călătorii, sau jucând cărţi.

Stătea în faţa mea ca o ladă ferecată – simţeam că tăinuieşte un adevăr de care nu mă pot lipsi şi căutam cu încăpăţânare cheia încuietorii.

— Ce tot vrei de la mine, frăţioare, că nu pricep în ruptul capului! mă iscodea el, cercetându-mă cu ochişorii care aproape că nici nu i se vedeau de sub sprâncene. Vrei să ştii ceva despre lumea asta. Da, adevărat, am cutreierat-o în lung şi-n lat, dar altceva? Ca-ra-ghiosule! Mai bine stai şi-ascultă ce-am păţit odată.

Şi începu să istorisească: Trăia într-o vreme într-un oraş de provincie un tânăr judecător ofticos. Nevastă-sa era nemţoaică, o muiere zdravănă, fără copii. Şi numai ce s-a îndrăgostit nemţoaica de un negustor de stămburi, unul însurat, cu nevastă frumoasă şi cu trei copii. Într-o bună zi, băgă de seamă că i-a picat nemţoaicei cu tronc şi s-a gândit să-şi râdă de ea: şi-o cheamă la el, în grădină,

noaptea, dar chemă şi doi prieteni, pe care i-a pitit în nişte tufişuri.

— Pân-aici, toate bune! Vine nemţoaica, treanca-fleanca de una, de alta, ea gata la orice! Dar el îi spune: „Eu, cocoană, nu pot să-ţi răspund la amoare, că-s om însurat, dar ţi-am pus deoparte doi prieteni de-ai mei, unul – văduv, celălalt – holtei”. Nemţoaica face: „Ah!”, şi numai ce-i trage una peste mutră de-l dă jos de pe bancă. Şi nu se lasă, arde-l şi cu pantoful, şi cu tocul pantofului peste bot. Eu o petrecusem până acolo, că eram în slujbă la judecător. Mă uit printr-o crăpătură din gard şi văd că s-a îngroşat gluma. Prietenii negustorului au sărit la ea şi-au înşfăcat-o de păr. Atunci, zdup şi eu peste gard. Le-am făcut vânt cât colo: „Păi aşa nu se poate, domnilor negustori! zic. Cocoana a venit la dumnealui din toată inima şi dumnealui a pus la cale o porcărie!”. Am luat-o de acolo şi ei mi-au spart capul cu o cărămidă… Ei, şi-a rămas tare tristă cucoana, umbla de colo până colo prin curte, fără să-şi afle liniştea. Şi-mi spune: „O să plec la ai mei, la nemţi, Iakove. De cum mi-o muri bărbatul – plec!” „De bună seamă că trebuie să plecaţi!” zic. Judecătorul a murit şi ea a plecat. Era tare blândă, înţeleaptă. Şi judecătorul era blând, fie-i ţărâna uşoară…

Tăceam, nedumerit, neînţelegând tâlcul acestei istorii. Ghiceam aici ceva cunoscut, crud şi nerod, numai că nu mă pricepeam ce să spun.

— Frumoasă poveste, ai? mă întrebă Iakov.

Am îngânat ceva, înjurând scârbit, dar el mă lămuri liniştit:

— Oamenii sătui sunt mulţumiţi de toate! Ei, şiatunci li se face de şotii, dar o scrântesc, de parcă nu s-ar pricepe la şotii. Sunt oameni serioşi, de bună seamă, negustori. Negustoria cere mult cap, numai că de, ţi se urăşte să tot trăieşti cu capul, şi-atunci ţi se face de şotii.

Dincolo de pupa, râul înspumat tot alerga la vale în clipocirea undei fugare, petrecută domol de

malul întunecat. Călătorii sforăiau pe punte. Printre bănci şi printre trupurile prăvălite în somn, mişcându-se grijuliu, se apropie de noi o femeie înaltă şi uscată, într-o rochie neagră, cu părul cărunt şi fără broboadă. Fochistul mă izbi uşurel cu umărul, şoptind:

— Uită-te la ea.. E supărată…

Şi-mi păru rău că amărăciunea altora îl înveselea.

Istorisea mult şi eu îl ascultam cu lăcomie. Mi-aduc aminte de toate poveştile lui, dar nu găsesc niciuna veselă printre ele. Era mai netulburat decât cărţile – în cărţi desluşeam adesea mânia sau bucuria, tristeţea sau ironia autorului. Fochistul însă nu râdea şi nu osândea, nimic nu-l supăra şi nici nu-l bucura. Vorbea ca un martor nepărtinitor în faţa judecătorilor, ca unul străin, deopotrivă de învinuit, de reclamanţi, ori de judecători… Nepăsarea asta deştepta în mine o tot mai răutăcioasă mâhnire, precum şi o înciudată vrăjmăşie faţă de Iakov.

Viaţa ardea dinaintea ochilor lui ca focul din cuptoarele cazanelor, el stătea în faţa cuptorului cu un ciocan de lemn în laba lui scorojită de urs şi lovea încet robinetul injectorului, sporind sau micşorând curgerea combustibilului.

— Te-a jignit vreodată careva?

— Cine să mă jignească? Sunt puternic şi când dau eu una…

— Nu la bătăi, la suflet mă gândesc. Te-a jignit vreodată careva?

— Sufletul nu poate fi jignit, sufletul nu primeşte jignirea, zise el. De sufletul omului nu te poţi atinge cu nimic…

Călătorii de pe punte, marinarii – toată lumea vorbea despre suflet la fel de mult şi des ca şi despre pământ, muncă, pâine, femei. Sufletul era tot a zecea vorbă a oamenilor simpli, o vorbă aflată la îndemână ca şi un ban de cinci copeici. Nu-mi plăcea că vorba asta era atât de obişnuită pe limba

alunecoasă a oamenilor, iar când mujicii pângăreau sufletul în sudalme blajine ori înveninate, parcă-mi implântau un cuţit în inimă.

Mi-aduc bine aminte cât de grijuliu vorbea bunica despre suflet – tainiţa iubirii şi a bucuriei; credeam că după moarte îngerii duc sufletul sus, în cerul albastru, la Dumnezeul cel bun al bunicii, unde el îl întâmpina cu blândeţe:

— Ce-i, dragul meu, ce-i, suflete curat, ai pătimit mult, te-ai chinuit mult?

Şi-i dăruia sufletului aripi de serafim – şase aripi albe.

Iakov Şumov vorbea despre suflet la fel de grijuliu, cu zgârcenie şi cam fără chef, întocmai ca şi bunica. În sudalmele lui nu pomenea niciodată de suflet, iar când alţii discutau despre suflet, el tăcea, plecându-şi în pământ grumazul roşu de taur. Când îl întrebam ce e sufletul, zicea:

— E aşa ca o boare, răsuflarea lui Dumnezeu…

Asta nu mă mulţumea şi-l întrebam mai departe, iar fochistul îmi răspundea cu capul în piept:

— În privinţa sufletului, frăţioare, nici popii nu pricep cine ştie ce, sufletul e ceva tainic…

Mă gândeam tot mereu la Iakov, căznindu-mă cu îndărătnicie să-l pătrund, dar strădania mea era zadarnică. Nu mai vedeam nimic în afară de el – făptura lui mătăhăloasă acoperea totul.

Nevasta bufetierului îmi căuta în cârcă din cale-afară, că-mi dădea de gândit. Dimineaţa trebuia să-i torn eu apă să se spele, deşi asta era treaba Luşei, camerista de la clasa a doua, o fată curăţică şi veselă. Când mă aflam în cabina strâmtă, lângă bufetiera goală până la brâu, şi-i vedeam cărnurile gălbejite şi ofilite ca un aluat acrit, îmi răsărea în minte pielea mătăsoasă şi oacheşă a reginei Margot şi mi se făcea scârbă. Iar bufetiera sporovăia întruna, ba cu tânguială, ba cu nemulţumire, ba cu parapon, ba plină de batjocură.

Nu pătrundeam tâlcul vorbelor ei, deşi parcă mai ghiceam câte ceva de departe – ceva jalnic,

mizer, ruşinos. Dar nu mă revoltam. Trăiam departe de bufetieră şi de tot ce se petrecea pe vapor, după un pietroi mare şi lăţos, care ascundea de mine toată această lume plutitoare zi şi noapte spre nu ştiu ce ţintă.

— Gavrilovna noastră s-a amorezat lulea de itine! o auzeam ca prin vis pe Luşa. Tu nu sta de lemn, pune mâna şi înhaţă norocul…

Nu râdea numai ea de mine – toţi câţi slujeau la bufet aflaseră slăbiciunea Gavrilovnei. Iar bucătarul spunea, încreţindu-şi nasul:

— A gustat din toate muierea asta şi uite că i s-a făcut de-o prăjiturică, de-o bezea! Ce oameni… Să te uiţi la ea cu amândoi ochii şi să fii cu ochii-n patru…

Iakov mă povăţuia şi el, părinteşte şi plin de seriozitate:

— Eh, să fi avut vreo doi ani mai mult, de, nu ziceam ba, dar aşa, la anii tăi, cred că-i mai bine să nu te laşi! Adică, tu faci cum crezi…

— Mai bine las-o moartă. E-o porcărie…

— Ai dreptate, zău…

Numai că în clipa următoare, încercând zadarnic să-şi răvăşească chica pâslită cu degetele, îşi picură vorbele rotunjoare:

— Hm, acum şi pe ea trebuie s-o înţelegi. Nu prea i se iveşte nici ei prilejul şi merge spre iarna vieţii… Că şi câinelui îi place dezmierdarea, darămite omului! Femeia trăieşte din dezmierdare cum trăieşte ciuperca din umezeală. I-o fi şi ei ruşine, da’ ce să-i faci? Trupul cere dezmierdare, fără dezmierdare – piere…

Îl priveam încordat în ochii a căror căutătură era cu neputinţă de prins şi-l întrebam:

— Ţi-e milă de ea?

— Mie? Păi ce, mi-e mamă? Nici de mă-sa n-are milă omul, şi tu… Of, nerodule!

Râdea încetişor, cu râsul lui de zurgălău spart.

Uneori, privindu-l, mi se părea că mă scufund într-un hău de muţenie şi întuneric.

— Toată lumea se-nsoară. Tu, Iakove, de ce nu te-nsori?

— De ce? Muiere găsesc eu şi aşa oricând, slavă Domnului, asta-i floare la ureche… Vezi tu, omul însurat trebuie să trăiască în acelaşi loc, să-şi muncească pământul, iară pământul meu e şi sărac, şi puţin. Ba şi pe ăla mi l-a luat unchiu-meu. Vine frate-meu de la cătănie şi se ia la harţă cu unchiu', hai degrabă la judecată, şi niciuna, nici două, îl miruieşte cu parul în cap. Ce mai, vărsare de sânge! Ei, pentru asta l-au băgat la puşcărie pe un an şi jumătate. Şi de la puşcărie, se ştie, nu-i alt drum decât tot la puşcărie. Nevastă-sa era o muiere tânără şi mângâioasă foc, ce să mai vorbim! Dacă te-ai însurat, rămâi gospodar lângă bordeiul tău, că soldatul nu-i stăpân pe viaţa lui.

— Tu te rogi lui Dumnezeu?

— Caraghiosule! Sigur că mă rog…

— Cum?

— În tot felul.

— Ce rugăciuni spui?

Rugăciuni nu ştiu. La mine, frăţioare, e simplu: Doamne Isuse, pe viu miluieşte-l, pe mort – odihneşte-l, iar pe mine fereşte-mă, Doamne, de boală… Ei, şi mai spui câte ceva…

— Ce?

— Aşa! Tot ce spui i-ajunge la ureche!

Se purta drăgăstos şi se minuna de mine, ca de un căţelandru isteţ, care ştie să facă fel şi fel de giumbuşlucuri. Noaptea, când şedeam câteodată la taifas îl simţeam duhnind a păcură, a pârlit şi a ceapă, că-i plăcea să ronţăie ceapa crudă, aşa ca pe un măr. Şi numai ce-l auzeam:

— Măi, Aleoha, eroha-voha, ia zi tu o poezioară!

Ştiam o mulţime de poezii pe dinafară, ba aveam şi un caiet gros în care însemnasem tot ce-mi plăcea mie mai mult. Spuneam din *Ruslan,* el asculta nemişcat, orb şi mut, ţinându-şi răsuflarea horcăitoare, apoi icnea şoptit:

— Mângâietoare, frumoasă povestioară! Tu ai născocit-o? Puşkin? Ştiu şi eu un boier, Muhin-Puşkin, l-am şi văzut…

— Nu-i el, pe el l-au omorât de mult!

— Păi de ce?

I-am spus întâmplarea pe scurt, aşa cum o auzisem de la regina Margot. Iakov mă ascultă până la capăt, apoi zise liniştit:

— Eh, din pricina muierilor se prăpădesc mulţi oameni…

Adeseori îi istoriseam fel şi fel de lucruri citite prin cărţi; dar toate se învălmăşiseră, se contopiseră în mintea mea într-o unică şi lungă poveste – povestea unei vieţi zbuciumate, dar frumoasă, înfocată de patimi, plină de vitejii nebuneşti, de nobleţe şi măreţie, de izbânzi ca de basm, de dueluri şi morţi, de cuvinte înălţătoare, dar şi de mârşăvii. Împrumutam lui Rocambole trăsăturile cavalereşti ale lui La Môle, Hanibal, Colonna, înfăţişam pe Ludovic al XI-lea cu însuşirile bătrânului Grandet, în vreme ce cornetul Otletaev se contopise de-a binelea cu Henric al IV-lea. O asemenea poveste în care eu schimbam după plac chipul şi firea eroilor precum şi locul întâmplărilor, era pentru mine o lume în care mă simţeam la fel de slobod ca şi Dumnezeul bunicului, cel care se juca nestingherit cu toate câte sunt. Asta însă nu mă împiedica să văd realitatea aşa cum era, nici nu-mi potolea dorinţa arzătoare de a-i înţelege pe oamenii vii, aşa cum erau ei: haosul purces din cărţi mă apăra ca o pavăză străvezie şi de nepătruns de întreg noianul de murdării şi otrăvuri puturoase ale vieţii.

Cărţile mă făcuseră invulnerabil faţă de multe: odată ce-ai aflat preţul iubirii şi al suferinţei, ţi-e cu neputinţă să mai calci într-un bordel şi desfrâul târguit pe doi bani nu-ţi poate trezi decât dezgust şi milă pentru cei care se desfată cu el.

Rocambole mă învăţa tăria de a nu mă pleca împrejurărilor, eroii lui Dumas îmi insuflau dorinţa

de a mă dărui unei cauze dogoritoare şi măreţe. Eroul meu preferat era voiosul rege Henric al IV-lea şi mi se părea că anume despre el glăsuia frumosul cântec al lui Béranger:

Ţăranul copleşi cu înlesnire
Şi el golea pline potire.
Norodul când e fericit
Să nu bea regele slăvit?

Romanele îl înfăţişau pe Henric ca pe un om bun şi apropiat de poporul său; strălucitor ca un soare, el îmi sădea în suflet încredinţarea că Franţa e cea mai frumoasă ţară de pe pământ – o ţară de cavaleri, vădind aceeaşi nobleţe şi sub mantia regească, şi sub strai ţărănesc: Ange Pitou era la fel de viteaz ca şi d'Artaignan. Asasinarea lui Henric m-a făcut să plâng de durere şi să scrâşnesc de ură împotriva lui Ravaillac. Regele Henric era mai totdeauna eroul istoriilor pe care i le spuneam fochistului şi-mi părea că şi Iakov a ajuns să îndrăgească Franţa şi pe Henric.

— Tare cumsecade şi Ghenrik, regele ăsta! Cu unul ca el să te duci la pescuit ghigorţi, zău! spunea fochistul.

Asculta în tăcere, fără să se aprindă şi fără să sâcâie cu întrebările; sprâncenele-i aduse ca o streaşină peste ochi şi chipu-i nemişcat îl făceau să semene cu o piatră năpădită de muşchi, dar dacă-mi curmam firul povestirii din cine ştie ce pricină, căuta pe dată să afle:

— Gata?

— Nu, mai e.

— Păi, nu te mai opri şi tu!

Despre franţuji, spunea, oftând:

— Ăştia-şi trăiesc viaţa pe răcoare.

— Cum adică?

— Păi tu şi cu mine trăim tot într-o dogoare, tot cu truda, pe când ei se bucură de răcoare. Nu

muncesc de fel, ştiu doar să bea şi să se plimbe. Mângâietoare viaţă!

— Ba muncesc şi ei.

— Asta nu se prea vede din povestirile tale, zicea fochistul cu îndreptăţire, şi deodată m-am luminat că în mai toate cărţile citite de mine nu se pomenea aproape niciun cuvinţel despre felul cum muncesc şi cum îşi câştigă viaţa cei plini de nobleţe.

— Ia să-i trag şi eu un pui de somn, spunea Iakov, răsturnându-se pe spate chiar pe locul unde şedea, şi după o clipă îl auzeam şuierând cadenţat pe nas.

În toamnă, când malurile Kamei se înveliră în culorile aramei, copacii se poleiră de aur şi razele piezişe ale soarelui păliră, Iakov plecă pe neaşteptate de pe vapor. Îmi spusese încă din ajun:

— Poimâine, Aleoha, eroha-voha, ajungem la Perm, ne ducem la baia de aburi, ne muiem oscioarele după pofta inimii şi pe urmă ne înfundăm într-o crâşmă cu muzică… Mângâietor popas! Tare-mi place să mă uit cum cântă maşinăriile alea ale lor…

Dar iată că la Sarapul se urcă pe vapor un bărbat trupeş, cu o faţă ofilită de femeie şi spân ca în palmă.

Cojoaca lungă până în pământ şi căciula cu urechi din blană de vulpe sporeau şi mai mult asemănarea asta. Se aciuă îndată la măsuţa de lângă bucătărie, la căldurică, ceru un dichis de ceai şi începu sa soarbă tacticos din ceaiul gălbui şi clocotind, cu căciula pe cap, fără măcar să-şi descheie şuba, năduşind aprig.

Norii de toamnă tot cerneau o ploaie măruntă, şi de fiece dată când se ştergea pe faţă cu batista lui cadrilată, credeai că ploaia conteneşte, dar într-o clipită năduşea din nou, de parcă s-ar fi înteţit şi ploaia.

Nu trecu mult şi numai că-l văd pe Iakov aşezându-se la masă. Se apucară amândoi să

cerceteze o hartă dintr-un calendar. Călătorul cel nou umbla cu degetul pe hartă, iar fochistul spunea liniştit:

— Păi de, ce să zic! Asta-i. Ducă-se naibii toate…

— Halal de tine! îl firitisi piţigăiat călătorul cel nou, îndesând calendarul în sacul de piele aşezat la picioarele lui, şi se apucară să bea ceai, şuşotind încetişor.

Înainte ca Iakov să intre de schimb, l-am întrebat ce fel de om e călătorul cel nou. El pufni batjocoritor pe sub mustaţă:

— Păi se vede – leit un porumbel. Adică scapete. E din Siberia, de tare depa-arte. Are haz, trăieşte după nişte hârţoage…

Se depărtă, zdupăind pe punte cu călcâile-i negre ca nişte copite, dar deodată stătu locului, scărpinându-şi coastele:

— M-am tocmit să muncesc la el. Cum ajungem la Perm, o şterg de pe vapor, te las cu bine, eroha-voha! Mergem pe tren, mergem pe un râu şi mai mergem şi cu caii. Cică avem de mers cam cinci săptămâni. Ca să vezi taman unde mi s-a vârât omul ăsta…

— Îl cunoşti? am întrebat, mirat de o asemenea hotărâre neaşteptată.

— Da’ de unde! Nici nu l-am văzut până azi, că doar n-am trăit prin părţile lui…

A doua zi dimineaţă, îmbrăcat într-un cojoc scurt şi soios, cu nişte ghete sparte trase pe piciorul gol şi cu pălăria de paie hărtănită şi fără boruri a Ursuleţului, înfundată pe cap, Iakov îmi frământa mâna între degetele lui ca de tuci, mormăind:

— Hai şi tu cu mine, vrei? Te ia şi pe tine porumbelul, dacă-i spun. Vrei să-i spun? O să-ţi taie ce-are omul de prisos şi-o să-ţi dea şi bani pentru asta. La ei e-o sărbătoare să schilodească un om, te şi răsplătesc pentru asta…

Scopitul aştepta lângă copastie, umflăţoi ca un înecat, cu o legăturică albă sub braţ şi se uita ţintă

la Iakov cu ochii lui morţi şi grei. L-am suduit în şoaptă. Fochistul îmi strivi încă o dată mâna într-a lui.

— Ducă-se naibii toate, dă-l încolo! Fiştecare cu Dumnezeul lui. Ce ne pasă nouă? Ei, rămâi cu bine! Îţi doresc să ai noroc în viaţă!

Şi Iakov Şumov se urni din loc, legănându-se ca un urs şi împovărându-mi sufletul cu un vălmăşag de simţăminte: mi-era milă şi ciudă pe fochist, ba mi-aduc aminte că-l şi pizmuiam niţeluş. Totodată mă întrebam cu nelinişte: de ce o fi pornit-o omul ăsta la drum, fără să ştie barem unde se duce?

La drept vorbind, ce fel de om era Iakov Şumov?

XII

Toamna târziu, când vaporul se trase la odihnă, am intrat ucenic într-un atelier de zugrăvit icoane şi chiar a doua zi, stăpâna cea nouă, o bătrânică blajină şi-n mare prieteşug cu băuturica, mă vesti cu vorba rotunjită a celor din Vladimir:

— Acuşa zilele-s scurtuţe şi serile lungi, aşa că dimineţile o să-mi stai la prăvălie şi deprinzi seara meşteşugul.

Şi mă dădu în grija vânzătorului, un scundac tinerel şi iute, cu o frumuseţe dulceagă întipărită pe faţă. Dimineaţa, în îngânarea rece a zorilor, străbăteam împreună tot oraşul, apucând pe Ilinka, uliţa somnoroasă a negustorilor, spre Bazarul Nijni. Prăvălia era deasupra unui han, într-o fostă magazie, cu o uşă de fier şi doar un ochi de fereastră, care dădeau pe un cerdac învelit cu tablă. Înăuntru vedeai numai icoane mai mari şi mai mici, chivote netede sau crestate cu „struguraşi", cărţi bisericeşti în slavonă, legate în piele galbenă. Alături de noi ţinea prăvălie tot de icoane şi cărţi un om cu barbă neagră, neam cu un bogoslov de credinţă veche, cunoscut şi dincolo de Volga, până prin ţinuturile Kerjenţului; fecioru-său, un băiat uscăţiv şi dezgheţat, cam de-o seamă cu mine, cu faţa cenuşie bătrânicioasă şi nişte ochi neliniştiţi de şoricel, îi stătea în preajmă şi-l ajuta într-ale negustoriei.

De îndată ce deschideam prăvălia, trebuia să dau fuga la ceainărie după apă clocotită şi cum

isprăveam cu ceaiul mă apucam de curăţenie, ştergeam praful, iar apoi şedeam popândău în cerdac, pândind să nu calce nimeni pragul vecinului.

— Muşteriu-i prost! îmi spunea ritos vânzătorul. Pentru el e totuna de unde cumpără, numai ieftin să fie, că habar n-are ce cumpără!

Ciocănind iute icoanele una de alta şi lăudându-se că ştie ca nimeni altul rosturile negustoriei, mă dăscălea:

— Asta-i marfă de atelier – marfă ieftină; cea de trei verşoci pe patru are un preţ…; cea de şase verşoci pe şapte – alt preţ… Pe sfinţi îi cunoşti? Bagă la cap: sfântul Bonifatie izbăveşte de beţie; sfânta mucenică Varvara alungă durerea de dinţi şi moartea năprasnică; sfântul Vasili Blajennâi păzeşte de răceală şi de friguri. Da' pe Maica Domnului ştii cum o înfăţişează icoanele? Uite colea: asta-i Cea îndurerată; asta-i Cea-cu-trei-mâini; asta: Cea de la Abalaţk – primitoare-de-Semn; asta: Nu-plânge-Maică; asta: Alină-mi durerea; asta: Maica de la Kazan; asta: Maica de la Pokrov; asta: Cea-cu-şapte-săgeţi…

Preţul icoanelor l-am învăţat repede, după mărimea fiecăreia şi felul zugrăvelii, am învăţat să deosebesc şi icoanele Maicii Domnului, dar nu era lesne să ţii minte puterea dăruită fiecărui sfânt în parte.

Uneori, pe când stăteam în uşa prăvăliei, furat de gânduri, vânzătorului i se căşuna din senin să mă ia la întrebări, să vadă ce ştiu:

— Izbăvitorul de naştere grea, cine e?

Dacă greşeam, pufnea dispreţuitor:

— Tu de ce ai capul cela pe umeri?

Şi mai greu era să ademeneşti muşteriii; zugrăveala urâtă a icoanelor nu-mi plăcea nici mie şi nu mă trăgea inima să le vând. Istorisirile bunicii mă făcuseră să mi-o închipui pe Maica Domnului tânără, frumoasă, bună, cum o înfăţişau şi pozele din reviste, iar icoanele o zugrăveau ca pe o

băbătie ursuză, cu nasul lung şi strâmb şi cu nişte mânuţe ca de lemn.

Miercurea şi vinerea, în zilele de târg, vânzarea se mai înviora. Prin cerdac se perindau întruna mujici şi femei bătrâne, uneori familii întregi – tot oameni de credinţă veche de dincolo de Volga, trăiţi în pădure, neîncrezători şi posaci. Îl vedeai pe câte unul, înfofolit în cojoaca de oaie şi cu nădragi groşi de casă, călcând greoi de parcă s-ar fi temut să nu dea într-o groapă – şi te simţeai stânjenit în faţa lui, te podidea ruşinea. Îmi luam inima în dinţi să-i aţin calea, mă încurcam printre picioarele ascunse în nişte ciubote de câte un pud fiecare şi-i bâzâiam la ureche ca un ţânţar:

— Ce pofteşti matale, prea cinstit oaspe? Vreo Psaltire cu adăogiri şi tălmăciri lămuritoare, vreo scriere de-a lui Efrem Sirianul, ori de-a lui Kiril, vreo pravilă, vreun ceaslov – binevoieşte de intră numai să vezi. Avem icoane de tot felul, după dorinţă şi pentru orice pungă, făurite cu mare meşteşug, în culori de nădejde. Zugrăvim la poruncă pe oricine, orice sfânt şi orice icoană a Maicii Domnului. Vrei cumva să-l zugrăvim pe proteguitorul matale, ori al familiei? Atelierul nostru e fruntea în toată Rusia! Prăvălia noastră e fruntea în tot oraşul!

Muşteriul tăcea îndelung, cu un aer de nepătruns şi de neînţeles, uitându-se la mine ca la un câine, apoi mă împingea smucit la o parte, cu o labă grea ca de lemn, şi intra în prăvălia vecinului, în vreme ce vânzătorul, frecându-şi urechile mari, mormăia cu ciudă:

— Ţi-a scăpat, ne-gu-sto-raşule…

Alături, la vecin, se auzea un susur mieros, un potop de vorbe ameţitoare:

— Noi, sufleţelule, nu vindem cojoace şi nici ciubote, ci harul Domnului de nepreţuit, care-i mai presus de tot aurul şi argintul oamenilor…

— Dra-ce! şoptea vânzătorul, pătruns de invidie şi admiraţie. Ăsta ştiu că se pricepe s-arunce praf

în ochi mujicului! Tu ia aminte! Bagă la cap!

Eram numai ochi şi urechi, că doar de orice treabă te-ai apuca se cade să o duci cu bine la capăt. Ce folos! o scrânteam şi când era să ademenesc muşteriii, şi când şedeam la vânzare. Mujicii posaci şi zgârciţi la vorbă, ca şi femeile bătrâne, întunecate şi sperioase ca nişte guzgani, îmi stârneau mila, de-mi venea să le şoptesc preţul adevărat al icoanei, fără să le mai cer un pol pe deasupra. Îmi păreau săraci, flămânzi şi era de mirare să-i vezi numărând câte trei ruble şi jumătate pentru o Psaltire – vindeam Psaltiri ca la foc.

Mă minuna priceperea lor la cărţi şi la zugrăveala icoanelor. Într-una din zile, un bătrânel cărunt, de care tot trăgeam să intre în prăvălie, mi-o reteză scurt:

— Nu-i adevărat, băiete, că atelierul vostru e fruntea din toată Rusia. Ăla e atelierul ce-l ţine Rogojin la Moscova…

M-am dat în lături, fâstâcit, iar el şi-a văzut de drum, fără să calce nici în prăvălia vecinului.

— Te-a pus cu botul pe labe, ai? chicoti muşcător vânzătorul.

— Păi nu mi-ai spus nimic de atelierul lui Rogojin…

Începu să ocărască:

— Umblă şi umblă sfinţişorii ăştia, de le ştiu pe toate, afurisiţii… Nişte jigodii smochinite…

Chipos şi ghiftuit, pe cât de înfumurat, nu avea ochi să-i vadă pe mujici. Când nu-l păleau hachiţele, mi se plângea:

— Eu sunt băiat deştept, mie îmi place curăţenia, îmi plac mirosurile alese, ca bunăoară tămâia şi odicolonul, şi cu toate astea sunt nevoit să mă ploconesc pân’ la pământ în faţa unui împuţit de mujic, ca să-i aduc stăpânei cinci copeici mai mult… Păi face de mine? Ce-i un mujic? Lână acră, păduchele pământului, da’ uite că…

Şi tăcea, tare amărât.

Mie îmi plăceau mujicii – în fiecare presimţeam ceva tainic, întocmai ca în Iakov.

Uneori, ne trecea pragul câte unul mătăhălos, cu sumanul îmbrăcat peste cojoacă, îşi scotea căciula miţoasă, se închina cu două degete, cătând spre colţul unde licărea candela şi ferindu-şi ochii de icoanele nesfinţite, cerceta amănunţit totul din jur şi în cele din urmă zicea:

— Ia să-mi dai o Psaltire cu tălmăciri.

Apoi îşi sumeteca mânecile sumanului şi citea îndelung fila dintâi, mişcându-şi buzele pământii, crăpate până la sânge.

— Una mai vechişoară n-ai?

— Ale vechi costă mii de ruble, ştii matale…

— Mai ştim şi noi câte ceva.

Îşi umezea degetul în gură şi întorcea fila, lăsând o pecete întunecată în locul unde pusese buricul degetului. Pironindu-l în creştet cu o uitătură batjocoritoare, vânzătorul spunea:

— Sfânta Scriptură e la fel de veche oricare, că Domnul nu si-a schimbat cuvântul…

— Ştim, am auzit! Dumnezeu nu şi l-a schimbat, l-a schimbat Nikon!

După care închidea cartea şi pleca în tăcere.

Câteodată, oamenii ăştia trăiţi în pădure se încontrau cu vânzătorul şi pentru mine era limpede că ei cunoşteau Scriptura mai temeinic decât el.

— Păgâni urniţi din mlaştini! bombănea vânzătorul.

Mai băgasem de seamă că deşi cartea nouă nu-i era pe plac, mujicul se uita la ea bine cuviincios şi-o atingea cu grijă, de parcă s-ar fi putut să-i zboare din mâini, ca o pasăre. Îmi plăcea mult să văd asta, fiindcă şi pentru mine cartea era o minune, şi în ea stătea ferecat sufletul celui ce-a scris-o. Eu, ori de câte ori deschideam o carte, slobozeam acest suflet şi el vorbea în taină cu mine.

Foarte adesea bătrâni şi bătrâne aduceau spre vânzare cărţi vechi de tot, tipărite încă înainte de

Nikon, sau copii după asemenea cărţi, vrednicite în măiestria schimnicelor de prin părţile Irghizului ori Kerjenţului. Apoi, copii după calendare cu *Vieţile Sfinţilor,* de pe vremea când Dmitri Rostovski nu apucase să le mitocosească aşa cum l-a tăiat capul, icoane la fel de vechi, cruci şi tripticuri de alamă smălţuită, turnate pe ţărmul mării Baltice, pocale de argint, dăruite de feluriţi cneji ai Moscovei unor ţiitori de crâşme.

Erau târguri care se făceau tot cu fereală, într-ascuns.

Atât vânzătorul, cât şi vecinul îi pândeau de mama focului pe cei ce picau cu asemenea pleaşcă, căutând să nu-i scape din mână. Cumpărau pe ruble sau zeci de ruble şi le revindeau la iarmaroace staroverilor înstăriţi pe sute de ruble.

Vânzătorul mă dăscălea:

— Tu nu-i pierde din ochi pe diavolii şi cotoroanţele astea, fii cu ochii-n patru! Ăştia aduc norocul cu ei.

Când ne pomeneam cu vreunul în prăvălie, vânzătorul mă trimitea degrabă după bogoslovul Piotr Vasilici, care se dovedea neîntrecut în cunoaşterea de tipărituri, icoane şi alte lucruri din vechime.

Era un bătrân înalt, cu barba mare cât a Sfântului Vasili, cu ochi inteligenţi, plăcut la înfăţişare. Avea laba unui picior retezată pe jumătate şi şchiopăta uşor, sprijinindu-se într-un toiag lung. Iarna şi vara deopotrivă umbla într-o podiovcă subţire, care aducea a anteriu, cu o şapcă de catifea pe cap, cam fistichie, ca o cratiţă. Vioi şi drept ca bradul, în pragul prăvăliei îşi lăsa umerii în jos şi se gârbovea, ofta încetişor şi se tot închina cu cele două degete ale dreptei, murmurând rugăciuni şi psalmi. Cucernicia şi slăbiciunea lui bătrânească spulbera pe dată orice urmă de neîncredere.

— Ei, care vi-i păsul? întreba Piotr Vasilici.

— Păi omul ăsta aduse o icoană, s-o vândă. Cică e stroganoviană.

— Cum ai zis?

— Stroganoviană.

— Aha… M-a cam lăsat auzul, pesemne că Dumnezeu s-a îndurat să-mi străjuiască urechile de scârbavnica vorbire a lui Nikon…

Îşi scotea şapca, culca icoana şi privea zugrăveala în zare, în lung, apoi dintr-o parte, apoi în faţă, apoi se uita şi la pana înţepenită în lemnul icoanei, mijind ochii şi torcând ca un motan.

— Păgânii lui Nikon, văzând marea noastră iubire de frumuseţea din vechime, cu veninatul imbold al diavolului s-au apucat de plăsmuiri fel şi fel; în ziua de azi ei plăsmuiesc cu dibăcie până şi sfintele icoane, oh, şi cu câtă dibăcie! Când te uiţi, icoana pare zugrăvită de cei din Stroganov, Ustiujna sau chiar din Suzdal, ai pune mâna-n foc, da' cum deschizi ochiul lăuntric te şi luminezi: plăsmuire!

Dacă spunea că icoana e „plăsmuită" însemna că e icoană scumpă şi rară. Felurite vorbe cu tâlc dinainte hotărât, îi arătau vânzătorului cât poate să dea pe o icoană, ori pe o carte. Dacă Piotr Vasilici zicea bunăoară: „tristeţe şi mâhnire", însemna că poate să dea zece ruble: dacă zicea: „tigrul de Nikon", însemna că poate să dea douăzeci şi cinci de ruble. Ajunsesem să ştiu şi cu tertipul de care se slujeau şi mi-era ruşine să văd cum îl trag pe sfoară pe bietul om. Şi cu toate astea iscusinţa jocului mă robea.

— Nikonienii, întunecatele odrasle ale tigrului de Nikon, stârniţi de diavol, sunt în stare de orice. Iaca poleirea – pare adevărată şi ea, iară veşmintele ţi s-arată ca zugrăvite de aceeaşi mână. Da' cată la chip, priveşte chipul: nu-i de aceeaşi… pensulă, nu! Meşterii de pe vremuri, Simon Uşakov, de-o pildă, măcar că era eretic, zugrăvea el icoana pe de-a întregul, cu chip cu tot. Şi tot el scotea din ciocan ferecătura de argint a

veşmintelor. Pe când nimicnicia din zilele noastre, tot de-alde cei făr-de Dumnezeu, nu-s în stare de-aşa ceva! Înainte vreme zugrăvitul icoanelor era o îndeletnicire sfântă, iar azi cică-i meşteşug, chiar aşa, oameni buni!

Într-un târziu, aşeza cu băgare de seamă icoana pe tejghea şi îşi înfunda şapca pe cap, pufnind:

— Păcătoşii!

Adică: „Ia-o, cumpăr-o!”

Buimăcit de şuvoirea dulceagă a vorbelor şi de mulţimea cunoştinţelor bătrânului, omul glăsuia cu sfială:

— Cum rămâne cu icoana, preacinstite?

— Icoana-i mână nikoniană.

— Cum aşa?! La ea s-au închinat moşii şi strămoşii mei…

— Apăi vezi că Nikon a trăit ceva mai înainte decât strămoşul tău.

Bătrânul îi aducea icoana în faţa ochilor şi de astă dată îl povăţuia aproape răstit:

— Uită-te şi tu cât de zâmbăreaţă s-arată! Păi asta-i icoană? Asta-i o zugrăveală oarecare, meşteşug orb, joacă de-a lui Nikon… Îi lipseşte harul dumnezeiesc! Crezi cumva c-o să m-apuc eu să spun minciuni? Sunt om bătrân, prigonit pentru adevăr şi ca mâine o să stau înaintea lui Dumnezeu: m-aş încumeta eu să mint?!

Ieşea în cerdac, aproape stins de slăbiciunea bătrâneţii şi jignit de neîncrederea arătată. Vânzătorul plătea câteva ruble pentru icoană, omul pleca, ploconindu-se până la pământ în faţa lui Piotr Vasilici şi pe mine mă trimiteau la ceainărie, după apă clocotită. La întoarcere, îl găseam pe bătrân vesel şi vioi, cercetând cu dragoste proaspăta cumpărătură, în vreme ce-l dăscălea pe vânzător:

— Tu uită-te colea: icoana e cumpătat şi cu mare iscusinţă zugrăvită, în frica lui Dumnezeu… Tot ce-i omenesc a fost lepădat…

— De cine-i zugrăvită? întreba vânzătorul, ţopăind radios.

— N-a venit încă timpul să ştii.

— Şi cunoscătorii, cât or să dea pe ea?

— Asta nu mai ştiu. Dă-mi-o s-o arăt şi eu la câte cineva…

— Of, Piotr Vasilici…

— De-o vând, ai juma' de sutar; ce-i peste – e partea mea.

— Of!

— Ia nu mai ofta atâta…

Sorbeau amândoi din ceaiul fierbinte, tocmindu-se fără ruşine şi scrutându-se unul pe altul cu privirea ca doi pungaşi. Vânzătorul se dădea legat în mâinile bătrânului, era limpede. Ştiam de asemenea că îndată după plecarea lui o să-mi spună:

— Tu bagă de seamă. Să nu sufli o vorbă stăpânei…

După ce ajungeau să se înţeleagă în privinţa icoanei, vânzătorul întreba:

— Ce mai e nou prin oraş, Piotr Vasilici?

Bătrânul îşi despica barba cu mâna lui galbenă, dezgolindu-şi buzele parcă unse cu ulei, şi începea să povestească despre traiul negustorilor bogaţi şi cum le merg tot în plin treburile, despre chefuri, boli, nunţi, despre necredinţa nevestelor şi a bărbaţilor. Tot istorioare savuroase într-o turuială sprinţară ce-ţi purta gândul la dibăcia cu care o bucătăreasă pricepută rumeneşte bliniile şi toate întovărăşite de râsul nestăvilit ce-i clocotea în coşul pieptului. Mutra rotunjoară a vânzătorului se făcea stacojie de pizmă şi extaz, ochii i se împăienjeneau visători şi ofta plângăreţ:

— Cum o mai duc unii, pe când eu…

— Fiecare cu soarta lui! vuia vocea firavă de bas a bogoslovului. Unuia îi făuresc soarta îngerii cu ciocănele de argint, altuia – dracul cu muchea toporului…

Bătrânul ăsta voinic, vânos, ştia tot, cunoştea toată viaţa oraşului, toate tainele negustorimii, ale slujbaşilor, ale popilor, ale oamenilor de la mahala. Avea ochiul pătrunzător ca pasărea de pradă şi întrunea în făptura lui însuşirile date lupului şi vulpii. Mă simţeam veşnic îmboldit să-l scot din fire, dar el se uita la mine parcă de departe, ca prin ceaţă. Mi se părea că sălăşluieşte într-un gol fără fund şi că dacă m-aş apropia de el, m-aş rostogoli în adâncuri. Dar ghiceam că se înrudeşte cumva cu fochistul Şumov.

Cu toate că vânzătorul se entuziasma de mintea bătrânului, şi când era de faţă, şi când nu era, uneori îl vedeam dornic să-l înfurie, să-l jignească, întocmai ca şi pe mine.

— La drept vorbind, tu îi înşeli pe oameni, îi spunea el din senin, înfruntându-l cu privirea.

Piotr Vasilici râdea domol în barbă:

— Numai Dumnezeu nu înşală. Noi trăim înconjuraţi de proşti şi dacă nu duci prostul de nas, ce folos mai aduce?

Vânzătorul se înfierbânta:

— Nu toţi mujicii sunt proşti. Doar negustorii tot din mujici se trag.

— Nu vorbesc de negustori. Prostul nu sendeamnă la pungăşii. Prostul e un sfânt – mintea-i doarme în cap…

Bătrânul vorbea din ce în ce mai domol, şi asta are darul să te scoată din sărite. Mi se părea că stă cocoţat pe un muşuroi, în mijlocul unei mlaştini. Era cu neputinţă să-l urneşti dintr-ale lui. Nu se lăsa pradă mâniei, ori ştia să şi-o ascundă ca nimeni altul.

Numai că adeseori se întâmpla să-mi caute el pricină. Se apropia de mine şi, râzând în barbă, mă întreba:

— Cum zici că-l cheamă pe franţuzul ăla care le tot născoceşte în cărţi – Ponos?

Mă supăra grozav pornirea-i uricioasă de-a poci numele scriitorului, dar căutam să mă stăpânesc şi

spuneam:

— Ponson du Terrail.

— Adică, e vreun bai?

— Ce tot îndrugi dumneatale, că doar nu eşti copil…

— Drept e, nu-s copil. Şi tu ce citeşti acolo?

— Pe Efrem Sirianul.

— Ia zi, cine scrie mai frumos: ăia ai tăi, laicii, ori ăsta?

Tăceam.

— Despre ce scriu mai mult laicii în cărţile lor? stăruia el.

— Despre toate câte se-ntâmplă pe lume.

— Adică despre câini şi cai, că ei le ies în cale.

Vânzătorul râdea cu hohote şi pe mine mă năpădea furia. Stăteam ca pe ghimpi, dar dacă încercam să plec, vânzătorul mă ţinea pe loc:

— Încotro?

Bătrânul mă lua iar la întrebări:

— Măi, grămăticule, hai şi dezleagă-mi o şaradă: în faţa ta stau o mie de oameni goi puşcă – cinci sute de femei şi cinci suite de bărbaţi. Printre ei, Adam şi Eva. Ei, cum mi-i dibui tu pe Adam şi Eva?

Mă sâcâia aşa multă vreme şi deodată trâmbiţa triumfător:

— Măi nătăfleaţă, păi ei doi nu s-au născut, au fost făcuţi. Carevasăzică, n-au buric!

Bătrânul ştia o groază de asemenea şarade şi mă scotea din minţi cu ele.

La început, stând la prăvălie, i-am povestit vânzătorului câteva din cărţile citite de mine şi tot ce-i povestisem se întorcea acum împotriva mea: vânzătorul le turna degrabă lui Piotr Vasilici, pocind şi întinând întâmplările cu bună ştiinţă. Iar bătrânul mă sâcâia cu întrebări iscusite şi neruşinate, dându-i şi vânzătorul o mână de ajutor în treaba asta. Limbile lor spurcate împroşcau cu măscări mârşave pe Eugenie Grandet, pe Ludmila, pe Henric al IV-lea.

Înţelegeam că nu o făceau din răutate, ci din plictiseală, dar asta nu-mi aducea nicio alinare. După ce dădeau toată lătura din ei, o scurmau cu riturile ca porcii, grohăind şi desfătându-se că au băltăcărit ceva frumos, dar pentru ei un caraghioslâc fără nicio noimă, fiindcă nu-i ducea capul să priceapă asemenea lucruri.

Tot hanul şi toată suflarea care se vântura prin el, negustori şi prăvăliaşi deopotrivă, trăiau tare sucit, cu petreceri neroade, copilăreşti, dar întotdeauna pline de răutate. Dacă pica vreun ţăran şi întreba cum să ajungă mai iute în cutare sau cutare loc din oraş, îl îndrumau tocmai pe dos. Asta le intrase tuturor în sânge, de nici nu se mai bucurau de păcălelile lor. Prindeau câte o pereche de guzgani şi-i legau de cozi, apoi le dădeau drumul, uitându-se încântaţi cum se muşcau şi cum se smuceau unul la hăis şi altul la cea. Alteori, stropeau câte un biet şobolan cu gaz şi-i dădeau foc, ori atârnau de coada unui câine o tinichea şi câinele se dădea de ceasul morţii şi se năpustea, schelălăind, încotro vedea cu ochii, în vreme ce oamenii se hăhăiau cu gura până la urechi.

Asemenea prilejuri de petrecere nu lipseau. Părea că toţi oamenii, mai ales cei de la ţară, vieţuiesc pe lumea asta numai pentru desfătarea celor de la han. În purtarea unuia faţă de altul simţeai setea nepotolită de a batjocori, de a pricinui o durere, ori a te face de râs şi de ruşine. Ciudat, niciuna din cărţile pe care le citisem nu pomenea nimic despre această veşnică şi încordată năzuinţă a oamenilor de a-şi bate joc unii de alţii.

Una dintre petrecerile hanului mi se înfăţişa cumplit de umilitoare şi de scârbavnică.

Jos, chiar sub prăvălia noastră, era unul care ţinea lână şi pâslari. Negustorul avea un vânzător lacom peste măsură, de se crucea toată piaţa Nijni de el. Stăpânu-său se lăuda cu lăcomia flăcăului, aşa cum se laudă unii că au un câine rău sau un cal

straşnic. Şi nu rareori îi stârnea la rămăşaguri pe vecini:

— Care te rizici cu zece ruble? Pun zece ruble că Mişka înghite în două ceasuri zece funţi[5] de şuncă!

Cum toţi îl ştiau pe Mişka în stare de isprava asta, spuneau:

— Lasă-l ciorilor rămăşagul, cumpărăm şunca. El bagă-n el, noi stăm şi privim…

— Numai să fie carne ca lumea, fără os…

Se mai tocmeau ei o vreme, că nu-i zorea nimeni din urmă, şi din prăvălia întunecoasă se arăta un flăcău slăbănog, nici cu tulei de barbă, cu pometii proeminenţi, încins cu un brâu roşu peste paltonul lung, numai floace de lână. Îşi scotea cuviincios şapca de pe scăfârlia cât pumnul, apoi îşi îndruma în tăcere ochii tulburi şi cufundaţi în găvanele supte spre faţa stăpânului rotundă, roşie ca sângele şi năpădită de o perie zbârlită.

— Te ţine rânza la zece funţi de şuncă?

— În câtă vreme? întreba Mişka grav, făcându-şi auzită piţigăiala.

— Două ceasuri.

— Cam greu!

— Cum greu?

— Îngăduiţi şi două cănuţe cu bere…

— Fie! încuviinţa stăpânul, şi se lăuda: Nu cumva să credeţi că-i pe burta goală, nu. De dimineaţă a miluit vreo doi funţi dintr-un colac şi la amiază îi scăpărau fălcile…

Aduceau şunca, se strângeau privitorii – toţi negustori copţi şi zdraveni, pântecoşi, cu ochii mici, înecaţi în pungi de grăsime, înfofoliţi în şube, leit nişte uriaşe greutăţi de cântar, picotind înfrânţi de toropeala unui plictis fără de leac.

Cu mâinile înfundate în mâneci, se strângeau roată în jurul mâncăului cu un cuţit într-o mână şi cu o halcă de pâine de secară în cealaltă. Flăcăul se închina cu foc, se aşeza pe un balot de lână şi punea şunca alături, pe o ladă.

Ochii lui tulburi cântăreau în tăcere şunca.

— Încep.

— Uitaţi-vă la ceas!

Toţi erau numai ochi. Cătau aţintit la falca de jos a căpcăunului, la nodurile rotunde şi mişcătoare de muşchi de sub lobul urechilor, la osteneala cadenţată a bărbiei. Îşi împărtăşeau lenevos părerile:

— Mănâncă ăsta ca un urs!

— Ai văzut tu cum mănâncă ursul?

— Păi ce, trăiesc în pădure? Da' aşa spune vorba: mănâncă taman ca un urs…

— Ca un porc – aşa se spune…

— Porcul nu mănâncă porc…

Râdeau în silă şi numaidecât prindea glas un cunoscător:

— Porcul mănâncă orice. Îşi dă gata purceii, ba şi pe soru-sa…

Faţa flăcăului se făcea tot mai stacojie, urechile i se învineţeau, ochii i se bulbucau din găvanele adânci, răsufla anevoie, dar bărbia i se mişca la fel de spornic.

— Zoreşte, Mihailo, că timpul trece! îl încuraja stăpânu-său. Flăcăul cântărea neliniştit din ochi restul de şuncă, mai trăgea o duşcă de bere şi se apuca din nou să înfulece şi să plescăie. Privitorii înviorаţi se uitau tot mai des la ceasul din mâna jupânului, care de care mai isteţ:

— Băgaţi de seamă să nu dea ceasul înapoi. Mai bine să i-l luăm.

— Vedeţi de Mişka, să nu pitească niscaiva şuncă în mânecă!

— Nu pridideşte el pân-la soroc!

Stăpânul îi înfrunta pe toţi:

— Pun jos o bumaşcă de douăşcinci! Mişka, să nu mă faci de ocară!

Ceilalţi îl zădăreau pe întrecute, dar niciunul nu se încumeta să ţină rămăşagul.

Iar Mişka mesteca înainte. Acum aducea la obraz cu şunca. Şuiera jalnic pe nasul lui ascuţit,

numai zgârci. Mi-era groază să-l privesc, mi se tot părea că o să-l aud văicărindu-se şi plângând:

— Fie-vă milă de mine…

Ori că şunca înfulecată i se va pune în gât şi va pica lat la picioarele privitorilor.

Până la urmă, isprăvea toată şunca şi, holbându-se ca beat, horcăia istovit:

— Daţi-mi să beau…

Jupânul-său arăta la ceas, bombănind:

— Ai patru minute peste, netrebnicule!

Cei din jur şi săreau cu gura:

— Păcat că n-am ţinut rămăşagul: pierdeai, frăţioare…

— Orice-ai zice, flăcăul ăsta e ca o fiară!

— M-da, bun de dus la circ…

— Cum şi-a mai bătut joc Dumnezeu de el!

— Ce-ar fi să bem un piculeţ de ceai?

Şi pluteau, aidoma unor barcazuri, spre ceainărie.

Mă străduiam să pricep ce anume îi aduna laolaltă pe oamenii ăştia greoi ca de tuci în jurul nefericitului flăcău şi de ce se veseleau pe seama bulimiei lui bolnăvicioase?

Tare urât mai era în galeria strâmtă unde se afla prăvălia: baloturi de lână, piei de oaie, legături de cânepă, funii, pâslari şi hamuri stăteau îngrămădite claie peste grămadă sub bolta-i întunecoasă. O despărţeau de trotuar nişte stâlpi groşi de cărămidă, mâncaţi de vreme şi împroşcaţi de sus până jos de noroi. Cărămizile astea şi crăpăturile dintre ele le-am numărat în gând poate de mii de ori, încât mi s-au întipărit pentru totdeauna în minte cu mulţimea desenelor slute, lăbărţate într-o apăsătoare reţea.

Pe trotuar se perindau agale trecătorii; pe stradă se perindau agale birje şi sănii încărcate cu marfă; în capătul străzii, în pătratul roşu al prăvăliilor de cărămidă cu etaj se afla o piaţă cu o zăpadă murdară de bosoleala atâtor picioare, ticsită de lăzi

şi potopită de paie şi hârtii mototolite de împachetat.

În ciuda vânzolelii necurmate de oameni şi cai, totul părea încremenit, toate se roteau parcă alene în loc, prinse în lanţuri nevăzute. Îţi dădeai seama dintr-odată că viaţa aici aproape că nu avea grai, că larma ei era atât de săracă, încât totul părea mut. Ce-i drept, auzeai scârţâitul săniilor pe zăpadă, câte o uşă trântită, strigătele negustorilor de plăcinte şi zbiten, dar glasurile oamenilor erau silnice, monotone. Te deprindeai iute cu asta şi nici nu le mai băgai în seamă până la urmă.

Clopotele bisericilor sunau ca de îngropăciune şi dangătul lor îţi stăruia necontenit în urechi. Ai fi zis că pluteşte din zori şi până seară pe deasupra pieţii, aşternându-se straturi-straturi peste gânduri şi simţăminte, ca o cocleală.

Urâtul rece şi sâcâitor se stârnea de peste tot: din pământul încotoşmănat în zăpadă murdară, din nămeţii cenuşii de pe acoperişuri, din cărămida zidurilor roşie cum e carnea; urâtul se ridica din hornuri ca un fum cenuşiu, târându-se spre cerul scund şi gol, cenuşiu şi el, aburea în răsuflarea cailor şi a oamenilor. Avea un miros al lui – un miros greu şi înăbuşitor de sudoare, grăsime, ulei de în, plăcinte, zbiten şi fum, şi mirosul ăsta îţi canonea capul ca o căciulă grea şi strâmtă, ţi se strecura în suflet, toropindu-te cu o beţie ciudată, de-ţi venea să-ţi închizi ochii, să scoţi un urlet deznădăjduit şi să te repezi orbeşte înainte, pocnindu-te cu capul de primul zid întâlnit în cale.

Mă uitam cu luare-aminte la mutrele negustorilor plesnind de ghiftuială şi de prea mult sânge – un sânge îngroşat de belşug – mutre încremenite sub arsura gerului, ca în somn. Căscau mereu, deschizând gura ca nişte peşti aruncaţi pe nisipul malului.

Iarna, negustoria abia mişca şi în ochii lor nu vedeai acea strălucire încordată, de sălbăticiune la pândă, care îi mai înfrumuseţa şi-i mai înviora

peste vară. Şubele grele le stinghereau mişcările şi le trăgeau umerii în jos, vorba abia li se îngăla, iar când se mâniau şi se sfădeau, gândeam în sinea mea că o fac înadins, numai ca să-şi dovedească unul altuia că n-au murit.

Înţelegeam limpede că plictiseala, urâtul îi apăsa, îi strivea, şi doar lupta zadarnică a oamenilor împotriva acestei puteri atotnimicitoare îndreptăţea în ochii mei petrecerile crude şi neroade pe care le puneau la cale.

Uneori vorbeam despre asta cu Piotr Vasilici. Deşi îndeobşte mă cam lua la vale, ba chiar mă batjocorea niţeluş, îi plăcea slăbiciunea mea pentru cărţi şi, din când în când, îşi îngăduia să mă ia în serios şi să mă povăţuiască.

— Mie nu-mi place cum trăiesc negustorii, ziceam eu.

El îşi înfăşură pe degetu-i lung o şuviţă de barbă şi mă întreba:

— Păi de-unde ştii tu cum trăiesc? Ori te au ei de oaspete? Asta, flăcăule, nu-i decât strada şi pe stradă oamenii nu trăiesc, aici îşi fac negustoria sau se zoresc să ajungă iar acasă… Pe stradă oamenii umblă îmbrăcaţi, carevasăzică nu ştii cum arată pe dedesubt; numai acasă la el, între cei patru pereţi ai lui, trăieşte omul aşa cum îi este felul, şi cum trăieşte acasă n-ai de unde să ştii!

— Dar de gândit nu gândesc la fel, aici, ori acasă?

— Cine poate să ştie ce gânduri clocesc în capul vecinului? rostea răspicat bătrânul, cu glas pătrunzător de bas, făcând ochii mari. „Gândurile sunt ca păduchii, nu-i chip să le ţii socoteala”, aşa ziceau bătrânii. Poate că după ce ajunge acasă, omul cade în genunchi şi începe să plângă, rugându-se fierbinte: „Iartă-mă, Doamne, c-am păcătuit în sfântă sărbătoarea ta!” Casa lui poate că-i o mănăstire, unde nu trăieşte decât cu Dumnezeu! Tu ia-aminte… Orice păienjenel îşi

ştie colţişorul unde-şi ţese pânza, dar vezi că nu-şi uită greutatea, ca să-l ţină pânza…

Când lăsa zeflemeaua, glasu-i cobora la o şoaptă profundă, ca şi cum mi-ar fi împărtăşit cine ştie ce taine.

— Văd că judeci, numai că ai luat-o prea de timpuriu. La anii tăi nu trăieşti cu mintea, trăieşti cu ochii! Adică, deschide ochii, bagă la cap şi taci frumuşel din gură… Mintea are partea rostuielilor, sufletul partea credinţei. Să citeşti cărţi – e bine, dară trebuie măsură în toate: unii citesc de-şi pierd minţile, că nici în Dumnezeu nu mai cred…

Piotr Vasilici mi se părea nemuritor. Era greu să-ţi închipui că ar putea să îmbătrânească mai mult, ori să se schimbe în vreun fel. Îi plăcea să spună istorii despre negustori tâlhari şi falsificatori de bani vestiţi. Mai ştiam o mulţime de asemenea istorii – mi le spusese bunicul, şi parcă el le spunea mai frumos. Dar din toate se desprindea unul şi acelaşi tâlc: bogăţia se dobândeşte întotdeauna păcătuind şi împotriva oamenilor, şi împotriva lui Dumnezeu. Piotr Vasilici nu-i căina pe oameni, iar despre Dumnezeu vorbea cu foc, suspinând şi ferindu-şi ochii de mine.

— Şi uite-aşa îl înşală oamenii pe Dumnezeu şi el, Domnul nostru Iisus Cristos pe toate le vede şi-i plânge: „Oamenii mei dragi, oamenii mei amărâţi, iadul vă paşte!”

Într-o zi, mi-am luat inima în dinţi şi i-am adus aminte:

— Păi şi dumneatale îi înşeli pe mujici…

Nu s-a supărat câtuşi de puţin.

— Ce mare lucru fac eu? Ciupesc şi eu o bumaşcă de trei ori de cinci ruble – asta-i toată grozăvia…

Când mă găsea citind, îmi lua cartea din mână şi mă întreba despre ce-am citit, căutându-mi nod în papură. Se minuna şi-i spunea cu bănuială vânzătorului:

— Ia te uită, înţelege tot ce citeşte, tâlharul…

Apoi începea să-mi dea poveţe înţelepte, pe care le mai ţin minte şi azi:

— Tu ascultă vorba mea, că o să-ţi prindă bine! Au fost pe lumea asta doi Kirili, amândoi episcopi: unul episcop la Alexandria, altul – la Ierusalim. Cel dintâi lupta împotriva blestematului eretic Nestor, a cărui mârşavă învăţătură zicea că Maica Domnului a fost muiere, adică om, şi că n-a putut să dea naştere lui Dumnezeu, că a născut un om pe nume şi după fapte Cristos, adică Mântuitorul omenirii, drept care să nu fie numită născătoarea lui Dumnezeu, ci născătoarea lui Cristos. Pricepi? Asta se cheamă erezie! Kiril din Ierusalim lupta împotriva ereticului Arie…

Mă umplea de uimire câte ştia despre istoria bisericii. El îşi netezea uşor barba cu mâna-i îngrijită, ca de popă, şi se lăuda:

— În asta mi-s general! Am fost şi la Moscova, la biserica Sfânta Treime, de m-am înfruntat cu nikonieni din cei învăţaţi şi veninoşi la limbă, cu popi şi cu mireni. Ehei, băiete, cu ăsta m-am măsurat şi cu profesori, da! Pe un popă atâta l-am hărţuit şi l-am biciuit cu vorba, că l-a podidit sângele pe nas, aşa să ştii!

Obrajii i se îmbujorau şi ochii parcă-i înfloreau.

Pesemne că socotea întâmplarea asta drept o culme a izbânzilor sale, drept cea mai strălucitoare nestemată din cununa-i de glorie şi povestea cu desfătare despre ea:

— Era un zdrahon de popă, chipeş nevoie mare! Parcă-l văd în faţa analoghionului şi din nas sângele – pic, pic! Nici nu se sinchisea că l-am dat de ruşine. Aprig popă, ca leul din pustie, şi glasul îi suna ca un clopot, nu alta. Eu mi-l împungeam uşurel cu acul vorbelor mele drept în suflet, iar el, în mânia lui de eretic, se înfierbânta şi se tot încingea ca o sobă… Ehei, câte n-ar fi de spus despre ce-a fost atunci!

Adesea veneau pe la noi şi alţi bogoslovi: Pahomi, unul pântecos, chior de un ochi, şleampăt

şi guiţător, într-o podiovcă slinoasă; apoi Lukian, un bătrân puţintel la trup, lins ca un şoarece, blând şi vioi, însoţit de o matahală posacă, parcă birjar după înfăţişare, cu barbă neagră pe faţa-i moartă, dar frumoasă, şi cu ochii neclintiţi în cap.

Aduceau aproape totdeauna spre vânzare cărţi vechi, icoane, cădelniţe, potire; alteori, veneau cu câte o băbuţă ori un bătrânel de dincolo de Volga, nevoiţi să vândă ceva. După ce făceau târgul, se aşezau lângă tejghea, ca nişte ciori în marginea câmpului, beau ceai cu colaci şi acadele şi vorbeau despre asupririle suferite de fiecare din partea bisericii lui Nikon: colo au picat cu percheziţia şi le-au luat cărţile cu rânduiala slujbei; dincolo, poliţia a închis lăcaşul de rugăciune şi l-a trimis în judecată pe stăpânul casei, în temeiul articolului 103. Pomeneau întruna de articolul 103, dar fără să-şi piardă liniştea, ca şi cum ar fi fost la mijloc ceva de neînlăturat, aşa cum e gerul pe vreme de iarnă.

Cuvintele: poliţie, percheziţie, închisoare, tribunal, Siberia, răsunau necontenit în tăifăsuiala lor despre asuprirea credinţei şi-mi cădeau pe suflet ca nişte cărbuni aprinşi, stârnind în mine simpatie şi milă fierbinte faţă de aceşti bătrâni; cărţile citite mă învăţaseră să-i respect pe oamenii stăruitori în atingerea unui ţel, să le preţuiesc vânoşenia sufletească.

Uitam de cusururile dibuite la aceşti dascăli ai vieţii, eram pătruns doar de dârzenia lor potolită, dincolo de care mi se părea că se ascunde o nezdruncinată credinţă în adevărul pe care îl slujeau, tăria de a primi orice încercare de dragul adevărului.

Mai târziu, după ce mi-a fost dat să întâlnesc mulţi asemenea păstrători ai vechii credinţe, atât printre oamenii simpli, cât şi în rândurile intelectualităţii, am înţeles că dârzenia asta nu-i decât pasivitatea unor oameni care nu se mai simt în stare să se urnească din rostul lor şi nu râvnesc

să plece nicăieri, fiind ferecaţi în lanţurile unor vorbe vechi şi învăţături prăfuite, robiţi puterii lor. Voinţa încremenită nu le îngăduia să purceadă spre viitor, iar când vreo lovitură din afară îi strămuta din rostul ştiut, veneau de-a rostogolul la vale, aşa ca pietrele pe un povârniş de munte. Ei rămâneau pe mai departe în rosturile lor, în cimitirul acestor adevăruri colbuite, mulţumită puterii moarte din amintirile despre trecut, unei bolnăvicioase înclinări spre suferinţă şi asuprire, iar dacă le răpeai putinţa de a suferi, piereau îndată, secătuiţi, aidoma norilor pe o zi cu vânt.

Credinţa pentru care erau gata să primească suferinţa, cu bucurie şi admiraţie faţă de ei înşişi, era o credinţă puternică, fără doar şi poate, dar te purta cu gândul la o îmbrăcăminte ponosită şi atât de soioasă, încât numai slinul o scăpa de vrăjmăşia nimicitoare ascunsă în curgerea vremii. Cu gândirea şi simţirea deprinse în învelişul strâmt şi apăsător de judecăţi şi învăţături închistate, în ciuda aripilor schilodite şi retezate, trăiau totuşi în tihnă şi îndestulare.

Credinţa asta, rod al obişnuinţei, vădeşte unul dintre fenomenele cele mai triste şi dăunătoare din viaţa noastră; la sânul ei, tot ce e nou creşte încet, mutilat şi vlăguit, ca în umbra unui zid de piatră. Prea puţin o luminează iubirea şi e pătrunsă de prea multă nedreptate, răutate şi pizmă, în bun prieteşug cu ura. Lumina are strălucirea de fosfor a putreziciunii.

Mi-au trebuit ani mulţi şi grei ca să mă încredinţez de asta, a trebuit să retez multe în sufletul meu, să-mi smulg multe din amintire. Dar în vremea când i-am văzut pentru întâia oară pe aceşti dascăli ai vieţii, în mijlocul realităţii apăsătoare şi neruşinate din jur, i-am socotit nişte oameni de o mare forţă sufletească, cei mai buni din lume. Aproape fiecare fusese judecat, întemniţat, ori alungat din felurite oraşe, umblase

din etapă în etapă cu convoaiele de deţinuţi. Toţi trăiau cu frică şi toţi se ascundeau.

Mai băgasem de seamă că deşi se plângeau de „asuprire spirituală” din partea nikonienilor, bătrânii aceştia erau parcă bucuroşi să se asupreasc unii pe alţii.

Chiorului de Pahorni, după ce bea un pahar, îi plăcea să se laude cu nemaipomenita lui ţinere de minte. Ştia unele cărţi „pe degete”, aşa cum ştie Talmudul unul proaspăt ieşit din şcoala de rabini. Punea degetul la nimereală oriunde în carte şi spunea mai departe pe de rost, făcându-şi auzită vorba domoală şi fornăită. Căta întotdeauna în pământ şi singuru-i ochi alerga cu înfrigurare de colo-colo, de parcă ar fi pierdut ceva de mare preţ. La scamatoria asta îl îmboldea mai ales cartea cneazului Mîşeţki: *Viţa de vie rusească.* Ştia ca pe apă „mult răbdătoarele şi mult bărbăteştile suferinţe ale minunaţilor şi neînfricaţilor mucenici”, iar Piotr Vasilici tot căuta să-l prindă cu mâţa-n sac.

— Minţi! Asta n-a fost cu Fericitul Ciprian cel sărac cu duhul, ci cu Denis-înţeleptul.

— Care Denis? Dionisie îl cheamă…

— Tu nu te lega de un cuvânt!

— Şi tu nu mă-nvăţa pe mâine!

Cât ai clipi, umflaţi amândoi de mânie, se fulgerau cu privirea, aruncându-şi în faţă:

— Lacomule şi neruşinatule ce eşti! Ete ce burtă ai făcut…

Pahomi îi răspundea de parcă ar fi socotit pe un abac:

— Iară tu eşti un desfrânat, un ţap, un vânător de fuste!

Vânzătorul surâdea răutăcios, cu mâinile ascunse în mâneci, şi-i întărită pe păstrătorii vechii credinţe ca pe nişte băietani.

— Aşa… zi-i… Mai zi-i…

O dată au ajuns şi la bătaie. Piotr Vasilici îşi plesni prietenul peste obraz cu o neaşteptată

iuţeală pentru anii lui, făcându-l să-şi ia tălpăşiţa. Apoi, ştergându-şi ostenit năduşeala de pe faţă, îi strigă din urmă:

— Bagă de seamă, asupra ta cadă păcatul! Din pricina ta am ridicat mâna, afurisitule, ptiu!

Îi plăcea cu deosebire să-şi mustre prietenii cum că nu sunt îndeajuns de dârzi în credinţă şi că se iasă ademeniţi cu toţii de rătăcirea „nietovşcinei”[161].

— Alexaşa vă zăpăceşte capul! Trâmbiţează ca un cocoş!

Nietovşcina îl scotea din fire şi pesemne că-l şi înfricoşa, dar dacă îl întrebai despre învăţătura asta începea să o scalde:

— Nietovşcina-i rătăcirea cea mai cumplită, ea se întemeiază numai pe puterile minţii – Dumnezeu lipseşte cu desăvârşire. Aşa, de pildă, cazacii nu ţin seama decât de Biblie, dar Biblia o au de la nemţii din Saratov, şi ei o au de la Liutăr. „Şi-au ticluit bine numele, zice vorba, că Liutăr aduce cu *liuto* care înseamnă crud!” Ăstora, nietovţilor, li se mai spune şi derbedei, ori ştundişti, şi toate astea purced din Apus, de la ereticii de-acolo.

Bătea în podea cu piciorul cel vătămat şi rostea apăsat, vrăjmaş:

— Uite pe cine să alunge, pe cine să prigonească şi să ardă biserica cea nouă! Nu pe noi, care suntem Rusia de la începutul veacurilor; credinţa noastră e credinţă adevărată, răsăriteană, rusească get-beget. Restul se buluceşte încoace din Apus, nu-i decât liberă cugetare pe catalige… De la nemţi, de la franţuji – ce pricopseală? Bunăoară, în opt sute doispce…

Se aprindea şi uita că are în faţă un ţânc, mă apuca de cingătoare cu mâna lui vânoasă, ba trăgându-mă spre el, ba făcându-mi vânt îndărăt, şi vorbea frumos, tulburat, cu tinerească însufleţire.

— Mintea omenească rătăceşte prin desişul închipuirilor ei, cum rătăceşte lupul crud prin

desişul pădurii. Rătăceşte aşa, supusă diavolului şi chinuind sufletul, adică darul Domnului! Auzi ce-au mai născocit năimiţii Satanei? Bogomilii de la care s-a pornit toată „nietovşcina" asta învăţau că Satana-i fiul lui Dumnezeu, fratele mai mare al lui Iisus Cristos. Uite până unde au ajuns! Mai învăţau oamenii să nu se supună stăpânirii, să nu muncească, să-şi lase nevasta şi copiii. Chipurile, omul n-are nevoie de nimic, de nicio rânduială, el să trăiască cum îl taie capul şi cum îl îndeamnă diavolul. Eh, şi din nou s-a ivit Alexaşka. Of, viermilor…

Uneori, se întâmpla ca vânzătorul să mă pună la treabă şi plecam de lângă bătrân, dar lui nici nu-i păsa că rămânea singur în cerdac, vorbea la pereţi:

— Oh, suflete fără aripi, pisoi care nici ochi n-aţi făcut, unde să fug de voi?

Îşi răsturna capul pe spate, îşi proptea mâinile în genunchi şi tăcea îndelung, cu ochii pironiţi la cerul cenuşiu de iarnă.

De la o vreme începu să se poarte mai cu luare-aminte şi mai blând cu mine; când mă găsea cu o carte dinainte, îmi punea mâna pe umăr şi-mi spunea:

— Citeşte, băiatule, citeşte, o să-ţi prindă bine odată! Îmi pare că ai tu un dram de minte… Păcat numai că nu-i respecţi pe cei mai mari şi că eşti clonţos cu toţi… Păi crezi că asta duce undeva? Ascultă vorba mea: puşcăria te paşte! Citeşte, nu zic, dar ţine minte – una e cartea şi alta capul! Hlâştii, de pildă, aveau ei un dascăl, unul Danilo, şi s-a socotit el că-n viaţă nu-i nevoie nici de cărţile cele vechi, nici de cele noi. Ei, le-a strâns pe toate într-o boccea şi zdup cu ele în apă! De… De bună seamă că şi asta e o prostie! Apoi şi Alexaşa ăsta, câinele, mai toarnă şi el gaz pe foc…

Pomenea tot mai des de Alexaşa, până într-o zi când trecu pragul prăvăliei îngrijorat şi crunt, zicând vânzătorului:

— Alexandr Vasiliev e-aici în oraş, a venit ieri! L-am căutat şi l-am tot căutat, dar n-a fost chip să-l găsesc. S-ascunde! Mai stau niţel. Poate s-abate pe la voi…

Vânzătorul mormăi duşmănos:

— Eu habar n-am de nimic, nu cunosc pe nimeni!

Bătrânul dădu a încuviinţare din cap.

— Păi aşa şi trebuie: pentru tine oamenii ori cumpără, ori vând – alţii nici nu mai sunt pe lume! Pofteşte-mă şi tu la un ceai…

M-am dus cu ceainicul de alamă după apă clocotită şi, când m-am întors, am găsit oaspeţi: bătrânelul Lukian, care zâmbea voios, şi un necunoscut, care şedea în colţul întunecat de după uşă. Era înfofolit şi încins cu un brâu verde, cu păslari înalţi şi o căciulă trasă nefiresc peste sprâncene. Avea chipul şters, părea liniştit şi la locul lui. Aducea cu un vânzător tare abătut fiindcă tocmai şi-a pierdut slujba.

Piotr Vasiliev glăsuia răspicat, fără să-i arunce măcar o privire, în vreme ce nou venitul, cu o mişcare nestăpânită a mâinii drepte, îşi tot potrivea căciula din cap: ridica mâna ca şi cum ar fi vrut să se închine şi îşi împingea cu mişcări rupte căciula spre ceafă, ca apoi să şi-o îndese din nou pe ochi, plin de stângăcie. Smuceala asta vădită în tot ce făcea mi-l aduse în minte pe Igoşa – prostănacul din povestirea *Moartea-n buzunar.*

— În râuleţul ăsta tulbure al nostru foiesc fel şi fel de mihalţi, care tulbură şi mai mult apa, zise Piotr Vasiliev.

Omul care aducea a vânzător, întrebă domol şi liniştit:

— Asta o spui despre mine?

— Să zicem…

Atunci, cu glas la fel de scăzut, îl întrebă din adâncul sufletului:

— Dară tu, despre tine, omule n-ai nimic de spus?

— Despre mine nu dau socoteală decât în faţa lui Dumnezeu… E treaba mea…

— Ba nu, omule, e şi treaba mea, rosti solemn şi apăsat nou venitul. Nu-ţi întoarce faţa de la adevăr şi nu te orbi cu bună ştiinţă, căci greu păcat săvârşeşti şi înaintea lui Dumnezeu, şi înaintea oamenilor!

Îmi plăcea că-i vorbea lui Piotr Vasiliev cu „omule”, iar glasu-i domol şi solemn mă tulbura. Îţi purta gândul la cei mai vrednici dintre preoţi, în clipa când citesc din cartea sfântă: „Doamne şi stăpânul vieţii mele”… Se tot apleca înainte din scaun, avântându-şi pe neaşteptate mâna până în dreptul obrazului.

— Tu nu mă osândi, că nu-s mai întinat de păcat ca tine…

— Fierbe samovarul şi pufăie! rosti dispreţuitor bătrânul bogoslov, dar nou venitul îşi urmă vorba, fără să-l ia în seamă:

— Numai Dumnezeu ştie cine tulbură mai mult izvoarele Duhului Sfânt. Asta poate că e păcatul vostru, oameni ai cărţilor şi hârţoagelor, dară eu n-am treabă nici cu cărţi, nici cu hârţoage – eu mi-s un om simplu şi viu…

— Las’ că ştiu eu cât eşti de simplu, destule mi-au ajuns la ureche!

— Voi sunteţi cei care-i zăpăciţi pe oameni şi le frângeţi gândurile cele drepte, voi, cărturarilor şi fariseilor… Eu ce spun, zi!

— Erezii! pufni Piotr Vasiliev, iar nou venitul, plimbându-şi palma dinaintea ochilor, de parcă ar fi citit în ea, continuă cu însufleţire:

— Credeţi că alungându-i pe oameni dintr-o cocină într-alta, faceţi să le fie mai bine? Eu spun – nu! Eu spun – descătuşează-te, omule, fii slobod! La ce bun să ai casă, nevastă şi toate câte le mai ai, înaintea lui Dumnezeu? Te leapădă, omule, de toate cele pentru care oamenii se bat şi înjunghie – de aur, argint şi orice alte bunuri, căci toate nu-s decât putregai şi spurcăciune! Nu pe ogoarele

pământului îţi afli mântuirea sufletului, ci în văile raiului! Rupe-te de toate, omule, rupe toate legăturile şi funiile ce te ţin pironit locului, te smulge din mrejele lumii acesteia, că-s o capcană de-a anticristului… Eu calc pe drumul cel drept, nu umblu cu vicleşuguri şi nu mă voi lăsa robit de lumea asta întunecată…

— Da' pâine, apă, îmbrăcăminte foloseşti? Că doar sunt spurcate, lumeşti! vorbi muşcător bătrânul.

Alexandr nu-l luă în seamă nici de astă dată. Îşi duse cuvântul mai departe, din ce în ce mai pătruns de dreptatea lui. Glăsuia potolit, dar ţi se părea că suflă într-o trâmbiţă.

— Ce iubeşti tu, omule? Numai unul Dumnezeu este iubirea ta; ridică-te dară, înaintea lui – spălat de toate, smulge-ţi sufletul lanţurilor pământeşti şi Domnul va cunoaşte că tu eşti singur, cum şi el e singur! Aşa te vei apropia de Dumnezeu – e singura cale către el! Asta-i mântuirea ta: te rupe de mumă şi de tată, te rupe de toate, smulge-ţi şi ochiul ce te vinde ispitei! Nimiceşte de pragul Domnului tot ce-i pământesc în tine, păstrează numai imboldurile duhului şi sufletul tău va dogori de flacără în vecii vecilor…

— Mânca-te-ar câinii să te mănânce! se răsti Piotr Vasiliev, ridicându-se. Crezusem că te-ai mai deşteptat de anul trecut, când colo, e şi mai rău…

Bătrânul ieşi cu pasu-i legănat în cerdac. Alexandr se nelinişti şi întrebă pripit:

— Pleci? Păi atunci cum rămâne?

Blândul Lukian îi făcu însă împăciuitor cu ochiul:

— Lasă, nu-i nimic…

Alexandr îl luă numaidecât în primire:

— Că şi tu, care faci umbră degeaba pământului tot umbli şi semeni vorbele deşertăciunii – ce hram porţi tu? Zi de trei ori aleluia, zi de două ori aleluia…

Lukian zâmbi, îndreptându-se şi el spre cerdac, în vreme ce Alexandr se înturnă spre vânzător, spunându-i plin de convingere:

— Mnealor nu pot să-nfrunte duhul din mine! Pier ca fumul la faţa flăcării…

Vânzătorul îl cercetă pe sub sprâncene şi mormăi cu răceală:

— Pe mine unul nu m-ajută mintea să pătrund asemenea lucruri.

Omul rămase parcă descumpănit şi îşi îndesă căciula pe ochi, murmurând:

— Cum să nu le pătrunzi? Sunt lucruri care cer să fie pătrunse…

Rămase tăcut câteva clipe, cu capul în piept, apoi ieşi, chemat de Piotr Vasiliev, şi plecară tustrei, fără un cuvânt de bineţe.

Omul acesta fu pentru mine ca vâlvătaia unui foc în toiul nopţii. Pălălaia, care se şi stinsese, mă făcu să întrevăd un adevăr nelămurit, ascuns în felul cum tăgăduia viaţa.

Seara, alegând un moment potrivit, i-am povestit despre el cu însufleţire lui Ivan Larionovici, blândul şi potolitul nostru meşter, în seama căruia se afla atelierul de zugrăvit icoane. Meşterul mă ascultă şi la urmă căută să mă desluşească:

— Se vede că-i vreun fugarnic. Sunt şi sectanţi dintr-ăştia, care nu recunosc nimic.

— Cum trăiesc?

— Tot umblând de colo-colo, cutreierând pământul, de unde şi numele, ori porecla asta: fugarnic. „Pământul şi tot ce-i pe el ni-i străin nouă”, spun ei. Iară poliţia îi socoate primejdioşi şi-i urmăreşte…

Viaţa mi-era plină de amărăciuni, dar nu pricepeam în ruptul capului: cum poţi să fugi de toate? Viaţa care mă înconjura pe atunci găzduia multe lucruri vrednice de luare-aminte, scumpe mie, şi curând Alexandr Vasiliev se veşteji în mintea mea.

Din când în când, în ceasurile mele grele, îmi răsărea însă în faţa ochilor. Mergea pe câmp, pe un drum cenuşiu, înspre pădure, avântându-şi toiagul înainte cu o mişcare nestăpânită a mâinii lui albe, nemuncite. Şi bolborosea:

— Eu calc pe drumul cel drept şi nu mă voi lăsa robit celor pământeşti. Rupe-te, omule, de toate…

Şi-l vedeam totodată şi pe tata, aşa cum i se arătase bunicii în vis, cu o nuieluşă de alun în mână şi cu un câine tărcat, care venea alergând în urma lui, tremurându-şi limba scoasă de un cot…

XIII

Atelierul de zugrăvit icoane ocupa două încăperi într-o casă mare, ridicată pe jumătate din lemn, pe jumătate din piatră; una avea trei ferestre spre curte şi două spre grădină; cealaltă avea o fereastră spre grădină şi una spre stradă. Ferestre mici, pătrate, cu răsfrângeri de curcubeu în geamurile vechi, zgârcite cu lumina sărăcăcioasă şi îngânată a zilelor de iarnă.

Amândouă încăperile erau ticsite de mese. La fiecare stătea gheboşat câte un meşter iconar, iar la unele – câte doi. Globuri de sticlă pline cu apă atârnau de sfori din tavan, adunând lumina albă şi rece a lămpii pe pătratul de scândură al icoanelor.

O căldură înăbuşitoare stăpânea în atelier. Aici trudeau vreo douăzeci de „zmângălitori de Dumnezeu" din Paleh, Holui, Mstera, (toţi în pantaloni de dril şi cămăşi de stambă, desfăcute la gât, desculţi sau cu cine ştie ce caracatâri în picioare. Deasupra meşterilor plutea un văl albăstrui de fum de mahorcă şi un miros pătrunzător de ulei, lac şi ouă clocite. Domol ca smoala topită curgea un cântec trist, de prin părţile Vladimirului:

Nimeni azi ruşine nu mai are –
Un flăcău batjocori o fată
Ziua în amiaza mare…

Se mai cântau şi alte cântece, nici ele vesele, dar acesta se auzea cel mai adesea. Melodia tărăgănată nu-ţi stânjenea gândurile, nici nu te împiedica să plimbi pensula subţire din păr de cacom peste desenul icoanei, fie că zugrăveai cutele veşmintelor, fie că aşezai pe chipurile ca de os ale sfinţilor urmele mărunte ale suferinţei. Sub ferestre ciocănea poleitorul Gogolev – un moşneag veşnic beat, cu nasul găligănos şi vânăt. Bocănitul sec al ciocănaşului însoţea şuvoirea leneşă a cântecului, ca rosătura necurmată a unui cariu în lemn.

Niciunul dintre iconari nu avea patima meşteşugului. Nu ştiu ce hain înţelept le fărâmiţase munca într-un lung şir de osteneli văduvite de frumuseţe, care nu puteau să-ţi trezească nici silinţa nici dragostea faţă de ea. Panfil, tâmplarul, un flăcău saşiu, răutăcios şi batjocoritor, aducea scândurile icoanelor din lemn de chiparos şi tei, de felurite mărimi, încleiate de el; Davidov, unul pălit de oftică, le dădea gruntul; Sorokin, prietenul lui, zugrăvea fondul; Milkaşin copia desenul în creion după original; bătrânul Gogolev le poleia, apoi ivea din ciocan desenul pe foiţa de aur; alţi meşteri zugrăveau peisajul şi veşmintele, după care icoanele fără chipuri şi fără mâini, aşteptau rânduite la perete să ajungă în mâna meşterilor de chipuri.

Ţi-era tare nu ştiu cum să priveşti icoanele mari pentru iconostas ori pentru altar, rezemate de perete, fără chipuri, fără mâini şi picioare, care înfăţişau doar patrafire, cămăşi de zale sau tunicile scurte ale arhanghelilor. Din scândura lor zugrăvită în culori bogate parcă adia o suflare de moarte. Lipsea ceea ce trebuia să le dea viaţă şi totuşi ţi se părea că au fost zugrăvite cândva, dar zugrăveala a pierit într-un fel de neînţeles, rămânând doar acele greoaie odăjdii.

După ce meşterul de chipuri zugrăvea „trupşorul”, icoana trecea în seama smălţuitorului care aşternea un strat de smalţ peste metalul cu

desenul ivit din ciocan. Scrisul era de asemenea migălit de către un meşter anume, iar de lăcuit le lăcuia însuşi mai marele atelierului, blajinul meşter Ivan Larionîci.

Avea faţa cenuşie, o bărbuţă firavă, cenuşie şi ea, parcă din fire subţiri de mătase, nişte ochi la fel, cenuşii, adânci şi trişti peste măsură. Zâmbetul îi era prietenos şi totuşi parcă nu te încumetai să-i zâmbeşti şi tu. Semăna cu icoana sfântului Simeon Stâlpnicul – arăta la fel de uscat şi de costeliv, iar ochii lui aţintiţi cătau undeva departe, desprinşi de toate, ca şi ochii sfântului, trecând prin oameni şi ziduri.

La vreo câteva zile după ce-am intrat la atelier, Kapendiuhin – meşterul de prapuri, un cazac de pe Don, voinic şi chipeş nevoie mare, veni criţă la lucru. Îngustându-şi ochii galeşi ca de muiere şi strângând din fălci, începu să-i otânjească pe toţi la nimereală cu pumnii lui de fier, fără să scoată o vorbă. Scund şi mlădios, sărea prin atelier de la unul la altul, ca un motan într-o pivniţă după şoareci. Oamenii, luaţi pe nepusă masă, se piteau prin colţuri, de unde se îndemnau unul pe altul:

— Arde-l mă şi tu!

Zugravul de chipuri Evgheni Sitanov îl năuci pe zurbagiul dezlănţuit, pălindu-l cu un scaun în cap. Cazacului i se muiară picioarele şi fu pe dată trântit la podea şi legat cu nişte ştergare, pe care el le smucea şi le sfâşia cu dinţii lui de fiară. Ieşindu-şi de-a binelea din pepeni, Evgheni, sări pe o masă, îşi lipi coatele de coaste şi dădu să se arunce peste cazac; înalt şi voinic cum era, i-ar fi strivit negreşit coşul pieptului, dar în clipa aceea răsări acolo Larionîci, cu paltonul pe el şi căciula pe cap, îl ameninţă pe Evgheni cu degetul şi spuse încet şi grav celor din jur:

— Scoateţi-l în tindă să se dezmeticească…

Oamenii îi îndepliniră porunca numaidecât, rânduiră mesele şi scaunele la locul lor şi se apucară din nou de lucru, schimbând câte o vorbă

despre forţa cazacului şi prevestind că are să sfârşească în cine ştie ce încăierare.

— Pe unul ca el nu-l răpui cu una cu două, spuse Sitanov cât se poate de liniştit, ca unul grozav de priceput în asemenea treburi.

Mă uitam la meşterul Larionîci plin de nedumerire: cum de i se supun cu atâta uşurinţă aceşti oameni voinici şi furtunoşi?

Larionîci le arăta la toţi cum să lucreze şi până şi cei care erau fruntea îi primeau bucuroşi sfaturile. Ţinea la Kapendiuhin mai mult decât la ceilalţi şi stătea mai mult de vorbă cu el.

— Tu, Kapendiuhin, se cheamă că eşti pictor, adică veghezi la culorile tale să fie aşa cum sunt ele în viaţă, cum se vede şi-n pictura italienească. Dacă lucrezi în ulei, asta cere culorilor căldură, şi când colo, uite, colea ai pus prea mult alb şi ochişorii Sfintei Fecioare au ieşit reci, iernatici. I-ai zugrăvit obrăjorii rumeni ca merele şi ochişorii sunt străini de ei. Afară de asta, sunt puşi anapoda – unul cată spre rădăcina nasului, iar celălalt stă împins spre tâmplă. Aşa, chipul n-are sfinţenie şi curăţenie, arată viclean, pământesc. Nu te gândeşti atunci când lucrezi, Kapendiuhin.

Cazacul se strâmba ascultându-l şi, cu un zâmbet neruşinat în ochii lui de muiere, spunea cu un glas plăcut, puţin dogit din pricina băuturii:

— Eh, Ivan Larionîci, taică, asta nu-i treabă de mine! Eu m-am născut muzicant, şi când colo, m-au dat la călugărie!

— Cu stăruinţă izbândeşti în orice.

— Ba nu. Păi ce-s eu, la urma urmei? Eu mi-eram bun de surugiu, aşa, cu nişte cai ca vântul la o troică, ehei…

Şi, parcă opintindu-se în mărul lui Adam, se porni să cânte cu foc:

U-u-u! Ce zmeişori înham la troică
Zmeişori murguţi, focul li-i doică.
Prin arsura nopţii ce îmbată

Drept la mândra mă reped – săgeată!

Ivan Larionîci zâmbea resemnat, potrivindu-şi ochelarii pe masul cenuşiu, şi se urnea agale din loc, în timp ce alte zece glasuri se alăturau cântecului, contopindu-se într-un şuvoi năvalnic şi parcă săltând întreg atelierul de la pământ, ca să-l poarte în cadenţa-i sprinţară:

Zmeişori murguţi, ştiu ei prea bine
Casa mândrei unde vine!

Ucenicul Paşka Odinţov, care tocmai alegea pentru culori gălbenuşurile de albuş, încremenea cu câte o coajă de ou în fiecare mână, ţinând isonul celorlalţi cu glasul lui minunat şi subţire.

Îmbătaţi de cântec, uitau toţi de sine, şi parcă în atelier un singur piept îşi trăgea răsuflarea şi parcă îi năpădea pe toţi acelaşi simţământ. Nu era unul să nu-l fure din ochi pe cazac. Ori de câte ori cânta el, atelierul îl recunoştea drept stăpân atotputernic. Îl urmăreau ca atraşi de un magnet cum şi-avântă braţele în aer, de-ai fi zis că e gata să-şi ia zborul. Mai cred şi azi că dacă şi-ar fi curmat cântecul pe neaşteptate şi le-ar fi strigat: „spargeţi, sfărâmaţi tot!” s-ar fi năpustit până la unul, chiar şi meşterii cei mai potoliţi, şi ar fi făcut praf atelierul.

Cazacul cânta rar, dar puterea de nestăvilit a cântecelor lui robea şi biruia întotdeauna. Oricât ar fi fost oamenii de abătuţi, el avea darul să-i stârnească şi să-i aprindă, iar ei se încordau, se alăturau cu foc şi grabă cântecului, şi glasurile lor vuiau ca o orgă.

Cântecele astea sădeau în mine o aprigă pizmuire faţă de cazac şi de minunata-i putere de a stăpâni pe cei din jur. Mi se strecura în inimă un simţământ tulburător, care mă şi înfricoşa un pic, şi inima mi se întrupeşea de mă durea coşul pieptului. În asemenea clipe îmi venea să plâng şi să le strig:

„Cât îmi sunteţi de dragi!”

Davidov al nostru, ofticos şi gălbejit, cu părul vâlvoi, căsca şi el gura să cânte – era leit un pui de stăncuţă abia ieşit din găoace.

Cântece vesele, furtunoase, nu se auzeau decât atunci când dădea cazacul imboldul; de obicei, răsunau cântece triste şi tărăgănate, bunăoară *Lumea cea făr-de ruşine. Colo prin pădure şi prin crâng* şi cântecul despre moartea ţarului Alexandru I: *Se duse Lexandru-al nostru oştirea să-şi vadă…*

Uneori, la îndemnul lui Jihareov, cel mai iscusit zugrav de chipuri din atelier, glasurile se încercau şi în cântări bisericeşti, dar fără prea mare scofală. Jihareov se străduia pentru o anume armonie, înţeleasă numai de el, stingherindu-i pe ceilalţi la cântat.

Era un bărbat la vreo patruzeci şi cinci de ani, uscăţiv, cu pleşuvia vegheată pe jumătate de o cunună de păr negru şi cârlionţat ca părul unui ţigan, cu sprâncenele negre şi stufoase ca nişte mustăţi. Un barbişon des îi înfrumuseţa simţitor chipul oacheş, fără nimic rusesc în el, iar de sub nasu-i coroiat ţâşnea o mustaţă aspră şi parcă de prisos, dacă ţineai seama de sprâncene. Avea ochii albaştri, cel stâng vădit mai mare decât dreptul.

— Paşka! striga el cu glas de tenor către tovarăşul meu de ucenicie, zi tu: *Lăudat fie.* Voi ceştilalţi, staţi şi ascultaţi.

Paşka îşi ştergea mâinile de şorţ şi începea îndată:

— *„Lăudat fie-e-e”…*

— *„…nu-numele Domnului”…* i se alăturau vreo câteva glasuri, dar Jihareov sărea neliniştit:

— Evgheni – mai jos! Pogoară cu glasul chiar în adâncul sufletului…

Sitanov urla înfundat, ca dintr-un butoi:

— *„R-robii lui Dumnezeu…”*

— Nu-i bine! Aici trebuie să se cutremure pământul, uşile, şi ferestrele să se deschidă singure, uite-aşa să cânţi!

Jihareov tresărea din tot trupul, pradă unei înfrigurări de neînţeles, sprâncenele i se zbuciumau când în sus, când în jos, glasul i se întretăia, în timp ce degetele-i pişcau coardele unei lăute nevăzute.

— Robii lui Dumnezeu – pricepi? rostea el cu înţeles. Trebuie să te pătrunzi până-n străfundurile sufletului de vorbele astea. Adică, r-robilor, lăudaţi-l pe Dumnezeu! Cum de nu pricepeţi, că doar aveţi viaţă în voi!

— Asta nu ne iese niciodată, ştii şi dumneatale, grăia Sitanov cu bună cuviinţă.

— Atunci, s-o lăsăm baltă!

Şi Jihareov, opărit, se apuca din nou de treabă. Era cel mai bun meşter al nostru, ştia să zugrăvească chipuri şi în felul meşterilor bizantini, şi în felul meşterilor franţuji, şi în felul meşterilor italieni. Când primea comenzi pentru iconostasuri, Larionîci se sfătuia cu el. Cunoştea ca nimeni altul icoanele cu pictură originală, şi toate copiile de preţ ale icoanelor Maicii Domnului făcătoare de minuni – din Feodorov, Smolensk, Kazan şi altele, treceau prin mâna lui. Tot cercetând icoanele originale, bombănea de unul singur:

— Originalele astea ne ţin legaţi… Ne ţin legaţi de mâini, zău aşa!

Deşi era cineva la noi în atelier, nu se arăta arţăgos ca alţii şi se purta blând cu ucenici ca mine şi ca Pavel. Ţinea să ne înveţe meşteşugul, fiindcă numai el vedea de noi.

Un om anevoie de înţeles. Nu era vesel din fire, uneori lucra câte o săptămână încheiată fără să scoată o vorbă, de parcă aer fi fost mut; căta în jur mirat, ca picat din lună, de parcă ne vedea pentru întâia oară pe toţi, deşi ne ştia atât de bine. Cât de mult îi plăcea lui să cânte, în asemenea zile nici nu cânta şi nici nu-i auzea pe ceilalţi cântând. Oamenii se uitau la el, făcându-şi cu ochiul. Stătea plecat asupra icoanei rezemată pieziş de masă şi cu marginea de jos de genunchi, iar pensula-i subţire

zugrăvea un chip întunecat şi desprins de toate, fiindcă şi el era la fel de întunecat şi desprins de toate din jur.

Din senin, spunea răspicat, cu ciudă:

— Precursor, oare ce înseamnă? În graiul vechi, „a curge” înseamnă „a merge”. Precursor, adică premergător, înainte mergător asta e…

În atelier se făcea linişte. Toţi trăgeau cu coada ochiului la Jihareov, chicotind pe înfundate. Şi în liniştea asta se auzeau cuvinte ciudate:

— Nu în cojoc, cu aripi trebuie zugrăvit…

— Cu cine tot vorbeşti acolo? întreba careva.

El tăcea, fie că nu auzea, fie că nu voia să răspundă. După o vreme, vorba îi cădea din nou în tăcerea plină de aşteptare:

— Trebuie să cunoşti vieţile sfinţilor. Da’ cine le cunoaşte? Ce ştim noi? Trăim făr-de înaripare… Unde-i sufletul? Sufletul – unde-i? Din astea originale, nu zic, mai afli! Numai sufletul nu-i chip să-l afli…

Asemenea cugetări rostite cu glas tare stârneau zâmbete batjocoritoare pe buzele tuturor, afară de Sitanov. Şi aproape întotdeauna se auzea câte o şoaptă răutăcioasă:

— Când te gândeşti că sâmbătă se aşterne iar pe băutură…

Sitanov era un vlăjgan de douăzeci şi doi de ani, cu faţa rotundă, fără mustaţă şi fără sprâncene: stătea trist, cu ochii pironiţi într-un ungher.

Mi-aduc aminte că Jihareov, după ce a isprăvit de copiat icoana Maicii Domnului din Feodorov, parcă pentru o biserică din Kungur, a aşezat binişor icoana pe masă, zicând apăsat şi plin de tulburare:

— Gata, mămucă! Eşti ca un potir, ca un potir fără fund, de-acu încolo să tot strângi lacrimile amare plânse din adâncul sufletului…

Îşi aruncă un palton pe umeri, care se nimeri, şi se duse la crâşmă. Tineretul începu să râdă şi să fluiere a mirare, pe când cei vârstnici oftară cu

pizmă în urma lui. Sitanov se dădu lângă icoană, o privi cu luare-aminte şi glăsui lămuritor:

— Se pune pe băutură, de bună seamă, doară când te desparţi de ceva la care ai trudit te podideşte părerea de rău. Şi părerea asta de rău nu-i dată oricui.

Pe Jihareov îl ajungea suca întotdeauna de sâmbătă încolo şi cred că nu era la mijloc meteahna obişnuită a celui care munceşte şi o dă pe băutură. Asta începea aşa: de dimineaţă scria un bileţel şi-l trimitea nu ştiu unde pe Pavel, iar la amiază îi spunea lui Larionîci:

— Azi mă duc la baia de aburi!

— Pentru multă vreme?

— Eh, Doamne…

— Numai să nu-mi vii mai târziu de marţi!

Jihareov încuviinţa din pleşuvia lui, iar sprâncenele-i tresăreau.

Întorcându-se de la baie, se ferchezuia nevoie mare, îşi punea plastron şi legătoare la gât, lăsa la vedere un lanţ lung de argint pe jiletca de atlaz şi pleca tăcut, după ce ne poruncea, mie şi lui Pavel:

— Pe seară să-mi faceţi lună atelierul. Spălaţi şi răzuiţi masa a mare.

O voioşie sărbătorească punea stăpânire pe toţi. Se titiriseau şi se dichiseau, alergau la baia de aburi, mâncau la repezeală, iar seara sosea Jihareov, încărcat de gustări, cu bere şi vin, însoţit de o femeie mătăhăloasă, că te şi cruceai uitându-te la ea. Lungă cât o prăjină, făcea toate scaunele şi scăunaşele noastre să pară nişte jucării, ba chiar şi deşiratul de Sitanov părea un ţânc pe lângă ea. La drept vorbind, era o femeie bine făcută, dar avea pieptul cât un dâmb, până aproape de bărbie, mişcările încete şi greoaie. Deşi trecută de patruzeci de ani, faţa ei rotundă şi încremenită, cu nişte ochi imenşi, ca de cal, era netedă şi plină de prospeţime, iar gura mică părea desenată ca la o păpuşă de bâlci. Zâmbind din vârful buzelor, le

întindea la toţi mâna ei mare şi caldă, vorbind fără rost:

— Bună seara. Azi s-a lăsat ger. Ce miros greu e la voi. Miroase a vopsea. Bună seara.

Era plăcută la vedere, ca un râu mare şi umflat, dar în vorbele ei stăruia o toropeală. Spunea tot vorbe fără rost, obositoare. Înainte să deschidă gura, se umfla, rotunjindu-şi şi mai mult obrajii îmbujoraţi.

Tineretul şuşotea, zâmbind:

— Tii, ce hardughie!

— Parcă-i o clopotniţă, zău!

Ţuguindu-şi buzele şi sprijinindu-şi sânii cu mâinile, femeia se aşeză la masă, lângă samovar. Se uită la toţi pe rând cu privirea bună a ochilor ei de cal.

Toţi îi arătau respect, ba tineretul chiar se temea puţin de ea. Câte unul căta pofticios la trupeşenia ei, dar, de îndată ce-i întâlnea privirea se simţea strâns într-o menghină şi lăsa ochii în pământ. fâstâcit. Jihareov era şi el cuviincios cu musafira lui – îi vorbea cu „dumneata”, din „cumătriţă” nu o mai scotea şi se înclina adânc ori de câte ori o îmbia să mănânce.

— Vai, nu te mai osteni cu mine, ciripea ea dulce şi tărăgănat. Prea te osteneşti, zău aşa!

Era tacticoasă în tot ce făcea, nu-şi mişca braţele decât de la coatele pe care le ţinea strâns lipite de coaste. Aromea toată îmbietor ca pâinea caldă.

Bătrânul Gogolev, vrăjit, se bâlbâia, lăudându-i frumuseţea, ca un ţârcovnic bolmojitor de acatiste. Femeia îl asculta cu un zâmbet binevoitor, iar când îl văzu că se încurcă, începu să vorbească singură despre ea:

— Când eram fată nu prea mă-nvecineam cu frumuseţea. Mulţumită vieţii de femeie m-am împlinit. Pe la treizeci de ani aveam atâta vino-încoace, încât s-au interesat de mine nişte domni de neam mare, iar un mareşal al nobilimii mi-a făgăduit o trăsură cu o pereche de cai…

Cherchelit şi cu părul vâlvoi, Kapendiuhin îi aruncă o privire încărcată de ură, iscodind-o grosolan:

— Şi pentru ce ţi-a făgăduit-o, mă rog?

— Pentru dragoste, fireşte, lămuri musafira.

— Dragoste, murmură Kapendiuhin, fâstâcit. Ce fel de dragoste?

— Dumneata, un flăcău atât de falnic, ştii foarte bine ce-i aia dragoste, răspunse simplu femeia.

Atelierul se cutremură de râsete, în vreme ce Sitanov bombănea către Kapendiuhin:

— E o toantă, ba poate şi mai şi! Pe una ca asta s-o iubeşti numai când te răzbeşte urâtul, aşa cum ştiu toţi…

Pălise la faţă de prea multă băutură, avea o năduşeală brobonită ca nişte mărgăritare pe tâmple şi ochii inteligenţi îi ardeau neliniştiţi. Bătrânul Gogolev, legănându-şi încoace şi încolo nasul slut, îşi luă cu degetele lacrimile din ochi şi întrebă:

— Câţi copilaşi ai avut?

— N-am avut decât unul singur…

Deasupra mesei atârna o lampă, după sobă – alta. Lumina era cam sărăcăcioasă şi de prin colţurile atelierului, năpădite de umbre, ne pândeau nişte siluete boante, parcă fără cap. Petele cenuşii care ţineau loc de mâini şi de chipuri te băgau în sperieţi. Mai mult ca oricând trupurile sfinţilor păreau misterios călătorite de sub zugrăveala odăjdiilor. Globurile de sticlă ridicate până sub tavan se odihneau în cârligele lor, în nori de fum albăstrui.

Jihareov se zbuciuma în jurul mesei, îmbiindu-l pe fiecare să mănânce şi să bea, ţeasta lui pleşuvă se apleca ba spre unul, ba spre altul, mâinile-i cu degete prelungi nu-şi aflau astâmpăr. Slăbise şi nasul ca de pasăre de pradă i se ascuţise şi mai mult. Când lumina pica dintr-o parte, umbra întunecată a nasului i se aşternea peste obraz.

— Beţi şi mâncaţi, prieteni! răsuna vocea lui de tenor.

Iar femeia cânta, răzgâindu-se, ca o gospodină acasă la ea:

— La ce te-i fi ostenind atâta, cumetrele? Tot omul are mâini şi ştie cât poate mânea. Mai mult decât îţi cere sufletul, nimeni nu mănâncă.

— Mai odihniţi-vă un pic, oameni buni! strigă Jihareov, înfierbântat. Prieteni, noi toţi suntem robii lui Dumnezeu. Hai să cântăm *Lăudat fie…*

Cântarea se înfiripă ca vai de lume, fiindcă toţi erau moleşiţi de atâta mâncare şi băutură. Kapendiuhin luase în mâini o armonică cu două rânduri de clape, Viktor Salautin, un băietan grav şi oacheş ca un pui de cioară, făcuse rost de o tamburină şi îşi preumbla degetele peste pielea-i întinsă, stârnind o duruială surdă, în vreme ce zurgălăii chicoteau aţâţător.

— Zi-i o rusească de-a noastră! porunci Jihareov. Rogu-te, cumătriţă!

— Ah! oftă femeia, ridicându-se. Nu te rabdă inima să stai locului!

Ieşi la loc liber în faţa mesei şi se propti pe picioare ca un paraclis. Purta o fustă largă cafenie, o bluză galbenă de batist şi o basma de un roşu-aprins pe cap.

Armonica chiuia ştrengăreşte, tamburina suspina înăbuşit în clinchetul zurgălăilor, şi nu-ţi prea dădea inima ghies să o asculţi – parcă hohotea de plâns un om care şi-a pierdut minţile şi se dă cu capul de pereţi.

Jihareov nu ştia dănţui, se mulţumea să calce mărunt şi să ciugulească podeaua cu tocurile cizmelor făcute lună, de te oglindeai în ele, ţopăia ca un ţap, canonind cum nu se mai poate cadenţa răscolitoare a muzicii. Picioarele parcă nici nu erau ale lui, boiul i se zbuciuma silnic, întocmai ca o viespe într-o pânză de păianjen ori un peşte în plasă, şi asta numai voie bună nu răspândea în jur. Dar toţi, până şi cei topiţi de băutură, erau numai ochi la zvârcolirile-i necurmate, căutau în tăcere mai ales la faţa şi la mâinile lui. Jihareov găzduia

pe chip un joc uimitor de expresiv – ba duioşie şi stânjeneală, ba o cruntă şi neaşteptată trufie; iată-l pradă mirării, scoţând un „ah!” şi închizând ochii o clipă, deschizându-i iară, iată-l copleşit de mâhnire. Se apropia hoţeşte şi cu pumnii strânşi de femeie, izbea fără veste în podea cu piciorul şi cădea în genunchi în faţa ei, cu braţele azvârlite în lături şi sprâncenele ridicate, zâmbindu-i drăgăstos. Ea îl privea de sus în jos, zâmbind îngăduitoare, şi-l prevenea, liniştită:

— Ai să osteneşti, cumetre dragă!

Căta să mijească ochii şi să-l privească tandru, dar ochii ei, mari cât un ban de argint, nici gând să se îngusteze, şi creţuri mărunte îi urâţeau obrazul.

Nu ştia nici ea dănţui, doar îşi legăna domol trupul uriaş, mutându-l neauzit dintr-un loc în altul. În mâna stângă flutura leneş o batistă, iar dreapta pe care şi-o ţinea proptită în şold, o făcea să semene cu o enormă ulcică.

Jihareov se rotea fără odihnă în jurul acestei femei de piatră şi chipul lui lua cele mai felurite înfăţişări, de-ai fi zis că nu joacă un singur om, ci zece: unul – liniştit şi supus; altul – aprig, de te înspăimânta; altul – temător, care ofta încetişor şi parcă voia s-o şteargă pe nesimţite de lângă femeia asta uricioasă cât un munte. Dar iată încă unul: rânjea fioros şi se chircea în spasmuri ca un câine rănit. Le priveam dansul gol de orice frumuseţe şi simţeam o plictiseală apăsătoare, ce trezea în mine hâdele amintiri de odinioară despre soldaţi, spălătorese şi bucătărese, precum şi despre nunţile lor câineşti.

Auzeam în minte vorba resemnată a lui Sidorov:

„În asta, toţi mint – aşa s-a statornicit. La toţi le e ruşine, nimeni nu iubeşte pe nimeni. E doar aşa – o joacă…”

Numai că eu mă îndârjeam să nu cred că „toţi mint. u Atunci, cum rămâne cu regina Margot? Nici Jihareov nu minţea, eram convins. Ştiam de asemenea că Sitanov s-a îndrăgostit de o femeie

„uşoară”, care i-a dat o boală ruşinoasă, şi că el nu o bate pentru asta, cum îl sfătuiesc prietenii, că i-a închiriat o cameră şi se îngrijeşte să se facă bine, iar de vorbit vorbeşte de ea întotdeauna cu multă duioşie, deşi puţin cam stingherit.

Matahala se legăna mai departe în ritmul muzicii, fluturându-şi batista cu un zâmbet mort pe buze, în vreme ce Jihareov ţopăia statornic în jurul ei. Mă uitam la amândoi şi mă întrebam: oare Eva, care l-a păcălit pe Dumnezeu, semăna cu malul ăsta de femeie? Şi simţeam că încep să o urăsc.

Icoanele fără de chipuri ne priveau întunecate, de pe lângă pereţi, noaptea neagră se înholba la ferestre. Era zăpuşeală şi lămpile abia luminau. Dacă ciuleai urechea, prin tropăiala greoaie a dansului şi larma de glasuri, desluşeai picurul zorit al apei din spălătorul de alamă în găleata de zoaie.

Cât de puţin semănau toate astea cu viaţa întâlnită de mine în cărţi! Înspăimântătoare deosebire! Într-un târziu, iată că urâtul îi podidi pe toţi. Kapendiuhin îi trecut hotărât armonica lui Salautin, strigând:

— Hai, zi-i! Zi-i cu foc!

Juca la fel ca Vanka – Ţigănuşul – parcă zbura! Pavel Odinţov şi Sorokin jucau şi ei cu voinicească sprinteneală, în vreme ce ofticosul de Davidov abia îşi târâia picioarele, tuşind mereu de atâta colbăraie, fum, duhoare de vodcă şi de cârnaţi afumaţi, cu izul lor de piele argăsită.

Jucau, ţipau, cântau cu toţii, dar niciunul nu dădea uitării că el anume petrece, şi parcă treceau un examen unul faţă de celălalt şi fiecare ţinea să se arate mai iscusit şi mai plin de vână la joc.

Sitanov, cherchelit în lege, se întorcea când spre unul, când spre altul:

— E cu putinţă să iubeşti o femeie ca asta?

Şi-ai fi crezut că dintr-o clipă în alta o să-l bufnească plânsul.

Larionîci săltă din umerii lui ascuţiţi şi zise:

— E o femeie ca oricare alta, ce vrei?

Cei doi, despre care era vorba, se făcuseră nevăzuţi. Jihareov avea să apară la atelier peste două-trei zile, avea să se ducă la baia de aburi şi vreo două săptămâni avea să lucreze în colţul lui, tăcut şi mândru, fără să ia pe nimeni în seamă.

— Au plecat? se întreabă singur Sitanov, cercetând atelierul cu ochii lui trişti, albaştri-cenuşii. Era cam bătrânicios la faţă şi nu puteai zice nici că e frumos, dar avea ochii limpezi şi buni.

Sitanov se purta prietenos cu mine – asta mulţumită caietului meu gros de versuri. Nu credea în Dumnezeu şi, de altminteri, era anevoie de înţeles cum nimeni din atelier, afară doar de Larionîci, nu ştia ce e iubirea şi nici credinţa în Dumnezeu: toţi vorbeau despre Dumnezeu cu uşurinţă şi batjocură, aşa cum obişnuiau să vorbească şi despre stăpână. Şi totuşi, atunci când se aşezau la masă, fie la amiază, fie seara, se închinau, înainte de culcare se rugau, iar în zilele de sărbătoare nu lipseau de la biserică.

Sitanov nu făcea nimic din toate astea şi trecea drept ateu.

— Nu există Dumnezeu, spunea el.

— Atunci, de unde toate de pe lumea asta?

— Nu ştiu…

O dată l-am întrebat cum adică nu există Dumnezeu şi el s-a apucat să mă lămurească:

— Vezi tu: Dumnezeu înseamnă înălţime!

Ridică braţu-i lung deasupra capului, apoi şi-l coborî, până la podea, adăugând:

— Iar omul înseamnă josnicie! Este? Când colo, tot aud: „Omul a fost creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu”, aşa cum auzi şi tu. Păi ia spune-mi tu mie, cu cine seamănă Gogolev?

Asta îmi lua piuitul: bătrânul Gogolev, slinos şi beţivan cum era, în ciuda anilor lui, mai căzea încă şi în păcatul lui Onan; mi-aminteam îndată şi de soldatul din Viatka, şi de Ermohin, şi de sora

bunicii, şi mă întrebam cu temei: ce au ei toţi asemănător cu Dumnezeu?

— Oamenii sunt nişte porci, asta-i ştiut, rostea Sitanov, şi după o clipă găsea cu cale să-mi strecoare o mângâiere în suflet:

— Tu nu te pierde cu firea, Maximîci, mai sunt şi oameni buni pe lume!

Mi-era bine şi mă simţeam la largul meu în tovărăşia lui. Când nu ştia ceva, o mărturisea deschis:

— Nu ştiu, nu m-am gândit la asta!

Asta mi se părea nemaipomenit: înainte să-l cunosc pe el, nu întâlnisem decât oameni care ştiau tot şi vorbeau despre toate.

Era ciudat pentru mine să găsesc în caietul lui, pe lângă versuri frumoase, care te mişcau, o mulţime de poezioare fără perdea, care te făceau să te împurpurezi de ruşine. Dacă-i pomeneam de Puşkin, îmi arăta din ochi *Gavriliada,* poem pe care şi-l copiase în caiet.

— Ce-i Puşkin? Unul pus pe glume – atâta tot! Pe când Benediktov, Maximîci, ăsta da, zic şi eu!

Închidea ochii şi recita şoptit:

Te uită: parcă-i o zeiţă
Cu-al ei sân alb, înrobitor…

Şi, nu ştiu de ce, căuta să pună în lumină trei versuri pe care le rostea cu o bucurie plină de mândrie:

Dar nici privirea vulturească
Nu va ajunge să răzbească
În inima-i de taine şi de jar…

— Ei, pricepi?

Îmi venea foarte greu să mărturisesc, dar nu mă dumeream de ce anume se bucura atâta.

XIV

La atelier nu prea mă înghesuiau cu treaba: de dimineaţă, când toţi mai dormeau încă, trebuia să pregătesc samovarul pentru meşteri şi în timp ce ei îşi beau ceaiul în bucătărie, Pavel şi cu mine făceam rânduială în atelier şi alegeam gălbenuşurile de albuş pentru pregătirea culorilor. După asta mă duceam la prăvălie. Seara frecam culorile şi „furam" meşteşugul. La început, îmi dădeam toată silinţa, dar foarte curând m-am dumerit că aproape toţi câţi se îndeletniceau cu meşteşugul ăsta, fărâmat în bucăţele, nu-l îndrăgeau şi trăiau într-o chinuitoare plictiseală.

Serile nu aveam nimica de făcut şi mi le treceam istorisind meşterilor întâmplări din viaţa mea de pe vapor, ori felurite poveşti din cărţi, şi aşa pe nesimţite, m-am trezit că am dobândit un loc deosebit în atelier – le spuneam poveşti şi le citeam din cărţi.

Mi-am dat iute seama că oamenii ăştia văzuseră şi ştiau mai puţine decât mine; aproape fiecare se pomenise închis din copilărie în cuşca strâmtă a meşteşugului, din care nu mai scăpase de atunci. Din tot atelierul singur Jihareov fusese la Moscova şi vorbea despre ea grav, încruntându-se:

— Moscova nu crede lacrimilor, acolo trebuie să fii cu ochii-n patru!

Toţi ceilalţi nu fuseseră decât la Şui sau la Vladimir, iar când venea vorba de Kazan mă întrebau:

— Or fi mulţi ruşi acolo? Dar biserici sunt?

Pentru ei, oraşul Perm se afla în Siberia şi nu le venea a crede nici că Siberia începe dincolo de Ural.

— Zi, şalăul din Ural şi nisetrul nu s-aduc din Caspica? Se cheamă că Uralu-i la mare!

Uneori, socoteam că-şi râd de mine susţinând că Anglia e dincolo de mări şi oceane şi că Bonaparte se trage dintr-un neam de nobili din Kaluga. Le povesteam lucruri pe care le văzusem cu ochii mei şi ei abia mă credeau, în schimb, se dădeau în vânt după poveştile de groază şi istoriile încurcate; până şi cei mai vârstnici ţineau să audă mai degrabă o născocească, decât ceva adevărat, şi pe măsură ce întâmplările erau mai de necrezut, sporea şi atenţia ascultătorilor. Nu-i interesa realitatea, mai bucuros cătau visători spre viitor, ca să nu mai vadă sărăcia şi hidoşenia din jur.

Asta mă mira cu atât mai mult, cu cât apucasem să pricep cu destulă ascuţime nepotrivirile dintre viaţă şi cărţi, căci în cărţi nu-i regăseam pe oamenii vii din jurul meu, ca, de pildă, Smurîi, fochistul Iakov, fugarnicul Alexandr Vasiliev, Jihareov, ori spălătoreasă Natalia…

În ladă la Davidov am dat peste o carte ferfeniţită cu povestiri de Goliţinski, peste *Ivan Vîjighin* de Bulgarin şi un volumaş al baronului Brambeus. Le-am citit cu glas tare pe toate; meşterilor le-a plăcut, iar Larionîci spuse:

— Cititul înlătură certurile, gălăgia, şi asta-i bine!

Aşa am căpătat mare tragere de inimă să caut alte cărţi şi stăteam aproape în fiece seară să citesc din ele. Frumoase seri au mai fost: în atelier era linişte ca în toiul nopţii, globurile de sticlă atârnau din tavan ca nişte stele albe şi reci, luminând capete zbârlite, ori pleşuve aplecate deasupra meselor; în jurul meu vedeam chipuri liniştite şi gânditoare, iar uneori auzeam câte o laudă hărăzită fie scriitorului, fie eroului cărţii. Oamenii ascultau

cu luare-aminte, potoliţi, de parcă nici nu mai erau ei; mi-erau tare dragi în aceste ceasuri, dar şi ei se purtau frumos cu mine şi eu simţeam că mi-am aflat locul potrivit.

— Cărţile astea parcă aduc primăvara aici, la noi. Taman ca-n ziua când scoatem al doilea rând de geamuri şi deschidem întâiaşi dată ferestrele, grăi Sitanov într-una din zile.

Numai că nu era prea lesne să găseşti cărţi; nu ne-am gândit să ne înscriem la o bibliotecă, dar făceam pe dracul în patru şi până la urmă tot găseam, le cerşeam de peste tot, de parcă ceream de pomană. Într-o zi, comandantul pompierilor îmi dădu un volum de Lermontov şi atunci am simţit cu adevărat forţa poeziei, puternica-i înrâurire asupra oamenilor.

Mi-aduc aminte, chiar de la primele versuri ale *Demonului,* Sitanov se uită în carte apoi la mine, lăsă pensula pe masă şi, prinzându-şi mâinile lungi între genunchi, începu să se legene încetişor, zâmbind. Scaunul scâncea sub el.

— Mai încet, fraţilor, grăi Larionîci, lăsând şi el pensula, şi veni la masa lui Sitanov, unde şedeam şi citeam. Poemul mă tulbura ca un dulce canon, mi se tăia glasul, îmi dădeau lacrimile şi aproape că nu mai vedeam şirurile de stihuri. Dar mai mult ca orice mă tulbura grija cu care se mişcau oamenii prin atelier, foiala surdă şi greoaie cu care se apropiau de mine, atraşi ca de magnet. Când am isprăvit partea întâia, erau aproape toţi strânşi în jurul mesei, în picioare, sprijinindu-se unii de alţii, cu braţele petrecute pe după gât ori pe după mijloc, încruntaţi sau zâmbitori.

— Citeşte, zi mai departe! mă îndemnă Jihareov, aplecându-mă cu fruntea în carte.

Când am sfârşit de citit, el îmi luă cartea din mână, se uită la copertă şi, vârând-o sub braţ, spuse:

— Asta mai trebuie citită o dată! Mâine ne-o citeşti din nou. Cartea o pun eu bine.

Se duse de încuie poemul lui Lermontov în sertarul de la masa lui şi se apucă din nou de lucru. În atelier era linişte, fiecare se întorcea fără zgomot la masa lui; Sitanov se apropie de fereastră, îşi lipi fruntea de geam şi încremeni aşa; Jihareov lăsă pensula din mână şi zise apăsat:

— Asta zic şi eu viaţă, măi, robi ai lui Dumnezeu – mda!

Săltându-şi umerii, de-şi ascunse capul între ei, urmă:

— M-aş prinde să-l zugrăvesc pe demonul ăsta: boiul – păros; aripile – roşii ca focul, le-aş face cu miniu; iar feţişoara şi mânuţele – albe, bătând în albastru, cum e zăpada pe o noapte cu lună.

Până seara, la masă, se foi neliniştit pe scaun, ceea ce era lucru de mirare, fiindcă nu-i stătea în obicei, jucându-şi degetele şi vorbind fără şir ba despre demon, ba despre femei şi despre Eva, ba despre rai şi păcătuiala sfinţilor.

— Toate astea-s adevărate! susţinea el. Păi dacă şi sfinţii calcă pe-alături cu femei din cele păcătoase, un demon se poate mândri că trage la păcat cu un suflet plin de curăţie, te cred…

Ceilalţi îl ascultau în tăcere – pesemne că niciunul nu avea chef de vorbă, cum nu aveam nici eu. Lucrau în silă, cu ochii la ceas, iar când bătu de nouă, toţi lăsară lucrul, ca la un semn.

Sitanov şi Jihareov ieşiră în curte. M-am dus şi eu după ei. Cu ochii la stele, Sitanov murmură:

Toţi aştri-n caravană vie
Prin necuprinsuri pribegind[7]*...*

…aşa ceva nu născoceşte oricine!

— Nu-mi aduc nimica aminte din ce zicea în carte, mărturisi Jihareov, niţeluş strâns de gerul pătrunzător. Nu-mi aduc nimica aminte, dar pe demon îl văd. E de mirare, zău, cum de-a izbutit omul ăsta să-ţi stârnească mila faţă de diavol? Că doar şi vouă v-a fost milă, nu?

— Mi-a fost, adeveri Sitanov.

— Asta zic şi eu om, rosti Jihareov, adânc tulburat.

În tindă, mă preveni:

— Măi Maximîci, tu să nu sufli o vorbă la prăvălie despre cartea asta. Pun capul că-i oprită.

M-am bucurat: vasăzică despre asemenea cărţi m-a întrebat popa la spovedanie!

Cina trecu umbrită, fără obişnuita larmă şi voioşie, ca şi cum fiecăruia i s-ar fi întâmplat ceva de seamă, asupra căruia trebuia să cugete stăruitor. După masă, când toţi se duseră la culcare, Jihareov scoase cartea la iveală şi-mi spuse:

— Hai şi mai citeşte-mi o dată! Da' mai rar, nu te grăbi…

Câţiva meşteri se ridicară tăcuţi din pat, se apropiară şi se aşezară în jurul mesei, aşa cum erau, despuiaţi, ghemuindu-şi picioarele sub ei.

Când am isprăvit de citit, Jihareov spuse din nou, ciocănind cu degetele în masă:

— Asta zic şi eu viaţă! Eh demone, demone!… O păţişi, măi frate, ai?

Sitanov mi se aplecă peste umăr să citească şi zise, râzând:

— O să copiez şi eu asta la mine-n caiet…

Jihareov se ridică şi porni spre masa lui cu cartea în mână, dar după câţiva paşi se opri şi cuvântă cu glasul întretăiat de amărăciune:

— Trăim ca nişte căţei care nici n-au făcut ochi, nu ne ştim rostul, de noi n-are nevoie nici Dumnezeu, nici diavolul! Ce fel de robi ai lui Dumnezeu om fi noi? Iov a fost el rob, da', uite că Dumnezeu însuşi a stat de vorbă cu el! Cu Moise, tot aşa! Ba i-a zis şi Moisei, adică omul lui Dumnezeu. Da' noi, ai cui suntem?

Puse cartea sub cheie şi începu să se îmbrace, întrebându-l pe Sitanov:

— Mergem la crâşmă?

— Păi să vezi, mă duc la fata mea, murmură el; drept răspuns.

După plecarea lor m-am culcat pe jos, lângă uşă, alături de Pavel Odinţov. Pavel se tot foia, se tot smiorcăia şi deodată începu să plângă încetişor.

— Ce-i cu tine?

— Mi-e tare milă de toţi, îngăimă el. Doar trăiesc laolaltă cu ei de patru ani de zile şi-l ştiu pe fiecare…

Şi mie mi-era milă de oamenii aceştia. N-am avut somn însă multă vreme, am tot vorbit în şoaptă despre ei, descoperind la fiecare trăsături frumoase şi încă ceva greu de numit, care sporea şi mai mult mila noastră copilărească.

Mă înţelegeam de minune cu Pavel. Cu vremea a ajuns un meşter bun, dar asta n-a ţinut mult: pe la vreo treizeci de ani a început să bea cumplit. Mai târziu, l-am întâlnit în piaţa Hitrovo, la Moscova, desculţ, şi de curând am auzit că a murit de tifos. Mă apucă groaza când mi-aduc aminte câţi oameni de treabă s-au prăpădit prosteşte în zilele vieţii mele! Tot omul apune şi moare – asta-i firesc, dar nicăieri nu apune cu atâta înspăimântătoare repeziciune şi atât de nerod ca la noi în Rusia…

Pe atunci, Pavel era un băieţandru rotund la faţă, cu vreo doi ani mai mare ca mine, isteţ, cinstit şi înzestrat: desena minunat păsări, pisici şi câini, ba mai făcea şi caricaturile meşterilor, dovedind o uimitoare dibăcie, şi pe toţi îi înfăţişa în chip de păsări. Sitanov era o becaţă tristă, cocoţată într-un singur picior; Jihareov – un cocoş cu creasta ruptă şi creştetul golaş; ofticosul de Davidov – un nagâţ prăpădit. Dar mai ceva decât toate era caricatura lui Gogolev, bătrânul nostru poleitor – un liliac cu urechile mari, cu nasul caraghios şi nişte picioruşe cu câte şase gheare. Din obrazu-i rotund şi negricios te priveau cocoloaşele albe ale ochilor, iar pupilele cât bobul de linte, puse pieziş, îi dădeau o expresie pe cât de vie, pe atât de mârşavă.

Meşterii nu se supărau când Pavel le arăta caricaturile, dar cea a lui Gogolev li se păru prea

de tot şi-l sfătuiră cu îngrijorare:

— Mai bine, rupe-o. Bătrânul te omoară dacă o vede!

Murdar, putred tot pe dinăuntru şi veşnic beat, habotnic de te scotea din sărite, poleitorul era de o răutate nepotolită şi îi pâra pe toţi din atelier vânzătorului, ştiind că stăpâna are de gând să-l însoare cu o nepoată de-a ei. Iar vânzătorul se simţea de pe acum stăpân peste toate cele, cu oameni cu tot. Nimeni nu avea ochi să-l vadă, dar se şi temeau de el, drept care se temeau şi de Gogolev.

Pavel îi făcea zile amare poleitorului, de parcă s-ar fi juruit să nu-i lase nicio clipă de linişte. În treaba asta, îl ajutam şi eu cât puteam, iar atelierul făcea haz de năzbâtiile noastre, crude şi grosolane aproape întotdeauna. Dar meşterii ne preveneau deopotrivă:

— O s-o păţiţi, băieţi… Kuzka-gândăcelul o să vă dea afară…

Aşa îl poreclise atelierul pe vânzător: Kuzka-gândăcelul.

Prorocirile astea nu ne speriau şi noaptea îl mânjeam pe faţă ca altceva, iar o dată, când horcăia, beat criţă, i-am poleit şi nasul de n-a putut să-şi scoată trei zile firişoarele de aur îngropate în nasu-i buboşat ca un burete. Şi, totuşi, ori de câte ori îl făceam să-şi piardă sărita, mi-aduceam aminte nu ştiu cum de acel biet soldat din Viatka şi mă simţeam tare tulburat. În ciuda vârstei înaintate, Gogolev era încă verde şi adesea ne bătea măr, luându-ne pe neaşteptate în fabrică. Întâi ne bătea şi apoi se plângea stăpânei.

Iar stăpâna, cum o lua de dimineaţă cu băuturica, era veşnic bună şi veselă. Căuta să ne înfricoşeze, bătea în masă cu mâinile ei umflate şi se răstea la noi:

— Tot de şotii vă ţineţi, împieliţaţilor? El e bătrâior, trebuie să-i purtaţi respect. Cine i-a pus soluţie în pahar, în loc de băutură?

— Noi…

Stăpâna se minuna:

— Doamne, mai şi recunosc! Ah! afurisiţii… Bătrânii trebuie respectaţi!

Ne alunga şi seara se plângea vânzătorului, care mă lua împrejur numaidecât:

— Cum vine asta: citeşti cărţi, ba şi din Sfânta Scriptură, ca să te ţii de blestemăţii? Bagă de seamă, frate!

Stăpâna trăia singură, ducea o viaţă înduioşător de jalnică; uneori, după ce trăgea la măsea pe săturate din lichiorurile ei dulci, se aşeza la fereastră şi cânta:

Nu-i e milă nimănui
De-al meu suflet nimănui!
În lacrime mă încui.
Jelui-m-aş şi n-am cui…

Sughiţa de plâns şi suspina prelung, tremurându-şi glasul bătrânesc:

— Iu-u-u…

Într-o zi, dădu să coboare scara, cu o oală de lapte abia fiert în mâini, dar deodată picioarele i se muiară, se lăsă pe vine şi veni buluc la vale, bufnind înfundat peste trepte, fără să lase oala din mâini. Laptele plescăia şi-i sărea pe rochie, iar ea, cu mâinile întinse înainte, se răstea, cătrănită, la oală:

— Ce-ţi căşună, afurisite? Încotro?

Stăpâna noastră nu era grasă, dar o vedeai moale şi fleşcăită de tot – leit o mâţă bătrână care s-a lăsat păgubaşă de şoareci şi, împovărată de atâta ghiftuială, toarce toată ziulica, amintindu-şi în răsfăţ de izbânzile şi desfătările de odinioară.

— Eh, făcu într-o zi Sitanov, încruntat şi gânditor, aici a fost un rost clădit cu temei, un atelier de frunte, aici a trudit un om de ispravă… Da’ degeaba, fiindcă mâine-poimâine totul îi pică lui Kuzka în labă! Am tras cu toţii pe brânci, şi

pentru ce? Să mi se lăfăie un nechemat? Când mă gândesc la asta, îmi plesneşte capul, mi se face lehamite şi-mi vine să las totul baltă, să mă întind la soare pe acoperiş şi să stau aşa câtu-i vara, cu ochii la cer…

Pavel Odinţov, molipsit şi el de gândurile lui Sitanov, trăgea ca un om mare din ţigară şi cugeta despre Dumnezeu, băutură şi femei, despre zădărnicia oricărei osteneli, întrucât unii făuresc şi alţii irosesc, fără să înţeleagă şi să preţuiască nimic.

În asemenea clipe, mutrica-i ascuţită şi vioaie se încreţea, dându-i un aer bătrânicios; se cuibărea pe mindirul lui de pe duşumea, cuprinzându-şi genunchii cu braţele şi rămânea aşa multă vreme, cătând aţintit la pătratele albăstrii ale geamurilor la coperişul magaziei, la stelele cerului de iarnă.

Meşterii sforăiau şi mugeau în somn, unul bolborosea ceva înecându-se, iar pe laviţa de sus, Davidov tuşea ultima fărâmă de viaţă din el. Într-un colţ, doborâţi de somn şi beţie, zăceau unul lângă altul „robii lui Dumnezeu" Kapendiuhin, Sorokin şi Perşin. Icoane fără chip, fără mâini şi fără picioare priveau de pe lângă pereţi. O duhoare de ulei de în, de ouă clocite şi de slin acrit în crăpăturile duşumelei îţi tăia răsuflarea.

— Mi-e tare milă de toţi! şoptea Pavel. Oh, Doamne!

Mila asta a lui faţă de oameni îmi măcina şi mie tot mai mult liniştea. Pentru noi doi, aşa cum am mai spus, meşterii erau toţi oameni de treabă, numai viaţa era rea, nevrednică de ei şi cumplit de plicticoasă. Iarna, în zilele de viforniţă, când casele, copacii – totul de pe pământ se cutremura, gemea, plângea, iar clopotele sunau trist ca în postul mare, urâtul năpădea atelierul, aidoma unui val de plumb, doborând oamenii, nimicind în ei tot ce era viu, dându-le ghies spre crâşmă şi spre femei, mulţumită cărora uitau de sine, ca şi cu vodca.

În asemenea seri, cărţile se dovedeau neputincioase, iar Pavel şi cu mine ne străduiam să-i înveselim pe cei din jur aşa cum ne tăia capul: ne mânjeam cu funingine şi culori pe faţă, ne găteam cu fuioare de cânepă şi jucam fel şi fel de comedii născocite de noi, înfruntând eroic plictiseala şi silind oamenii să râdă. Gândindu-mă la *Povestea ostaşului care i-a scăpat viaţa lui Petru cel Mare,* am ticluit o scenetă şi, cocoţaţi pe laviţa de sus a lui Davidov, dădeam viaţă eroilor noştri, retezând cu voioşie capetele unor suedezi imaginari şi stârnind hohotele de râs ale privitorilor.

Publicul nostru se dădea în vânt mai cu seamă după legenda diavolului chinez Ţing-Iu-Tong. Paşka îl întruchipa pe bietul diavol căruia i-a trăsnit prin minte să facă şi el o faptă bună, iar eu jucam ce mai era – toţi eroii, fie bărbaţi, fie femei, apoi lucrurile, spiritul cel bun, ba până şi pietroiul pe care se odihnea diavolul chinez, cuprins de o grea tristeţe, după fiecare încercare neizbutită de a săvârşi binele.

Toţi cei de faţă se prăpădeau de râs, iar eu mă minunam cât de lesne îi făceam să râdă şi tocmai uşurinţa asta mă durea.

— Tii, ce mai paiaţe! izbucneau strigăte. Ia te uită la ei, împeliţaţii!

Dar pe măsură ce trecea vremea, mă chinuia gândul că tristeţea e mai aproape acestor suflete decât bucuria.

La noi, veselia nu dăinuie niciodată şi nici nu e preţuită ca atare, ci e scoasă de sub obroc anume, ca să-şi mai afle mângâiere somnolenta noastră tristeţe rusească. Forţa lăuntrică a veseliei noastre dă de bănuit, nu vieţuieşte firesc, fiindcă ar dori să vieţuiască, ea se naşte numai şi numai la chemarea zilelor de tristeţe.

Afară de asta, foarte adesea veselia rusească duce pe nesimţite şi fără de veste la drame înspăimântătoare. Câte unul joacă de parcă ar vrea

să sfărâme lanţurile ce-l încătuşează şi deodată se preschimbă într-o fiară şi, stârnit de tristeţea lui de fiară, se năpusteşte asupra tuturor şi sfâşie, rupe cu dinţii, nimiceşte tot ce-i iese în cale.

Veselia asta silită, rod al imboldurilor venite din afară, mă scotea din fire şi, uitând de mine, ca într-o beţie, mă apucam să povestesc şi să joc felurite năzăriri ce mi se închegau de la sine în minte, mistuit de un singur gând – să stârnesc în oameni o bucurie adevărată, firească. Ceva-ceva izbuteam eu, auzeam laude şi toţi se minunau de mine, dar urâtul destrămat parcă o clipă, se întrupeşea din nou, biruitor, apăsându-ţi ca şi mai înainte sufletul.

Cenuşiul de Larionîci îmi spunea cu blândeţe:

— Tare şugubăţ mai eşti, bată-te norocul!

— El e mângâierea noastră, i se alătura Jihareov. Măi Maximîci, tu să te-apuci ori de circ, ori de teatru, că n-o să ai pereche, ascultă vorba mea…

Din tot atelierul nu se duceau la teatru decât doi inşi – Kapendiuhin şi Sitanov, dar şi ei numai de Crăciun şi de lăsata-secului. Meşterii mai vârstnici îi povăţuiau grijulii să se spele de păcat, cufundându-se în copcă în ziua de Bobotează. Sitanov, mai ales, căuta adesea să mă convingă:

— Tu lasă totul baltă şi apucă-te să joci teatru!

Apoi îmi istorisea, tulburat, o carte citită de el şi tristă cum nu se mai poate: *Viaţa actorului Iakovlev.*

— Uite câte poţi să tragi în viaţă!

Îi plăcea să povestească despre regina Maria Stuart, despre care zicea că a fost o „îndrăcită”, şi-l admira la culme pe „nobilul spaniol”.

— Don Cesar de Bazan, măi Maximîci, ăsta om, ăsta nobil! Nu-i găseşti pereche pe lume!

Avea şi el ceva din „nobilul spaniol”. Într-una din zile, în piaţă, chiar în faţa foişorului de foc, trei pompieri se veseleau nevoie mare, snopind în bătaie un biet mujic. Vreo patruzeci de gură-cască se înghesuiau în jur, întărâtându-i pe soldaţi. Sitanov se aruncă într-o clipită în mijlocul lor şi-i

trânti la pământ, otânjindu-i cu lăboaiele lui iuţi, apoi îl săltă de jos pe mujic şi-l împinse în mulţime, strigând:

— Luaţi-l de aici!

Era singur contra trei. Cazarma pompierilor nu se afla nici la zece paşi, aşa că ei ar fi putut să cheme ajutoare şi atunci Sitanov ar fi dat de naiba. Norocul lui că soldaţii o băgară pe mânecă şi se grăbiră să spele putina.

— Mă potăi scârnave! îi bruftului el din urmă.

Duminică, atras de lupta cu pumnii, tineretul se urnea spre cherestegeriile de dincolo de cimitirul Petru şi Pavel, unde îşi măsura puterile cu tagma vidanjorilor şi cu mujicii din satele învecinate. Alesul vidanjorilor împotriva celor din oraş era un mordvin, luptător cu faimă, un uriaş cu capul mic şi ochii bolnavi, lăcrimând întruna. Ştergându-şi lacrimile cu mâneca murdară a surtucului, ieşea în faţa taberei lui şi, proţăpindu-se pe picioarele larg desfăcute, trâmbiţa voios:

— Haida încoace careva, că mi-e cam răcoare!

Din partea noastră îl înfrunta Kapendiuhin, dar mordvinul îl învingea întotdeauna şi cazacul, plin de sânge, gâfâia:

— Nu mă las până ce nu-l dau gata, să ştiu bine că mor!

În cele din urmă, făcu din asta ţelul vieţii lui, ajungând până acolo, încât se lecui şi de vodcă. Înainte de culcare, se freca de sus până jos cu zăpadă, mânca o groază de carne şi în fiece zi bătea la cruci cu nemiluita, ţinând în mână o greutate de doi puzi, ca să-şi oţelească muşchii. Dar nici asta nu-l ajută. Atunci îşi cusu nişte bucăţi de plumb în mănuşile cu un deget şi se lăudă faţă de Sitanov:

— Ei, acuşi gata, i-a sunat ceasul mordvinului!

Sitanov, însă, îl preveni răstit:

— Eu zic să te laşi păgubaş, altminteri te dau în vileag înainte să-nceapă lupta.

Kapendiuhin nu-l crezu în stare, dar când ajunserăm la faţa locului, Sitanov îi spuse din senin mordvinului:

— Tu dă-te la o parte, Vasili Ivanîci. O să mă bat eu întâi cu Kapendiuhin.

Cazacul se făcu stacojiu tot şi urlă:

— Nu mă bat eu cu tine, cară-te…

— Ba o să te baţi! rosti apăsat Sitanov, şi se apropie de cazac, pironindu-l cu privirea drept în albul ochilor. Kapendiuhin tropăi mărunt pe loc, îşi smulse mănuşile din mâini, le ghemui în sân şi spălă degrabă putina.

Şi noi, şi potrivnicii rămaserăm trăsniţi de cele petrecute. Un bărbat cu o înfăţişare impunătoare bombăni acru spre Sitanov:

— Nu-i de loc potrivit, frăţioare, să veniţi să vă răfuiţi aici cu buclucurile voastre de-acasă.

Înghesuit din toate părţile şi înjurat de mama focului, Sitanov rosti după o lungă tăcere:

— Şi dacă aşa am împiedicat un omor?

Celălalt pricepu pe dată despre ce era vorba, ba chiar găsi de cuviinţă să-şi scoată şapca şi spuse:

— Atunci ţi-aducem mulţumiri!

— Numai să nu baţi toba, neică!

— De ce aş face-o? Mai rar luptători, ca alde Kapendiuhin, numai vezi că înfrângerile îl înrăiesc pe om, asta-i la mintea cocoşului. Ei, de-acu încolo o să-i cercetăm mănuşile înainte de luptă.

— Treaba voastră.

După ce bărbatul acela impunător se depărtă, ai noştri tăbărâră grămadă pe Sitanov.

— Ce-ţi veni, mă zevzeeule? Cazacul i-ar fi venit de hac, da’ aşa se cheamă că iar am mâncat bătaie…

Îl ocărâră multă vreme, bucuroşi că pot să-şi verse focul.

Sitanov oftă adânc:

— Of, că tare fofârlici mai sunteţi…

Şi, spre mirarea tuturor, îl chemă pe mordvin la luptă. Mordvinul se propti pe picioare, vânturându-

şi vesel pumnii şi dându-i cu gura:

— Hai mai aproape, să ne-ncălzim olecuţă…

Vreo câţiva îşi înlănţuiră mâinile şi împinseră cu spatele lumea strânsă în jur, lăsându-i singuri pe cei doi potrivnici în mijlocul unui cerc spaţios.

Se scrutau amândoi cu încordare, lăsându-se când pe un picior, când pe celălalt, cu mâna dreaptă avântată înainte şi cu stânga adusă la piept. Toţi câţi nu erau ageamii băgară de seamă pe dată că Sitanov are braţul mai lung decât mordvinul. Se făcuse linişte, doar zăpada scârţâia sub picioarele luptătorilor. Cineva, răzbit de chinul aşteptării, scânci:

— De-ar începe odată…

Sitanov îşi repezi mâna dreaptă înainte, mordvinul îşi săltă un pic stânga să se apere, dar stânga lui Sitanov îl picni drept la lingurea. Mordvinul scăpă o icneală surdă, se dădu un pas îndărăt şi spuse, mulţumit:

— E tânăr, da’ nu-i prost…

Acum săreau unul la altul, în zorul braţelor, blagoslovindu-se cu lovituri grele în piept. După câteva clipe, atât ai noştri, cât şi cei din tabăra potrivnică îndemnau la fel de înfierbântaţi:

— Hai, iconarule! Zugrăveşte-l! Poleieşte-l!

Mordvinul era mult mai puternic decât Sitanov, dar şi mult mai greoi, îi lipsea iuţeala, din care pricină primea câte două-trei lovituri pentru una singură de-a lui. Cu toată ploaia de lovituri, nu prea părea la strâmtoare, ba-i mai trăgea şi câte un chiot şi chicotea, când, deodată, cu o lovitură năprasnică de jos în sus, drept la chiocul subsuorii, îi scoase lui Sitanov braţul drept din umăr.

— Gata, despărţiţi-i! Să rămână pe-a nimănui! strigară câţiva şi, rupând cercul, se grăbiră să-i despartă.

Mordvinul spunea fără pic de năduf:

— N-o fi el prea puternic măzgălitorul ăsta de Dumnezeu, da’ e-al naibii de dibaci. Ăsta ajunge un luptător pe cinste, zău, v-o spun cu toată gura.

Tineretul se învălmăşi degrabă şi el la luptă, în vreme ce eu l-am dus pe Sitanov la un felcer, mare meşter în îndreptatul oaselor. Felul cum se purtase în această împrejurare îl ridicase şi mai mult în ochii mei, sporindu-mi prietenia şi preţuirea faţă de el.

Sitanov era cinstit şi deschis din fire, socotind asta ceva firesc, iar zevzecul de Kapendiuhin, căruia nu-i păsa de nimic în viaţă, îl lua adesea peste picior:

— Eh, Jenia, băiatule, tu trăieşti de ochii lumii! Ţi-ai lustruit sufletul ca pe un samovar în ajun de sărbători şi te făleşti ce mândru străluceşte! Degeaba, sufletul ţi-e de alamă şi omul simte că-l apucă urâtul dacă stă mai mult cu tine…

Sitanov tăcea, văzându-şi liniştit de treabă, ori copiind la el în caiet din Lermontov. Îşi irosise tot timpul liber cu copiatul poeziilor şi într-o zi, când l-am întrebat de ce nu-şi cumpără cartea, de vreme ce are bani, mi-a răspuns:

— Nu, mai bine le copiez cu mâna mea.

După ce acoperea pagina cu scrisul lui frumos şi mărunt, cu înfloriturі măiestre, citea încetişor, aşteptând să se usuce cerneala:

Privi-vei lumea de departe,
Neîncercând compătimiri,
Pământul fără fericiri
Şi frumuseţe, fără moarte[8]*...*

Şi murmura, mijind ochii:

— Asta-i adevărat! Oh, că bine mai cunoaşte adevărul!

Mă mirau grozav legăturile dintre Sitanov şi Kapendiuhin. Ori de câte ori lua un pahar mai mult, cazacul venea zor-nevoie să se bată amândoi şi Sitanov se căznea multă vreme să-l potolească:

— Dă-mi pace! Vezi-ţi de treaba ta…

Până la urmă, începea să dea în el ca la fasole, încât meşterii, pentru care orice bătaie era

îndeobşte un prilej de petrecere, săreau să-i despartă.

— Măi cazacule, tu stăvileşte-l pe Evgheni la vreme, altminteri te omoară de-a binelea, că nici pe el nu se cruţă, îl sfătuiau ei.

Kapendiuhin nu-l slăbea pe Sitanov nici când era treaz, râdea mereu de patima lui pentru poezie şi de nefericirea lui în dragoste, căutând zadarnic să-i trezească gelozia, cu vorbe murdare. Sitanov asculta în tăcere zeflemelile cazacului, ba uneori râdea împreună cu el.

Dormeau alături şi-i auzeam şuşotind îndelung peste noapte.

Asta nu-mi dădea pace: grozav aş fi vrut să ştiu despre ce pot vorbi prieteneşte aceşti doi oameni atât de deosebiţi unul de celălalt? Dacă mă apropiam de ei, cazacul bombănea:

— Ce pofteşti?

Iar Sitanov se făcea că nu mă vede.

O dată însă mă chemară singuri şi cazacul mă iscodi:

— Ia zi, Maximîci, dacă ai fi tu bogat, ce-ai face?

— Aş cumpăra cărţi.

— Şi altceva?

— Nu ştiu.

— Eh! pufni, înciudat, Kapendiuhin şi-mi întoarse spatele, în vreme ce Sitanov glăsui liniştit:

— Vezi, nimeni nu ştie, fie tânăr, fie bătrân! Tu ascultă vorba mea: bogăţia singură nu-i bună de nimic! Mai e nevoie de ceva…

I-am întrebat:

— Despre ce tot vorbiţi?

— N-avem somn şi mai stăm şi noi la taifas, mormăi cazacul.

Mai târziu, trăgând la ei cu urechea, m-am dumirit că vorbeau noaptea despre aceleaşi lucruri care îi frământau pe oameni şi ziua: despre Dumnezeu, adevăr, fericire, prostia şi viclenia

femeilor, despre viaţa asta îndeobşte atât de încâlcită şi cu neputinţă de înţeles.

Ascultam totdeauna cu lăcomie tot ce vorbeau. Mă tulbura şi în acelaşi timp îmi plăcea să văd că aproape toţi oamenii sunt frământaţi de aceleaşi gânduri: viaţa e rea, trebuie să trăim mai bine! Pe de altă parte, vedeam că dorinţa asta de a trăi mai bine nu-i îmboldea la nimic, că nu schimba cu nimic viaţa din atelierul nostru, bunăoară, cum nu schimba nici relaţiile dintre meşteri. Toate aceste discuţii aruncau o lumină asupra vieţii şi, deopotrivă, îmi dezvăluiau un gol al ei plin de tristeţe, în care, aidoma unor firişoare de paie pe apa unui iaz încreţită de vânt, pluteau fără rost, veşnic burzuluiţi, tocmai oamenii care susţineau că forfota asta e ceva fără de noimă şi o nătângie sâcâitoare.

Tuturor le plăcea să pălăvrăgească la nesfârşit, fie că-l scărmănau pe careva, fie că se căiau ori se lăudau, ba uneori se aprindeau şi se certau din te miri ce, aruncându-şi în faţă ocări de zile mari. Colea încercau să desluşească ce-i aşteaptă după moarte, dincolo nu mişcau un deget ca să schimbe o scândură putrezită din duşumea, deşi se făcuse gaură sub găleata cu zoaie de lângă uşă, şi pe sub prag frigul îţi îngheţa picioarele şi pământul duhnea acru a slin putregăit. Doar Pavel şi cu mine mai îndesam paie şi cârpe în ştirbitura duşumelei. Ce-i drept, toţi spuneau întruna că scândura ar trebui înlocuită, dar spărtura se tot lărgea, iar pe vreme de viscol trăgea ca şi un horn şi oamenii noştri răceau, tuşeau. Rotiţa de tinichea pentru primenirea aerului din ochiul de geam ţiuia, buimacă, toţi o suduiau cu vorbe murdare, dar abia când am uns-o cu un pic de ulei, Jihareov trase cu urechea şi spuse:

— Ete, mă, amuţi rotiţa; parcă lipseşte ceva!

Întorcându-se de la baia de aburi, meşterii se culcau în paturile lor murdare. Altminteri, murdăria şi mirosurile urâte nu prea supărau pe

nimeni. O mulţime de fleacuri îţi amărau zilele, deşi era nimica toată să le vii de hac, numai că nimeni nu avea vreme de aşa ceva.

Auzeai adesea:

— Pe nimerica nu-l doare inima de oameni, nici pe-alde Dumnezeu, şi nici pe-alde ei…

Dar când Pavel şi cu mine l-am spălat pe bietul Davidov, care trăgea să moară, mâncat de jeg şi de păduchi, ne-au luat în râs meşterii, cum că suntem băieşi, ne-au batjocorit în fel şi chip, de parcă săvârşisem cine ştie ce ispravă comicărească şi de ruşine.

Davidov zăcu sus, pe laviţa lui, de la Crăciun până la postul mare. Canonit de lungi pedepse de tuse, scuipa cheaguri de sânge rău mirositor şi, cum nu nimerea găleata, ele cădeau, plescăind, pe duşumea. În toiul nopţii aiura, de-i deştepta pe toţi din somn.

Auzeam aproape în fiece zi:

— Ar trebui dus la spital!

Mai întâi băgară de seamă că actul lui de identitate şi-a trecut sorocul şi trebuia schimbat. Apoi, Davidov se simţi mai bine, iar până la urmă hotărâră:

— Lasă-l aici, că tot moare curând.

Altminteri, şi el făgăduia:

— Să ştiţi că n-o mai duc mult!

Înzestrat cu darul unui mucalit subţire, încerca adesea şi el să risipească plictiseala apăsătoare din atelier.

Glumea, arătându-şi faţa pământie, numai piele şi os, peste marginea laviţei:

— Lume, lume, ascultă glasul celui cocoţat colea sus…

Şi începea să turuie cu haz nişte triste stihuleţe:

Sus pe laviţă trăiesc,
Cu noaptea-n cap mă trezesc,
Dar şi treaz, şi adormit
Gândăcimea am hrănit…

— Ete la el că nu se pierde cu firea! se minunau ascultătorii.

Uneori, eu şi Pavel ne suiam la el. Davidov încerca să glumească:

— Cu ce v-aş putea îmbia, dragi oaspeţi? Vreun păienjenel proaspăt?

I se lehămisise şi lui de atâta lentă agonie. Spunea cu o ciudă neprefăcută:

— Nici să mor nu-s în stare… Curată nenorocire!

Neînfricarea asta în faţa morţii îl băga în sperieţi pe Pavel, care mă trezea noaptea şi-mi şoptea:

— Măi Maximîci, te pomeneşti c-a murit… O să moară noaptea, să vezi, iar noi o să dormim duşi sub el. Of, Doamne! Tare mi-e frică de morţi…

Sau:

— La ce o mai fi trăit el pe lumea asta? Nici n-a împlinit douăzeci de ani şi uite că moare…

Într-o noapte cu lună mă deşteptă şi, holbându-se la mine, îngăimă, speriat:

— Ia ascultă!

Pe laviţa de sus, Davidov horcăia, turuind răspicat:

— Hai, dă încoace, dă încoace…

Apoi îl podidi sughiţul.

— Moare, zău, o să vezi! şoptea, îngrozit, Pavel.

Toată ziua cărasem zăpada din curte pe câmp, eram frânt şi picam de somn. Pavel însă nu se lăsa:

— Nu dormi, te rog, pentru numele lui Cristos, nu dormi!

Şi deodată se săltă în genunchi, ţipând cât îl ţinea gura:

— Sculaţi, a murit Davidov!

Câteva mogâldeţe se ridicară din paturi, mormăieli pline de ciudă se auziră prin întuneric.

Kapendiuhin se urcă sus, pe laviţă, şi spuse, mirat:

— Ai zice c-a murit de-a binelea, măcar că e călduţ…

Se făcu linişte. Jihareov se închină şi se zgribuli sub pătură:

— De, ce să-i faci… Fie-i ţărâna uşoară!

Cineva spuse:

— Poate c-ar fi bine să-l scoatem în tindă…

Kapendiuhin se dădu jos şi se uită pe fereastră.

— Să-l lăsăm până dimineaţă. Vorba ceea, nici când trăia n-a stingherit pe nimeni…

Pavel plângea cu sughiţuri, cu capul sub pernă.

În schimb, Sitanov nici nu se trezi.

XV

Se topeau zăpezile pe câmp, norii de iarnă se topeau pe cer, lapoviţă şi ploaie cădeau pe pământ, soarele umbla tot mai domol pe calea lui de peste zi, văzduhul era tot mai încropit şi voioşia primăverii părea că se piteşte în joacă pe undeva prin împrejurimi, dar că va da năvală în curând şi în oraş. Pe străzi se lăfăia o noroială roşiatică, pârâiaşe alergau pe lângă trotuare în piaţa Arestantskaia, pe locurile unde se topise zăpada, vrăbiile ţopăiau vesele. Oamenii vădeau şi ei acelaşi neastâmpăr. Şi peste toată zarva asta de primăvară se revărsa de dimineaţă până seara, aproape fără odihnă, bătaia clopotelor de postul mare, legănându-ţi inima cu molatice imbolduri, şi dangătul lor ascundea parcă o fărâmă de obidă, întocmai ca vorbele unui bătrân, de parcă clopotele ar fi glăsuit despre toate cu răceală şi mâhnire:

„A fo-ost… asta a fost… a fo-ost…”

De ziua mea de nume, atelierul îmi dărui o iconiţă frumos pictată, cu chipul sfântului Alexei – omul lui Dumnezeu, iar Jihareov ţinu o lungă cuvântare plină de poveţe, de care mi-aduc foarte bine aminte.

— Cine eşti tu? începu el, jucându-şi degetele şi ridicând din sprâncene. Un ţâcă, nimic alta, un orfan de treisprezece ani, iară eu, care am de vreo patru ori anii tăi, te laud şi te încuviinţez, fiindcă tu stai cu faţa la toate cele şi nu pieziş. Aşa să faci totdeauna, că aşa-i bine!

Vorbi despre robii lui Dumnezeu şi despre oameni, însă deosebirea dintre aceştia şi oameni rămase cam înceţoşată pentru mine şi pesemne că nici lui nu-i era prea lămurită. Cam bătea apa-n piuă şi toţi din atelier chicoteau pe înfundate, în vreme ce eu stăteam în picioare, cu iconiţa în mână, mişcat şi încurcat, neştiind ce să fac. Într-un târziu, Kapendiuhin strigă cu năduf:

— Ia mai isprăveşte cu prohodul ăsta. Uite, băiatului i s-au învineţit urechile…

După care mă bătu pe umăr şi mă lăudă şi el:

— Ce-mi place mie la tine e că tu ştii să-ţi afli în oricine un frate. Asta-i tare bine! Las ciorilor chelfăneala, că ţie nu se-ndură omul nici du-te mai încolo să-ţi spună.

Toţi mă priveau cu duioşie în ochi, râzând blajin de stinghereala mea. Încă niţel şi m-ar fi podidit lacrimile, din pricina bucuriei neaşteptate de a mă şti folositor acestor oameni. Şi tocmai în dimineaţa aceea, la prăvălie, vânzătorul bombănise spre Piotr Vasiliev, arătându-mă din cap:

— Nesuferit băiat. Nu-i bun la nimic!

De dimineaţă mă dusesem, ca de obicei, la prăvălie şi după ceasul amiezii, vânzătorul îmi spuse:

— Tu şterge-o acasă şi dă jos zăpada de pe magazie, îndeas-o în pivniţă…

Nu ştia că e ziua mea şi eu credeam că nimeni nu ştie. Când sărbătorirea celor din atelier luă sfârşit, m-am schimbat de haine, am fugit în curte şi m-am suit pe magazie ca să dau jos zăpada împâslită şi grea, căzută din belşug peste iarnă. Tulburat cum eram, am uitat să deschid gura pivniţei şi am îngrămădit toată zăpada peste ea. Abia când am sărit jos mi-am văzut isprava şi m-am apucat să dau zăpada în lături, dar era îmbibată cu apă şi îndesată vârtos. Cu lopata mea de lemn nu făceam mare brânză, una de fier nu aveam şi m-am pomenit că rămân cu coada lopeţii în mână tocmai când vânzătorul intra pe poartă, adeverind

parcă zicala rusească: „necazul pune coadă bucuriei”.

— Aşa-a! mă luă la vale vânzătorul, apropiindu-se. Halal treabă, naiba să te ia! Când ţi-oi da una în bostanul ăla zevzec…

Puse mâna degrabă pe coada lopeţii, vrând să mă croiască, dar eu m-am ferit într-o parte, bodogănind:

— Nu m-am tocmit să trebăluiesc la dumneatale-n ogradă…

Îmi azvârli coada lopeţii peste picioare, iar eu l-am picnit drept în mutră cu un bulgăre de zăpadă. Pufnind pe nas şi pe gură, vânzătorul şterse putina. Am lăsat şi eu totul baltă şi m-am dus la atelier. La vreo câteva minute se arătă de sus logodnica lui, o fetişcană fâşneaţă, cu obrazul îngălat şi plin de coşuri.

— Maximîci să vină numaidecât!

— Nu mă duc.

Larionîci întrebă încet, cu mirare:

— Cum, adică, nu te duci?

I-am spus toată tărăşenia, iar el, încruntat şi îngrijorat, se duse în locul meu, mormăind în treacăt:

— Da’ ştiu că eşti obraznic, măi frate…

Atelierul vuia, făcându-l cu ou şi cu oţet pe vânzător, iar Kapendiuhin mă preveni:

— Acu, s-a zis, o să te dea afară.

Asta nu mă înfricoşa. Mă aveam rău din cale-afară cu vânzătorul: el mă ura cu o îndârjire tot mai înveninată şi nici eu nu-l puteam suferi, numai că voiam să pricep ce-l făcea să se prostească până într-atâta faţă de mine.

Arunca anume bani prin prăvălie, iar eu, când măturam şi dădeam peste ei, îi puneam în cana de pe tejghea, unde ţinea mărunţele pentru cerşetori. Când m-am dumirit ce hram poartă desele mele „noroace”, i-am şi spus:

— Degeaba semeni dumneatale bani în calea mea…

Stacojiu la faţă, se pomeni că-l ia gura pe dinainte:

— Nu mă învăţa tu pe mine, auzi, ştiu eu ce fac…

Şi căută îndată să o dreagă:

— Cum, adică, semăn bani în calea ta? Cad, că se-ntâmplă…

Nu-mi mai dădea voie să citesc nicio carte la prăvălie. Zicea:

— Nu-i pentru mintea ta! Ţi s-a făcut s-ajungi şi tu bogoslov, trântore?

Mereu încerca să mă prindă cu mâţa-n sac: arunca pe jos şi bani de câte douăzeci de copeici şi eu îmi dădeam seama că dacă se duce vreunul la măturat în vreo crăpătură din duşumea, el o să creadă că l-am furat. Şi atunci i-am spus din nou să se lase păgubaş de joaca asta. Dar în aceeaşi zi, aducând apă clocotită pentru ceai, am auzit cum îl dăscălea pe vânzătorul vecinului, abia primit înapoi de către stăpânu-său:

— Tu pune-l să fure o Psaltire, că azi-mâine primim o mulţime – trei lăzi…

Am înţeles că vorbeau de mine, fiindcă atunci când am intrat pe uşă s-au fâstâcit amândoi. Asta şi altele mă făceau să bănui că plănuiesc prosteşte să-mi întindă o cursă.

Vânzătorul cu pricina mai slujise la vecin în câteva rânduri. Se arăta dibaci în trebile negustoriei, numai că avea darul beţiei şi când se punea pe băutură, stăpânu-său îl alunga, ca după o bucată de vreme să-l ia din nou în prăvălie. Era o slăbătură de om, cu ochi şireţi, sfios şi plin de supunere la cel mai mic semn al stăpânului. Un zâmbet inteligent îi flutura veşnic pe buze, pe jumătate pitit în bărbuţa lui rară, îi plăcea să spună câte o vorbă de duh, dar întreaga-i făptură duhnea îngrozitor a dinţi stricaţi, deşi el avea dinţii albi şi sănătoşi.

Într-o zi mă uimi din cale-afară: se apropie de mine, zâmbindu-mi mieros, ca în clipa următoare

să-mi smulgă tam-nesam căciula din cap şi să mă înhaţe de păr. Ne-am luat la bătaie, iar el mă împinse de pe cerdac în prăvălie, tot căznindu-se să mă buşească peste chivoturile cele mari, sprijinite de podea, cărora le-aş fi spart sticla, vătămând atât crestăturile migălite în lemn, cât şi zugrăveala acelor icoane scumpe. Norocul meu că era tare nevolnic şi nu mi-a fost greu să-l pun jos. Spre buimăceala mea, el, un bărbat în toată firea, care mai avea şi barbă, zăcea pe podea şi plângea amarnic, ştergându-şi borşul de la nas.

A doua zi dimineaţă, amândoi stăpânii fiind plecaţi, eram singuri şi numai ce-l aud că-mi spune prieteneşte, frecându-şi umflătura de la rădăcina nasului şi o alta, vânătă, de sub un ochi:

— Crezi că de capul meu am tăbărât pe tine? Doar nu-s prost. Ştiam că mă baţi, că n-am putere nici atîtica, asta fiindcă beau. Porunca stăpânului! „Trage-i o chelfăneală, zice, şi cată să facă stricăciuni cât mai multe la el în prăvălie, să păgubească pe rupte”… De capul meu, nu m-aş fi încumetat… Uite cum mi-ai mai pocit mutra…

L-am crezut şi m-a cuprins mila de el. Ştiam că trăieşte pe jumătate flămând, cu o femeie care-l mai şi bate. Dar l-am întrebat:

— Şi dacă te pune să otrăveşti pe careva, l-asculţi şi-atunci?

— E în stare, zise el şoptit, cu un zâmbet jalnic. E în stare…

La scurtă vreme îmi spuse:

— Ascultă, n-am para chioară, acasă n-am ce mânca şi muierea mă ocărăşte cum îi vine la gură. Şterpeleşte de la voi din magazie o icoană, ca s-o vând, vrei? Faci tu asta pentru mine? Ori o Psaltire.

Mi-am amintit dintr-odată de magazinul de încălţăminte, de paznicul bisericii şi mi-am spus: omul ăsta o să mă piardă! Dar mi-era greu să zic nu şi i-am dat o icoană; în schimb, cu Psaltirea am şovăit – Psaltirea costa câteva ruble şi mi se părea

o nelegiuire prea mare. Ce să-i faci? Dincolo de morală se ascunde întotdeauna aritmetica; – „Codul de pedepsire a faptelor penale”, cu sfânta-i naivitate, trădează cum nu se poate mai limpede această mică taină, îndărătul căreia stă pitulată marea minciună a proprietăţii.

Mai apoi, când l-am auzit pe Kuzka, vânzătorul nostru, îndemnându-l pe acest om vrednic de milă să mă pună să fur o Psaltire, m-am speriat de-a binelea. Kuzka, era limpede, aflase cât sunt de milos pe banul lui, celălalt îi şi spusese despre icoană.

Mârşăvia de a fi bun pe banul altuia şi cursa lor mişelească treziră în mine revoltă şi milă atât faţă de mine, cât şi faţă de cei din jur. Vreo câteva zile m-am perpelit ca pe jăratic, aşteptând să ne vină lăzile cu Psaltiri. În cele din urmă, sosiră, şi iată-mă în magazie rânduindu-le. Vânzătorul vecinului se apropie şi-mi ceru o Psaltire.

L-am întrebat:

— Da’ de icoană i-ai spus?

— I-am spus, mărturisi el amărât. Eu, frate, nu-s în stare s-ascund nimic…

Năuc, m-am aşezat pe podea, holbându-mă la el, iar el începu să bolmojească zorit, scăldând-o într-un chip jalnic:

— Păi să vezi, al tău a intrat singur la bănuieli, adică stăpânu-meu a mirosit ce şi cum, şi i-a spus…

M-am socotit pierdut, mi se părea că oamenii ăştia mi-au tăiat craca de sub picioare, că mă şi aşteaptă şcoala de corecţie. Apoi, dacă-i aşa, fie! Dacă e să te duci la fund, barem să fie apa adâncă… I-am vârât o Psaltire în mână, el o piti sub palton şi o luă din loc, dar după o clipă se întoarse şi Psaltirea îmi căzu la picioare, în vreme ce vânzătorul vecinului se depărtă, mormăind:

— N-o iau! Cu tine îşi găseşte omul pierzania…

N-am priceput ce vrea să spună: cum, adică, îşi găseşte omul pierzania cu mine? Dar eram tare

mulţumit că n-a luat Psaltirea.

După întâmplarea asta, pirpiriul de Kuzka se uita la mine cu şi mai multă ciudă şi bănuială.

Toate astea mi se perindară cu repeziciune prin minte în clipa când Larionîci o porni sus. Se întoarse curând, mai abătut şi mai tăcut decât de obicei, iar înainte de cină îmi spuse iar între patru ochi:

— Am încercat să-i fac să te ia de la prăvălie şi să te dea la atelier. Degeaba! Kuzka nu vrea în ruptul capului. Nu te are la inimă şi pace…

Aveam şi în casă un duşman – pe logodnica vânzătorului, o fetişcană fâşneaţă din cale-afară, cu care se hârjonea tot tineretul din atelier, pândind-o în tindă şi strângând-o în braţe. Ea nu se supăra, doar schelălăia întretăiat, întocmai ca o căţeluşă. Mesteca de dimineaţă şi până seara, avea buzunarele veşnic îndopate cu prăjiturele şi turtă dulce, iar zbaturile îi umblau fără odihnă. Ţi se făcea lehamite să-i priveşti faţa ştearsă, cu ochişori cenuşii şi neliniştiţi. Mie şi lui Pavel ne spunea ghicitori care ascundeau mereu ceva scârbavnic şi neruşinat, ne învăţa ziceri încurcă-limbă, care se alegeau negreşit în câte o vorbă murdară.

Odată unul dintre meşterii mai vârstnici îi spuse:

— Eşti cam neruşinată, domnişoară!

La care ea răspunse cu vorbele unui cântec deocheat:

Fata ruşinoasă piere,
Nu-i muiere, n-are miere…

Întâlneam pentru întâia oară o asemenea fată şi-mi făcea silă şi mă înfricoşa, cătându-mi pricină cu o grosolană răzgâială. Şi ea, văzând ce nesuferite îmi sunt toate astea, era tot mai stăruitoare.

Într-o zi, pe când Pavel şi cu mine o ajutam la opăritul butoaielor de cvas şi castraveţi muraţi, ne îmbie:

— Măi băieţi, vreţi să vă-nvăţ să sărutaţi?

— Mă pricep mai bine decât tine, râse Pavel, iar eu am sfătuit-o prietenește să se ducă să se pupe cu logodnicul ei. S-a supărat.

— Vai, ce bădăran! O domnișoară e drăguță cu el și el strâmbă din nas. Poftim ce încrezut!

Și mă amenință cu degetul:

— Las' că ți-o plătesc eu…

— Vezi tu ce-o să pățești de la logodnicul tău dacă află de aiurelile astea…

Făcu o mutră dispreţuitoare:

— Nu mi-e frică! Cu zestrea mea găsesc zece mai ceva ca el. O fată doar pân' la nuntă se mai îndulcește și ea.

Și începu să se „îndulcească" cu Pavel, iar eu m-am ales de atunci cu o pârâtoare neobosită.

La prăvălie mi-era din ce în ce mai urât și mai greu. Citisem toate cărțile bisericești și mi se lehămisise de nesfârșitele taifasuri și ciondăneli ale bogoslovilor. Vorbeau neabătut despre aceleași lucruri. Singurul, care mă atrăgea, ca și mai înainte, prin adânca lui cunoaștere a întunecatei vieți omenești și priceperea de a vorbi miezos și cu înflăcărare, era Piotr Vasiliev. Uneori, gândeam că așa ca el trebuie să fi fost și prorocul Elisei, cel care a cutreierat întreg pământul, însingurat și răzbunător.

În schimb, de fiece dată când vorbeam deschis cu bătrânul despre oameni, ori despre gândurile mele, mă dumiream că după ce mă asculta cu bunăvoință, el repeta tot ce-i spuneam vânzătorului, care, fie că mă lua în râs, jignindu-mă, fie că mă beștelea cum îi venea la gură.

Într-o zi, bunăoară, i-am mărturisit că uneori însemn câte ceva din spusele lui într-un caiet, unde am copiat deopotrivă felurite poezii și cuvinte din cărți. Speriat din cale-afară, bătrânul se aplecă spre mine și începu să mă iscodească neliniștit:

— Ce-ți veni? Păi asta nu-i bine, băiete. Vrei să ții minte? Nu, nu, lasă-l ciorilor de caiet. Hm, uite cine îmi ești! Mai bine dă-mi mie caietul, vrei?

Stărui multă vreme să-i dau caietul, ori să-l pun pe foc, apoi începu să şuşotească supărat cu vânzătorul.

În drum spre casă, vânzătorul mă şi luă la rost:

— Aud că nu ştiu ce tot însemni într-un caiet. Ia să mi te cuminţeşti, auzi? Numai copoii se ţin de treburi dintr-astea.

Pe mine m-a luat gura pe dinainte:

— Păi atunci, Sitanov ce hram poartă? Că şi el ţine un caiet.

— Şi el? Un lungan nătâng…

După o tăcere prelungită, mă luă cu duhul blândeţii:

— Ascultă, arată-mi şi mie caietul tău şi-al lui Sitanov. Pentru asta ai de la mine cincizeci de copeici. Numai vezi, Sitanov să nu ştie nimic…

Convins, pesemne, că-i voi face pe voie, nu mai scoase niciun cuvânt şi o porni ţanţoş înainte, pe picioruşele-i scurte.

Acasă, i-am povestit lui Sitanov ce pofteşte vânzătorul. El se înnegură.

— Te trezeşti vorbind şi asta-i rău… Acum o să pună pe careva să ne umfle caietele. Dă-mi-l încoace pe-al tău, să ţi-l ascund. Ce mai, ţie o să-ţi facă vânt în curând, bagă de seamă.

Eram şi eu încredinţat de treaba asta şi m-am hotărât să plec de îndată ce bunica se va întoarce în oraş. Bunica petrecuse toată iarna la Balahna, poftită de nu ştiu cine ca să-i înveţe fetele să împletească dantelă. Bunicul şedea din nou în mahalaua Kunavino, dar eu nu mă duceam pe la el şi nici el nu trecea să mă vadă, atunci când ieşea în oraş. Într-o zi, ne-am ciocnit nas în nas pe stradă. Înfofolit în şuba lui grea din blană de urs, păşea tacticos şi ţanţoş ca un popă, eu i-am dat bineţe, iar el, după ce mă privi pe sub palma lipită streaşină la ochi, rosti, îngândurat:

— Aha, tu eşti… Acu te făcuşi zmângălitor de icoane, da, da… Ei, du-te, du-te…

Mă împinse în lături şi îşi văzu de drum, la fel de ţanţoş şi de tacticos.

Pe bunica o vedeam rar. Muncea neobosită ca să-l hrănească pe bunicul, a cărui minte o mai lua uneori şi razna din pricina bătrâneţii, şi le purta de grijă şi nepoţilor. Cel mai mult îi dădea de furcă Saşa, feciorul unchiului Mihail, un băiat pe cât de chipeş, pe atât de visător, cu patima cititului. Lucra ba la o vopsitorie, ba la alta, schimbând adesea stăpânii şi stând liniştit pe capul bunicii, până ce ea îi găsea din nou un stăpân. Tot bunica o ţinea şi pe sora lui Saşa, nefericită în căsnicia ei cu un muncitor beţiv, care o bătea şi o alunga din casă.

De câte ori o vedeam pe bunica, eram în al nouălea cer. Înţelegeam tot mai lămurit ce suflet nemaipomenit are şi totodată îmi dădeam seama că sufletul ei minunat e orbit de basme şi nu-i în stare să vadă, să se pătrundă de amara realitate din jur, că nu poate pricepe neliniştile şi frământările mele.

— Trebuie să rabzi, Oleoşa!

Asta-i tot ce era în stare să spună drept răspuns la cele ce-i povesteam despre hidoşeniile vieţii, chinurile oamenilor, amărăciune şi toate cele ce mă umpleau de revoltă.

Răbdarea nu era în firea mea şi dacă uneori înduram aşa ca vita, lemnul sau piatra, o făceam numai ca să mă pun la încercare, să-mi cunosc fără amăgire puterile şi să ştiu de ce-s în stare pe lumea asta. Câteodată, îmboldiţi de o nesăbuită vitejie, ori de pizmă faţă de puterea celor mari, adolescenţii încearcă şi izbutesc să ridice greutăţi cu mult peste rostuirea din muşchii şi oasele lor, ori îşi fac semnul crucii cu o greutate de doi puzi în mână, după pilda celor mari.

Aidoma am făcut şi eu, la propriu şi la figurat, trupeşte şi sufleteşte deopotrivă, şi numai mulţumită întâmplării nu m-am vătămat şi nu m-am schilodit pe viaţă. Căci nimic nu-l sluţeşte atât de cumplit pe om ca răbdarea şi supunerea faţă de puterea condiţiilor din afară.

Şi dacă până la urmă va fi să-mi dorm somnul în pământ schilodit, în ceasul meu de sfârşanie voi zice nu fără mândrie că bunii oameni s-au ostenit vreme de patruzeci de ani ca să-mi sluţească sufletul, dar truda lor îndărătnică n-a dus nicăieri.

Mă cuprindea tot mai des o dorinţă năvalnică de năzdrăvănii, voiam cu orice chip să-i înveselesc pe oameni, să-i silesc să râdă. Şi izbuteam. Mă pricepeam să înfăţişez în tot felul întâmplări cu negustorii din piaţa Nijni, arătându-l pe fiecare în parte, întrupam mujici şi băbuţe vânzând şi cumpărând icoane, pe vânzătorul nostru care îi trage cu dibăcie pe sfoară, pe bogoslovii care se sfădesc între ei.

Atelierul se cutremura de râsete şi nu arareori meşterii lăsau lucrul, ca să se uite la mine; dar întotdeauna când isprăveam, Larionîci mă sfătuia:

— Mai bine ai lăsa năzdrăvăniile tale pentru după cină, fiindcă aşa îi iei de la treabă…

După „reprezentaţie” mă simţeam uşurat de parcă aş fi scăpat de o povară apăsătoare. Vreme de jumătate de ceas, ori un ceas, capul mi se golea de orice, şi asta era tare plăcut, dar apoi mi-l simţeam din nou plin de forfoteala unor ţintişoare ascuţite şi din ce în ce mai înfierbântate.

În jurul meu clocotea o fiertură greţoasă, care mă înghiţea pe încetul.

Cugetam în sinea mea:

„Oare toată viaţa e aşa? Oare am să-mi petrec şi eu viaţa la fel ca oamenii ăştia, fără să aflu, fără să văd nimic mai bun?”

— Bag de seamă că te cam înrăieşti, Maximîci, îmi spunea Jihareov, scrutându-mă din când în când cu privirea.

Sitanov mă iscodea adeseori:

— Ce-i mă cu tine?

Nu ştiam ce să spun.

Viaţa ştergea cu îndărătnicie şi brutalitate tot ce aveam mai frumos în sufletul meu, punând în loc, perfidă, tot mărunţişuri nefolositoare, şi eu mă

împotriveam cu ciudă şi la fel de îndărătnic silniciei ei, purtat la vale de acelaşi râu ca şi ceilalţi, numai că mie apa mi se părea mai rece, pe mine apa nu mă ţinea să plutesc atât de uşor cum îi ţinea pe ei şi uneori credeam că gata, mă duc la fund.

Oamenii se purtau din ce în ce mai frumos faţă de mine. La mine nu se răsteau ca la Pavel, nici nu mă trimiteau după una ori alta şi-mi vorbeau, adresându-mi-se şi cu numele tatei, vrând să arate că-mi poartă respect. Asta-mi mergea la inimă, dar mă durea cumplit să-i văd înghiţind atâta votcă, îmbătându-se dezgustător, purtându-se atât de urât cu femeile, deşi înţelegeam că votca şi femeia sunt singurele distracţii din viaţa lor.

Îmi aminteam adesea cu tristeţe că Natalia Kozlovskaia, cât era ea de inteligentă şi de curajoasă, spunea la fel, cum că femeia e o distracţie.

Dar bunica? Ori regina Margot?

De regina Margot îmi aduceam aminte aproape cu teamă – era atât de departe de toate, încât mi se părea că n-am văzut-o decât în vis.

De o vreme încoace mă gândeam prea mult la femei şi eram hotărât să mă aleg într-un fel; duminica viitoare n-ar fi bine să mă duc şi eu acolo unde se duc toţi? La drept vorbind, nu era o dorinţă trupească – mă simţeam bine şi eram destul de greţos, dar la răstimpuri mă podidea o poftă turbată să strâng în braţe cu duioşie o fiinţă inteligentă şi sinceră, vorbindu-i fără sfârşit, ca unei mame, despre neliniştile din sufletul meu.

Îl pizmuiam pe Pavel, care îmi povestea noaptea „romanul” lui cu slujnica de peste drum.

— Ca să vezi, frăţioare: acum o lună aruncam în ea cu bulgări de zăpadă, nu-mi plăcea nici de frică, şi azi, când stăm pe băncuţă şi mă lipesc de ea, simt că n-am nimic mai scump pe lume…

— Şi ce vorbiţi?

— Despre toate, păi cum… Ea, mie, despre ea, eu, ei, despre mine. Ei, şi ne sărutăm… Numai că-i fată cinstită… O fată, frăţioare, bună de tot, că-i nenorocire… Da' văd că duhăneşti ca o deaşcă bătrână…

Într-adevăr, fumam pe rupte. Tutunul mă ameţea şi-mi mai risipea gândurile tulburi, îmi mai domolea neliniştile. Spre norocul meu, votca îmi făcea greaţă numai cât o miroseam, dar lui Pavel îi plăcea să tragă la măsea şi, după ce se îmbăta, plângea jalnic.

— Vreau acasă, acasă! Lăsaţi-mă să plec acasă…

După cât mi-amintesc, Pavel era orfan, amândoi părinţii îi muriseră de mult, fraţi ori surori nu avea şi de pe la opt ani trăia tot printre străini.

În starea în care mă găseam, neliniştit şi nemulţumit, tulburat şi de chemările primăverii, m-am hotărât să mă îmbarc din nou pe un vapor, să cobor la Astrahan şi să fug în Persia.

De ce tocmai în Persia? Poate numai pentru că mă fermecau negustorii persani de la iarmarocul din Nijni, cum stăteau ca nişte idoli de piatră, cu ochii lor mari, întunecaţi şi atotştiutori, arătându-şi soarelui bărbile vopsite şi pufăind tacticos din narghilele.

Nici vorbă, până la urmă tot aş fi fugit undeva, dar în săptămâna Paştelui, când parte dintre meşteri erau plecaţi pe la casele lor, la ţară, şi cei rămaşi nu se mai trezeau din beţie, într-o zi însorită, plimbându-mă pe malul Okăi, pe câmp, m-am întâlnit cu fostul meu stăpân, nepotul bunicii.

Într-un palton uşurel, cenuşiu, mergea cu mâinile înfundate în buzunarele pantalonilor, cu pălăria dată pe ceafă şi o ţigară între dinţi. Pe chipul lui plăcut, înflori un zâmbet prietenesc. Avea aerul plin de farmec al omului slobod şi voios. În afară de noi doi, nu mai era nimeni pe câmp.

— A, Peşkov! Cristos a înviat!

Ne-am sărutat de trei ori, după datină, el mă întrebă cum o mai duc, iar eu i-am mărturisit deschis că mi s-a urât de atelier, de oraş, de toate cele şi ca m-am hotărât să plec în Persia.

— Lasă asta, vorbi el grav. Ce dracu să cauţi tu în Persia? Am trecut şi eu prin asta. Când eram de seama ta am vrut şi eu să fug la toţi dracii…

Îmi plăcea voinicia cu oare tot pomenea de dracu; în el juca ceva bun, primăvăratec, avea ceva năstruşnic din cap până-n picioare.

— Fumezi? mă întrebă, şi-mi întinse portţigaretul de argint, încărcat cu ţigări groase.

Asta, ce să mai zic, m-a dat gata de-a binelea.

— Uite ce, Peşkov. Vino înapoi la mine, spuse el. Eu, frate, am luat anul ăsta nişte antreprize la iarmaroc, cam aşa, la vreo patruzeci de miare, pricepi? Îţi fac eu un rost ţie acolo. Te ung un fel de băgător de seamă; iei în primire tot soiul de materiale şi veghezi ca toate să fie la timp unde trebuie şi oamenii să nu mă fure. Ei, batem palma? Leafa – cinci ruble pe lună, başca cinci copeici pe zi pentru masă! N-ai treabă cu muierile. Pleci de-acasă dimineaţa şi te-ntorci seara. Cu ele – nimic! Numai nu le spune că ne-am văzut, treci ca din întâmplare pe la noi, în duminica Tomii, şi cu asta basta!

Ne-am despărţit prieteni. El îmi strânse mâna, ba mai flutură şi pălăria spre mine după ce se depărtă.

Spunând la atelier că plec, cei mai mulţi mă înconjurară cu păreri de rău în primele clipe, şi asta era măgulitor pentru mine. Pavel se arăta mai tulburat decât toţi.

— Gândeşte-te, mormăi el dojenitor. Cum o să te împaci, tu, cu mujici de tot soiul, după ce ai trăit cu noi? Tâmplari, vopsitori… vai de capul tău! Din diacon te pomeneşti simplu ţârcovnic…

Jihareov bombănea:

— Peştele se-ndeasă tot la ape adânci şi voinicul să dea în brânci…

Petrecerea de bun rămas făcută în cinstea mea a fost tristă şi plictisitoare.

— Mda, omul e dator să-ncerce şi una şi alta, cugetă Jihareov, mahmur şi galben la faţă. Da' mai sănătos e să te agăţi odată zdravăn de ceva…

— Şi pentru toată viaţa, adăugă încet Larionîci.

Simţeam undind în vorbele lor o opinteală, ca şi cum ar fi fost o îndatorire la mijloc. Firul ce ne legase putrezise parcă dintr-odată şi se rupsese.

Pe laviţa de sus, Gogolev se foia beat criţă, răcnind răguşit:

— Dacă îmi se căşună mie, vă bag pe toţi la zdup! Ştiu eu un sicret!… Care crezi în Dumnezeu? Aha-a…

Icoane neisprăvite şi fără chipuri stăteau ca de obicei sprijinite de pereţi, globurile de sticlă stăteau lipite de tavan. De mult nu se mai lucra cu lumină de lampă şi globurile nefolosite se acoperiseră cu un strat cenuşiu de praf şi funingine. Totul din jur mi s-a întipărit atât de bine în minte, încât şi azi, când închid ochii, văd ca aievea subsolul, cu mesele lui, cu borcănelele de vopsele pe pervazuri, cu mănunchiurile de pensule, icoanele, găleata de zoaie din colţ, sub spălătorul de alamă ce aducea a cască de pompier, şi Gogolev spânzurându-şi de sus, de pe laviţă, ţurloiul vânăt ca ţurloiul unui înecat.

Aş fi vrut să plec cât mai iute, dar la noi, în Rusia, oamenilor le place să lungească clipele de tristeţe. Când e vorba de vreo despărţire, parcă ar sluji un prohod.

Înnodându-şi sprâncenele, Jihareov îmi spuse:

— Cartea aia, Demonul, să ştii că nu ţi-o dau înapoi. Iei un pol pe ea?

Cartea era a mea – mi-o dăruise bătrânul comandant al pompierilor şi-mi părea rău să mă despart de Lermontov. Dar când, întrucâtva jignit,

n-am vrut să iau banii, Jihareov îi îndesă liniştit la loc în pungă şi rosti neclintit:

— Vrei – nu vrei, cartea n-o mai vezi! Nu-i pentru tine, asta-i o carte pentru care poţi s-o păţeşti, când nici nu-ţi dă prin cap…

— Păi se vinde şi la librărie. Am văzut cu ochii mei…

El susţinu plin de convingere:

— Ei şi? Parcă pistoale nu se vând la prăvălie?…

Şi uite aşa am rămas fără cartea lui Lermontov.

Urcând sus, ca să-mi iau rămas bun de la stăpână, m-am ciocnit în tindă de nepoată-sa. Mă întrebă:

— Aud că pleci, e-adevărat?

— Plec.

— Dacă nu plecai, te-ar fi dat afară, mă vesti ea, nu tocmai prietenos, dar cât se poate de sincer.

Stăpâna, cherchelită ca de obicei, îmi spuse:

— Cu bine, mergi cu Cristos! Eşti o afurisenie de băiat, un obraznic! Eu n-am a mă plânge de tine, dar toţi spun că eşti rău.

Izbucni pe neaşteptate în plâns şi îngăimă printre lacrimi:

— Să mai fi trăit răposatul, bărbăţelul meu cel dulce, sufleţelul meu, ţi-ar fi tras o chelfăneală şi vreo câteva la moacă, da’ te-ar fi lăsat aci, nu te-ar fi alungat… Acuma toate merg de-a-ndoaselea… Cum nu-i bine ceva, gata, s-a zis cu tine – fă-ţi catrafusele! Oh, şi unde o să mi te duci, măi băiete, pe lângă cine o să mi te aciuieşti?

XVI

Stăpânu-meu şi cu mine umblam cu barca pe uliţele iarmarocului, printre şirurile prăvăliilor de piatră inundate de viitură până la catul de sus. Eu vâsleam, el mânuia cu stângăcie vâsla de cârmă, cufundând-o prea mult în apă; barca se clătina greoi pe apa tulbure şi îngândurată, ori de câte ori apucam dintr-o uliţă în alta.

— Eh, lacomă viitură anul ăsta, dracu s-o ia! O să ne întârzie lucrările, mormăia stăpânul, pufăind dintr-o ţigară de foi, al cărei fum mirosea a postav pârlit.

— Mai încet! striga el, speriat. Intrăm într-un felinar.

După ce îndrepta barca, ocăra:

— Halal barcă ne-au mai dat, ticăloşii…

Mi-arăta prăvăliile unde va începe reparaţiile după retragerea apei. Cu albăstrimea proaspătă a briciului în obraji, cu mustaţa potrivită din foarfece şi ţigara de foi în gură nu semăna de fel a antreprenor. Purta o scurtă de piele, cizme înalte până la genunchi, avea o tolbă de vânătoare în spinare şi la picioare o puşcă scumpă „Löbel”, cu cele două ţevi îndreptate în sus. Tot ducea neliniştit mâna la şapca de piele, aici trăgând-o bosumflat, peste ochi şi cătând cu îngrijorare în jur, aici împingând-o pe ceafă, ea să întinerească brusc. Şi zâmbea în mustaţă, cu gândul la ceva plăcut, de bună seamă, încât nu-ţi venea a crede că nu-şi vede capul de treburi şi că retragerea prea înceată a

viiturii îi pricinuieşte griji mari. Numai cu gândul la afaceri nu părea el!

Cât despre mine, mă năpădise o molcomă uimire: cât de ciudat era să vezi oraşul mort, şirurile drepte ale caselor cu ferestrele oblonite – un oraş aflat de la un cap la altul sub apă şi care parcă plutea pe dinaintea bărcii noastre.

Cer de cenuşă. Soarele se rătăcise printre nori şi doar din când în când le răzbătea desimea, arătându-şi pata-i mare şi argintie, ca în zilele de iarnă.

Apa era cenuşie şi ea, rece, şi aproape că nici nu-ţi dădeai seama de curgerea ei, părea încremenită, aţipită ca şi casele pustii, ca şi lungile şiruri de prăvălii vopsite într-un galben murdar. Privirea soarelui albicios dintre nori lumina pentru o clipă totul în jur, apa oglindea pânza cenuşie a cerului şi barca noastră rămânea suspendată în văzduh, între două ceruri; clădirile de piatră se săltau un pic, plutind aproape nevăzut spre Volga, spre Oka. În jurul bărcii stăpânea o legănătură de butoaie sparte, lăzi, coşuri, şipci, paie; din când în când, trecea domol pe lângă noi, leit ca un şarpe mort, câte o prăjină ori o bârnă.

Ici-colo se vedeau ferestre deschise, sub streşinile de la cerdacul prăvăliilor stăteau întinse la uscat rufe şi pâslari; o femeie privea de la fereastră la apa cenuşie; de capătul unui tub de tuci era legată o barcă şi bordurile-i roşii se îngânau trupeşe în oglinda apei.

Arătând cu capul la aceste semne de viaţă, stăpânul mă lămuri:

— Aici stă paznicul iarmarocului. De pe fereastră iese pe acoperiş, ia barca şi se duce să vadă dacă nu-s hoţi pe undeva. Da’ cum nu-s hoţi, fură el…

Vorbea alene şi liniştit, cu gândurile aiurea. În jurul nostru totul tăcea, pustiu şi straniu, ca într-un vis. Volga şi Oka se contopiseră într-un lac uriaş; în depărtare, pe un deal miţos, răsărea frumos şi

pestriţ oraşul, tot numai grădini, deocamdată întunecate, dar mugurii copacilor se umflaseră ca nişte gâlci şi grădinile începeau să îmbrace casele şi bisericile într-o şubă verzuie. La faţa apei plutea dangătul voinic al clopotelor de Paşti şi zumzăiala oraşului, dar aici parcă ne aflam într-un cimitir dat uitării.

Barca noastră se îndruma printre două şiruri de copaci întunecaţi de pe Strada-mare spre Soborul-vechi. Fumul trabucului îl stânjenea pe stăpânu-meu, usturându-i ochii, barca se tot izbea cu laturile sau cu botul de trunchiurile copacilor şi el se mira de fiece dată, sâcâit:

— Ce pacoste şi barca asta!

— Mai bine-aţi mai ierta cârma ceea…

— Păi cum aşa? bombăne el. Când sunt doi în barcă, unul vâsleşte şi celălalt ţine cârma – asta-i ştiut. Uite, prăvăliile chinezeşti…

Cunoşteam iarmarocul ca în palmă de o veşnicie, aşa că ştiam şi prăvăliile astea caraghioase, cu nişte coperişe de te pufnea râsul, având în colţuri solemni chinezi de ipsos, cu picioarele strânse sub ei. Cu ani în urmă, eu şi tovarăşii mei de joacă ocheam statuile cu pietre şi unora le-am spart chiar eu capul sau braţele; numai că azi nu mă mai mândream cu o asemenea ispravă…

— Ce nerozie! pufni stăpânul, arătând spre prăvălii. Păi dacă m-ar lua pe mine să le ridic din nou…

Şi fluieră, împingându-şi şapca pe ceafă.

Nu ştiu de ce, îmi ziceam că nici el n-ar fi fost în stare să clădească un oraş de piatră mai acătării într-un asemenea loc jos, inundat în fiecare an de apele a două mari râuri. Iar prăvăliile chinezilor ar fi arătat la fel şi atunci…

Zvârli trabucul în apă, scuipă, scârbit, în urma lui şi oftă:

— Mare plictiseală, măi Peşkov! Cumplită. Oameni instruiţi nu sunt, n-ai cu cine schimba o

vorbă. Ai vrea să te lauzi şi tu, da' faţă de cine? Nu-s oameni. Numai tâmplari, pietrari, mujici, pungaşi…

Privi spre dreapta, la geamia albă care se ridica zveltă din apă, pe un dâmbuleţ, şi continuă de parcă şi-ar fi amintit de lucruri uitate:

— M-am pus pe băut bere şi pe trabuce, trăiesc taman ca un neamţ. Nemţii, frate, sunt un popor practic, tii, ce mai orătănii! Berea-i ceva plăcut, nu zic, în schimb cu trabucele astea nu mă deprind şi pace! Cum fumez mai zdravăn mă şi bombăne nevasta: „Vai cum duhneşti, parcă ai fi tăbăcar!" Da, frate, trăim şi ne tot căznim să iasă bine… Ia mai vezi şi singur de barcă…

Lăsă vâsla pe marginea bărcii, luă puşca şi ochi un chinez de pe acoperiş: chinezul scăpă teafăr şi alicele împroşcară zidurile şi acoperişul, stârnind norişori de colb.

— N-am nimerit, recunoscu ţintaşul fără părere de rău, şi mai îndesă un cartuş pe ţeavă.

— Cu fetele cum stai? Mâncaşi tu de dulce după post? Nu? Păi la treisprezece ani, eu mă îndrăgosteam…

Îmi istorisi ca prin vis povestea iubirii lui dintâi cu slujnica arhitectului la care şedea pe vremea învăţăturii. Apa cenuşie plescăia molcom, spălând colţurile clădirilor, dincolo de catedrală licărea palid un pustiu de apă, străpuns pe alocuri de nuielele negre ale răchitelor.

La atelier, iconarii cântau adesea un cântec de seminar:

Mare albastră
Mânioasă mare.

Marea asta albastră trebuie să fi fost o plictiseală de moarte…

— Mă perpeleam nopţi în şir, urmă el. Uneori, săream din pat şi tânjeam la uşa ei, tremurând ca un căţeluş. Casa era tare friguroasă… Noaptea o

mai vizita şi stăpânu-său şi putea să dea peste mine, da' eu nu mă temeam, mda…

Vorbea dus pe gânduri, de parcă ar fi cercetat o haină veche şi ponosită, întrebându-se dacă o mai poate ori nu îmbrăca.

— Ea m-a dibuit. I-a fost milă de mine, a dat uşa de perete şi m-a chemat: „Hai înăuntru, prostuţule…"

Auzisem multe asemenea poveşti şi mă cam săturasem de ele, deşi toate aveau ceva comun, plăcut. Despre „dragostea dintâi" aproape toţi vorbeau fără să se laude, fără trivialitate şi adesea cu duioşie şi melancolie, încât îmi dădeam seama că asta a fost împrejurarea cea frumoasă din viaţa celui care povestea, rămânând, cred, pentru mulţi amintirea lor cea mai de preţ.

Râzând şi clătinând din cap, exclamă, nedumerit:

— Şi uite, nevestei nu poţi să-i sufli un cuvinţel despre asta, ferească sfântul! Zi şi tu, ce mare grozăvie ar fi? Numai că nu te încumeţi s-o faci! Ce suceală…

Ce-i drept, nu povestea pentru mine, ci pentru eL Dacă ar fi tăcut, m-aş fi apucat eu să vorbesc. În liniştea şi pustietatea din jur trebuia să vorbească cineva, să cânte din gură, ori să-i zică din armonică, altminteri te-ar fi răpus pe vecie un somn greu, în mijlocul oraşului mort, năpădit de viitura cenuşie şi rece.

— Întâi de toate – nu te grăbi cu însurătoarea! mă povăţui stăpânul. Însurătoarea, frate, nu-i joacă! De trăit, poţi trăi oriunde şi cum pofteşti – pe-a ta să fie! În Persia – ca mahomedan, la Moscova – ca vardist, ca un amărât, ori un pungaş de rând – orice se mai îndreaptă! Da' nevasta, măi frate, e-aşa ca vremea – pe ea nu-i chip s-o mai îndrepţi, nu! Nu-i cizmă s-o lepezi din picior şi să dai cu ea de-a azvârlita…

Se schimbase la faţă. Căta la apa cenuşie cu sprâncenele înnodate, frecându-şi nasul coroiat cu

degetul. Mormăia:

— M-da, frate… Tu fii cu ochii-n patru! E-adevărat, viaţa te mlădie în toate părţile şi totuşi rămâi drept, da' să ştii de la mine că pe fiecare l-aşteaptă capcana lui…

Ne afundarăm în stufărişul lacului Meşcerski, acum contopit cu Volga.

— Vâsleşte mai încet, îmi şopti stăpânul, îndreptându-şi puşca spre desimea trestiilor.

După ce doborî vreo câteva becaţe prăpădite, îmi porunci:

— Mergem la Kunavino! Eu o să rămân acolo până diseară. Tu să spui acasă că m-au ţinut antreprenorii…

Se dădu jos pe una dintre uliţele mahalalei, aflate şi ele sub apă, iar eu m-am întors prin iarmaroc, pe Strelka, unde, priponind barca, m-am ridicat în picioare şi am stat să privesc la îngemănarea celor două râuri, la vapoare, la cer. Cerul era ca aripa unei uriaşe păsări, acoperit în întregime de penele albe ale norilor. În prăpăstiile de un albastru dens dintre nori se arăta soarele de aur şi cu o singură căutătură schimba la faţă toate câte se găseau pe pământ. Totul în jur se mişca plin de voioşie şi de vlagă, curentul iute al râului purta la vale nenumăratele verigi ale lanţului de plute, pe care, proptiţi zdravăn pe picioare, mujici bărboşi mânuiau vâslele lor lungi, strigând unii la alţii, ori la vreun vapor care le tăia calea. Un remorcher se opintea în susul apei, trăgând un şlep gol, curentul îl tot abătea şi-l smucea de bot încoace şi încolo, de-ai fi zis că e o ştiucă, în vreme ce remorcherul călca îndârjit cu sbaturile apa care i se bulucea întru întâmpinare. Pe şlep, umăr la umăr, cu picioarele spânzurând peste bord, stăteau patru mujici. Unul, într-o rubaşcă roşie, cânta. Vorbele cântecului, nu se desluşeau, dar eu le ştiam.

Mi se părea că aici, pe râul ăsta plin de viaţă toate-mi sunt cunoscute şi apropiate, aici mi-era lesne să pricep orice, iar oraşul inundat din spatele

meu rămânea doar un vis urât, o născocire de-a stăpânului, la fel de greu de pătruns ca şi el.

După ce m-am uitat la toate pe săturate, am pornit-o spre casă, simţindu-mă un bărbat în toată firea, în stare de orice muncă. În drum, de pe dealul Cetăţii, mi-am aruncat ochii spre Volga: de sus şi de departe, pământul ţi se înfăţişa fără de hotare şi plin de făgăduinţe.

Acasă aveam cărţi; în odăile unde locuise regina Margot stătea acum o familie numeroasă, cu cinci domnişoare, una mai frumoasă decât alta, şi doi liceeni – ei îmi dădeau cărţi. Citeam cu nesaţ pe Turgheniev, minunându-mă cât de simplu şi uşor de înţeles era tot ce scria, străveziu ca văzduhul de toamnă, cât de curaţi erau eroii lui, cât de frumos şi de gingaş ştia el să-ţi împărtăşească totul.

Citisem *Amintiri din seminar* de Pomealovski şi mă minunasem deopotrivă: ciudat mai semănau toate cu viaţa din atelierul de icoane. Mi-era atât de bine cunoscută deznădejdea plictiselii care, dospind, degenera în pozne pline de cruzime…

Mă dădeam în vânt după cărţile ruseşti. Regăseam întotdeauna în ele ceva cunoscut şi trist, ca şi cum printre file ar fi încremenit în chip tainic dangătul clopotelor din postul-mare: nici nu deschideam bine cartea şi-i şi auzeam glăsuirea molcomă.

Fără tragere de inimă am citit *Suflete moarte* şi *Amintiri din casa morţilor.* Cărţi ca *Suflete moarte, Casa morţilor, Moartea, Trei morţi, Moaşte vii,* toate cam cu aceleaşi titluri, îţi atrăgeau fără să vrei atenţia, stârnindu-ţi o nelămurită ostilitate. *Simbolul timpului, Pas cu pas, Ce-i de făcut? Cronica satului Smurin* nu mi-au plăcut nici ele, şi nici altele asemenea lor.

În schimb, mi-au plăcut foarte mult Dickens şi Walter Scott, pe care îi citeam cu mare încântare, de câte doua-trei ori. Cărţile lui Walter Scott mă făceau să mă gândesc la o slujbă sărbătorească, într-o biserică bogată – poate puţin cam prea lungă

slujba şi cam plicticoasă, dar întotdeauna solemnă. Iar Dickens a rămas pentru mine scriitorul în faţa căruia mă plec pătruns de respect. Omul acesta a învăţat în chip uimitor arta atât de grea a iubirii de oameni.

Serile, pe treptele de la intrare se aduna multă lume: fraţii K. cu surorile lor adolescente; un licean cârn – Viaceslav Semaşko; uneori venea şi domnişoara Ptiţîna, fata unui slujbaş de vază. Se vorbea despre cărţi, despre poezie – lucruri apropiate şi lesne de înţeles pentru mine, întrucât citisem mai mult decât ei. Dar cel mai adesea îşi povesteau unii altora întâmplări de la şcoală, se plângeau de profesori. Ascultându-i, mă simţeam mai liber decât prietenii mei, mă minunam de câtă răbdare dau dovadă şi totodată îi pizmuiam – ei învăţau!

Toţi erau mai mari de ani decât mine şi totuşi eu mă socoteam mai matur, mai copt şi cu mai multă experienţă, ceea ce mă stânjenea oarecum, pentru că aş fi vrut să mă ştiu cât mai aproape de ei. Veneam acasă seara târziu, plin de praf şi de noroi, încărcat de alte impresii decât ale lor, care, de fapt, erau foarte monotone. Vorbeau mult despre domnişoare, se îndrăgosteau când de una, când de alta, încercau să scrie versuri, treabă în care nu arareori era nevoie de ajutorul meu şi eu îmi încercam bucuros puterile în arta stihurilor. Rimele îmi veneau cu uşurinţă, dar versurile, nu ştiu de ce, ieşeau întotdeauna umoristice. Pe domnişoara Ptiţîna, căreia îi erau adresate poeziile mai des decât altora, o asemuiam de fiece dată cu câte o legumă, de pildă, cu o ceapă.

Semaşko îmi spunea:

— Ce fel de versuri sunt astea? Astea-s cuie de cizmărie!

Dornic să nu rămân cu nimic mai prejos decât ceilalţi, m-am îndrăgostit şi eu de domnişoara Ptiţîna. Nu-mi aduc aminte cum am dat glas amorului meu, dar ştiu că s-a sfârşit prost: pe apa

verde şi miloasă a iazului Zvezdin plutea o podişcă de scânduri şi eu i-am propus domnişoarei Ptiţîna o plimbare pe iaz. Ea s-a învoit, eu am adus podişca la mal şi m-am urcat pe ea. Pe mine singur mă ţinea bine, dar când domnişoara Ptiţîna, toată numai dantele şi panglicuţe, a păşit graţioasă pe celălalt capăt al ei şi eu am împins podişca de la mal cu un băţ, blestemata a început să se clatine şi domnişoara a căzut în iaz. M-am aruncat vitejeşte în apă şi am scos-o într-o clipită pe mal, dar spaima şi mâlul verde al iazului spulberaseră frumuseţea alesei mele.

Ameninţându-mă cu pumnuleţul ud, a ţipat la mine:

— Înadins m-ai aruncat în apă!

Nici pomeneală să dea crezare dezvinovăţirilor mele neprefăcute, şi din ziua aceea mi-a arătat numai vrăjmăşie.

Într-un cuvânt, viaţa din oraş nu era prea interesantă; stăpâna cea bătrână mă duşmănea ca şi mai înainte, iar cea tânără îmi tot arunca priviri bănuitoare. Viktoruşka se făcuse şi mai roşcovan din pricina pistruilor şi pufnea cu ciudă la toţi, simţindu-se nedreptăţit, nu se ştie de către cine şi nici pentru ce.

Stăpânul avea de lucru până peste cap la planuri şi, cum nu răzbea numai cu frate-său, îl chemă şi pe tată-meu vitreg să-l ajute.

Într-o zi, întorcându-mă mai devreme de la iarmaroc, pe la ceasurile cinci, şi intrând în sufragerie, am dat ochi cu un om de care uitasem cu desăvârşire. Stătea la masă, la ceai, lângă stăpânu-meu. Îmi întinse mâna:

— Bună ziua…

Eram buimac de uimire. Trecutul izbucni ca o pălălaie în mine, pârjolindu-mi inima.

— Uite că s-a şi speriat! exclamă stăpânul.

Tată-meu vitreg se uita la mine cu un zâmbet blajin pe faţa lui înfiorător de slabă. Ochii întunecaţi i se făcuseră şi mai mari, întreaga-i

făptură avea un aer jalnic, ruinat… Mi-am strecurat mâna între degetele lui subţiri şi fierbinţi.

— Uite că iar ne-am întâlnit, spuse el, tuşind.

Am plecat de acolo vlăguit, ca bătut.

Între noi doi se statorniciseră nişte relaţii nelămurite şi mereu prevăzătoare: el mi se adresa rostind şi numele tatei, vorbea cu mine ca de la egal la egal.

— Dacă te duci la băcănie, ia-mi te rog, şi mie un sfert de funt de tutun Laferme, o sută de tuburi de foiţă Victorson şi un funt de cârnat fiert…

Banii pe care mi-i dădea aveau veşnic ceva din fierbinţeala mâinii lui şi-mi era nu ştiu cum să-i iau. Se vedea cât de colo că e ofticos şi că nu mai are mult de trăit pe lumea asta. O ştia şi el. Spunea cu glasul lui firav de bas, răsucindu-şi pe deget bărbuţa neagră:

— Mă picni o boală aproape făr-de leac. Da' dacă mănânci multă carne poţi să te faci bine. Poate că mă fac şi eu bine.

Mânca şi fuma, cu ghiotura, numai când mânca scotea ţigara din gură. Îi cumpăram în fiecare zi cârnaţi, şuncă, sardele, dar sora bunicii spunea, convinsă, cu o bucurie răutăcioasă de neînţeles:

— Moartea n-o hrăneşti cu fleacuri de-alde astea, pe ea n-o poţi păcăli, nu!

Stăpânii mei îi arătau o grijă umilitoare, stăruind să încerce ba o doctorie, ba alta, dar când nu era de faţă, îl luau în râs:

— Boier mare, ce, te joci! Auzi, cică trebuie să cureţi tot mereu masa de firimituri, cică din pricina firimiturilor se prăsesc muştele! pufnea stăpâna cea tânără, iar cea bătrână îi ţinea isonul:

— Boier, zău aşa! Are surtucelul ros şi ponosit ca vai de lume, da' dumnealui îl tot perie şi-l perie. Mare mofturos – poartă sâmbetele şi unui firicel de praf!

Stăpânul îşi făcea auzită vorba, vrând parcă să le îndulcească supărarea:

— Niţică răbdare, gaiţelor, că mâine-poimâine o mierleşte.

Atâta vrăjmăşie şi câinoşenie din partea unor târgoveţi faţă de un nobil rătăcit printre ei, mă apropia fără să vreau de tată-meu vitreg. Buretele pestriţ e şi el otrăvitor, da' barem e frumos!

Aici, între aceşti oameni care îl sufocau, tată-meu vitreg era aidoma unui peşte ce-a nimerit într-un coteţ de orătănii – comparaţie la fel de nătângă ca şi viaţa pe care o trăiam.

Începusem să descopăr în el trăsăturile lui Bună-treabă, pe care nu-l puteam uita. Pe Bună-treabă şi pe regina Margot îi împodobeam cu tot ce aflam mai frumos în cărţi, lor le dăruiam tot ce aveam mai curat în mine, tot ce mi se închega în închipuire sub imboldul leaturilor. Tată-meu vitreg era un străin pentru toţi şi la fel de puţin îndrăgit ca şi Bună-treabă. Se purta deopotrivă faţă de toţi din casă, niciodată nu se întâmpla să înceapă el vorba, răspundea la întrebări cu mare politeţe şi zgârcenie. Îmi plăcea grozav când se apuca să-l înveţe taine de-ale meseriei pe stăpânu-meu. În picioare lângă masă, cu trupul îndoit în unghi drept, ciocănea cu unghia lui uscată în hârtia groasă şi-l dăscălea liniştit:

— Aici căpriorii trebuie negreşit legaţi cu laţi, fiindcă ei micşorează apăsarea asupra pereţilor. Altminteri, căpriorii împing pereţii în afară.

— Adevărat, dracu să-i ia! mormăia stăpânul, iar când tată-meu vitreg pleca, nevastă-sa şi sărea cu gura:

— Stau şi mă minunez, zău aşa: cum de-l laşi să te-nveţe?

Tată-meu vitreg o călca pe nervi mai cu seamă seara, după cină, când se spăla pe dinţi şi îşi clătea gura:, scoţându-şi mult în afară mărul lui Adam, ascuţit ca un cioc de pasăre.

— Crede-mă, începea ea acru, dumitale, Evgheni Vasilici, îţi face rău să-ţi răstorni atâta capul pe spate.

El zâmbea politicos şi întreba:

— De ce?

— Aşa…

Alteori, tată-meu vitreg se apuca să-şi cureţe unghiile vineţii cu un beţigaş de os.

— Poftim, îi mai arde de unghii! clocotea stăpâna. Stă cu un picior în groapă şi…

— Uf! ofta stăpânul. Câtă prostie şi-n capul vostru, gaiţelor!

— Ce-ţi veni de vorbeşti aşa! se oţăra consoarta la el.

Cât despre bătrână, ea i se plângea cu foc Celui-de-Sus:

— Doamne, mi-au atârnat de gât ruina asta şi pe Viktoruşka îl văd iar dat deoparte…

Viktoruşka începuse să-l imite în toate pe tată-meu vitreg: îi imita mersul tacticos, mişcările sigure ale mâinilor nemuncite, iscusinţa cu care îşi lega cravata bogat înfoiată, felul ales în care mânca, fără să plescăie. Îl întreba mereu, grosolan:

— Maximov, cum se spune genunchi pe franţuzeşte?

— Mă cheamă Evgheni Vasilievici, îi amintea liniştit tată-meu vitreg..

— Bun. Şi piept, cum se spune?

În timpul cinei, Viktoruşka îi poruncea maică-sii:

— *Ma mer, done muazancor* nişte pastramă.

— Ah, franţuzul mamei! se înduioşa bătrână.

Evgheni Vasilievici mesteca netulburat bucăţica lui de carne, surd şi mut, fără să se uite la nimeni.

Într-o zi, fratele cel mare îi spuse celui mic:

— Acum, Viktor, de vreme ce-ai învăţat franţuzeşte, se cade să-ţi găseşti o iubită…

După cât mi-amintesc, asta a fost singura dată când l-am văzut pe tată-meu vitreg zâmbind, altminteri n-a scos o vorbă.

În schimb, stăpâna trânti revoltată lingura pe masă şi se răsti la bărbatu-său:

— Cum de nu ţi-e ruşine să spui asemenea porcării de faţă cu mine?

Uneori, tată-meu vitreg se abătea pe la mine, în săliţa de la intrarea din dos, unde dormeam, ori citeam la fereastra pitită sub scara ce ducea la pod.

— Citeşti? mă întreba, slobozind fumul pe nas, şi eu auzeam un sfârâit ca de tăciuni stârnindu-i-se în coşul pieptului. Ce citeşti?

Îi arătam cartea.

— Aha! făcea el, aruncându-şi ochii asupra titlului. Mi se pare că am citit-o şi eu. Fumezi?

Fumam amândoi, privind din când în când pe fereastră în curtea din dos. Spunea:

— Îmi pare tare rău că n-ai posibilitatea să înveţi. Cred că eşti înzestrat pentru învăţătură…

— Păi învăţ, citesc…

— Nu-i destul. E nevoie de şcoală, de metodă…

Era cât pe ce să-i spun:

„Dumneata, domnule, avuseşi parte şi de şcoală, şi de metodă, şi la ce bun?”

— Când ai caracter, şcoala îţi dă o educaţie temeinică. Viaţa nu poate fi îmboldită spre progres decât de oameni foarte instruiţi…

Nu o dată ţinu să mă povăţuiască:

— Mai bine ai pleca de aici. Şederea dumitale aici n-are niciun rost, nu-ţi foloseşte cu nimic.

— Îmi plac muncitorii.

— A… Prin ce anume?

— Alături de ei, totul mi se pare interesant.

— Poate…

Într-o bună zi, îmi spuse:

— La drept vorbind, ce mârşavi oameni aceşti stăpâni. Ce mârşavi!

Amintindu-mi când şi în ce împrejurare am auzit aceste cuvinte din gura mamei, m-am ferit în lături fără să vreau. El mă întrebă, zâmbind:

— Nu eşti de aceeaşi părere?

— Ba da.

— Fireşte, văd…

— Totuşi, mie stăpânul îmi place…

— El, da, cred că e cumsecade… Da-i un caraghios… Aş fi vrut să vorbesc cu tată-meu vitreg despre cărţi, dar se vede că nu le îndrăgea. De altminteri, mă sfătuise de multe ori:

— Dumneata nu-ţi pierde capul. În cărţi toate sunt deformate cumplit, fie într-o direcţie, fie în alta. Majoritatea celor care scriu cărţi sunt cam aşa ca stăpânul nostru, oameni mici.

Asemenea judecăţi mi se păreau îndrăzneţe şi mă dădeau gata.

Odată mă întrebă:

— L-ai citit pe Goncearov?

— Am citit *Fregata Pallada.*

— Pallada asta-i o carte tare plicticoasă. Goncearov e totuşi cel mai inteligent scriitor din Rusia. Te sfătuiesc să citeşti romanul *Oblomov.* E cea mai veridică şi mai îndrăzneaţă carte a lui, şi, în genere, cea mai bună carte din toată literatura rusă…

Despre Dickens spunea:

— Prostii, crede-mă… Uite, în suplimentul gazetei Novoe vremea se publică ceva foarte interesant: *Ispitirea Sfântului Antoniu.* Caută să citeşti negreşit. Mi se pare că îndrăgeşti biserica şi tot ce ţine de biserică, nu? *Ispitirea* asta o să-ţi prindă bine…

Îmi aduse singur un teanc din suplimentul gazetei şi aşa am citit înţeleapta scriere a lui Flaubert. Ea îmi amintea de nenumăratele vieţi ale sfinţilor pe care le cunoşteam, câte ceva din povestirile bogoslovilor, dar nu făcu cine ştie ce impresie asupra mea. Mult mai mult mi-au plăcut *Memoriile lui Upillio Faimali, îmblânzitorul de fiare.* I-am spus-o fără înconjur şi tată-meu vitreg observă calm:

— Înseamnă că-i prea devreme să citeşti asemenea lucruri. Totuşi, nu uita de cartea asta…

Uneori, şedea vreme îndelungată cu mine fără să scoată un cuvânt, tuşind din când în când şi pufăind neîncetat din ţigară. Ochii frumoşi îi

ardeau înspăimântător. Cătam pe furiş la el şi uitam că omul acesta care murea atât de simplu şi de cinstit, fără văicăreli, fusese cândva atât de aproape de mama, făcând-o să sufere cu insultele lui. Ştiam că trăieşte cu o biată croitoreasă şi mă gândeam la ea cu milă şi nedumerire: cum de nu-i e silă să cuprindă în braţe ciolanele astea lungi, să sărute gura asta duhnind a putred? Aidoma lui Bună-treabă, tată-meu vitreg spunea şi el uneori câte ceva cu totul neaşteptat, în strânsă legătură cu el:

— Îmi plac ogarii. Sunt proşti, dar îmi plac. Tare-s frumoşi. De multe ori şi femeile frumoase sunt proaste…

Nu fără mândrie, gândeam în sinea mea:

„Dacă ai fi cunoscut-o pe regina Margot!”

— Oamenii care trăiesc vreme îndelungată în aceeaşi casă încep să semene la chip, spuse el odată, şi eu mi-am însemnat asta în caiet.

Îi aşteptăm cugetările ca pe o milostenie. Era plăcut să auzi asemenea potriveli neobişnuite de cuvinte, într-o casă unde toţi grăiau otova – un grai încremenit în tipare învechite şi monotone.

Tată-meu vitreg nu vorbea niciodată cu mine despre mama, ba sunt convins că nici măcar numele nu i l-a rostit. Asta îmi plăcea din cale-afară, trezea în mine un simţământ învecinat cu respectul faţă de el.

Într-o zi l-am întrebat despre Dumnezeu – nu-mi mai aduc aminte ce anume. El m-a privit foarte liniştit şi mi-a spus:

— Nu ştiu. Eu nu cred în Dumnezeu.

Mi-am amintit îndată de Sitanov şi i-am povestit despre el. M-a ascultat cu luare-aminte şi mi-a spus la fel de liniştit:

— Sitanov al tău discută şi cine discută încă mai crede în ceva… Pe când eu, pur şi simplu, nu cred!

— E cu putinţă?

— Cum să nu! Vezi doar – nu cred…

Eu unul nu vedeam decât că omul ăsta murea pe picioare. Nu ştiu dacă mi-era milă de el, dar simţeam pentru întâia oară un viu interes faţă de aproapele meu, aflat pe moarte, ca şi faţă de taina morţii.

Iată-l, stă în faţa mea, atingându-mă cu genunchiul şi e un om cu dogoare, care gândeşte; care, sigur de el, îi aşază pe ceilalţi pe anumite şiruri, potrivit relaţiilor dintre el şi ei; care discută despre orice, ca unul împuternicit să judece şi să hotărască; care tăinuieşte în el ceva de care eu am nevoie, ori ceva care-mi arată de ce anume nu am nevoie. O făptură nemaiînchipuit de complexă, receptacol al unui neostenit vârtej de gânduri şi, dincolo de ceea ce aş simţi eu faţă de el, el e o părticică din mine însumi, trăieşte undeva în mine, eu mă gândesc mereu la el şi umbra sufletului său se aşterne peste sufletul meu. Mâine, va pieri cu desăvârşire, dimpreună cu toate câte stau tăinuite în mintea şi în inima lui, dimpreună cu tot ceea ce eu – după cum mi se pare – ştiu să citesc în ochii lui frumoşi. Şi când el va pieri, se va rupe unul din firele vii care mă leagă de lume, rămânând amintirea, pe de-a întregul ferecată în mine şi sortită să dăinuiască pururi neschimbată. Iar ce e viu şi schimbător – va pieri…

Dar toate astea nu erau decât gânduri, şi dincolo de ele exista ceva cu neputinţă de spus în cuvinte, ceva care le hrănea, care te silea neabătut să priveşti cu luare-aminte fenomenele vieţii, cerând fiecăruia acelaşi răspuns: de ce?

— Curând cred că o să trebuiască să mai stau şi-n pat, îmi spuse tată-meu vitreg într-o zi ploioasă. M-a picnit o slăbiciune stupidă. Şi n-am chef de nimic…

A doua zi, după ceaiul de seară, strânse cu mare migală firimiturile de pâine de pe masă şi de pe genunchi, vrând parcă să înlăture din preajma lui ceva nevăzut, şi asta o făcu pe bătrână să şoptească noră-si, privindu-l pe sub sprâncene:

— Ete la el cum se mai piguleşte şi cum se mai dichiseşte…

Două zile nu veni să lucreze şi bătrâna îmi vârî în mână un plic mare, alb, spunându-mi:

— Ţine. L-a adus ieri pe la amiază o muieruşcă, da' uitai să ţi-l dau. Frumuşică, fâşneaţa! Habar n-am, zău, ce rudă ţi-o fi…

În plic, pe o hârtie cu antetul spitalului, era scris cu litere mari:

„Dacă ai un ceas liber, te rog să vii să ne vedem. Sunt la spitalul Martînov. E.M."

A doua zi dimineaţă, într-un salon încăpător, şedeam lângă tată-meu vitreg, pe marginea patului; era mai lung decât patul şi picioarele în ciorapi cenuşii, lăsaţi armonică, îi ieşeau printre vergele. Ochii lui frumoşi rătăceau tulburi pe spoiala şofrănie a pereţilor, zăbovind pe faţa mea şi pe mâinile micuţe ale fetei ce şedea pe un scaun fără spătar, la căpătâiul patului. Ea lăsase mâinile pe pernă şi el îşi freca obrazul de ele, ţinând gura deschisă. Fata era plinuţă, îmbrăcată într-o rochie simplă, de culoare închisă. Lacrimi i se prelingeau încet pe ovalul obrajilor, ochii ei albaştri şi umezi nu se desprindeau nicio clipă de pe faţa lui suptă, numai piele şi os, cu nasul mare, care se ascuţise, cu gura ca un chioc întunecat.

— Ar trebui s-aducem un preot, şopti ea. Da' nu vrea… Nu mai înţeleg nimic…

Îşi trase încetişor mâinile de pe pernă, adunându-şi-le pe piept, ca pentru rugăciune.

Evgheni Vasilievici îşi veni o clipă în fire, se uită în tavan, se încruntă, ca şi cum ar fi vrut să-şi amintească de ceva, apoi întinse spre mine mâna lui descărnată.

— Dumneata? Mulţumesc. Vezi… mă simt cât se poate de… stupid…

Asta îl obosi. Închise ochii şi eu i-am mângâiat degetele reci, cu unghii vinete, în vreme ce fata îl ruga încetişor:

— Evgheni Vasilievici, te rog să mă laşi să…

— Faceţi cunoştinţă, murmură el, arătând din ochi spre ea. E un om tare drăguţ…

Tăcu, căscând tot mai mult gura, apoi scoase un ţipăt răguşit ca de corb, începu să se foiască în pat, dând jos pătura de pe el şi scotocind în jur cu mâinile dezgolite. Fata ţipă şi ea şi îşi înfundă faţa în perna boţită.

Tată-meu vitreg muri uşor şi de îndată ce muri se făcu mai frumos.

Am ieşit din spital, sprijinind fata de braţ. Ea se clătina pe picioare ca un om bolnav, plângea, ghemotocind o batistă în mână. Ducea batista ba la un ochi, ba la celălalt, o canonea şi mai strâns între degete, apoi se uita la ea, ca şi cum ar fi fost tot ce-i rămăsese mai de preţ.

Se opri pe neaşteptate în loc, se lipi de mine şi zise cu mustrare:

— Nici n-a apucat iarna… Ah, Doamne, Doamne, cum de-a fost cu putinţă?

Şi-mi întinse mâna udă de lacrimi:

— Cu bine. Te-a lăudat foarte mult. Înmormântarea e mâine.

— Să te duc până acasă?

Se întoarse spre mine.

— De ce? Doar e lumină, nu s-a întunecat.

M-am uitat în urma ei, după colţul străzii. Mergea încet, ca omul care nu mai are de ce se grăbi.

Era în august, începuseră să cadă frunzele.

N-am avut răgazul să-l petrec la groapă pe tată-meu vitreg şi pe fata aceea n-am mai văzut-o niciodată…

XVII

În fiecare dimineaţă, când bătea de şase, o porneam la lucrările de la iarmaroc. Acolo întâlneam oameni vrednici să-i cunoşti: pe bătrânul dulgher Osip, cărunţel, leit sfântul Nicolae la înfăţişare – un meşter priceput şi tare hâtru din fire; pe cocoşatul Efimuşka, de meserie tinichigiu, pe cucernicul zidar Piotr, un om veşnic îngândurat, care semăna şi el cu un sfânt, şi pe tencuitorul Grigori Şişlin, cu barba bălaie şi ochii albaştri, chipeş nevoie-mare, luminat de o molcomă bunătate.

Îi ştiam pe toţi de când cu a doua mea şedere în casa desenatorului tehnic. Pe atunci se iveau în fiece duminică în bucătărie, gravi şi tacticoşi, cu vorba plăcută şi cuvinte noi, ce erau o adevărată desfătare pentru mine. Bărbaţi aşezaţi şi cu rostul lor în viaţă, ei toţi mi se păruseră pe atunci nişte fiinţe minunate şi fără hibe: fiecare te atrăgea în felul lui şi toţi laolaltă se deosebeau în bine de mahalagiii câinoşi, pezevenghi şi beţivi de la noi, din Kunavino.

Cel mai mult îmi plăcuse tencuitorul Şişlin: chiar l-am rugat să mă ia să lucrez cu ai lui, dar el, scărpinându-şi sprânceana aurie cu degetu-i alb, mi-a spus blajin:

— E prea devreme pentru tine. Munca noastră nu-i uşoară, mai aşteaptă un an-doi…

Apoi, smucindu-şi în sus capul frumos, m-a întrebat:

— Ori n-o prea duci bine aici? Lasă, nu-i nimic, mai rabdă, strânge-te vârtos în tine şi-o să-nduri, ai să vezi!

Nu ştiu dacă mi-a folosit vreodată acest sfat înţelept, dar l-am păstrat în minte cu recunoştinţă.

Veneau şi acum la stăpânu-meu în fiece duminică dimineaţa, se aşezau pe laviţe în jurul mesei din bucătărie şi, aşteptându-l, vorbeau tot despre lucruri vrednice de ascultat. Stăpânul le dădea bineţe zgomotos şi vesel, strângându-le mâinile zdravene, apoi se aşeza în capul mesei. Îndată răsărea pe masă şi abacul, dimpreună cu un teanc de bani, meşterii îşi întindeau dinainte hârtiile mototolite cu socoteli, carnete cu însemnări, după care începea plata pentru truda săptămânii încheiate.

Tot glumind şi trăncănind, stăpânul căuta să-i păcălească, şi ei să-l păcălească pe el. Uneori, se certau foc, dar cel mai adesea râdeau prieteneşte.

— Eh, om bun ce eşti, mătăluţă pungaş te-ai născut! îi spuneau meşterii stăpânului.

— Las' că nici cu voi nu mi-e ruşine… Pişicheri, de, slavă Domnului!

— Păi cum altfel, prietene? recunoştea Efimuşka, iar Piotr cel îngândurat i se alătura şi el:

— Trăieşti din ciupeală, că tot ce câştigi muncind e pentru Dumnezeu şi pentru ţar…

— Vezi, asta mă-mpinge şi pe mine să vă trag pe sfoară! râdea stăpânul.

Ei îl încolţeau blajin:

— Adică, umbli cu cioara vopsită?

— Vrei să ne jumuleşti?

Grigori Şişlin, apăsându-şi cu mâinile pe piept barba stufoasă, îi ruga tărăgănat:

— Măi fraţilor, eu zic să facem treaba simplu, fără înşelăciune, vă învoiţi? Tare bună-i cinstea, ţi-aduce linişte, păi nu-i aşa? Ia să v-aud, oameni buni.

Ochii albaştri i se întunecau şi se umezeau în acele clipe, devenea uimitor de frumos, rugămintea

lui părea să-i stingherească şi toţi întorceau spăşiţi capetele.

— Mujicul nu te înşală cu mult, mormăia venerabilul Osip, căinându-l parcă pe mujic.

Îngânduratul meşter zidar, gheboşându-şi spinarea adusă peste masă, icnea:

— Păcatul e ca mlaştina. Cu cât te duci mai departe, cu atât te înfunzi mai rău.

Luându-le vorba din gură, stăpânul mormăia:

— Păi eu ce stric? Cum mă strigi, aşa-ţi răspund…

Mai filosofau niţeluş, încercau din nou să se tragă pe sfoară unii pe alţii, iar apoi, după ce încheiau socotelile, năduşiţi şi osteniţi de încordare, se urneau la ceainărie să bea ceai, poftindu-l şi pe stăpân.

Îndatorirea mea la iarmaroc era să veghez ca meşterii să nu fure cuie, cărămizi, cherestea; afară de ce lucra pentru stăpânu-meu, fiecare avea câte o sfârâială pe barba lui şi căuta să şterpelească materialul trebuincios de sub ochii mei.

Mă întâmpinară cu blândeţe şi Şişlin spuse:

— Ţii minte că m-ai rugat odată să te iau în artelul meu? Şi-acum aud c-o să-mi fii şef, e-adevărat?

— Măi să fie! glumi Osip. Tu păzeşte, veghează, şi Dumnezeu cu tine…

Piotr mormăi neprietenos:

— Au pus un puican să-nveţe nişte bărzoi bătrâni…

Mă vedeam într-o grea încurcătură. Mi-era ruşine de oamenii aceştia. Mi se părea că ei toţi ştiu ceva frumos şi deosebit, cum nimeni afară de ei nu mai ştie, şi eu trebuia să-i privesc musai ea pe nişte hoţi şi nişte mincinoşi. În primele zile nu m-am simţit de loc la largul meu, dar Osip, mirosind cum stă treaba, mă luă deoparte şi-mi spuse:

— Măi flăcăiaş, uite ce e: Tu nu mai sta bosumflat, că n-are rost, pricepi?

Nu pricepeam nimic şi pace, dar simţeam că bătrânul îşi dă seama în ce horă am intrat, aşa, în dorul lelii, şi am ajuns degrabă să fim deschişi unul faţă de celălalt.

Ori de câte ori se ivea prilejul, mă dăscălea în câte un colţişor:

— Dacă vrei să ştii, ăl mai mare hoţoman dintre noi e Petruha, zidarul. Are casă grea şi-i lacom. Tu stai cu ochii pe el, că ăstuia nu i s-apleacă de nimic. O mână de cuie, zece cărămizi, un sac de var – nimica nu-i de lepădat! Altminteri, e om cumsecade, evlavios, cu ştiinţă de carte şi judecata dintr-o bucată, numai că-i place să fure. Efimuşka s-a nărăvit la muieri, altminteri e om liniştit, n-o să te supere nici cât negru sub unghie. Ager la minte şi ăsta, că anevoie găseşti un cocoşat cu capu-n traistă. Cât despre Grigori Şişlin, ce să zic, e cam nerod: nu că ia de la altul, dă de la el! De pomană munceşte. Pe el poate să-l înşele oricine, da' el – ioc! Trăieşte de parcă s-ar chibzui cu picioarele…

— Are inimă bună?

Osip mă privi parcă de departe şi rosti aceste cuvinte de neuitat:

— Drept e, are inimă bună! Pentru un leneş, asta-i mai uşor ca orice, să fie bun. Bunătatea, flăcăule, nu cere minte…

— Da' tu, ce hram porţi? l-am întrebat pe Osip. El râse în barbă şi-mi răspunse:

— Eu mi-s ca o fată mare. Când oi fi bunică, oi spune şi despre mine, numai că până atunci, mai va! Dacă nu, cată singur de mă dibuie, haide, pofteşte!

Osip răsturna tot ce crezusem eu despre el şi tovarăşii lui. Mi-era greu să mă îndoiesc de adevărul celor spuse de venerabilul bătrân. Vedeam că şi Efimuşka, şi Piotr, şi Grigori îl socotesc mai înţelept şi mai încercat decât ei în toate ale vieţii. Se sfătuiau mereu cu el şi-i ascultau sfatul cu luare-aminte, vădind în fel şi chip respectul ce-i purtau.

— Ai bunătatea şi dă-ne un sfat, îl rugau ei. Numai că într-o zi, după o asemenea rugăminte, de îndată ce Osip se depărtă, zidarul mormăi abia auzit spre Grigori:

— Un eretic…

Iar Grigori adăugă, zâmbind:

— O paiaţă!

Tencuitorul ţinu să mă prevină prietenos:

— Tu, Maximîci, bagă de seamă, cu bătrânul trebuie multă prevedere, că ăsta mi te învârteşte pe după deget cât ai clipi! De asemenea bătrânei daţi naibii – să te ferească Dumnezeu!

Nu mai pricepeam nimic.

Zidarul Piotr mi se părea acum omul cel mai cinstit şi mai evlavios. Vorbea despre toate scurt şi convingător, se oprea cu gândul cel mai adesea asupra lui Dumnezeu, a iadului şi a morţii.

— Eh, măi flăcăi, măi fraţilor, geaba te zbaţi, geaba tragi nădejde, de sicriu şi de cimitir – nu scapi!

Veşnic îl durea burta şi în unele zile nu punea nimic în gură. Până şi o fărâmiţă de pâine îi făcea greaţă şi-l vedeai zvârcolindu-se de durere.

Cocoşatul Efimuşka mi se părea şi el tare bun şi cinstit, numai că prea era caraghios. Uneori, ai fi zis că e sărac cu duhul, ba chiar ţicnit în lege, deşi nu făcea rău la nimeni. Se îndrăgostea mereu de fel şi fel de femei, şi despre fiecare zicea neschimbat:

— Ce mai calea-valea: nu-i muiere, e floarea smântânii, zău aşa!

Când drăcoasele din mahalaua Kunavino veneau să spele duşumelele prăvăliilor, Efimuşka se dădea degrabă jos de pe acoperiş, se trăgea undeva într-un colţ şi torcea acolo ca un motan, mijindu-şi ochii vioi şi cenuşii, şi întinzându-şi până la urechi gura lui cât o şură.

— Tii, ce muieruşcă nurlie mi-a scos cerul în cale! Ce bucurie pogorî peste mine! Floarea smântânii! Of, cum să mulţumesc sorţii că-mi

dărui asemenea dar? Aş arde bucuros de viu pentru o frumuseţe ca asta!

La început, femeile îl luau în râs, strigându-şi una alteia:

— Ia te uită cum se mai perpeleşte cocoşatul – văleu!

Înţepăturile nu-l tulburau de fel pe tinichigiu. Faţa lui cu pomeţii proeminenţi se aburea ca de somn şi începea să aiureze, într-o şuvoială buimăcitoare de vorbe dulci, ameţindu-le vădit pe femei. Până la urmă, câte una mai coaptă le spunea suratelor ei cu mirare:

— Ia-n ascultaţi cum se mai chinuie ăsta… Să juri că-i vreun flăcău!

— Cântă ca pasărea…

— Ba-i leit ca un cerşetor în pridvorul bisericii, se îndârjea alta mai îndărătnică.

Efimuşka nu aducea însă a cerşetor, era vânos şi îndesat ca o buturugă, glasul îi răsuna tot mai plin de chemare, cuvânta din ce în ce mai ispititor şi muierile îl ascultau acum în tăcere. Într-adevăr, părea că se topeşte de ameţeala şi dezmierdarea propriilor vorbe.

Totul se isprăvea astfel: fie la vremea ujinei, fie după ce lăsau lucrul, Efimuşka, clătinându-şi scăfârlia grea şi colţuroasă, le spunea celorlalţi, minunându-se:

— Măi, şi ce muieruşcă dulce şi lipicioasă: e pentru întâia oară că m-am atins de una ca ea!

Istorisind cum le-a dat el gata pe femei, Efimuşka nu se lăuda, nici nu le lua în râs, aşa cum făceau îndeobşte ceilalţi, ci se înduioşa, plin de bucurie şi de recunoştinţă, în timp ce o adâncă uimire îi dilata ochii cenuşii.

Osip scutura din cap şi pufnea:

— Of, lăcomie, că nu te mai astâmperi! Ia zi, câţi ani ai?

— Păi merg pe patruzeci şi patru. Da’ nu-i nimic, că azi am întinerit cu vreo cinci. Parcă m-aş

fi scăldat în apă vie, m-am înzdrăvenit şi mi-am liniştit inima. Nu zău, ce femei sunt pe lume, ai?

— Bagă de seamă, sări tu de cincizeci şi-o să-ţi iasă pe nas deprinderile astea porcoase…

— Eşti om făr-de ruşine, măi Efimuşka, suspina şi Grigori Şişlin.

Mie însă mi se părea că el, un bărbat atât de chipeş, îl pizmuieşte pentru izbânzile lui.

Osip căta la toţi pe sub streaşina de argint a sprâncenelor frumos răsucite şi o întorcea pe glumă:

— De-alde Maşenka, de, fiecare cu toana ei, cocoana: una – acadele şi momele, alta – botoşei şi cercei, azi mi se dă huţa, mâine face pe bunicuţa…

Şişlin era însurat, dar îşi lăsase nevasta la ţară. Se uita şi el cam lung după femeile care spălau duşumelele. Toate, fără deosebire, nu prea ştiau de nazuri, dornice să mai „rotunjească" şi ele ce câştigau cu spălatul podelelor. Şi mahalaua noastră flămândă privea treaba asta ca pe orice altă muncă. Chipeşul Şişlin însă nu se atingea de femei. Se uita de departe la ele, cu o privire stranie, de parcă i-ar fi părut rău de cineva – de el, ori de ele. Iar când începeau ele să-i caute price şi să-l stârnească, el râdea încetişor, încurcat, şi o lua numaidecât din loc:

— Vedeţi-vă de treabă…

— Ce-i cu tine, prostuţule? se mira Efimuşka. Scapi tu ce-ţi pică plocon?

— Eu-s om însurat, îi amintea Grigori.

— Ei şi? Ce, crezi că te află nevasta?

— Nevasta află totdeauna când calci pe-alături. Pe ea, frate, n-o duci de nas.

— Păi cum aşa?

— Cum – nu ştiu, da' de aflat, află negreşit, dacă trăieşte în cinste. Iar dacă trăiesc eu în cinste şi păcătuieşte ea, atunci aflu eu…

— Cum aşa? se minună iarăşi Efimuşka, dar Grigori repetă liniştit:

— Asta nu ştiu.

Tinichigiul desfăcea larg braţele, ieşindu-şi din pepeni:

— Auzi la el! „Cinste”, „asta nu ştiu”… Mare zevzec mai eşti!

Oamenii cu care lucra Şişlin, şapte la număr, se purtau cu el firesc, fără să simtă că-l au de staroste, iar când nu era de faţă îi ziceau „Viţelul”. Când venea la lucru şi-i vedea că lenevesc, Şişlin punea el mâna pe făţuitoare şi pe mistrie, muncind cu spor şi îmboldindu-i din când în când cu blândeţe:

— Mai cu inimă, flăcăi, mai cu inimă!

Într-o zi, ştiind cum s-a încruntat stăpânul acasă, poruncindu-mi o anume treabă, i-am spus lui Grigori:

— Proşti lucrători mai ai, zău…

Păru mirat:

— Chiar aşa?

— Povestea asta trebuia isprăvită încă de ieri de la amiază şi uite că ei nici azi n-o scot la capăt…

— E drept, n-o dau gata, încuviinţă Şişlin şi, după o clipă de tăcere, urmă cu o umbră de teamă: Văd şi eu asta de bună seamă, dar mi-e ruşine să-i tot zoresc de la spate, că-s dintr-un sat cu mine. Gândeşte-te că Dumnezeu a poruncit omului să-şi câştige pâinea cu sudoarea frunţii, dar a poruncit-o pentru toţi, şi pentru tine, şi pentru mine. Numai că tu şi cu mine muncim mai puţin decât ei şi mie nu-mi prea vine la îndemână să-i tot zoresc…

Era o fire visătoare. Mergea pe uliţele pustii ale iarmarocului şi se oprea deodată locului, pe unul din podurile canalului Obvodnîi, zăbovind lângă parapet, cu ochii la apă, la cer, sau în zare, dincolo de Oka. Când îl prindeam din urmă, îl întrebam:

— Ce faci aici?

— Cum? zâmbea el, încurcat, dezmeticindu-se. Nimic… m-am oprit să privesc niţel…

Alteori îl auzeai:

— Bine le-a mai rostuit Dumnezeu pe toate! Cerul, pământul, râurile care curg, vapoarele care gonesc pe apă. Te urci pe vapor şi o porneşti

încotro ţi-e voia: la Riazan, la Râbinsk, la Perm, ba şi la Astrahan! La Riazan am fost, nu-i urât orăşelul, numai că e mare plictiseală acolo, mai mare decât la Nijni. Nijni al nostru, e oraş vesel, bătu-l-ar să-l bată! Ei, la Astrahan te-apasă urâtul şi mai şi. Astrahanul, întâi şi-ntâi, foieşte de calmuci şi eu n-am ochi să-i văd. Nu-mi plac mie niciun soi de mordvini, calmuci, persani, nemţi şi nici alte neamuri din astea…

Vorbea domol, cuvintele lui parcă pipăiau omul cu băgare de seamă, în căutarea celui care să gândească aidoma cu el, şi-şi găsea totdeauna perechea în zidarul Piotr.

— Aici e aici, că nu-s neamuri cu noi, rostea Piotr cu încredinţare şi ciudă. S-au născut în afara lui Cristos şi se ţin departe de el…

Grigori se înviora, strălucea.

— Aşa sau oricum o fi, mie, fraţilor, îmi place neamul curat rusesc, cu uitătura dreaptă. Nici pe jidovi nu-i am la inimă, ba zău, chiar nu înţeleg: la ce i-o fi trebuind lui Dumnezeu atâta puzderie de neamuri? O fi ea lumea înţelept rânduită?…

Zidarul adăuga morocănos:

— Înţelept, numai că prea multe par de prisos…

Trăgând cu urechea, Osip se amesteca zeflemitor în vorba lor:

— De prisos, cum nu. De pildă, trăncăneala asta a voastră chiar că-i de prisos! Halal de voi, sictanţilor! V-ar trebui la toţi un toc de bătaie.

Osip avea părerile lui, dar nu puteai să-ţi dai seama ce anume va privi cu încuviinţare şi ce nu. Uneori, ai fi zis că se împacă din nepăsare cu toţi oamenii şi cu toate credinţele lor, dar cel mai adesea vedeai că i s-a lehămisit de toţi, că se uită la oameni ca şi când toţi ar fi într-o ureche şi-l auzeai spunând lui Piotr, lui Grigori şi lui Efimuşka:

— Măi, ce dihănii!

Ei râdeau în barbă, cam strâmb şi nu prea bucuroşi, dar râdeau.

Stăpânul îmi dădea cinci copeici pe zi pentru mâncare şi, cum nu era destul, umblam cam flămând. Mirosind tărăşenia, oamenii mă pofteau la gustarea lor, dimineaţa şi seara, ba uneori mă pofteau şi meşterii la ceainărie, să beau ceai. Primeam bucuros, îmi plăcea să stau cu ei, ascultându-le vorba domoală, povestirile ciudate, iar lor le plăcea câte ştiu din cărţile bisericeşti…

— Ai ciugulit din cărţi pe săturate, să-ţi plesnească guşa nu alta! spunea Osip, privindu-mă pătrunzător cu ochii lui ca două albăstrele. Era anevoie să-i tălmăceşti privirea. Pupilele parcă i se destrămau şi se topeau.

— Păstrează ce-ai adunat şi cată de mai adună şi de-acum încolo, o să-ţi prindă bine. Când o să fii mare, o să te faci călugăr, ca să mângâi norodul cu vorba, ori te faci milionar…

— Misionar! îl îndreptă zidarul, şi o jignire de neînţeles îi umbrea glasul.

— Cum ziseşi? făcea Osip.

— Misionar, că aşa se spune, ştii doar. Şi nici surd nu eşti…

— Fie, fă-te misionar, să te înfrunţi cu ereticii, ori du-te şi tu la eretici, că şi asta-i o treabă! Când ai cap, şi pe lângă erezie o duci bine…

Grigori râdea stânjenit, în vreme ce Piotr mormăi în barbă:

— Nici vrăjitorii n-o duc rău şi nici alţii făr' de Dumnezeu…

Osip însă i-o reteză pe loc:

— Vrăjitor cu carte nu se află, lui nu-i prieşte ştiinţa de carte…

Şi se apucă să-mi povestească:

— Ia ascultă: în plasa noastră trăia un holtei, pe nume Tuşka, un mujicuţ prăpădit, nimic de capul lui. Trăia ca un fulg, ba hai încoace, ba hai încolo – încotro îl purta vântul. Nici nu muncea, nici nu trândăvea. Şi, într-o bună zi, sătul să tot taie frunză la câini, a pornit-o în hagealâc şi-a rătăcit aşa vreo doi ani, după care s-a întors la noi sub o înfăţişare

nouă: avea plete de-i picau pe umeri, o tichiuţă pe cap şi o rasă arămie din piele de drac pe el. Se uita urât la toţi, se holba şi se răstea la toţi: „Căinaţi-vă de trei ori, afurisiţilor!” Adică de ce să nu se căineze oamenii, muierile mai cu seamă, ai? Ei, şi treaba a mers ca pe roate: Tuşka era sătul, Tuşka era beat, la Tuşka era muierlâc cu ghiotura…

Zidarul îi curmă, supărat, firul povestirii:

— Crezi că asta era destul pentru el, unde se ştia sătul şi beat?

— Păi ce alta?

— Vorba ce-o grăia!

— Dacă e pe a dreaptă, de pătruns nu i-am pătruns vorba, că vorbe am şi eu berechet.

— Noi îl cunoaştem destul de bine pe Tuşnikov, pe Dmitri Vasilici, spuse Piotr, jignit, iar Grigori, cu capul plecat, îşi pironi tăcut ochii în fundul paharului.

— Nu zic ba, făcu Osip împăciuitor. Nu vreau decât să-i arăt lui Maximîci al nostru feluritele căi de-a te procopsi în viaţă…

— Sunt şi unele care te duc la puşcărie…

— Şi încă destule! încuviinţă Osip. Nu orice cărăruie te duce la popie, trebuie să ştii unde să faci cotileaga…

Îi plăcea să-i tot necăjească pe cei evlavioşi – adică pe tencuitor şi pe zidar, ori poate că nu-i avea la inimă şi ascundea asta cu dibăcie. Îndeobşte, îţi venea greu să lămureşti ce era între el şi ceilalţi.

Cu Efimuşka se arăta parcă mai blând, mai bun. Tinichigiul nu lua parte la discuţiile despre Dumnezeu, adevăr, secte, ori necazurile vieţii omeneşti – calul de bătaie al tovarăşilor săi. Sucea într-o parte spătarul scaunului, de grija cocoaşei, apoi se aşternea liniştit pe băut ceai, pahar după pahar; şi deodată tresărea, scruta ceainăria plină de fum şi ciulea urechea la vuietul învălmăşit de glasuri, sărea în picioare şi se făcea nevăzut cât ai clipi. Înseamnă că a intrat cineva căruia îi datora

bani, fiindcă Efimuşka avea la vreo zece creditori şi, cum de la unii mai mânca şi bătaie, ştergea putina la iuţeală.

— Se mai şi supără, caraghioşii! mormăia el, nedumerit. Păi ce, dacă aş avea bani, nu le-aş plăti datoria?

— Oh, copac uscat şi fără leac ce eşti! îl mustra Osip.

Uneori, rămânea gânditor vreme îndelungată, fără să vadă şi să audă nimic din jur. Faţa cu pometii colţuroşi i se îndulcea, ochii lui blânzi priveau şi mai blând.

— La ce te gândeşti, frăţioare? îl întreba careva.

— Mă gândesc că dacă aş fi bogat, ehei, m-aş însura cu o cocoană adevărată, o boieroaică, zău aşa… O fată de colonel, ori ceva cam pe acolo, şi-aş iubito – Dumnezeule! Aş arde ca focul, de viu, lângă ea… Ca să vedeţi, măi fraţilor, am meşterit eu o dată acoperişul la vila unui colonel…

— Şi-avea colonelul o fată vădană… Lasă, ne-ai mai spus-o! i-o reteză Piotr, pornit din senin.

Efimuşka – nimic, îşi freca genunchii cu palmele, se legăna încetişor, împungând aerul cu cocoaşa, şi-i zicea mai departe:

— Uneori, ieşea în grădină, albă toată şi numai văluri. Mă uit eu la ea, de sus, de pe acoperiş şi-mi zic: La ce-mi trebuie mie soarele, la ce-mi mai trebuie mie lumina mândră a zilei? M-aş fi lăsat în zbor la picioarele ei, taman ca un porumbel! Curat floricică azurie în floarea smântânii! Cu o cocoană ca ea ai vrea să fie noapte toată viaţa…

— Şi, mă rog cu potolul cum aţi fi făcut? îl încolţi morocănos Piotr, dar Efimuşka nici că se sinchisi.

— Doamne! se aprinse el. Crezi că mult ne mai trebuia? Şi-apoi, ea era bogată…

Osip pufni în râs:

— Cât ai s-o mai ţii aşa, mă, că n-o să rămână nimic din tine dacă-i dai înainte cu risipa, m-auzi?

Efimuşka nu vorbea decât despre femei, încolo nimic; numai la treabă se dovedea schimbător: într-o zi lucra minunat şi cu spor, într-alta îi mergeau toate anapoda şi ciocanu-i de lemn încheia muchiile coperişului cam în dorul lelii. Mirosea veşnic a ulei şi a untură de peşte, dar avea şi un miros al lui, sănătos şi plăcut, ce te purta cu gândul la un copac proaspăt retezat.

Cu dulgherul te trăgea aţa să discuţi despre orice; te trăgea aţa, ce-i drept, dar nu era prea plăcut. Vorba lui te tulbura şi nu puteai şti niciodată dacă ia lucrurile în serios, ori glumeşte.

Cu Grigori era mai bine să vorbeşti despre Dumnezeu – asta-i plăcea şi aici se arăta sigur de el.

— Grişa, l-am întrebat, tu ştii că pe lumea asta sunt oameni care nu cred în Dumnezeu?

El zâmbea liniştit:

— Cum aşa?

— Ei spun: nu există Dumnezeu!

— Aha! Asta era! Ştiam.

Apărându-se cu mâna ca de o muscă nevăzută, urmă:

— Ţii minte cum cuvânta regele David: „Şi zis-a nebunul în mânia lui: nu este Dumnezeu!” Uite de când îngălează vorba o asemenea sminteală. De Dumnezeu nu te poţi lipsi nicicum…

Osip părea să-i împărtăşească părerea:

— Încearcă numai să i-l iei pe Dumnezeu lui Petruha, că ţi-ai găsit beleaua…

Chipul frumos al lui Şişlin se înăspri dintr-odată. Răsfirându-şi barba cu degetele lui cu unghiile cercănate de var uscat, spuse misterios:

— Dumnezeu sălăşluieşte în fiece trup; cugetul şi întregul sâmbure lăuntric de Dumnezeu e dat.

— Da’ păcatele?

— Păcatele vin de la hoit, de la satana. Păcatele sunt pe din afară, aşa ca vărsatul, nimic mai mult. Mai amar nic păcătuieşte cine se gândeşte mult la

păcat; nu te gândeşti la el – nu păcătuieşti. Gândul păcatului ţi-l dă satana, stăpânul cărnii.

Zidarul se arătă cam îndoit:

— De! Parcă n-ar fi chiar aşa…

— Ba aşa-i! Dumnezeu e făr-de păcat, iar omul – chipul şi asemănarea lui. De păcătuit, păcătuieşte chipul, carnea, că asemănarea nu poate greşi, asemănarea e duh…

Zâmbi triumfător, în vreme ce Piotr bombănea:

— De! Parcă n-ar fi chiar aşa…

— Adică, îl întrebă Osip pe zidar, dacă nu păcătuieşti – nu te căinezi, şi dacă nu te căinezi – nu-ţi afli mântuirea?

— Aşa parcă mai vii acasă! Ştii vorba din bătrâni: Dacă uiţi de diavol, nici pe Dumnezeu nu-l mai iubeşti…

Şişlin nu era băutor, se făcea criţă din două păhărele. Obrazul i se împurpura ca trandafirul, avea ochii ca de copil şi glasul îi cânta:

— Măi fraţilor, bune-s toate pe lumea asta! Trăim, muncim oleacă, suntem sătui, slavă Domnului, zău, că bine mai e!

Plângea şi lacrimile i se prelingeau pe mătasea aurie a bărbii, scânteind ca nişte mărgele de sticlă.

Obiceiul lui de-a tot aduce laudă vieţii, ca şi lacrimile astea de sticlă nu-mi plăceau. Bunica lăuda viaţa mai convingător, mai simplu şi totdeauna la momentul potrivit.

Toate aceste discuţii mă ţineau într-o necurmată încordare, deşteptau temeri nelămurite în sufletul meu. Citisem multe povestiri despre mujici şi vedeam ce puţin seamănă mujicul din carte cu cel din viaţă. În cărţi toţi mujicii erau nefericiţi, cei buni şi cei răi deopotrivă, mai săraci în vorbe şi în gânduri decât cei din viaţă. Mujicul din cărţi vorbea mai puţin despre Dumnezeu, secte religioase, biserică, şi mai mult despre stăpânire, pământ, adevăr şi greutăţile vieţii. Despre femei, la fel, vorbea mai puţin, mai prietenos şi nu atât de grosolan. Pentru mujicul din viaţă, femeia era o

distracţie, dar o distracţie primejdioasă. Muierea trebuia musai îmbrobodită cu şiretlicuri, altminteri îl dădea gata şi-l încurca pe viaţă. Pe mujicul din carte, bun sau rău, îl cunoşteai limpede până în străfundurile lui, pe câtă vreme cei din viaţă nu erau nici buni, nici răi, ci uimitor de interesanţi. Oricât ţi s-ar fi destăinuit vreunul, simţeai întotdeauna că a mai rămas ceva în el, care e numai al lui, şi poate că tocmai în acest ceva nemărturisit, tăinuit, consta şi trăsătura lui cea mai de seamă.

Dintre toţi mujicii din cărţi Piotr din *Artelul dulgherilor* îmi plăcea cel mai mult. Şi mi s-a căşunat să citesc povestirea asta şi prietenilor mei. Drept care am luat cartea cu mine, la iarmaroc. Se întâmpla de multe ori să înnoptez cu vreunul din arteluri, câteodată fiindcă mi-era silă să mă întorc în oraş pe ploaie, dar cel mai adesea din pricina oboselii de peste zi.

Când le-am spus că am o carte despre dulgheri, toţi se arătară nerăbdători să le-o citesc, mai cu seamă Osip, care îmi luă cartea din mână şi o răsfoi îndelung, clătinând neîncrezător din capul lui desprins parcă dintr-o icoană.

— Pare că scrie despre noi, zău. Ia-te uită, ticăloşii! Mă rog, cine a scris cartea asta – un boier? Aşa-mi zic şi eu. Boierii şi slujbaşii sunt meşteri la orice. Nici lui Dumnezeu nu-i dă prin minte ce-i dă slujbaşului. De-aia şi sunt slujbaşi pe lume…

— Ei, tu, Osip, vorbeşti cam cutezător despre Dumnezeu, mormăi Piotr.

— Fleacuri. Se uită Dumnezeu la o vorbă de-a mea, cât mă uit eu la un fulg de zăpadă, ori la un strop de ploaie ce-mi udă chelia. N-ai grijă, nici tu, nici eu n-ajungem să-l atingem pe Dumnezeu măcar cu un degeţel…

Şi deodată se porni să se vânture neliniştit de colocolo, scăpărând scântei ca o cremene – tot vorbe aprige ce retezau ca un foarfece orice i se

părea lui anapoda. Peste zi, mă întrebă de câteva ori:

— Şi zi, ne-o citeşti, Maximîci? Bun lucru. Bine te-ai gândit.

Seara, după lucru, haida să mâncăm la artelul lui Osip şi taman când isprăveam cu masa picară acolo şi Piotr, împreună cu Ardalion, un lucrător de-al lui, precum şi Grigori cu un flăcăiandru, pe nume Foma. Aprinseră o lampă în magazia unde-şi aveau culcuşurile şi eu am început să citesc. Ascultau în tăcere, nemişcaţi, dar nu peste mult, Ardalion se burzului dintr-odată:

— Gata, mie mi-ajunge!

Şi plecă. Cel dinţii adormi Grigori, cu gura căscată a mirare. Ceilalţi dulgheri îi urmară pilda, însă Piotr, Osip şi Foma ascultau cu încordare.

De cum am sfârşit de citit, Osip suflă în lampă. Socotind după stele, era aproape de miezul nopţii.

Piotr mă întrebă din întuneric:

— De ce-o fi scris cartea asta? împotriva cui?

— Destul, culcarea! porunci Osip, scoţându-şi cizmele.

Foma se trase tăcut într-o parte.

Piotr stărui:

— Am întrebat şi eu: împotriva cui a scris cartea asta?

— Las' că ştie cine trebuie, bombăni Osip, întinzându-se pe patul de scânduri.

— De-o fi împotriva maşterelor, degeaba a mai scris-o, fiindcă maşterele tot nu se fac mai bune, spuse zidarul plin de convingere. Iar dacă ţinteşte împotriva lui Piotr – tot degeaba. Păcatul e-al lui – el să plătească! Pentru omor – Siberia te paşte, şi cu asta basta! Când e la mijloc un asemenea păcat, nici nu mai e nevoie de cărţi… Chiar că n-are rost, nu?

Osip tăcea. După o vreme, zidarul adăugă:

— N-au ce face şi-şi bagă nasul în treburile altora! Cam aşa ca muierile pe la clăci! Ei, cu bine, mă duc şi eu să mă culc…

Zăbovi o clipă în pătratul siniliu al uşii deschise şi întrebă:

— Tu ce crezi Osip?

— Ai? se auzi glasul somnoros al dulgherului.

— Lasă, lasă, dormi…

Şişlin se lăsase pe o rână chiar pe locul unde se aşezase de la venire. Foma se cuibări pe nişte paie răvăşite, lângă mine. Mahalaua dormea; în depărtare şuierau locomotive, uruiau greoi roţile de fontă, zăngăneau tampoane. Magazia sforăia pe toate glasurile. Eram dezamăgit: mă aşteptam ca oamenii să se încingă la vorbă şi când colo – tăcere…

Din senin, Osip începu domol, dar răspicat:

— Măi băieţi, voi să nu daţi crezare la toate astea, că sunteţi tineri şi mai aveţi multe de trăit. Voi agonisiţi-vă singuri judecata. Cine judecă singur prinde cheag cât două minţi străine. Tu, Foma, dormi?

— Nu, vesti băiatul bucuros.

— Aşa! Voi doi ştiţi carte, carevasăzică puteţi citi cărţi. Voi să nu daţi crezare la nimic. Ei pot să tipărească orice, că doar tiparul e-n mâna lor!

Îşi lăsă picioarele la pământ, se propti cu mâinile de marginea patului şi, aplecându-se spre noi, îşi duse gândul mai departe:

— Ce trebuie să pricepi dintr-o carte? Cartea e o pâră împotriva oamenilor. Adică, ia uitaţi-vă ce fel de om e dulgherul ăsta, ori cutărică, pe când boierul, de, cu el e altă căciulă. Cartea nu-i scrisă de florile mărului, ci întru apărarea cuiva…

Foma spuse gros:

— Piotr a avut dreptate să-l omoare pe antreprenor!

— Ba nu. N-avea rost. Nicicând n-are rost să omori un om. Tu nu-l ai la inimă pe Grigori, te ştiu eu, da’ să lepezi asemenea gânduri. Noi toţi suntem nişte nevoiaşi; azi mi-s eu mai marele, mâine o să fiu din nou muncitor…

— Nu vorbesc de matale, nea Osipe.

— Tot aşa vine…

— Matale eşti un om drept.

— Să-ţi spun eu de ce-a fost scrisă povestea asta, îi tăie Osip băiatului vorba mânioasă. E o poveste grozav de iscusită! Carevasăzică, uite-l pe boier fără mujic, uite-l pe mujic fără boier. Vezi, dară: boierul o duce rău şi nici mujicul n-o duce bine. Boierului i s-a aburit lerul şi s-a prostit, iar pe mujic iacătă-l lăudăros, beţivan, şubrezit de boleşniţă, obişduit. Chiar aşa. Adică, în rosturile boierului toate erau mai bune: boierul se ascundea de după mujic, mujicul pe după boier, şi se tot învârteau aşa amândoi, sătui şi liniştiţi… Nu zic, drept e că la boier era traiul mai tihnit, că boierilor nu le prieşte calicia mujicului, lor le merge bine numai când mujicul e-nfiripat dar prostănac. Asta le prieşte la alde dumnealor. O ştiu, că doar am trăit şi eu aproape patruzeci de ani în rosturi boiereşti şi multe mi-au rămias scrise pe piele.

Mi-am amintit deodată că Piotr, căruţaşul care se înjunghiase, vorbea la fel despre boieri şi mi-era tare neplăcut să văd că Osip gândea aidoma cu bătrânul acela hain.

Osip mă bătu uşurel cu palma peste genunchi şi vorbi mai departe:

— Cărţile şi toate scrierile au un tâlc al lor şi tâlcul ăsta trebuie pătruns. Nimeni nu face nimic de florile mărului, doar aşa pare. Tot aşa şi cărţile, sunt scrise ca să tulbure minţile. Cu judecată se fac toate. Fără judecată nici opinca s-o împleteşti, nici cu barda să ciopleşti…

Osip vorbi îndelung. Ba se lungea pe pat, ba se sălta în capul oaselor, presărându-şi cuvântul plin de sâmburi în liniştea şi negreala nopţii.

— Tot auzi: boierul e străin de mujic. Nici asta nu-i adevărat. Noi ăştia se cheamă că suntem şi noi boieri oleacă, numai că mai aproape de troacă. Boierul învaţă din cărticele, iar eu după stele, la boier mai alb e dosul – ăsta-i tot folosul. Nu, flăcăi, a venit vremea ca lumea să purceadă a trăi

altfel, destul cu povestioarele, dă-le încolo! Fiecare să se întrebe: eu cine sunt? Un om. Ăla cine e? Tot om. Ei, şi-acum e acum: oare Dumnezeu vrea de la el un bănuţ mai mult? Nu-u. Când e vorba de pomană, suntem amândoi deopotrivă în faţa lui Dumnezeu…

Într-am târziu, spre ziuă, când zorile stinseseră toate stelele, Osip îmi spuse:

— Văzuşi cum mă pricep să născocesc? Câte şi mai câte n-am spus şi nici că m-am gândit la ele vreodată! Da' voi, băieţi, nu vă uitaţi la gura mea. Mi-a fost mai mult să nu mă fure somnul, nu altceva. Stau eu cât stau aşa lungit în aşternut şi deodată îmi vine să născocesc ceva, să nu mă prindă urâtul: „A fost odată, o cioară bleoată, zbura şi ea încotro vedea, din pom pe răzor, din răzor pe ogor, a lăsat deal şi vale, muntelui dă târooale, şi când şi-a trăit traiul, Dumnezeu i-a şi luat mălaiul: fără dumicat, cioara s-a uscat!" Cam ce tâlc ar avea? Niciunul… Ei, haide, ajunge, să mai şi dormim niţel, că acuşi ne sculăm…

XVIII

Ca şi fochistul Iakov odinioară, Osip crescu nemăsurat în ochii mei, acoperindu-i pe toţi ceilalţi cu făptura lui. Avea ceva care îl apropia mult de fochist, dar îmi amintea deopotrivă şi de bunicul, şi de bogoslovul Piotr Vasilici, şi de bucătarul Smurov. Şi, amintindu-mi de toţi aceşti oameni, atât de viu întipăriţi în mintea mea, îşi săpa adânc în mine propriu-i chip, aşa cum sapă cocleala arama unui clopot. Băgasem de seamă că Osip avea două feluri de gânduri: ziua, la lucru – gânduri sprintene, simple, aşezate şi mai lesne de înţeles decât cele ce-l năpădeau seara, după lucru, ori când mă lua cu el la o cumătră de-a lui care vindea plăcinţele, ori noaptea, când somnul nu se lipea de el. Noaptea, gândurile lui Osip purtau alte hramuri, băteau în toate părţile, întocmai ca lumina unui felinar. Răspândeau o lumină frumoasă în jur, dar care dintre feţele acestor gânduri îi erau mai aproape şi mai scumpe lui Osip?

Îmi părea o minte mult mai ageră decât toţi oamenii întâlniţi de mine până atunci şi mă învârteam pe lângă el în aceeaşi stare sufletească pe care o aveam pe vremuri în preajma fochistului Iakov. Doream să-l cunosc şi să-l înţeleg pe acest om, dar el îmi luneca printre degete, era ca un ţipar cu neputinţă de prins. Ce anume tăinuia el de-adevărat? Şi ce anume din toate acestea puteam eu să cred?

Mi-aduceam aminte de imboldul lui:

„Tu cată singur de mă dibuie, haide, pofteşte!”

Mă simţeam rănit în amorul meu propriu şi, la drept vorbind, nu era la mijloc numai amorul propriu: dibuirea fără greş a bătrânului devenise pentru mine o nevoie vitală.

Era el anevoie de dibuit, dar era un om statornic. Ai fi zis că şi de-ar trăi o sută de ani, ar rămâne acelaşi, de neclintit în mijlocul semenilor lui, cei uimitor de schimbăcioşi. Bogoslovul mă făcuse cândva să-l cred plin de aceeaşi statornicie, numai că ea nu-mi prea plăcea, nu ştiu de ce, pe câtă vreme statornicia lui Osip era altcum şi mă atrăgea.

Nestatornicia oamenilor era prea izbitoare, salturile lor acrobatice de la una la alta mă năuceau, pur şi simplu. Mă ajunsese oboseala tot mirându-mă de ţopăiala asta fără de noimă şi încet-încet vedeam cum ea stinge interesul meu viu faţă de oameni şi cum descumpăneşte pornirea mea de iubire faţă de ei.

Odată, pe la începutul lui iulie, văzurăm o brişcă hodorogită apropiindu-se în goana mare de locul unde lucram. Pe capră sughiţa, făcut criţă, un birjar posomorât, bărbos, cu chica vâlvoi şi buza crăpată. Grigori Şişlin, beat mort, stătea răsturnat în brişcă, sprijinit de o fată roşie în obraz, cu o pălărie de pai împovărată de o panglică purpurie şi vreo câteva cireşi de sticlă, cu o umbrelă în mână şi nişte galoşi traşi de-a dreptul pe piciorul gol. Tot agitându-şi umbrela şi legănându-se dintr-o parte în alta, râdea cu hohote, strigând:

— Da, să vă ia naiba! Iarmarocul nu s-a deschis, nici pomeneală de iarmaroc şi dumnealui cică m-a adus la iarmaroc!

Grigori, mototolit, cu hainele vraişte, abia se dădu jos din brişcă, se aşeză pe pământul gol şi glăsui către noi toţi, care eram acolo şi-l priveam:

— În genunchi stau în faţa voastră, că greu am păcătuit! Am chibzuit eu, m-am socotit şi uite c-am păcătuit – gata! Efimuşka îmi tot zicea: „Măi

Grişa! Grişa”… Şi pe bună dreptate. Da’ voi să mă iertaţi! Are mandea să vă cinstească pe toţi. Drept zicea Efimuşka: nu trăieşti decât o singură dată… O singură dată, că mai mult nu se poate…

Fata se prăpădea de râs şi dădea din picioare, tot pierzându-şi galoşii, în vreme ce birjarul striga morocănos:

— S-o luăm degrabă din loc! S-o luăm din loc, guralivilor, că, uite, şi calul pierdu răbdarea…

Calul, o gloabă prăpădită, alb de spumă, stătea nemişcat ca o stană de piatră şi totul alcătuia o privelişte nespus de hazlie. Uitându-se la starostele lor, la damicela-i împopoţonată şi la birjarul mahmur, oamenii hăhăiau cu gura până la urechi.

Singur Foma nu râdea. Stătea lângă mine, în uşa prăvăliei, unde tocmai lucram, şi mormăia:

— Tot şi-a dat în petic, porcul… Şi-acasă are o mândreţe de nevastă!

Birjarul îi zorea întruna să plece. Fata coborî de-l săltă pe Grigori de jos şi, după ce-l întinse la picioarele ei, în brişcă, îşi avântă umbrela deasupra capului, trâmbiţând:

— Ne-am dus!

Luându-l blajin în râs pe starostele lor, dar şi pizmuindu-l, oamenii se întoarseră la treabă, mânaţi de îndemnul răspicat al lui Foma, căruia pesemne că nu-i plăcea să-l vadă pe Grigori ajuns de batjocură.

— Mulţumesc de-asemenea staroste! bombănea el. Tocmai când nu mai aveam nicio lună de lucru şi plecam acasă, la ţară… Tocmai acuşi a scrântit-o…

Mi-era şi mie ciudă pe Grigori: toanta aia împopoţonată şi cu cireşi nu avea ce căuta alături de el!

Mă întrebam adesea: de ce oare Grigori Şişlin e staroste de artel, iar Foma Tucikov – numai lucrător?

Flăcăul ăsta zdravăn, cu pielea albă şi obrazul rotund, cu părul numai inele şi nasul ca un cioc de

şoim, cu ochii cenuşii, plini de inteligenţă, nu aducea de loc a mujic. Ba, îmbrăcat ca lumea, puteai să-l crezi fecior de negustor, de neam bun. Cam închis din fire, vorbea puţin şi cu rost. Ştia carte şi ţinea socotelile artelului, tot el întocmea şi devizele, şi se pricepea să-i îmboldească pe ceilalţi să aibă spor la treabă, deşi el unul muncea fără tragere de inimă.

— Dacă-ţi pui în gând să le faci pe toate nu mai isprăveşti în vecii vecilor! spunea el liniştit. Despre cărţi vorbea cu dispreţ: De tipărit câte nu se tipăresc. Păi şi eu aş putea la o adică să născocesc o mulţime… Astea-s fleacuri…

În schimb, era atent la orice şi, dacă îl interesa ceva, punea întrebări amănunţite şi stăruitoare, urmărindu-şi gândul şi măsurând toate cele după măsura lui.

Într-una din zile, i-am spus lui Foma că el ar trebui să fie starostele artelului. Îmi răspunse cu liniştea lui dintotdeauna:

— De-ar fi vorba de niscaiva miare, mai treacă-meargă… Da' să-mi scot sufletul cu oamenii pentru nişte bişatari – n-are niciun rost. Nu, stau şi mă uit cât m-oi uita, şi după aia mă duc la mănăstire, la Oranka. Chipeş sunt, zdravăn sunt, poate dă Dumnezeu şi-i cad cu tronc vreunei negustorese vădane! Se mai întâmplă şi-aşa. Un flăcău din Sergatsk a plesnit-o numai în doi ani – s-a însurat cu o tinerică de-aici din oraş. Umbla din casă în casă cu o icoană făcătoare de minuni şi ea a pus ochii pe el…

Foma chibzuise totul temeinic. Ştia multe despre traiul din mănăstiri şi călugăria ce-i scotea pe oameni la drum lesnicios. Poveştile lui nu-mi plăceau, nu-mi plăcea nici felul cum gândea, dar eram încredinţat că se va duce la mănăstire…

Iarmarocul se deschise şi, pe neaşteptate pentru noi toţi, Foma se tocmi ospătar la o ceainărie. Nu pot spune că tovarăşii lui s-au mirat, dar se întrecea să-l ia în tărbacă. În zilele de sărbătoare,

pregătindu-se să se ducă să bea ceai, îşi spuneau unul altuia, râzând batjocoritor:

— Haida la al şaselea fârtat al nostru!

Şi când treceau pragul ceainăriei îşi luau ifose de boier:

— Ei, ospătar! Tu, cârlionţatule, ia fă-te încoace!

Foma venea şi întreba, săltându-şi capul:

— Ce poftiţi?

— Nu-ţi mai cunoşti prietenii?

— N-am vreme de-aşa ceva…

Simţea că foştii tovarăşi de muncă îl dispreţuiau şi voiau să facă haz pe socoteala lui, drept care îi privea posomorât, aşteptând. Faţa-i ca tăiată în lemn părea totuşi să spună:

„Hai, daţi-i drumul şi râdeţi pân-vă săturaţi!”…

— Da’ bacşiş vrei? îl iscodeau ei, şi se scotoceau îndelung prin buzunare, ca până la urmă să nu-i dea un sfanţ.

L-am întrebat cum de s-au întors aşa lucrurile: se pregătea doar de călugărie şi acum stă de-i slugăreşte pe alţii?

— Nici n-aveam de gând să mă călugăresc, zise Foma, şi nici ospătar n-o să mai fiu multă vreme…

După vreo patru ani, l-am întâlnit la Ţariţino, tot ospătar într-o ceainărie, iar mai târziu am citit într-un ziar că Foma Tucikov a fost arestat pentru tentativă de furt prin efracţiune.

O adâncă tulburare a lăsat în mine povestea zidarului Ardalion – cel mai vârstnic şi cel mai bun meşter din artelul lui Piotr. Bărbat la patruzeci de ani, cu o barbă neagră şi vesel nevoie-mare, Ardalion îmi stârnea fără să vreau aceeaşi întrebare: de ce nu-i el starostele artelului, ci Piotr? Vodcă bea rar şi aproape niciodată nu ajungea să se îmbete; îşi cunoştea meseria ca nimeni altul, muncea cu dragoste şi cărămizile zburau în mâinile lui ca nişte porumbei roşii. Alături de el, Piotr cel bolnăvicios şi plin de evlavie părea de

prisos în artel. Piotr vorbea despre munca lui cam aşa:

— Păi cum, frate-miu, să mă-ndemn: altora case de piatră şi mie coşciug de lemn…

În vreme ce Ardalion aşeza cărămizile cu o năvalnică voioşie, îndemnându-şi fârtaţii:

— Hai, flăcăi, mai cu inimă, întru slava lui Dumnezeu!

Şi povestea tuturor că în primăvară are să plece la Tomsk, unde cumnatu-său a luat o antrepriză babană – clădirea unei biserici – şi-l chema la el ca staroste de artel.

— Gata, e hotărât. Să ridici biserici, da, asta îmi place! spunea el, şi găsi cu cale să mă ispitească: Hai şi tu cu mine! În Siberia, dacă ştii carte, o duci ca-n rai. Acolo, cine ştie carte, are atalele în mână!

M-am învoit să-l întovărăşesc şi Ardalion strigă triumfător:

— Aşa, da! Păi asta-i treabă serioasă, nu-i glumă…

Faţă de Piotr şi de Grigori se purta cu o ironie blajină, ca un om mare faţă de nişte ţânci. Lui Osip îi spunea:

— Nişte lăudăroşi. Se umflă-n pene unul faţă de celălalt, cum că el e mai deştept. Taman ca la jocul de cărţi, zău. Unul zice: „Tii, ce mai culoare am!” Şi celălalt de colo: „Păi eu am atalele!”

Osip zicea împăciuitor:

— Ce-i fi vrând? Lăudăroşenia e-n firea omului, doar şi fetele umblă cu pieptul scos înainte…

— Se tot tânguie că of şi vai, tot pomenesc de Dumnezeu şi când colo, amândoi strâng parale! o ţinea Ardalion pe a lui.

— Las’ că Grişa unul nu-i în stare să strângă…

— Eu vorbesc de-al meu, de Piotr. Mai bine ar porni-o cu Dumnezeu în pustiu… Of, că tare mi s-a urât aici! La primăvară o iau din loc spre Siberia…

Meşterii îl pizmuiau pe Ardalion şi spuneau:

— Să fi avut şi noi un cârlig cum e cumnatu-tău, nu ne-am speria nici noi de Siberia…

Şi, pe neaşteptate, Ardalion se făcu nevăzut. Plecase duminică de la artel şi trei zile nimeni nu ştiu de el.

Oamenii se întrebau, îngrijoraţi:

— I-o fi făcut cineva seama, ai?

Dar iată că Efimuşka veni să ne vestească, fâstâcit:

— Ardalion a luat-o razna!

— Ce tot îndrugi? îl repezi Piotr, neîncrezător.

— Îşi face de cap, bea. A luat foc ca o şură şi arde pălălaie. Cică i s-ar fi prăpădit nevestica…

— Păi noi îl ştiam văduv! Şi unde-i?

Piotr o porni mâniat să-l smulgă pierzaniei pe Ardalion şi se întoarse bătut măr.

Osip, strângând vârtos din buze şi înfundându-şi mâinile în buzunare, rosti domol:

— Ia să mă reped eu să văd ce şi cum… Că-i un om tare cumsecade…

M-am ţinut şi eu de el.

— Uite ce va să zică omul, mormăia Osip pe drum. Trăieşte el cât trăieşte, de-ai jura că toate-s în bună rânduială, şi deodată îl păleşte strechea şi o apucă razna prin toate maidanele. Tu deschide ochii mari, Maximîci, şi ia aminte…

Ajunserăm la una din acele case ieftine semănate în „preavesela mahala Kunavino”. O băbuţă cu o mutră de pungăşoaică ne ieşi înainte. Osip se şuşoti cu ea, apoi bătrâna ne duse într-o cămăruţă aproape goală, întunecoasă şi murdară ca un grajd. Pe un pat dormea, dezvelită, o femeie mare şi grasă. Băbătia o sfredeli cu pumnul între coaste, zorind-o:

— Ieşi! N-auzi, broasco, ieşi!

Femeia sări speriată în sus, frecându-şi faţa cu palmele şi îngăimând:

— Vai, Doamne! Cine-i? Ce e?

— Sticleţii! spuse răstit Osip.

— Vai de mine! scânci grăsana, făcându-se nevăzută, şi el scuipă în urma ei şi se grăbi să mă lămurească:

— Se tem de sticleţi mai dihai ca de dracu… Băbătia desprinse o oglinjoară din perete şi dădu în lături o bucăţică de tapet:

— Uitaţi-vă. El o fi?

Osip puse ochiul la crăpătura din perete:

— Chiar el! Ia să mi-o goneşti pe aia de-acolo! M-am uitat şi eu prin crăpătură: într-o cămăruţă la fel de strâmtă ca şi cea în care ne aflam, pe pervazul ferestrei grijuliu oblonită ardea o lampă de tablă, iar lângă ea, în picioare, o tătăroaică goală puşcă şi cu ochii piezişi, cârpea o cămaşă. În spatele despuiatei, pe pat, săltată pe două perne, trona faţa buhăită a lui Ardalion, cu barba-i neagră zbârlită şi încâlcită. Tătăroaica tresări, îşi aruncă degrabă cămaşa pe ea, se strecură pe lângă pat şi răsări pe neaşteptate lângă noi. Osip o săgetă cu privirea şi scuipă din nou.

— U-uu, neruşinato!

— Ba tu eşti un proastă bătrân! răspunse ea, râzând. Osip râse şi el, ameninţând-o cu degetul. Trecurăm în cămăruţa tătăroaicei. Bătrânul se aşeză pe pat, la picioarele lui Ardalion, şi se căzni degeaba să-l trezească, fiindcă el bolborosea întruna:

— Bine, bine… Stai niţel şi mergem…

Într-un târziu, dezmeticindu-se, cătă crunt la Osip, apoi la mine şi, închizându-şi ochii injectaţi, mugi:

— Măi să fie…

— Ce-i cu tine? întrebă liniştit Osip, fără dojană, dar şi fără voioşie.

— Am luat-o razna, îl dumeri Ardalion răguşit, înecându-se de tuse.

— Păi ce-ţi veni?

— Uite-aşa…

— Parcă nu-i a bine…

— Ce să fie a bine?

Ardalion luă de pe masă o sticlă începută de votcă, o duse la gură şi bău, apoi îl îmbie şi pe Osip:

— Tu nu vrei? Trebuie să mai fie şi niscaiva gustări…

Bătrânul abia trase un gât, încreţindu-şi faţa, şi începu să mestece tacticos o fărâmă de pâine, în vreme ce Ardalion, încă mahmur, îşi făcu auzit glasul îngălat:

— Şi uite-aşa, mă-ncurcai cu tătăroaica. Numai Efimuşka e de vină. „Tătăroaica, zice, e tinerică, orfană din Kasimov, şi-a pornit-o şi ea la iarmaroc.”

De după perete se auzi o turuială veselă, într-o rusească stâlcită:

— Tătăroaica mai bun! Ea găin tânăr. Tu dai afară la el, el nu tată la tine…

— Chiar ea el mormăi Ardalion, privind timp spre perete.

— Am văzut-o, spuse Osip.

Ardalion se întoarse spre mine:

— Văzuşi ce-am păţit…

Mă aşteptam ca Osip să-l ia la rost şi să-i tragă o praftoriţă, iar Ardalion să se căineze, încurcat. Nu se întâmplă nimic din toate astea. Şedeau amândoi alături, umăr la umăr, vorbind liniştit şi cu mare zgârcenie. Era trist din cale-afară să-i priveşti zăbovind în cămăruţa asta întunecoasă şi împuţită. Tătăroaica turuia caraghios prin crăpătura din perete, dar ei n-o luau în seamă. Osip apucă un ţâr de pe masă, îl bătu de cizmă şi începu să-l cureţe cu grijă de piele, întrebând:

— Şi prăpădişi toţi banii?

— Mai am la Petruha ceva…

— Ascultă, eşti în stare să mi te scuturi ca lumea? Ar cam fi timpul s-o porneşti spre Tomsk…

— Şi ce mare scofală m-aşteaptă acolo?

— Nu cumva te-ai răzgândit?

— Dacă m-ar fi chemat nişte străini…

— Cum adică?

— Când colo – mă cheamă soră-mea, cumnatu-meu…

— Şi?

— Nu-i prea plăcut să slujeşti la neamuri…

— Stăpânii sunt la fel peste tot.

— Ştiu eu ce ştiu…

Vorbeau atât de prieteneşte şi de cumpănit, că tătăroaica se lăsă păgubaşă şi nu-i mai zădărî. Intră, îşi luă tăcută rochia din cui şi o şterse numaidecât.

— Mda, tinerică! făcu Osip.

Ardalion privi în urma femeii şi spuse fără urmă de ciudă:

— Efimuşca-i de vină, el m-a buimăcit de cap. Nu ştie decât de muieri… Şi tătăroaica e veselă, nu-i mai tace gura…

— Tu bagă de seamă, că nu scapi de ea, îl preveni Osip şi, după ce isprăvi de mâncat ţârul, îşi luă rămas bun de la Ardalion.

În drum spre bina, l-am întrebat:

— De ce venişi după el?

— Am vrut să văd ce şi cum. Oricum, se cheamă că e de-al nostru. Multe din astea am mai văzut eu. Trăieşte omul cât trăieşte şi deodată îl păleşte strechea şi-o ia razna, grăi Osip, repetând întocmai ceea ce îmi spuse la venire. Trebuie să te fereşti de votculiţă!

După câteva clipe îşi urmă gândul:

— Numai că te-apucă urâtul fără ea!

— Fără votcă?

— Păi da! Când îi tragi la măsea ţi se pare că n-ai mai călca pe pământ…

Ardalion nu izbuti să iasă la liman. După vreo câteva zile se întoarse la lucru, dar curând se făcu nevăzut din nou şi în primăvară l-am găsit printre neisprăviţii care spărgeau gheaţa ce ţintuia şlepurile în docuri. Ne-am bucurat amândoi şi ne-am dus la ceainărie să bem ceai. Sorbindu-şi tacticos ceaiul, se lăuda:

— Ţii minte ce meşter eram eu? Nu mă sfiesc s-o spun: în meseria mea eram doctor! Puteam să câştig mii…

— Şi uite că nu le-ai câştigat.

— Uite că nu le-am câştigat! exclamă el cu mândrie. Dă-o încolo de muncă!

Avea o fire nestăpânită şi muşteriii din jur se şi grăbiră să ciulească urechea la vorbele-i cutezătoare.

— Ţii minte ce zicea hoţomanul ăla spăşit, Petruha, despre muncă? „Păi cum, frate-miu, să mă-ndemn: altora case de piatră şi mie coşciug de lemn?”… Atunci, la ce să te mai îndemni, că asta-i munca!

I-am spus:

— Petruha e bolnav şi se teme de moarte.

Ardalion se apropie într-o clipită:

— Păi şi eu sunt bolnav, poate că mi-e aşezat sufletul anapoda, mai ştii!

În zilele de sărbătoare coboram adesea împreună în strada Millionnaia, unde se adăpostea golănimea, şi vedeam cu ochii mei cât de iute s-a alipit Ardalion lumii de-aici. Vesel şi la locul lui abia cu un an în urmă, devenise gălăgios, se deprinsese să umble într-un fel anume, legănat, şi-i scormonea cu privirea pe cei din jur, de parcă ar fi căutat cu tot dinadinsul ceartă sau bătaie. Mi se tot lăuda:

— Uite şi tu cum mă primesc. Eu mi-s aici ca un hatman!

Fără să-l doară inima de banii munciţi cu sudoare, îi cinstea pe toţi golanii lui, iar când se învălmăşeau la scatoalce, lua partea celui slab.

— Aşa nu-i drept, băieţi! Noi s-o alegem pe a dreaptă.

De aici i se trăgea şi porecla – toţi îi spuneau „Cel drept”, ceea ce lui îi plăcea grozav.

Eram numai ochi la toţi câţi forfoteau în fundătura asta de piatră, semănând cu o desagă împuţită. O lume ruptă de viaţă, dar fiecare părea

să-şi fi făurit o viaţă a lui, voioasă, fără vreun stăpân pe cap. Nepăsători şi plini de cutezanţă, ei îmi aminteau de povestirile bunicului despre luntraşii de pe Volga, care se făceau peste noapte tâlhari sau schimnici. Când stăteau fără lucru, nu se dădeau în lături de la furtişaguri, ciugulind la întâmplare de pe şlepuri sau de pe vapoare, ceea ce nu mă supăra, fiindcă apucasem a mă dumeri că hoţia străbate şi aşa întreaga viaţă, întocmai cum străbate aţa cenuşie în ţesătura unui caftan ponosit. În acelaşi timp vedeam însă că oamenii ăştia muncesc uneori cu o nemăsurată dăruire, fără să se cruţe, bunăoară când era vorba să descarce grabnic o marfă, la vreun incendiu, ori atunci când porneau sloiurile. În plus, dacă te gândeai bine, trăiau mai sărbătoreşte decât toţi oamenii.

Aflând că m-am împrietenit cu Ardalion, Osip mă preveni prieteneşte:

— Ascultă, suflete, de unde până unde eşti tu la cataramă cu ăia de pe Millionnaia? Vezi să nu-ţi iasă pe nas prietenia asta…

L-am lămurit, cum m-am priceput mai bine, că sunt oameni care îmi plac şi că ei trăiesc în veselie, fără să muncească.

— Ca păsările cerului, ai? mi-o reteză el, râzând batjocoritor. Nişte puturoşi, nişte oameni de nimic; pentru ei munca-i o năpastă!

— La urma urmei, ce e munca? E o vorbă: din muncă cinstită nu-ţi ridici casă de piatră!

Mi-era uşor să-i trântesc vorba asta, fiindcă prea o auzisem şi vedeam pe pielea mea cât adevăr ascunde. Osip se supără şi începu să strige:

— Cine umblă cu ea în gură? Proştii şi leneşii! Tu, căţelandrule, cată şi nu pleca urechea la asemenea vorbă. Ia te uită la el! Numai pizmăreţii şi nenorocoşii umblă cu nerozii dintr-astea. Tu întâi să mi te propteşti bine pe picioarele tale şi abia apoi să deschizi pliscul. Cât despre prieteşugul cu Ardalion, o să-i spun stăpânului. Nu mi-o lua în nume de rău.

Zis şi făcut. Stăpânul îmi spuse de faţă cu el:

— Măi, Peşkov, lasă naibii Millionnaia! Acolo nu-s decât hoţi şi târfe. De acolo n-ajungi decât la puşcărie, ori la spital. Ascultă vorba mea.

Am început să mă duc într-ascuns pe strada Millionnaia, dar nu peste mult timp m-am lecuit singur.

Într-una din zile, şedeam de vorbă cu Ardalion şi cu un prieten al lui, poreclit Pruncuşor, pe acoperişul unei magazii dintr-una din curţile unde înnoptau ei. Pruncuşor ne povestea cu haz cum a venit el pe jos de la Rostov-pe-Don până la Moscova. Soldat într-o unitate de pionieri, decorat cu ordinul Sfântul Gheorghe, rămăsese şchiop de pe urma unei răni la genunchi primite în războiul cu turcii. Era scund şi îndesat, avea o putere uriaşă în mâini, dar puterea asta nu-i folosea la nimic: cu piciorul lui beteag nu putea munci nicăieri. Nu ştiu ce boală făcuse apoi să-i cadă tot părul, lăsându-l chel ca-n palmă şi spân – leit ca un pruncuşor.

Scăpărându-şi ochii gălbui, spunea:

— Ajung eu la Serpuhov şi-l văd pe popă în grădiniţa din faţa casei. Fă-ţi pomană, părinţele, cu un erou din războiul cu turcii…

Ardalion, lehămisit, clătină din cap:

— Zi, frăţioare, toarnă la gogonate…

— Cum adică? se miră Pruncuşor, fără urmă de supărare în glas, iar prietenul meu bombăni leneş a povaţă:

— N-o aleseşi pe a dreaptă! Tu ar trebui să te tocmeşti paznic, că şchiopii paznici se tocmesc, şi când colo tu te fâlfâi de colo-colo şi tot torni la gogoşi.

— Mint şi eu ca să râdeţi, de dragul veseliei…

— Mai bine ai râde de tine…

În curtea mohorâtă şi plină de noroi, în ciuda vremii uscate şi însorite, se ivi o femeie. Fluturând o zdreanţă în mână, strigă:

— Care te înnoieşti cu o fustă? Ei, suratelor?

Femeile se arătară de prin toate colţurile casei, împresurând-o pe vânzătoare. Am recunoscut-o numaidecât pe spălătoreasă Natalia. Am sărit jos de pe acoperişul magaziei, dar ea şi dăduse fusta şi o şi pornise încet spre poartă.

— Bună ziua! i-am dat eu bineţe bucuros, ajungând-o din urmă abia în stradă.

— Şi ce mai ai să-mi spui? făcu ea cu o căutătură piezişă, dar deodată se opri locului, încruntată, şi un ţipăt îi scăpă din piept:

— Dumnezeule! Ce cauţi tu aici?

Spaima ei mă mişcă şi mă descumpăni în egală măsură. Atâta uimire şi spaimă se zugrăviseră pe faţa ei inteligentă, încât m-am dumerit într-o clipită că eu eram pricina. Şi m-am grăbit să-i spun că nu stau acolo, ci doar vin din când în când să mai casc şi eu gura.

— Să căşti gura?! pufni ea batjocoritor şi plină de năduf. La ce, mă rog, să căşti gura aici? La buzunarele trecătorilor şi la ţâţele muierilor?

Avea obrazul ofilit, umbre întunecate sub ochi, colţurile gurii căzute şi vlăguite.

Oprindu-ne în uşa ceainăriei, îmi spuse:

— Hai încoace, te poftesc la un ceai! Eşti îmbrăcat curăţel, nu ca ăştia de pe aici, da' parcă tot nu-mi vine să te cred…

Înăuntru, la masă, mi s-a năzărit însă că nu se mai îndoieşte de mine. Turnând ceaiul în pahare, se apucă să-mi povestească plicticos, cum că s-a trezit din somn abia de un ceas şi n-a pus nimica în gură.

— Aseară m-am culcat beată criţă. Zău dacă mai ştiu unde şi cu cine am băut.

Mi-era milă de ea şi mă simţeam tare stingherit. Tot voiam să o întreb de fata ei, dar Natalia, după ce bău nişte vodcă şi sorbi din ceaiul fierbinte, începu să turuie grosolan, cum ştiam că vorbesc femeile de pe strada asta. Iar când am apucat să întreb despre fiică-sa, se trezi brusc din beţie şi zise răstit:

— La ce mai întrebi de ea? Nu, drăguţă, fata mea nu-i de nasul tău!

Mai trase o duşcă şi povesti:

— Fata mea nu vrea să mai ştie de mine. Cine-s eu? O spălătoreasă. Ce fel de mamă sunt eu pentru ea? Ea-i învăţată, e tobă de carte. Asta-i, frate! A plecat la o prietenă bogată, cică se face învăţătoare…

După un timp de tăcere, spuse şoptit:

— Uite-aşa! O spălătoreasă nu-ţi place, ai? Da' una care face trotuarul, îţi place?

Îmi dădusem seama din prima clipă că „făcea trotuarul", fiindcă numai femei din astea întâlneai prin partea locului, dar când am auzit-o din gura ei, mi-au dat lacrimile de milă şi de ruşine. Parcă mi-ar fi pârjolit sufletul cu mărturisirea asta. Tocmai Natalia, până mai ieri o femeie atât de stăpână pe viaţa ei, atât de vajnică şi de ageră la minte!

— Măi, băiete, oftă ea, privindu-mă ţintă, tu mai bine pleacă de-aici! Te rog să-mi asculţi sfatul. Dacă mai calci pe-aici, te pierzi.

Apoi se aplecă spre masă şi, plimbându-şi în neştire degetul pe tavă, turui asurzit, vorbind parcă pentru sine:

— La ce să-ţi folosească rugăminţile şi sfaturile mele, dacă nici fata mea n-a catadicsit să-mi dea ascultare? Strig la ea: „N-ai tu inimă, zic, s-o laşi singurică pe maică-ta care te-a făcut, că doar n-ai căpiat!" Şi ea de colo: „O să mă spânzur", zice. Ei, şi s-a dus la Kazan, să-nveţe şi s-ajungă moaşă. Bine… Bine… Şi cu mine cum rămâne? Cu mine, vezi doară… De cine să mă lipesc? Uite, de câte un trecător…

Rămase multă vreme pierdută în gândurile ei, mişcând buzele muteşte şi uitând cu totul de mine. Colţurile căzute ale gurii îi desenau buzele în chip de seceră, şi te durea inima să vezi cum i se înfioară buzele în cute mărunte şi cum ele freamătă şi se zbuciumă în vorbirea lor fără de grai. Acum

avea aerul unui copil bumboşat, gata să plângă. O şuviţă de păr îi scăpase de sub basma, cercuindu-i urechea micuţă. O lacrimă i se rostogoli în ceaşca în care ceaiul se răcise. Ea împinse ceaşca la o parte, strânse ochii cât putu, storcind încă două lacrimi, apoi se şterse pe faţă cu basmaua.

Nu mă mai simţeam în stare să-i ţin tovărăşie şi m-am ridicat de la masă, şoptind:

— Rămâi cu bine!

— Cum? Du-te, neică! Du-te dracului! se răsti ea, şi dădu din mână, fără să mă privească: se vede că uitase cu cine era.

M-am întors în curte, la Ardalion – mă înţelesesem cu el să mergem la prins raci, dar acum voiam să-i povestesc despre Natalia. Nici el, nici Pruncuşor nu mai erau pe acoperişul magaziei. În timp ce-i căutam prin toate fundăturile curţii, afară, în stradă, izbucni un tărăboi – ceva foarte obişnuit pe aici.

Ieşind pe poartă, m-am ciocnit de Natalia. Scâncea, ştergându-şi faţa stâlcită cu basmaua, în vreme ce cu cealaltă mână îşi potrivea părul răvăşit. Mergea orbeşte pe trotuar, urmată la vreo câţiva paşi de Ardalion şi Pruncuşor, care tocmai spunea:

— Mai arde-i una! Mai arde-i una!

Ardalion se grăbi să o ajungă, vânturându-şi pumnul prin aer. Natalia se întoarse spre el. Faţa ei te înspăimânta şi ochii îi dogoreau de ură.

— Na, dă! strigă.

L-am înhăţat de mână pe Ardalion, care mă privi, nedumerit:

— Ce-ţi veni, frăţioare?

— Nu te-atinge de ea! am îngăimat eu cu mare anevoinţă.

Izbucni în hohote de râs.

— Carevasăzică, ţi-e ibovnică? Bravo, Nataşka, îi făcuşi felul, păpaşi tinerelul!

Pruncuşor râdea şi el, plesnindu-şi palmele de coapse. M-au batjocorit amândoi pe săturate,

împroşcându-mă cu noroiul arzător al unui puhoi de vorbe spurcate, în care timp Natalia se făcu nevăzută. Până la urmă, pierzându-mă cu firea, m-am repezit berbeceşte cu capul înainte, lovindu-l în burtă pe Pruncuşor. El căzu pe spate, iar eu am fugit.

Din ziua aceea n-am mai dat pe acolo, dar într-o bună zi m-am întâlnit cu Ardalion, pe bac.

— Pe unde rătăcişi? mă întâmpină el, voios.

Când i-am spus că mi se face silă numai cât mă gândesc cum au bătut-o pe Natalia şi ce vorbe murdare mi-au azvârlit în faţă, Ardalion râse blajin:

— Adică, tu crezi că a fost de-adevăratelea? De unde, te-am luat roată numai aşa în joacă! Iar ea – de ce să nu mănânce bătaie, nu-i târfă? Omul îşi bate şi el nevasta, aşa că de una ca ea să nu-ţi fie milă nici atâtica! Aiurea! Pricep şi eu că pumnul nu te-nvaţă nimic.

— Şi ce-ai fi vrut tu s-o înveţi? Cu ce eşti tu mai bun?

El mă cuprinse de umeri, mă zgâlţâi zdravăn şi zise zeflemitor:

— Tocmai aici e aici, asta-i urâţenia noastră, că nimeni nu-i mai bun decât altul… Eu, frate, le-nţeleg pe toate, şi pe din afară şi pe dinăuntru! Pe toate le-nţeleg! Că n-oi fi de la coada vacii…

Era cam cu chef, vesel, se uita la mine prietenos şi îngăduitor, aşa cum se uita un profesor la un elev cam prostănac.

…Uneori, se întâmpla să-l întâlnesc şi pe Pavel Odinţov. Era mai dezgheţat, fercheş, îmi vorbea cam de sus şi mă tot dojenea:

— Unde te-ai băgat să munceşti! O să te nenoroceşti, mă! Cot la cot cu toţi mujicii ăştia…

Apoi îmi povestea mâhnit ce mai e nou pe la atelier:

— Jihareov e încurcat tot cu vaca aia. Sitanov e cătrănit rău, a început să bea fără măsură. Pe Gogolev l-au mâncat lupii: s-a dus acasă de

sărbători, s-a îmbătat pe-acolo şi l-au mâncat lupii…

Hohotind vesel, Pavel se apuca să le înflorească de mai mare hazul:

— L-au mâncat şi s-au îmbătat şi ei! S-au înveselit cât ai clipi şi-au pornit-o prin pădure pe picioarele dindărăt, aşa ca potăile alea dresate, urlând şi urlând, dar a doua zi au crăpat pe capete!

Ascultându-l, râdeam şi eu, dar îmi dădeam seama că atelierul, cu toate câte le trăisem acolo, a rămas undeva departe în urmă. Şi un abur de amărăciune îmi învăluia sufletul.

XIX

Iarna nu prea era de lucru la iarmaroc, dar mulţimea trebşoarelor ce-mi stăteau pe cap acasă, ca şi mai înainte, îmi mâncau toată ziua, în schimb, serile îmi rămâneau libere şi le citeam iarăşi stăpânilor searbădele romane publicate în *Niva* şi în *Foaia Moscovei,* iar noaptea îmi vedeam de ale mele, alegând cărţi bune, şi încercam să scriu versuri.

Într-o zi, când femeile plecaseră la vecernie, stăpânul, care stătea acasă, fiindcă nu se simţea tocmai bine, mă întrebă:

— Viktor râde, zice că scrii versuri, adevărat, Peşkov? Ia citeşte-mi şi mie ceva?

Îmi venea greu să zic nu şi i-am citit câteva poezii, care mă tem că nu i-au plăcut. Totuşi, îmi spuse:

— Dă-i înainte, dă-i înainte! Poate ajungi vreun Puşkin. Tu l-ai citit pe Puşkin?

Se mărit-o vrăjitoare?
Îl îngroapă pe Satan?[9]

Pe atunci lumea mai credea în vrăjitoare, deşi îmi închipui că el nu credea, doar glumea! Da-a, frate… lungi el gânditor cuvintele. Tu ar fi trebuit să înveţi şi uite că-ţi trecu vremea. Dracu ştie cum o să trăieşti… Să-ţi ascunzi caietul ca altceva, altfel muierile atâta aşteaptă, au să râdă de tine… Muierilor le place să te împungă drept în inimă…

De la o vreme, stăpânul devenise tăcut, gânditor, se tot uita cu teamă în jur, tresărea când auzea clopoţelul de la intrare; uneori, se făcea foc pentru un fleac, striga la toţi şi fugea de acasă, întorcându-se noaptea târziu, băut… Simţeai că în viaţa lui s-a petrecut ceva ştiut numai de el, zdruncinându-l sufleteşte, că şi-a pierdut voia bună şi încrederea în el şi că doar obişnuinţa îl face să-şi ducă mai departe zilele.

Duminica, de la prânz până la nouă seara mă plimbam, apoi intram în ceainăria de pe Iamskaia. Jupânul, un grăsan veşnic asudat, era mare iubitor de cântece şi aproape toţi cântăreţii din corurile bisericeşti, aflându-i slăbiciunea, se adunau aici, iar el îi cinstea cu vodcă, bere, ceai. Coriştii, oameni de toată mâna şi beţivani, cântau de mântuială şi mai totdeauna cântece bisericeşti, lăcomindu-se la trataţie. Şi cum aceşti cucernici beţivani socoteau că oamenilor bisericii nu le stă bine să cânte prin localuri, jupânul îi poftea la el în odaie, aşa încât nu-i puteam asculta decât prin uşă. Dar adesea cântau în ceainărie şi mujici de la ţară, ori meseriaşi. Jupânul chiar umbla prin oraş după cântăreţi, iar în zilele de târg întreba pe mujicii abia sosiţi dacă nu au cântăreţi printre ei, ca apoi să-i aducă la el.

Cântăreţul se aşeza de regulă pe un scaun lângă tejghea, în dreptul butoiaşului cu votcă, aşa încât capul i se vedea ca zugrăvit pe fundul butoiului, cercuit ca într-o cadră rotundă.

Cântecele cele mai frumoase le cânta ea nimeni altul curelarul Kleşciov, un omuleţ scofâlcit, boţit tot şi şleampăt, cu nişte smocuri arămii în chică, cu năsucul lucios ca la un mort şi doi ochişori cât gămăliile de ac, grei de somn şi cu căutătura aţintită.

Uneori, închidea ochii, se rezema cu ceafa de fundul butoiaşului şi, bombând pieptul, începea cu tenoru-i dulce dar atotbiruitor, parcă gonind cuvintele din urmă:

Of! sub piele câmpul se ascunse,
Drumul, zarea tot cu pâcle-s unse…

Aici se ridica în picioare, se proptea cu mijlocul de tejghea, se lăsa pe spate şi-i zicea cu ochii în tavan:

Of! şi unde, încotro s-apuc
Să mă ducă drumul un' mă duc?…

Glasul lui nu atât de puternic, pe cât era de neobosit, şerpuia prin larma surdă şi tulbure a ceainăriei ca o şuviţă de argint topit, iar vorbele triste, geamătul şi strigătele cântecului îi biruiau pe toţi, până şi beţivii se potoleau, mai întâi miraţi, apoi pătrunşi, cu ochii pironiţi asupra mesei; cât despre mine, mi-era că-mi plesneşte inima în piept de prea plinul simţirii pe care ţi-o stârneşte îndeobşte cântarea cea aleasă, răscolindu-ţi întreaga fiinţă.

În ceainărie se făcea linişte ca într-o biserică şi cântăreţul era aidoma unui preot cu inima ca pâinea caldă, care nu ţine predici, ci se roagă cinstit şi într-adevăr cutremurat pentru întreg neamul omenesc, se roagă deschis şi cu glas tare pentru toate amărăciunile sărmanei vieţi omeneşti. De peste tot îl priveau bărbaţi bărboşi, pe ale căror chipuri ca de fiară clipeau gânditori ochi de copil; uneori auzeai câte un oftat, menit parcă să pună de minune în lumină forţa biruitoare a cântecului. În asemenea clipe mi se năzărea de fiece dată că toţi oamenii trăiesc o viaţă mincinoasă şi nefirească, pe când adevărata lor viaţă – iat-o!

Într-un colţ stătea Lîsuha, precupeaţa, o muiere înfiptă cu faţa lată şi o târfă lipsită de orice ruşine; stătea cu capul îngropat între umerii mătăhăloşi, plângând şi spălându-şi molcom cu lacrimi obrăznicia din priviri. Nu departe de ea se prăvălise peste masă posacul bas Mitropolski, un

zdrahon pletos, aducând a diacon răspopit, cu nişte ochi cât cepele pe faţa-i buhăită de beţie. Căta lung la păhărelul de votcă ce-l avea dinainte, îl lua în mână şi-l ducea la gură, apoi îl punea grijuliu pe masă, la loc, fără să facă zgomot: naiba ştie de ce, dar nu era în stare să bea.

Ce-i drept, toţi muşteriii încremeniseră şi parcă tot trăgeau cu urechea la ceva de mult uitat, odinioară scump şi apropiat.

Când Kleşciov isprăvea cântecul şi se lăsa pe scaun, jupânul glăsuia cu un zâmbet de mulţumire, întinzându-i un pahar:

— Ei, da, frumos a fost! Măcar că tu nu cânţi, cât spui cântecul. Eşti mare meşter, nimic de zis. Nimeni n-ar putea să nu ţi-o recunoască…

Kleşciov îşi sorbea tacticos votca, îşi dregea grijuliu glasul şi spunea încet:

— De cântat, oricine poate cânta, numai glas să aibă, dar să arate sufletul cântecului, asta numai mie mi-e dat.

— Ei, nu te mai lăuda!

— Cine n-are cu ce, nu se laudă, făcea el tot atât de încet, dar parcă mai îndârjit.

— Ţi-ai cam luat-o în cap, frăţioare! mormăia înciudat jupânul.

— Nu m-azvârl mai sus decât mi-e sufletul…

În colţul lui, basul cel posac mârâia:

— Ce pricepeţi voi din cântarea unui înger scălâmb ca el, viermi şi mucegai ce sunteţi!

Niciodată nu împărtăşea părerea nimănui, se lua la harţă cu toţi, le găsea tuturor vină, din care pricină mai în fiece duminică se pricopsea cu câte o mamă de bătaie, fie de pe la corişti, fie de pe la alţii, câţi puteau şi li se năzărea să-l bată.

Jupânul se dădea în vânt după cântecele lui Kleşciov, dar îl avea ca sarea în ochi pe cântăreţ, li se plângea tuturor de el şi căuta cu tot dinadinsul să-l umilească şi să-l facă de ruşine. O ştiau şi obişnuiţii ceainăriei, cum o ştia şi Kleşciov.

— Bun cântăreţ, nimic de zis, numai că prea şi-a luat-o în cap şi trebuie să i-o mai retezi, spunea el, şi unii dintre muşterii îi dădeau dreptate:

— Adevărat, prea-i fudul flăcăul!

— Ce rost are fudulia asta, mă rog, că doar glasul i l-a dat Dumnezeu, nu şi l-a făcut singur! Şi-apoi, ăsta se cheamă glas puternic? nu se lăsa jupânul.

Vreo câţiva se şi grăbeau să-i ţină isonul:

— Chiar aşa, zău, la el nu-i atât glasul, cât iscusinţa…

Într-una din zile, când Kleşciov, pierindu-i cheful să cânte, plecă, jupânul se apucă să stăruie pe lângă Lîsuha:

— Ce-ar fi, Maria Evdokimovna, să vezi olecuţă de ăsta şi să-i iei minţile? Ce mare lucru pentru tine?

— Să fi fost mai tânără, poate… râse încetişor precupeaţa.

Jupânul se aprinse îndată:

— Păi ce-mi ştiu alea tinere? încearcă, îţi spun! Tare-aş mai vrea să-l văd învârtindu-se în jurul tău! De l-ar păli aleanul, ehei, cum ar mai cânta, este? Hai Evdokimovna, arată ce poţi şi-o să ştiu eu să-ţi mulţumesc, vrei?

Femeia nici să audă. Grasă şi mătăhăloasă, cu ochii plecaţi, îşi tot resfira ciucurii broboadei pe piept, ţinând-o pe a ei, monoton şi leneş:

— Aicea trebuie una tânără. Să fi fost eu mai tânără, nici că mai aveam vreo codeală…

Jupânul căuta mereu să-l îmbete pe Kleşciov, dar el, după ce cânta două-trei cântece, cinstite fiecare cu câte un pahar, îşi înfofolea grijuliu gâtul cu şalul de lână, îşi îndesa şapca pe capu-i lăţos şi o lua degrabă din loc.

Nu arareori încerca să găsească pe câte unul care să se măsoare cu el. Cum isprăvea curelarul cântecul, jupânul mai întâi îl lăuda, apoi spunea cu vădită îngrijorare:

— Iaca, tocmai pică la noi un cântăreţ. Pofteşte şi matale să te vedem!

Noul cântăreţ avea într-adevăr uneori un glas frumos, dar nu mi-a fost dat să aud pe vreunul dintre rivali cântând cu atâta simplitate şi cu atâta suflet ca pipernicitul şi pricăjitul nostru curelar.

— M-mda! făcea nu fără părere de rău jupânul. De bună seamă, a fost frumo-os! Glasul – minunat, cât despre suflet…

Lumea râdea pe înfundate:

— Ehei, nu-i uşor să-l întreci pe curelar!

În care vreme, Kleşciov, cătând la toţi pe sub smocurile sprâncenelor roşcovane, îi spunea liniştit şi cu bunăcuviinţă jupânului:

— Dumneatale te ţii de nesărate. Nu găseşti câtu-i hăul cântăreţ mai bun ca mine, că pe mine m-a hăruit Dumnezeu…

— Toţi suntem de la Dumnezeu!

— O să tragi obloanele tot dând de băut, dar de găsit ca mine tot n-o să găseşti…

Jupânul se făcea stacojiu. Bombănea:

— Poţi să ştii, poţi să ştii…

Kleşciov nu se lăsa:

— Şi să-ţi mai spun ceva: cântatul nu-i ca o bătălie între cocoşi, bunăoară…

— Las’ că ştiu eu! Ce mă tot omori la cap?

— Nu te omor la cap, jupâne, vreau numai să-ţi dovedesc că dacă socoţi cântecul drept petrecere, atunci purcede negreşit de la cel viclean!

— Gata, destul! Mai bine i-ai mai zice un cântec…

— De cântat pot oricând, până şi-n somn, se învoia Kleşciov şi, după ce-şi limpezise glasul, tuşind cu grijă, se şi pornea.

Din acea clipă toate nimicurile, toată murdăria din vorbe şi din gânduri, tot ce ţinea de jegoşenia ce stăpâneşte îndeobşte într-un asemenea loc, se risipea ca un fum, asupra tuturor adia suflarea unei altfel de vieţi, bogată în cuget şi în curăţie, plină de iubire şi de tristeţe.

Chiar că-l pizmuiam pe omul acesta, îi pizmuiam cu încordare darul, puterea lui asupra oamenilor – şi cât de minunat se folosea el de puterea asta a lui! Aş fi vrut să-l cunosc îndeaproape pe curelar, să stăm îndelung de vorbă, nici eu singur nu ştiam prea bine despre ce, dar mă codeam să mă apropii de el. Kleşciov, cu ochii lui spălăciţi, se uita ciudat la toţi din jur, de parcă nu vedea pe nimeni. Altfel, avea ceva care nu-mi plăcea, oare mă împiedica să-l îndrăgesc şi totuşi ţineam să-l îndrăgesc nu numai atâta timp cât cânta. Nu-mi plăcea cum îşi îndeasă bătrâneşte şapca pe cap şi cât ţinea să-l vezi cum îşi înfofoleşte gâtul cu şalu-i roşu, despre care spunea:

— Şalul ăsta mi-l împleti drăguţa mea, o fetică…

Când nu cânta se umfla în pene, frecându-şi cu degetul nasul mort de pe urma degerăturii, iar la întrebări răspundea zgârcit şi în silă. Odată, când m-am aşezat lângă el şi l-am întrebat ceva, s-a răstit la mine, fără să mă învrednicească barem cu o privire:

— Valea, măi ţâcă!

Basul Mitropolski îmi plăcea nemăsurat mai mult. După ce trecea pragul ceainăriei, se îndrepta spre colţul lui, umblând ca omul care poartă o povară grea, depărta scaunul, izbindu-l scurt cu piciorul, îşi proptea coatele de masă şi îşi lăsa în palme capul mare şi pletos. Dădea în tăcere pe gât două-trei păhărele, apoi ofta zgomotos din rărunchi, de întorceau toţi capul, pe când el, cu bărbia în palme, arunca priviri sfidătoare în jur. Coama neţesălată i se revărsa peste obrazul oacheş buhăit, dându-i o înfăţişare sălbatică.

— Ce vă zgâiţi la mine? Ce-aveţi de văzut? izbucnea el răstit, şi vorbele i se prăvăleau ca nişte lovituri de baros.

Uneori se mai auzea câte un glas:

— Ia ne uităm şi noi la duhul codrilor…

Erau seri când bea tăcut şi pleca la fel de tăcut, târşâindu-şi greoi picioarele, dar de câteva ori l-am auzit cum îi învinuia pe oameni, profeţind:

— Eu sunt sluga credincioasă a lui Dumnezeu şi vă învinuiesc ca şi Isaia! Vai ţie, cetate Arielească, sălaş al desfrânaţilor, pungaşilor şi altor scârnăvii de tot soiul, tăvăliţi în noroiul ticăloaselor pofte! Vai şi amar aripilor de corabie ale pământului, care poartă pe căile universului mişelnicele şi nemernicele sale făpturi, că ele nu sunteţi decât voi, beţivanilor, hulpavilor, lepădături fără de număr ale lumii acesteia, blestemaţilor, fiindcă nici pământul n-o să vă primească în măruntaiele sale!

Glasul lui bubuia de zăngăneau geamurile, spre desfătarea celor de faţă, care aduceau laude profetului:

— Bine-i mai trage, dulăul ăsta lăţos!

Cu Mitropolski era lesne să faci cunoştinţă, nu trebuia decât să-l cinsteşti. Cerea degrabă un şipuleţ de votcă şi o porţie de ficat de vită, potopit de ardei roşu, cum îi plăcea lui la nebunie, care ţie ţi-ar fi pârjolit gura şi măruntaiele. Rugându-l într-o zi să-mi numească nişte cărţi vrednice de citit, mi-a răspuns printr-o întrebare, privindu-mă fioros drept în ochi:

— La ce bun să citeşti?

Descumpănirea mea îl muie şi mormăi:

— Tu ai citit Ecleziastul?

— L-am citit.

— Citeşte Ecleziastul! Nimic alta. Acolo-i strânsă toată înţelepciunea lumii. Numai berbecii cu cap pătrat nu înţeleg cartea asta – adică nimeni n-o înţelege… Da’ tu ce hram porţi – cânţi?

— Nu.

— Păi de ce? E musai să cânţi. Asta-i cea mai neroadă îndeletnicire.

Cineva de la o masă vecină se trezi vorbind:

— Atunci, tu de ce cânţi?

— Păi eu mi-s trântor! Altceva, ce mai vrei?

— Nimic.

— Nu-i o noutate. Toţi ştiu că n-ai nimic în cap. Şi nici n-ai să ai vreodată! Amin!

Aşa vorbea cu toată lumea, şi cu mine la fel, se înţelege, deşi după ce l-am cinstit de două-trei ori parcă s-a mai îmblânzit şi odată chiar mi-a spus cu un dram de mirare:

— Mă uit la tine şi nu pricep: ce eşti, cine eşti şi de ce eşti tu pe lume? Da' până una-alta – să te ia dracu!

Faţă de Kleşciov se purta într-un fel de neînţeles: îl asculta cu o vădită încântare cum cântă, ba uneori câte un zâmbet drăgăstos i se zugrăvea pe faţă, în schimb nu ţinea să-l cunoască şi vorbea despre el grosolan, dispreţuitor:

— Un dobitoc! Ştie să-şi umple bojocii cu aer, înţelege ce cântă, da' tot în rândul dobitoacelor îşi are locul.

— Cum aşa?

— Asta-i în firea lui.

Aş fi vrut să stau de vorbă cu Mitropolski, treaz, dar pe trezie nu era în stare decât să mormăie, privind cu ochi înceţoşaţi şi trişti la cele din jur. Am aflat de la unul că omul acesta, beat pe viaţă, învăţase la Academia teologică din Kazan şi că putea să ajungă arhiereu – dar nu mi-a venit să cred. Totuşi, într-una din zile, povestindu-i despre mine, am pomenit de episcopul Hrisanf; basul scutură din cap şi spuse:

— Hrisanf? îl ştiu. A fost profesorul şi proteguitotorul meu la Academia din Kazan – îl ţin minte. Hrisanf înseamnă floare de aur, cum drept grăieşte Pamva Berînda. Da, Hrisanf ăsta era cu adevărat o floare de aur!

— Şi Pamva Berînda, cine e? l-am întrebat, dar Mitropolski mi-o reteză scurt:

— Nu-i treaba ta.

Acasă mi-am însemnat în caiet: „Pamva Berînda – să citesc negreşit". Mi se părea că tocmai de la el, de la Berînda voi afla răspuns la multe din întrebările care mă frământau.

Cântăreţului Mitropolski îi plăcea grozav să folosească nume de care eu habar nu aveam şi să alăture în chip ciudat cuvintele, ceea ce mă cam scotea din sărite.

— Viaţa nu-i Anisia! spunea el.

Eu întrebam:

— Cine-i Anisia?

— Foloseşte omului, zicea el, înveselit de nedumerirea mea.

Asemenea vorbe, ca şi faptul că învăţase la academie mă făceau să-l bănuiesc că ştia multe şi mă supăra că nu catadicsea să stea la taifas cu mine, cum mă supăra şi atunci când vorbea, fiindcă nu pricepeam o iotă. Ori, poate nu ştiam eu să-l întreb?

Şi totuşi, rămâneam cu ceva în suflet de la el. Îmi plăcea cutezanţa de beţivan cu care îşi trâmbiţa învinuirile, aidoma proorocului Isaia:

— O, tu, necurăţie, o, tu, putoare a pământului! tuna el. La voi, cei răi sunt în slavă, şi cei buni – prigoniţi! Da' va veni ea şi ziua cea cumplită şi atunci vă veţi căina, numai că va fi prea târziu, prea târziu!

Ascultându-i răcnetul, mi-aminteam de Bună-treabă, de Natalia, spălătoreasă, care se pierduse atât de nerod şi de uşor, de regina Margot, învăluită de norul clevetirilor murdare. Acum aveam şi eu de ce să-mi amintesc.

Scurta şi amăgita mea prietenie cu omul acesta sfârşi într-un chip ciudat.

În primăvară l-am întâlnit pe câmp, prin preajma unor tabere ostăşeşti. Însingurat şi buhăit, păşea încet şi tot scutura din cap, întocmai ca o cămilă.

— Ieşişi la plimbare, ai? mă întrebă, răguşit. Hai cu mine, că şi eu mă plimb. Sunt bolnav, frăţioare, da…

Am făcut câţiva paşi împreună şi deodată am zărit într-o groapă rămasă de la un cort, un om: şedea pe fundul gropii, povârnit într-o rână, cu umărul proptit în peretele de pământ, cu gulerul

paltonului săltat mai sus de o ureche, de parcă ar fi dat să-şi scoată paltonul şi nu izbutea.

— E beat mort, hotărî basul, şi se opri în loc.

Sub mâna omului, pe iarba fragedă, zăcea însă un revolver, ceva mai încolo o şapcă şi, lângă ea, o sticlă de votcă, abia începută, cu gâtul îngropat între firele verzi de iarbă. Îşi ascunsese faţa în palton, ca podidit de ruşine.

Am rămas tăcuţi câteva clipe, apoi Mitropolski, răscrăcărându-şi picioarele, zise:

— S-a împuşcat.

Am înţeles pe dată că omul nu era beat, ci mort, dar asta pica atât de neaşteptat, încât nu voiam să cred. Ţin bine minte, nu-mi era nici frică, nici milă uitându-mă la ţeasta lui mare şi netedă, la urechea lui vânătă ieşind la iveală din gulerul paltonului. Şi nu-mi vena să cred că un om şi-a putut lua viaţa într-o zi plină de atâta dulceaţă primăvăratică.

Frecându-şi apăsat obrajii bărboşi cu palma, de parcă l-ar fi pătruns frigul, basul spuse răguşit:

— E un om mai copt. Ori i-a fugit nevasta cu altul, ori a făcut praf nişte bani străini…

M-a trimis în oraş să înştiinţez poliţia, iar el s-a aşezat pe buza gropii, cu picioarele spânzurând peste margine, zbârlindu-se în paltonu-i ponosit. După ce i-am dus poliţaiului vestea, m-am întors într-un suflet. Între timp, basul dăduse pe gât vodca şi mă întâmpină agitând în aer sticla goală.

— Uite ce l-a nenorocit! răcni el şi, furios, repezi sticla de pământ, prefăcând-o în cioburi.

În urma mea veni gâfâind un vardist, aruncă o privire în groapă, îşi scoase chipiul şi se închină fără convingere, apoi se întoarse spre Mitropolski:

— Tu cine eşti?

— Nu-i treaba ta…

Vardistul se gândi o clipă şi apoi ceva mai politicos:

— Cum vine asta: mortul – colea, şi dumneatale – beat?

— Eu sunt beat de douăzeci de ani! rosti mândru Mitropolski, lovindu-se cu pumnul în piept.

Mă temeam că-l vor aresta pentru votca băută. Dinspre oraş se apropiau în goană oameni, veni cu o brişcă şi aprigul comisar al secţiei de poliţie. Comisarul coborî în groapă şi, ridicând puţin paltonul sinucigaşului, îi cercetă faţa.

— Cine l-a văzut întâi?

— Eu, zise Mitropolski.

Comisarul îl măsură din ochi şi tărăgănă ameninţător:

— Aha-a! Bună ziua, domnul meu!

Vreo zece-cincisprezece gură-cască se adunaseră acolo. Gâfâiau, ardeau de curiozitate şi aruncau câte o privire în groapă, tot dându-i ocol. Cineva strigă:

— E un slujbaş de pe strada noastră, îl cunosc!

Basul stătea în faţa comisarului, cu şapca în mână, clătinându-se pe picioare şi se sfădea cu el, strigându-i ceva nedesluşit. Comisarul îl împinse în piept, el se descumpăni şi se lăsă la pământ, în vreme ce vardistul scoase tacticos din buzunar un capăt de sfoară şi-i legă mâinile, pe care Mitropolski şi le duse la spate, cu un gest obişnuit de supunere. Comisarul se răsti furios la cei din jur:

— Căraţi-vă de aici, zdrenţăroşilor…

Un vardist bătrân, cu ochi umezi şi roşii, se arătă şi el în goană, căscând gura mare ca să-şi tragă sufletul, şi, apucând un capăt al sforii cu care era legat Mitropolski, o porni încet cu el spre oraş.

Abătut, m-am urnit şi eu de acolo. În minte îmi răsunau, cu ecouri prelungi, trâmbiţările ameninţătoare ale proorocului:

„Vai ţie, cetate Arieleascăˮ…

Un tablou apăsător îmi stăruia dinaintea ochilor: vardistul scoţând sfoara tacticos din buzunar, în timp ce prorocul ducea supus la spate mâinile-i

roşii, păroase, aşezându-le cruce, ca unul încercat şi obişnuit de când lumea cu asemenea treburi…

Curând am aflat că prorocul a fost surghiunit din oraş, trimis cu un convoi de deţinuţi, şi nu peste mult se făcu nevăzut şi Kleşciov: se căsătorise cu pricopseală şi se aciuase pe undeva prin judeţ, unde deschisese o curelărie.

…Atâta îi împuiasem capul lui stăpânu-meu, lăudând cântecele curelarului, că într-o bună zi numai ce-l aud:

— Hai să-l ascultăm şi noi.

Şi iată-l aşezat la o masă în faţa mea, cu ochii mari şi sprâncenele ridicate a uimire.

Pe drum mă cam luase la vale şi tot astfel şi în ceainărie, la început, spunând cuvinte muşcătoare şi despre mine, şi despre lumea de acolo, şi despre mirosurile rele care te izbeau chiar din prag. Când curelarul se porni să cânte, zâmbi batjocoritor şi dădu să toarne berea, dar nu apucă să umple nici întâiul pahar, că se opri mormăind:

— Oho… Drace!

Începu să-i tremure mâna şi puse încetişor sticla pe masă, numai urechi.

— Mda-a, frate! oftă el, când Kleşciov amuţi. Ăsta cântă… zău… dracu să-l ia! M-a luat cu călduri…

Curelarul începu din nou, zicându-i cu capul răsturnat pe spate şi ochii în tavan:

Colo-n drum, din sat chiabur s-arată
Mers mlădiu şi mândru boi de fată…

— Cântă, zău! murmură stăpânul, clătinând din cap şi râzând asurzit. Şi în vremea asta glasul lui Kleşciov se revărsa ca şi dogoarea unui fluierar:

Cugetând, se-ndeamnă să grăiască:
Sunt orfană, cin’ să mă-ndrăgească?

— Frumos! şoptea stăpânul, clipind din ochii înroşiţi. Ptiu, drace… frumos îi mai zice!

Mă uitam la el şi mă bucuram. Iar vorbele cântecului, aidoma unui hohot de plâns, biruiau larma ceainăriei şi răsunau tot mai puternic şi mai copleşitor:

La noi în sat e lumea tare-nchisă,
Vreo clacă, şezătoare nu mi-e scrisă.
Cu straiul ponosit, sărmană rău
Mă ia pe mine-n seamă vreun flăcău?!…
Drept slugă mă peţi un văduvoi –
Decât aşa, mai bine în nevoi…

Stăpânu-meu începu să plângă fără nicio ruşine, cu capul în piept, tot trăgând în el îngreunarea nasului coroiat, şi lacrimile îi picurau pe genunchi.

După cel de al treilea cântec îmi spuse, tulburat şi parcă sfârşit:

— Nu pot să mai stau aici, mă-năbuş de atâtea mirosuri, drace… Haidem acasă!

Pe stradă se răzgândi:

— Măi Peşkov, mai bine mergem la un restaurant. Luăm acolo ceva şi gata… că n-am chef s-ajung acasă…

Se urcă fără tocmeală într-o sanie şi tăcu tot drumul, iar la restaurant, după ce ne aşezarăm la o masă într-un colţ, îmi spuse cu jumătate de glas, uitându-se în jur înciudat şi abătut:

— Ţapul ăla m-a răvăşit rău de tot… M-a pălit o tristeţe… Tu, care citeşti şi judeci, zi, ce-i cu drăcovenia asta? Trăieşti, trăieşti, duci ca mine patruzeci de ani de viaţă în cârcă o nevastă, copii, dar nu găseşti cu cine schimba o vorbă. Uneori, simţi nevoia să-ţi descarci sufletul, să spui despre câte şi mai câte, numai că n-ai cu cine! Dacă vorbeşti cu nevasta, vorbele tale parcă nici n-ajung la ea… Şi-apoi ce mi-e şi ea? Ea e cu copiii, cu gospodăria, cu ale ei! E străină de sufletul meu. Nevasta ţi-e prietenă până ţi se naşte întâiul

copil… aşa-i rânduit. Altfel, o ştii şi tu cum e… Cu ea, nici să cânţi din fluieraş, nici să joci un joc poznaş… Carne fără suflet, dracu să le ia! Jale mare, măi frate…

Bău cu mişcări nestăpânite berea amară şi rece, tăcu un timp, răvăşindu-şi chica bogată şi din nou cuvântă:

— Îndeobşte, măi frate, oamenii sunt nişte ticăloşi! Tu stai de vorbă acolo cu mujicii, de una, de alta… Că-nţeleg şi eu, nedreptăţi şi mârşăvii cu ghiotura peste tot – aşa e, măi frate… Dai numai de hoţi! Păi tu crezi cumva că vorbele tale ajung până la ei? Nici atâtica! Da, Piotr şi Osip – amândoi nişte pungaşi! Vin şi-mi spun vorbă cu vorbă ce le-ndrugi tu despre mine şi toate celelalte… Păi zi şi tu, măi frate!

Tăceam, încremenit.

— Aşa! făcu stăpânul, chicotind uşor. Ai avut dreptate să vrei să pleci în Persia, că barem acolo n-o să pricepi nimic, doar nu le ştii graiul. Pe când în graiul tău de-acasă numai mârşăvii auzi…

— Osip îţi spunea dumneatale despre mine?

— Păi sigur! Tu ce credeai? Ăsta dă din gură mai mult decât toţi. Mare vulpoi, frate… Nu, Peşkov, ei n-aud cuvântul tău. Adevărul? La ce dracu e nevoie de el? E totuna cu ninsoarea de toamnă – cade-n noroi şi se şi topeşte. Numai noroiul sporeşte. Ar fi mai cuminte să-ţi pui lacăt la gură…

Zvânta berea, golind un pahar după altul, fără să se îmbete, şi era tot mai pripit şi mai înciudat:

— Spune zicala: vorba-i de argint, tăcerea e de aur. Ei, frate, da' te-apucă urâtul… Drept cânta ăla: „În sat la noi e lumea tare-nchisă”… Oamenii toţi sunt nişte orfani…

Se uită în jur şi urmă şoptit:

— Îmi găsisem şi eu… o prietenă de inimă, o femeie, am întâlnit-o pe aici, fără bărbat – pe bărbatu-su l-au osândit la surghiun în Siberia, fiindcă făcea bani falşi. Atunci, până-l porneau,

mai era închis aici. Ei, ajung eu s-o cunosc… rămăsese fără o lăscaie şi atunci femeia, mă-nţelegi… o codoaşă a mijlocit totul… Mă uit eu la ea – ce om fermecător! O frumuseţe, ştii, şi tânără… o minunăţie, zău! O dată, de două ori… Apoi îi spun: „Cum se poate, zic, bărbatu-tău e un escroc şi nici tu nu te porţi ca o femeie cinstită – atunci de ce te duci după el în Siberia?” Că ea, vezi, voia să se ducă după el, acolo unde vor avea colonia, da-a… Ce crezi că-mi răspunde: „Aşa cum e, zice, eu îl iubesc şi pentru mine e bun! Poate că a păcătuit din pricina mea, mai ştii? Eu păcătuiesc cu tine pentru el, el are nevoie de bani, e om de neam, obişnuit să trăiască bine. Să fi fost singură, aş fi dus o viaţă cinstită. Şi tu, zice, eşti un om bun şi-mi placi foarte mult, numai te rog să nu-mi mai vorbeşti despre asta…” Drace I-am dat tot ce-aveam la mine – vreo optzeci de ruble şi ceva şi i-am spus: „Să mă ierţi… uite… ştii… eu nu mai pot să te văd, nu mai pot!” Am plecat, dar…

Tăcu puţin şi deodată îl răzbi băutura şi umerii i se povârniră. Murmură:

— Am fost la ea de şase ori… Tu nu poţi să înţelegi ce e asta. M-am mai dus poate încă de şase ori până la casa unde stă… şi nu m-am hotărât să intru… n-am putut! Acum a plecat…

Îşi puse mâinile pe masă şi spuse asurzit, mişcând uşor din degete:

— Ferească-mă Dumnezeu s-o mai întâlnesc… ferească-mă Dumnezeu! aş da dracului tot! Ei, hai acum acasă… hai!

Am pornit-o spre casă. Stăpânul se clătina pe picioare, mormăind:

— Uite cum e treaba, măi frate…

Nu m-au mirat cele auzite: mi se păruse mie într-o vreme că se întâmpla ceva neobişnuit cu el.

În schimb, eram tare descurajat de tot ce-mi spusese despre viaţă şi, mai ales, despre Osip.

XX

Trei veri de-a rândul am fost staroste de artel în oraşul mort, printre clădirile pustii, uitându-mă la muncitori cum dărâmă toamna prăvăliile mătăhăloase, ca în primăvară să clădească altele la fel.

Stăpânul avea o grijă deosebită să câştig pe merit cele cinci ruble ale lui. Dacă puneam duşumea nouă într-o prăvălie trebuia scos mai întâi un strat de pământ, cam la un arşin adâncime. Golanii luau pentru asta câte o rublă de cap, în vreme ce eu nu primeam nimic, dar prins aci cu treaba, îi scăpăm din ochi pe tâmplari, care între timp scoteau zăvoarele şi clanţele de la uşi, furând tot soiul de mărunţişuri.

Atât lucrătorii, cât şi meşterii căutau să mă păcălească în fel şi chip, lacomi să mai şterpelească ceva, şi o făceau aproape pe faţă, parcă dintr-o plictisitoare îndatorire, fără să se supere de loc când îi prindeam cu mâţa în sac, ci doar mirându-se fără ciudă:

— Te osteneşti pentru alea cinci ruble ale tale de parcă ar fi douăzeci şi cinci, mă pufneşte şi râsul, zău aşa!

Îl preveneam pe stăpân că rubla economisită pe seama muncii mele îl face să piardă de zece ori mai mult, dar el se mulţumea să-mi facă cu ochiul:

— Ei, lasă, nu te mai preface!

Îmi dădeam seama că mă bănuieşte interesat să închid ochii la furtişaguri, şi asta mă scârbea, dar

nu mă jignea: era un obicei de neclintit. Furau toţi, în cap cu stăpânul, căruia îi plăcea deopotrivă să pună mâna pe lucruri străine.

După ce se închidea iarmarocul, cercetând prăvăliile luate pentru reparaţii şi văzând vreun samovar uitat, nişte vase, un covor, o foarfecă, uneori o ladă sau un balot de marfă, stăpânu-meu râdea în barbă:

— Fă o listă cu toate astea şi du-le la magazie.

Iar mai târziu le scotea frumuşel din magazie şi le ducea acasă, punându-mă să schimb lista de câteva ori.

Nu eram împătimit după hârburi şi nu ţineam să am nimic, până şi cărţile mele mă stinghereau. Nu păstram nimic, afară de un volumaş de Béranger şi de poemele lui Heine. Râvneam să fac rost de un Puşkin, dar singurul anticar din oraş, un bătrânel urâcios, îmi cerea prea mult. Mobilele, covoarele, oglinzile, toate câte se îngrămădeau acasă la stăpânu-meu mă umpleau de lehămiseală, purtându-mă cu gândul la acele cufere ticsite cu lucruri de prisos. Mi-era silă şi de faptul că stăpânul scotea din magazie bunuri de-ale altora, tot sporind ceea ce şi aşa se dovedea de prisos în jurul lui. Adevărat, în odăile reginei Margot era îngrămădeală, în schimb era frumos.

Îndeobşte, viaţa mi se părea o aiureală, o harababură fără de noimă, plină de prea multe gogomănii. Noi ridicam prăvăliile din nou, iar în primăvară viitura avea să le inunde, umflând duşumelele, prăpădind uşile de la intrare, putregăind grinzile după retragerea apelor. An de an, apa inunda iarmarocul de atâtea decenii, pătimeau clădirile, pătimeau caldarâmurile, an de an potopul de ape aducea pagube uriaşe oamenilor şi toţi ştiau că starea asta nu se va curma de la sine.

An de an, sloiurile pornite la vale sfărâmau şlepuri şi zeci de vase mai mici, oamenii oftau cât oftau, apoi construiau vase noi, ca să le sfărâme

iarăşi sloiurile. Cum de era cu putinţă să bată pasul în loc într-un chip atât de nerod?

L-am întrebat pe Osip, care pufni în râs, mirându-se:

— Măi cocostârcule, multe-ţi mai dau ţie prin cap! Ce te priveşte pe tine? Ce-ţi pasă ţie?

Şi îndată, cu aceeaşi flăcăruie batjocoritoare în ochii lui albaştri, de o limpezime câtuşi de puţin bătrânească, păru să lase orice glumă la o parte:

— Aici ai dreptate! Să zicem că nu te priveşte, da' poate că ţi-o folosi odată! Ia mai vezi în jurul tău…

Şi cu vorbe uscăţele, ghiduşe, presărate din belşug cu zicale şi asemuiri neaşteptate, urmă:

— Bunăoară, se plâng oamenii: n-avem destul pământ şi primăvara Volga muşcă din maluri, duce cu ea pământul, de-l grămădeşte în albia ei, tot spinări-spinări. Ei, şi-atunei se plâng alţii: Volga-i numai spinări de pământ! Iată puhoaiele primăverii şi ploile verii sapă râpe şi pământui o apucă tot spre râu…

Vorbea fără milă şi fără răutate, desfătându-se chipurile cu adânca-i cunoaştere a necazurilor vieţii. Şi cu toate că spusa era una cu gândurile lui, nu-mi plăcea să-l ascult.

— Să luăm, de pildă, incendiile…

Ţin minte că nu trecea aproape o vară fără să ia foc pădurile de dincolo de Volga; an de an, în iulie, un fum galben-tulbure învelea cerul; soarele stacojiu, sleindu-şi razele, privea ca un ochi bolnav spre pământ.

— Nu mă doare de păduri, spunea Osip, că-i avut boieresc, ori de-al stăpânirii. Mujicul n-are păduri. Nici când arde vreun oraş nu-i mare pagubă, că-n oraşe trăiesc bogătanii şi pe ei n-ai de ce să-i plângi. Tu gândeşte-te la sate, la cătune. Ce de mai sate ard într-o vară! Pe puţin o sută. Uite, asta, da, pagubă!

Râse încetişor.

— Avere – berechet, pricepere – ioc! Şi după cum gândim noi doi, ai zice că omul parcă nu trudeşte pentru el şi nici pentru pământ, ci pentru foc şi apă!

— Atunci tu de ce râzi?

— Păi ce? Focul nu-l stingi cu lacrimi, iar viitura abia că mai prinde putere din ele.

Ştiam că acest venerabil bătrân era omul cel mai înţelept din câţi am cunoscut. Ce-o fi iubind, ce-o fi urând el?

Mă gândeam la asta, în timp ce el şi-arunca mai departe vorbuliţele lui uscate în focul meu.

— Uită-te şi tu, vezi cât nu-şi cruţă oamenii puterea – pe-a lor şi pe a celorlalţi? Da' stăpânu-tău, cum scoate el untul din tine? Da' votculiţa, cât rău aduce ea omenirii? Nici că poţi socoti, asta-i mai presus de orice minte, fie cât de învăţată… De-ţi arde izba – ridici alta, da' când un mujic de treabă se prăpădeşte de pomană, asta nu se mai drege nicicum! Bunăoară, Ardalion, ori Grişa. Văzuşi cum a luat omul foc! Cam prostănac Grişa ăsta, da' are suflet! Fumegă ca un snop de paie. L-au năpădit muierile, cum năpădesc viermii un hoit în pădure.

L-am întrebat fără supărare, curios:

— De ce-i spui stăpânului toate gândurile mele?

Mă lămuri liniştit, ba chiar cu blândeţe:

— Ca să ştie ce gânduri dăunătoare ai. Cineva trebuie să te povăţuiască şi cine să te povăţuiască, dacă nu stăpânul? Nu din răutate, din milă pentru tine te-am spus. Nu eşti prost, numai că un diavol îţi tulbură minţile. De-ai fura – aş tăcea, de te-ai duce la fete – aş fi mut, de-ai bea – n-aş sufla un cuvinţel. Da' obrăzniciile tale am să le spun totdeauna stăpânului, aşa să ştii…

— N-o să mai stau de vorbă cu tine!

Tăcu, apoi îşi desprinse din palmă o bucăţică de smoală şi mă săgetă cu privirea ochilor lui blânzi:

— Minţi, tot o să stai! Cu cine altul să mai stai de vorbă? Nici n-ai cu cine…

Deşi curăţel şi îngrijit. Osip îmi amintea de Iakov, fochistul, la fel de nepăsător de toate şi el.

Alteori, îmi amintea de Piotr Vasiliev, sau de căruţaşul Piotr, alteori avea ceva din bunicul: semăna cumva cu toţi bătrânii pe care îi cunoscusem. Toţi erau uimitor de interesanţi, dar simţeam că în preajma lor nu-i chip să trăieşti, în preajma lor viaţa era apăsătoare, de ţi se făcea silă de ea. Îţi mânca sufletul ca un acid şi vorbele lor înţelepte ţi se aşezau ca rugina pe inimă. Osip era bun? Nu. Rău? Nici. Era o minte ageră – îmi dădeam limpede seama. Deşi mă uimea prin sprinteneala ei, mintea lui Osip mă paraliza şi până la urmă am ajuns să mă dumeresc singur că, de fapt, mă duşmănea.

Gânduri negre îmi clocoteau în suflet:

„Vasăzică, în pofida zâmbetelor şi a vorbelor blânde pe care le spun, oamenii sunt străini unii faţă de alţii, cum sunt străini şi faţă de pământul lor”.

Mi se părea că nimeni nu era legat de pământ cu o dragoste puternică. Singură bunica iubea viaţa cu toate ale ei. Bunica şi neasemuita regină Margot!

Uneori, toate aceste gânduri se grămădeau într-un nor întunecat şi viaţa devenea înăbuşitoare pentru mine, de nesuportat, dar cum să trăiesc altfel şi unde să mă duc? Nu aveam nici cu cine sta de vorbă, în afară de Osip. Şi vorbeam din ce în ce mai des cu el.

Osip mi-asculta cu vădit interes pălăvrăgeala inimoasă, mă punea să iau totul de la capăt, căutând ceva, apoi spunea liniştit:

— Ciocănitoarea, câtu-i de îndărătnică, nu stârneşte spaimă şi nimeni nu se teme de ea… Te sfătuiesc din suflet: du-te la o mănăstire. Rămâi acolo până te împlineşti să intri în rândul oamenilor, şi-o să-i mângâi pe credincioşi cu vorbe bune şi-o să-ţi afli şi tu liniştea, şi călugării au să se pricopsească de pe urma ta. Te sfătuiesc din

suflet. Tu nu eşti făcut pentru cele pământeşti, aşa-mi pare mie…

Nu mă trăgea inima să mă duc la mănăstire, dar simţeam că m-am rătăcit şi că mă tot învârt în cercul vrăjit al neputinţei de a înţelege. Mă podidea urâtul. Viaţa începuse să semene pentru mine cu o pădure, toamna, când vremea bureţilor a trecut şi nu mai ai ce face în desimea-i pustie, încredinţat că o ştii cum îţi ştii degetele de la mână.

La votcă nu mă nărăvisem, nici la fete nu mă uitam. În locul acestor mijloace de a-ţi ameţi sufletul, eu aveam cărţile. Dar cu cât citeam mai mult, cu atât mi-era mai greu să trăiesc mai departe viaţa searbădă şi fără de noimă pe care, după cum socoteam eu, o duceau ceilalţi oameni.

Abia împlinisem cincisprezece ani şi mă simţeam bătrân, buged pe dinăuntru, împovărat de toate câte pătimisem, citisem şi gândisem, perpelindu-mă fără odihnă. O ochire aruncată în tainiţa făpturii mele, unde adunasem tot ceea ce-mi păruse vrednic de adunat, mă făcea să descopăr o cămară întunecoasă, ticsită cu lucruri fel şi fel. Dar nu aveam nici puterea, nici priceperea de-a le rândui pe fiecare la locul cuvenit. Şi întocmai aşa cum se clatină un vapor cumpănit fără pricepere, întocmai aşa se clătinau toate aceste poveri, deşi erau multe la număr.

Mi se lehămisise de necazuri, boli, văicăreli. Când se săvârşea vreo cruzime sub ochii mei, când vedeam curgând sânge, un om bătut sau doar batjocorit cu vorbe, mă covârşea o silă fără margini, care degenera degrabă într-un soi de turbare rece, şi săream la bătaie şi eu ca o fiară, pentru ca apoi să mă chinuie ruşinea.

Uneori, dorinţa de a-l snopi în bătaie pe cel care chinuia era atât de pătimaşă, iar eu săream la bătaie orbit de atâta furie, încât mi-amintesc şi astăzi, cu ruşine şi amărăciune, de asemenea

disperate ieşiri ale mele, purcese din neputinţa ce mă stăpânea.

Simţeam vieţuind în mine doi oameni: unul, osândit să cunoască prea multe ticăloşii şi murdării, care, devenise întrucâtva sfios, apăsat de realitatea necruţătoare a fiecărei zile, şi care ajunsese neîncrezător, bănuitor faţă de viaţă şi de semenii săi, fiind copleşit totodată de o milă neputincioasă pentru toţi, ca şi pentru sine. Omul acesta visa la o viaţă tihnită, însingurată, în tovărăşia cărţilor, undeva departe de lume, la o mănăstire, într-o căsuţă de pădure, la un canton de cale ferată. Visa deopotrivă să plece în Persia, ori să capete o slujbă, bunăoară să fie paznic de noapte, undeva, la marginea oraşului, să vadă cât mai puţini oameni în jurul lui şi să se ştie cât mai departe de ei…

Celălalt, pătruns de spiritul sacru al cărţilor cinstite şi înţelepte, şi martor al forţei biruitoare necruţător dovedită de trecerea fiecărei zile, îşi dădea seama cât de uşor ar putea această forţă să-l frângă, să-i strivească inima sub talpa-i murdară, şi se apăra dârz, încleştându-şi dinţii şi strângând pumnii, gata în orice clipă de harţă sau bătaie. Acesta din urmă îşi arăta iubirea, ca şi mila faţă de suferinţă prin mijlocirea faptei, aşa cum se cuvine oricărui erou viteaz din romanele franţuzeşti, care la al treilea cuvânt şi smuceşte sabia din teacă, luând poziţia de luptă.

Pe atunci aveam un duşman înverşunat, portar la un bordel de pe Malaia Pokrovka. L-am cunoscut într-o dimineaţă, pe când mă duceam spre iarmaroc: tocmai dădea jos o fată beată moartă dintr-o birjă oprită în faţa casei. Se purta ca o brută. O înşfăcase de picioarele cu ciorapii căzuţi, dezgolind-o până la mijloc, şi smucea de ea fără ruşine, chiuind şi hăhăindu-se, ba o mai şi scuipa pe deasupra; hăită şi mototolită jalnic, cu nişte ochi ca de oarbă şi gura căscată, cu braţe azvârlite fără vlagă peste cap, parcă scoase din umeri, ea

luneca treptat din birjă, bufnindu-şi rând pe rând spinarea, ceafa şi obrazul vânăt de scaunul şi de scara birjei, ca până la urmă să pice lată pe caldarâm, izbindu-se cu capul de pietre.

Birjarul dădu bici calului şi îşi văzu de drum, în vreme ce portarul, apucând-o de picioare, ca şi cum s-ar fi opintit între două hulube, porni de-a îndărătelea, târând-o până pe trotuar, ca pe o moartă. Pierzându-mi firea, m-am repezit într-acolo şi, spre norocul meu, am aruncat sau am scăpat din mână cumpăna zidarilor, lungă de un stânjen, ceea ce ne-a scutit de belea pe amândoi, şi pe portar, şi pe mine. L-am pocnit cu tot avântul pe care îl aveam, apoi am sărit pe treptele de la intrare, smucind nebuneşte de mânerul soneriei. Din casă răsăriră nişte mutre ciudate şi, cum n-am fost în stare să scot o vorbă de lămurire, am spălat putina, ridicând mai întâi cumpăna de jos. La colţul străzii, l-am ajuns din urmă pe birjar, care mă încuviinţă de sus, de pe capră:

— Straşnic l-ai mai atins!

L-am întrebat furios cum de l-a răbdat inima să o lase pe fata aia la cheremul portarului, iar el mi-a răspuns, plin de linişte, scârbit:

— Cât despre mine, să-i mănânce câinii? Domnii mi-au plătit când au pus-o în birjă, aşa că nu-mi pasă care pe care bate.

— Şi dacă o omora?

— Fugi de-acolea! Păi ce, uşor omori una ca asta! pufni birjarul, ca şi când el ar fi încercat de multe ori să omoare o târfă beată.

Din ziua aceea îl vedeam aproape zilnic pe portar. Când treceam pe acolo, el ori mătura strada, ori şedea pe treptele de la intrare, ca şi cum m-ar fi aşteptat anume. Iar când mă apropiam se ridica degrabă şi, suflecându-şi mânecile, catadicsea să mă vestească dinainte:

— Bucăţi te fac!

Era trecut de patruzeci de ani, scund, cu picioare strâmbe şi burtos ca o femeie însărcinată. Râdea

încetişor, privindu-mă cu ochii lui luminoşi, de te treceau fiorii la gândul că tocmai unul ca el are parte de asemenea ochi plini de bunătate şi voioşie. De bătut, nu ştia să se bată, era şi mai scurt în braţe decât mine, aşa că se dădea învins numaidecât. Proptindu-se cu spinarea de poartă, mormăia mirat:

— Mai aşteaptă tu, isteţule…

Mi se urâse să mă tot iau la bătaie cu el şi într-o zi i-am spus:

— Ia ascultă, nătăfleaţă, să-mi dai pace, ştii!

— Da' tu de ce sărişi la cafteală? făcu el cu dojană.

L-am întrebat, la rândul meu, de ce şi-a bătut joc atât de josnic de fata aceea.

— Ce-ţi pasă ţie? Ţi-a fost milă de ea?

— Bineînţeles că mi-a fost.

Tăcu puţin, se şterse cu mâna pe gură, apoi mă iscodi:

— Ţi-e milă şi de-o mâţă?

— Şi de-o mâţă, fireşte…

Atunci, îmi spuse:

— Eşti un prost şi o haimana! Las' că ţi-arăt eu ţie…

Nu puteam să nu trec pe strada lui – pe acolo era drumul cel mai scurt pentru mine. Am început să mă scol mai devreme, dornic să nu mai dau ochi cu portarul, dar după câteva zile l-am văzut iarăşi pe treptele de la intrare. Ţinea o mâţă frumoasă pe genunchi şi o tot mângâia. Când am ajuns la vreo trei paşi de el, s-a ridicat pe neaşteptate, a înşfăcat mâţa de picioarele dinapoi şi, după ce a învârtit-o prin aer, a izbit-o cumplit cu capul de un tarac. M-am simţit împroşcat de sus şi până jos de ceva cald, iar el, azvârlindu-mi mâţa la picioare şi proţăpindu-se în uşă, schelălăi:

— Mai ai ceva de zis?

Ce puteam face? Ne-am tăvălit prin colb ca doi dulăi, iar mai târziu, ghemuit în bălăriile de la colţul străzii, pradă unei negrăite tristeţi, îmi

muşcam buzele ca să nu plâng şi să nu urlu. Până şi azi, când mi-aduc aminte, mă simt cutremurat de o silă chinuitoare şi mă minunez cum de n-am înnebunit, cum de n-am omorât pe nimeni de-a lungul anilor?

De ce povestesc aici toate aceste mârşăvii? Din dorinţa de a şti, domnii mei, că asemenea lucruri n-au pierit şi se mai petrec încă! Dumneavoastră vă plac întâmplările de spaimă născocite, vă plac poveştile de groază măiestrit ticluite, tot ce e fantastic şi înfiorător vă tulbură, aducându-vă desfătare. Eu însă cunosc nemijlocit întâmplări într-adevăr înfiorătoare, care se petrec zi de zi, şi asta îmi dă dreptul de netăgăduit să vă tulbur într-alt fel, istorisindu-vi-le ca să nu uitaţi cum trăiţi şi unde trăiţi.

Ducem cu toţii o viaţă murdară – iată, aici e totul!

Îi îndrăgesc pe oameni şi n-aş vrea să chinui pe nimeni, dar nu-ţi poţi îngădui să fii sentimental, ascunzând adevărul cumplit, învăluindu-l cu vorbele pestriţe ale unei minciuni frumoase. Să privim viaţa, viaţa! Să răspândim în viaţă tot ce există mai bun şi mai omenesc în inimile şi minţile noastre.

…Ceea ce mă scotea pur şi simplu din minţi era purtarea bărbaţilor faţă de femei.

Aşa cum eram eu, cu capul îmbuibat de romane, priveam femeia ca tot ce poate fi mai bun şi mai de seamă în viaţă. De asta mă convinsese bunica, povestirile ei despre Maica Domnului şi Vasilisa cea înţeleaptă, nefericita Natalia, spălătoreasă, şi acele sute de priviri şi zâmbete, surprinse de mine, cu care femeile, mamele vieţii, împodobesc viaţa asta săracă în bucurii şi săracă în dragoste.

Slava femeii o cântau cărţile lui Turgheniev, iar eu împodobeam cu tot ce ştiam mai frumos despre femei chipul de neuitat al reginei mele. Heine şi Turgheniev dăruiau nestemate fără de număr râvnei ce mă însufleţea.

Seara, întorcându-mă de la iarmaroc, mă opream pe deal, lângă zidul cetăţii, şi mă uitam cum scapătă soarele dincolo de Volga, cum râuri de foc năpădesc cerul şi cum pământescul nostru râu ce-mi era atât de drag se împurpurează şi apoi se înveşmântă în culori vineţii. Uneori, mi se năzărea că întreg pământul seamănă cu un şlep uriaş, plin de puşcăriaşi, ori cu un porc pe care o corabie nevăzută îl trăgea alene spre nu se ştie unde.

Dar mai adesea cugetam la nemărginirea pământului, la oraşele despre care ştiam din cărţi, la străinătăţurile ce trăiau o astfel de viaţă. În cărţile scriitorilor străini aflam zugrăvită o viaţă mai curată, mai dulce şi nu atât de împovărătoare ca aceea ce fierbea molcom şi monoton în jurul meu. Asta îmi mai alina zbuciumul, stârnind cu îndărătnicie în mine visul că e cu putinţă să trăim şi o altă viaţă.

Aveam credinţa că se apropie clipa când voi întâlni un om simplu şi înţelept, care mă va scoate pe un drum larg şi luminos.

Într-o zi, pe când şedeam pe o bancă sub zidul cetăţii, m-am pomenit cu unchiul Iakov alături de mine. Nu-l simţisem apropiindu-se şi nici nu l-am recunoscut îndată. Trăiam de câţiva ani în acelaşi oraş, dar ne văzuserăm rar, din întâmplare şi doar în treacăt.

— Măi, cum te-ai mai lungit! începu el glumeţ, înghiontindu-mă prieteneşte, şi ne-am dat în vorbă ca doi străini, care se cunosc însă de multă vreme.

Din spusele bunicii, ştiam că în anii din urmă unchiul Iakov şi-a prăpădit toată averea, ţinând-o numai în chiolhanuri, că după aceea a intrat în slujbă, fiind ajutor de gardian la închisoarea de tranzit din oraş, dar că şi acolo a scrântit-o: gardianul-şef îmbolnăvindu-se, unchiul Iakov s-a apucat să trântească nişte petreceri duduitoare acasă la el pentru deţinuţi. Tărăşenia s-a aflat şi a fost scos din slujbă şi dat în judecată, învinuit că-i slobozea pe deţinuţi în timpul nopţii în oraş, „să se

mai plimbe şi ei”. Niciunul dintre deţinuţi nu fugise, numai că unul fusese înhăţat tocmai când îşi dădea osteneala să sugrume un diacon. Cercetarea s-a lungit mult, totuşi nu s-a ajuns la judecată, fiindcă deţinuţii, laolaltă cu restul gardienilor, au izbutit să-l scoată basma curată pe unchiul şi să-l scape de bucluc. Acum trăia fără să muncească, pe spinarea lui fecioru-său, care cânta în corul bisericesc al lui Rukavişnikov, faimos pe atunci. Despre fecioru-său vorbea într-un fel ciudat:

— Să-l vezi ce serios, ce aere pe el! De, solist! Dacă n-apuci să-i aduci samovarul, ori hainele la vreme – se supără! Tare-i îngrijit! Şi curat!…

Cât despre unchiul Iakov, îmbătrânise mult, era şleampăt, jigărit, ofilit. Inelele jucăuşe din păr i se subţiaseră jalnic, urechile i se clăpăugiseră, un păienjeniş de vinişoare roşii i se lăfăia în albul ochilor şi în pielea ca de marochin a obrajilor bărbieriţi. Deşi glumea tot timpul, ţi se părea că are o prună în gura cu dantura neştirbită.

Mă bucuram că pot schimba o vorbă cu un om care s-a priceput să ducă un trai vesel, care a văzut multe şi, fireşte, ştia multe. Cântecele lui îndrăzneţe şi hazlii de odinioară îmi sunau în minte, ca şi bombăneala bunicului despere el:

„După cum îi zice din gură e curat regele David, după fapte e ca şarpele din Abessalom!”

Prin faţa noastră, pe bulevard, treceau oameni de aleasă ţinută, cucoane gătite, slujbaşi, ofiţeri; unchiul, care purta un pardesiu ponosit, o şapcă mototolită şi nişte cizme roşcate, se făcea mic pe bancă, ruşinându-se cum era îmbrăcat. Am intrat într-una din ceainăriile de pe malul râpei Poceainski şi ne-am aşezat la o masă, în faţa unei ferestre deschise, ce dădea spre iarmaroc.

— Unchiule, mai ţii minte cum cântai:

Într-o zi un biet mujic
Îşi usca nişte obiele.

Dară altul mai calic
Le-a luat şi s-a dus cu ele…

În aceeaşi clipă mi-am dat seama pentru întâia oară de batjocura tăinuită în cuvintele cântecului şi mi s-a părut deodată că unchiul meu cel vesel e, de fapt, un om răutăcios şi inteligent.

Dar el, turnând votca în pahare, glăsui gânditor:

— Da, am trăit, nu zic, atâta numai c-am învăţat prea puţine! Cântecul ăsta nu-i făcut de mine, l-a scris un profesor de seminar – cum naiba îi spunea răposatului? Ei, am uitat. Am fost prieteni buni. Era holtei. A murit din băutură, degerat. Câte suflete n-au luat calea beţiei de când trăiesc eu pe lumea asta – greu să le numeri! Tu nu bei? Nici să nu bei, mai aşteaptă, ai vreme. Pe bunicu-tău îl vezi des? Nu-i un bătrânel prea vesel. Aud că o cam ia razna.

După ce bău, se învioră, se îndreptă de spate şi parcă întineri. Acum vorbea cu mai multă însufleţire.

L-am întrebat de povestea cu deţinuţii.

— Şi ţie ţi-a ajuns la ureche? se miră el, apoi urmă aproape în şoaptă: Şi ce dacă-s deţinuţi? Eu doar nu-s judecătorul lor. Văd că-s oameni ca toţi oamenii şi le spun: „Fraţilor, zic, hai să trăim în prieteşug şi veselie”. E un cântec:

Soarta chiar de te-ncovoaie
Voioşia ţi-o păstrează.
Râzi cu inima vitează
Că altfel o faci de oaie!

Râse, îşi aruncă ochii spre râpa în care acum se îndesau umbre, până jos, peste tarabele înşiruite pe fundul ei şi, netezindu-şi mustaţa, îşi reluă vorba:

— S-au bucurat, bineînţeles, că doar la puşcărie e plictiseală berechet. Şi uite-aşa, cum îmi făceam treaba, îi şi pofteam la mine, la votculiţă şi la gustări. Azi – de la mine, mâine – de la ei, şi s-o

vezi pe măicuţa Rusie cum se legăna şi cânta. Eu unul mor după cântece, după dansuri, şi printre ei se aflau cântăreţi şi dansatori minunaţi, de rămâneai cu gura căscată. Câte unul era în lanţuri şi e la mintea cocoşului că nu poţi să joci cu lanţuri pe tine, drept care îi lăsam să şi le scoată – asta-i adevărat! Altminteri, se pricepeau să şi le scoată singuri, fără ajutorul fierarului – oameni dibaci, să te cruceşti! Cât despre faptul că le dădeam drumul în oraş ca să prade – asta-i o gogomănie şi nici nu s-a dovedit…

Tăcu şi se uită pe fereastră, spre râpa unde telalii îşi ferecau tarabele cu boarfe: zăngăneau zăvoare, se auzeau scâncete ascuţite de balamale ruginite, bufnituri prelungi de obloane trântite. Făcându-mi vesel cu ochiul, unchiul îşi înnodă vorba domol:

— Dacă e pe a dreaptă, unul singur pleca, numai nopţile, adevărat, dar el nu era dintre cei în lanţuri, era un hoţ de pe-aici, din Nijninovgorod. Avea pe-aproape, în mahalaua Peciorka, o iubită. Şi cu diaconul toată povestea a ieşit dintr-o greşeală: l-a luat omul drept negustor. Era iarnă, noapte, viscol, lumea înfofolită în şube – pas de găbjeşte, când mai eşti şi grăbit, care-i negustor şi care-i diacon!

Mi s-a părut ceva tare caraghios şi m-a pufnit râsul. Unchiul râse şi el.

— Zău aşa! Naiba să-i pieptene…

Şi, din senin, se supără, trecu de la cald la rece cu o uşurinţă de neînţeles. Împingând din faţa lui farfuria cu gustări, luă un aer dispreţuitor, îşi aprinse o ţigară şi murmură asurzit:

— Fură unul de la altul, apoi se urmăresc unul pe altul, aruncă oamenii în puşcărie, îi trimit în Siberia, la ocnă, da’ ce amestec am eu în toate astea? Ducă-se naibii toate… Eu am sufletul meu!

În faţa mea răsări deodată un fochist lăţos, pe nume Iakov, care avea şi el vorba asta: „Ducă-se naibii toate!”

— La ce te gândeşti? zise unchiul blajin.

— Ţi-era milă de puşcăriaşi?

— Nu-i greu să-ţi fie milă de ei, că unii sunt nişte flăcăi nemaipomeniţi! Stai, te uiţi şi te gândeşti: Păi eu nu-i ajung ăstuia nici pân-la glezne, deşi se cheamă că el ascultă de mine. Deştepţi, afurisiţii, ageri nevoie-mare…

Băutura şi amintirile îl înviorară din nou. Rezemat cu coatele de pervaz, vânturându-şi de colo-colo mâna îngălbenită de tutun şi cu un chiştoc între degete, povesti cu însufleţire:

— Aveam pe unul, gravor şi meşter ceasornicar, osândit pentru falsificare de bani. Altminteri, a şi evadat curând. Să-l fi auzit cum vorbea! Deştept foc! Cânta mai dihai ca un solist. „Lămuriţi-mă, zice, de ce adică visteria poate să tipărească bani, şi eu – nu? Lămuriţi-mă, zău!” Nimeni nu era în stare să descurce iţele, nici măcar eu. Şi se cheamă că eu eram mai presus de el, gardian! Altul, un hoţ de la Moscova, căruia i se dusese buhul, era om potolit, fercheş, maniac la curăţenie şi cuviincios la vorbă. „Oamenii, zice, muncesc până se îndobitocesc şi eu n-am chef de aşa ceva. Am trecut prin asta, zice, munceşti, munceşti, tragi ca o vită în jug, bei o rublă, la cărţi pierzi şapte, cinci le dai muierii ca să te mângâie şi după asta te trezeşti iar flămând şi sărac. Nu, zice, nu mai joc jocul ăsta…”

Unchiul Iakov, înfierbântat, de se roşise până-n creştet, ba îi tresăreau şi urechile, se aplecă spre masă şi continuă:

— Află, frate, că ei nu-s proşti şi judecă drept! Ducă-se dracului canoneala… Eu, de pildă, cum am trăit? Mi-e şi ruşine să-mi aduc aminte – tot pe bucăţele, pe furate, necazul e-al tău şi veselia – o furi! Striga la mine ba taică-meu, ba nevasta: „Nu cuteza!”, „Nu face asta!” – de ţi-era şi frică să prăfuieşti o rublă. Şi uite-aşa mi-am irosit zilele, iar la bătrâneţe am ajuns să-l slugăresc pe fecioru-meu. La ce bun să m-ascund? Şi-l slujesc cu supunere, iar el se mai şi răsteşte din când în când la mine, leit ca un boier. El zice: tată, eu aud:

slugă… Pentru asta m-am născut eu, pentru asta m-am chinuit eu, ca să-l slugăresc pe fecioru-meu? Şi chiar de n-ar fi aşa – la ce am trăit? Oare de multe bucurii am avut parte?

Nu-l mai ascultam şi i-am spus aproape în silă, fără să aştept vreun răspuns:

— Nici eu nu ştiu cum să trăiesc…

Râse încetişor.

— Păi… ştie careva? Eu n-am dat de nimeni care s-o ştie! Oamenii trăiesc şi ei după cum s-a deprins fiecare…

Şi iarăşi se umplu de parapon:

— Am avut la mine pe unul închis pentru viol, unul din Orel, bărbat nobil şi dansator minunat. Uneori, îi făcea pe toţi să râdă, cântând despre Vanka:

Prin cimitir umblă Vanka –
Nu-i mare scofală!
Ce-i dincolo vază Vanka
Nici pomeneală…

Nu-i nimic de râs aici, zău, că aici stă adevărul. Cum te-ai suci, cum te-ai învârti, mai departe de cimitir nu-i chip să vezi. Păi atunci mi-e totuna, dacă trăiesc în puşcărie ca puşcăriaş, ori ca gardian, adică mai mare peste puşcăriaşi…

Ostenit de atâta vorbă, goli paharul, cătă păsăreşte, cu un singur ochi, în fundul carafei goale, apoi aprinse tăcut altă ţigară, slobozindu-şi fumul în mustaţă.

„Cât te-ai zbuciuma şi-n orice ai nădăjdui, de coşciug şi de cimitir nimeni nu scapă”, spunea adesea zidarul Piotr, şi el nu semăna nici pe departe cu unchiul Iakov. Câte şi câte asemenea ziceri nu auzisem!

Nu-mi mai ardea să-l întreb nimic. Tovărăşia lui mi se părea tristă şi mi-era milă de el. Îmi tot aminteam de cântecele lui pline de voioşie, în sunetele ghitarei, ce se strecurau ca o dâră de

bucurie prin tristeţea molcomă de odinioară. Nici pe veselul Ţigănuş nu-l dădusem uitării, da, nu-l uitasem. Cătând la făptura boţită a unchiului Iakov, mă gândeam fără să vreau:

„Oare mai ţine minte cum l-a strivit pe Ţigănuş cu crucea?”

Dar nu-mi venea să-l întreb.

Cătam spre râpa umplută până în gură de întunericul jilav de august. O mireasmă de mere şi de pepeni galbeni se ridica din râpă. Pe drumul ce te aducea în oraş se aprindeau felinarele unul câte unul. Şi totul mi-era atât de cunoscut… Îndată va răsuna sirena vaporului de Rîbinsk, apoi a vaporului de Perm…

— E timpul să cam plecăm, spuse unchiul.

În faţa ceainăriei, îmi scutură mâna şi mă sfătui glumeţ:

— Tu lasă tristeţea. Te văd cam abătut, ai? La naiba! Eşti tânăr. Ţine minte de la mine: „Soarta chiar de-ncovoaie, voioşia ţi-o păstrează!” Eu, cu bine, eu o apuc spre Uspenie…

Şi voiosul meu unchi se depărtă, lăsându-mă, cu vorbele lui, şi mai încurcat decât eram înainte.

Am urcat drumul spre oraş şi am ieşit pe câmp. Era lună plină, pe cer pluteau nori grei, acoperind cu umbra lor neagră umbra mea aşternută pe pământ. Am ocolit oraşul, ţinând-o tot pe câmp şi am ieşit pe malul Volgăi, pe lângă Otkos. M-am lungit în iarba colbuită şi am zăbovit acolo multă vreme, cu ochii aţintiţi dincolo de apă, la luncile şi la câmpurile neclintite. Umbrele norilor se târau încet peste Volga, iar când ajungeau deasupra luncilor se făceau dintr-odată mai luminoşi, de parcă s-ar fi clătit în unda râului. Totul în jur dormita, toate sunau asurzit, toate se mişcau parcă în silă, dintr-o anevoioasă trebuinţă şi nu din avântata iubire pentru mişcare, pentru viaţă.

M-a cuprins o poftă grozavă să-i dau un brânci zdravăn întregului pământ şi mie deopotrivă, pentru ca totul, dimpreună cu mine, să se rotească

într-un vârtej al bucuriei, într-o horă sărbătorească a oamenilor, îndrăgostiţi unii de alţii, de viaţa asta, începută de dragul unei alteia – o viaţă frumoasă, plină de îndrăzneală, cinstită…

Mă gândeam:

„Ar trebui să fac ceva cu mine, de nu o să mă prăpădesc…”

În unele zile mohorâte de toamnă, când nu numai că nu vezi, dar nici măcar nu simţi soarele, încât uiţi de el, mi s-a întâmplat, şi nu o singură dată, să mă rătăcesc prin pădure. Cauţi un drum, o cărare, şi într-un târziu ostenit să tot cauţi, strângi din dinţi şi o apuci de-a dreptul prin desiş, peste trunchiurile putrede căzute la pământ, peste muşuroaiele înşelătoare ale mlaştinii, dar până la urmă nu se poate să nu ieşi la drum!

Aşa am hotărât să fac şi eu.

Şi-n toamna aceluiaşi an am plecat la Kazan, nădăjduind în taină că poate acolo voi izbuti să învăţ mai departe.

Sfârşit

{1} Eu aleargă mal (stâlcit în l. rusă).

{2} Ucrainean (injurios).

{3} *Ruslan şi Ludmila* în româneşte de Miron Radu Paraschivescu (A. S. Puşkin – *Opere alese* ed. Cartea Rusă 1954, vol. I, p. 134.

{4} Idem, p. 143 (Vezi nota de la p. 179).

{5} Măsură de greutate (cca. 400 gr.).

{6} Nietovşcina – sectă religioasă, ostilă reformelor patriarhului Nikon (sec. al XVII-lea).

{7} M. Lermontov – *Demonul,* în româneşte de George Lesnea, Editura pentru Literatură Universală, 1966, p. 7.

{8} Idem (nota 7).

{9} Din poemul *Dracii,* în româneşte de Al. Philippide (A. S. Puşkin *Opere alese,* ed. Cartea Rusă, 1954, vol. I, p. 115).

Cuprins

I
II
III
IV
V
VII
VII
VIII
IX
X
XI
XII
XIII
XIV
XV
XVI
XVII
XVIII
XIX
XX

Table of Contents

I	2
II	24
III	44
IV	59
V	95
VII	112
VII	125
VIII	144
IX	163
X	183
XI	208
XII	231
XIII	260
XIV	276
XV	296
XVI	312
XVII	330
XVIII	349
XIX	367
XX	383